

sia takaperin arvelivat yhtä ja toista niiden nykyisestä näöstä ja että vastaisuudessa on vielä merkillisempätä kätkettynä. Missä sininen kivi on muuttunut liuskakiven laatuiseksi, niin odottaisi sitä tavallisuuden mukaan esiytymään vaakasuorissa kerroksissa. Ja kun näkee sen äkkiä kaarettuvan ylös veteissä olevan jousenjanteen muotoisena, niin alkaa turha utelijaisuus heti mieltä, miten semmoinen ilmiö on syntynyt juuri tähän paikkaan. Jotkut meidän mustista matrooseistamme lienevät luulleet siihen spypääksi tavattoman isoa jokihevosta, joka siinä kohdassa makasi sikeässä unessa, vaan heräsi, kun tunsi päälensä muodostuneen kivikerroksen, ja ponnistellessaan itseänsä sen alta pois, mylleröitti äskensyntyneen kivikerroksen semmoiseksi.

Pitkän joentaitteen yläpäästä päin tulee maisema hymyilevämmäksi. Täällä ei käy mitään virtaa. Lietemaahan, jota aikojen kuluessa oli keräytynyt yhteen joenpolvekkeeseen, on kasvauut leveä metsikko, jonka köynnöskasvit ja vesat ovat turettaneet sakeaksi tiheiköksi. Lietemaa ei ole viljavaa eikä sitä ole paksulta, vaan hiekka tulee heti vastaan, joten voimakkaampaa ravintoa tarvitsevat puut eivät siinä menesty. Mutta kuitenkin on tämän seudun näössä vaihettelevaisuutta, ja tiheikkö antaa siihen sopivia värejä. Lehtimetsä on hyvin vihreää ja loistaa auringon paisteessa heleältä ja välkkyvältä, mutta pilvestössä on sen väri synkkää, epävakaista tummanvihreää. Joenvartta reunustaa alaalla hieno, valkoinen hiekka, joka on ikäänkuin pitkin rantaa levitetty, äärettömän pitkä liinakangas. Meidän nuoria miehiämme viehättää se niin kovin, ett'eivät he kuolemaksensa voi astua siinä yhtä askelta tekemättä nuoruuden vallattomuudessaan jotain kujeita.

Minusta on hauskaa, kun minunihoiseni nuoret miehet ovat täällä Afrikassa iloisia ja hilpeitä. Kaikkein ensin naurattaa jokaista aina se, kun Albert milloin nuoren elefantin tavalla juosta hölköttää kauniilla, valkoisella hiekalla ja näyttää siten kummasteleville mustille, että valkoisetkin osaavat pitää leikkiä, juosta ja hypätä, eivätkä he vaan yksinänsä. Heidän mustat kasvonsa kirkastuvat silloin ja suunsa vetäytyy ystävälliseen nauruun.

Useinkin saattaa tällöinen vähäpätöinen satunnaisuus antaa heille ensimmäistä aihetta mielistymään meihin. Sillä valkoinen mies, jonka arvo heistä on niin äärettömän suuri, että hänen paljas lähestymisensä kylmää heitä, tekee leikillisyydellään heihin sanomattoman suuren vaikutuksen. Semmoiselle olennolle kuin afrikkalaiselle, jonka mieli on niin kovin herkkä kaikille vaikutuksille, on kylmäkäytöksinen, itseviisas europalainen, jonka valkoiset kasvot ovat totiset ja katsanto levollinen ja vakava, ikäänkuin umpinainen kirja. Syntyperäiset silmäilevät häntä kuin ihmisenmuotoista mallia. He kuulevat hänen puhuvan ihmisen äänellä, mutta hänen kielensä on heille käsittämätöntä, eikä hän voi ääntää yhtä sanaa, joka olisi heille tuttu. Mutta jos hän lakkaa olemasta jäykkä ja totisennäköinen ja hänen kylmät, jäiset silmänsä tulevat eläviksi, iloisiksi, lempeiksi, ystävällisiksi ja leikillisiksi, niin silloin syntyy salaman nopeudella yhdistys hänen ja mustan välillä.

Helmikuun 26 päivään asti saimme kaikki tarpeelliset tavarat kuljetetuiksi pois Isangilan leiristä ja jätimme sinne ainoastaan muutamia miehiä vahdeiksi erään alapseerin silmän alle, voidaksemme olla tämän paikan kanssa yhdistyksessä, kun tarve vaatii. Mainitun päivän iltapuolella kuljimme siltä „Pitkän joentaitteen“ niemekkeeltä, jolla syntyperäisten kesken on nimenä Mbembe-Kissa, syvältä uurreltua ja jokseenkin matalaa rantaa pitkin Kilolo-Point'iin asti, joka on Kongon toisen taitteen eteläpäässä, Isangilan yläpuolella. Tämän taitteen pohjoispuolella on lukuisasti terävasärmäisiä liuskakallioita, jonka tähden kulku siinä on hyvin vaarallista, samoin kuin ensimmäisen taitteen eteläpuolella.

Kierrettyämme Kilolo-Pointin ympäri, aukenee meille eteemme joen kolmas, noin 5 peninkulmaa pitkä taite. Sen eteläpuolella on padonkaltainen rivi liuskakallioita, jotka ottavat haltuunsa neljännen osan sen leveydestä vaan muualta on tämä taite kivistä puhdasta. Mutta kuitenkin tulee vastaamme todellinen vaikeus toisella puolella Kilolo-niemekettä. Täällä tekee joki polvekkeen, jonka pohjoisessa puolella on pieniä saaria ja johon siten vielä pistää tuon edellämainitun kalliorivin nenä. Si-

ten supistuu joki tässä hyvin ahtaalle. Saarien väli on pakovedellä kovin matalaa ja nousun aikana vesihyökyjen vallassa. Meillä ei siis ole muuta keinoa kuin pyrkiä joen pääväylää myöten ylös. Mutta kun Kongo on tältä kohdalta sangen ahdas, niin käypi siinä julman kova virta, jonka tähden meillä pitää olla paljo höyrynvoimaa, ennenkuin jaksamme ponnistaa vastavirtaa ylöspäin. Koetamme ensin 65 naulalla höyryä, vaan näemme heti sen yri-tyksemme turhaksi ja peräydymme kalliorivin taakse odottelemaan, kunnes höyrynpaino nousee 75 naulaan. Sitten teemme uuden koetuksen päästä ahtaasta solasta läpi, mutta taaskin turhaan. Kuitenkin opimme näitä koetuk- sia tehdessämme tarkoin tuntemaan virran voiman ja huo- maamme jaksavamme voittaa sen, kun saamme höyryä vähän lisäksi. Me kuumennamme siis vielä höyrypannaa, kunnes tulee 85 naulaa höyryä, ja laskemme sitten joen- solaan pitkin kalliorivin viertä. Vaan nyt näemme ilok- semme, pääsevämme vähitellen ylöspäin. Tultuamme eta- nan nopeudella noin 100 metriä eteenpäin alkaa pannuun keräytynyt höyrynvoima työntää venettämme nuolena vasten virtaa, jonka tähden me vähennämme nopeutta ja laskemme pohjoisrantaa pitkin, piirtäen suurella pikaisuu- della sen levollista, syvää vettä, Kuvoko-Point'iin, joka on kolmannen joentaitteen yläpään pohjoisrannalla.

Kongon laakso ei Isangilan yläpuolelta ole yhtään rotkontapaista, vaan jokseenkin leveää. Vuoret ja ylän- göt ulottuvat rantaan asti ainoastaan joen polvikohdissa, ja vastakkainen ranta, joka tavallisesti on noin 4 à 5 pe- ninkulmaa kaukana, on aina alaista. Joenrannoilla on pitkin matkaa ohuelta metsää, joka tekee alastoman, ruo- hon peittämän maiseman miellyttävämmännäköiseksi. Kon- gon pitemmät taitteet, niinkuin esim. Ntomba-lahdekkeen ja Vundan välinen, näyttävät olevan ainoastaan niiden laaksojen jatkoja, jotka kaukaa sisämaasta kulkevat mel- kein taitteiden suuntaa eli idästä etelään, molemmilla puo- lilla kukkulaiset selänteet. Nämät alenevat vitkalleen jo- keen päin ja päättyvät pohjoisen ja eteläisen taitteen nie- mekkeihin.

Koska seuraava päivä oli sunnuntai, niin seisahdim- me uudessa leirissämme, Kilolo-Point'in vastapäässä, äs-

kenmainitun ryöppään alapuolella. Kello 9 aikaan aamupuolella alkoi yht'äkkiä kuulua huutoa yläpuoleltamme, ryöppäältä. Muutaman minutin kuluttua nousi maalle kaksi lähetyssaarnaajaa, herrat Crudgington ja Bentley, jotka lähellä Itunsiman ryöppäitä olivat ostaneet itselensä kanootin ja nyt olivat sen kanssa matkalla jokea alaspäin rannikolle. He olivat käyneet Ngaljeman tykönä Ntamossa, jossa heillä oli ollut sangen hauska, ja viipyneet siellä monta päivää. Sitten oli heille pistänyt päähän käydä Kinschassassa. Mutta heidän noustuansa siellä maalle, tuli kansa raivoisana heitä vastaan, käskien heidän mennä matkaansa. Hämmästyneinä tällaisesta vastaanotosta alkoivat he hiljaksen vetäytyä takaisin, mutta syntyperäiset rupesivat tekemään heille nyt pahempaa kiirettä, koettaen muutamat saartaa heitä, ja toiset, aseina pyssyt, leveät veitset, keihäät, oksasauvat y. m., täyttivät heidän päällensä, ikäänkuin tahtoen siihen paikkaan surmata heidät. Sitten oli hetken aikaa keskusteltu, tappaisiko heidät vai jättäisikö heidät eloon. Vihdoin kuitenkin päätti vanha Ntschuvila-päämies neuvonantajiansa kanssa laskea heidät rauhassa menemään matkoihinsa. Tästä pulasta päästyänsä suorisivat lähetyssaarnaajat sieltä kiireimmiten pois; yksi heistä jäi kuitenkin jäljelle Kinschassan viidakkoon. Tultuansa pohjoisrannalle, olivat he Mfwassa joutua samalaiseen pulaan. Tosin saivat he sitten senegalilaisen kersantin Malaminen avulla kansan asettumaan, vaan lähtivät kuitenkin viivyttelämättä etsimään rauhallisempia seutuja alajoelta.

Autettuamme lähetyssaarnaajat Isangilaan, jatkoimme jälleen tarveaineiden kuljettamista „ryöppään“ leiriin entistä innokkammin, että jo maaliskuun 4 päiväksi saimme ne kaikki sinne ja voimme ruveta valmistautumaan matkalle eteenpäin.

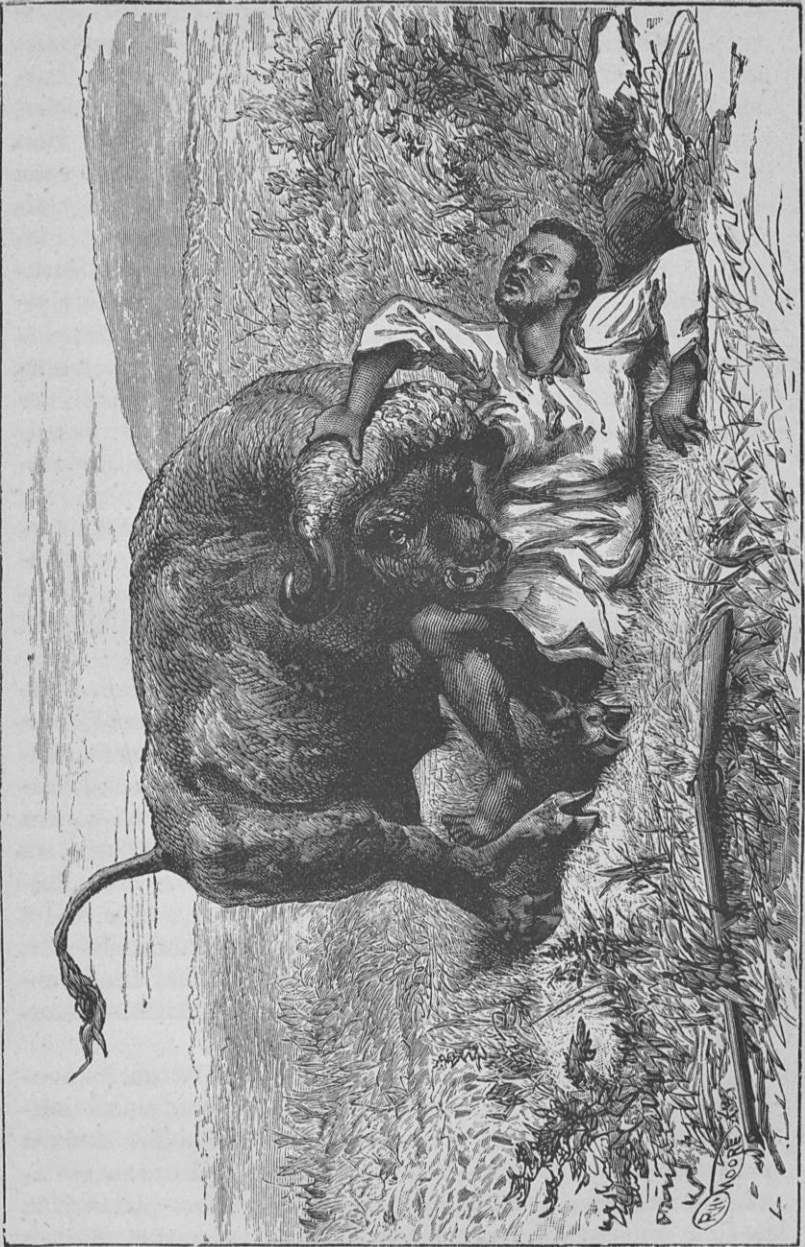
Kahta päivää myöhemmin lähetin Uledin, turulaisen Soudin, Khalfan ja Sa'adalan viemään Vivin asemanpäällykölle johtosääntökirjettä ja noutamaan Europan postia. Me saatoimme heidät valaskalaveneellä Isangilaan, ja varoitettuina viivyttelämästä tiellä, lähtivät he sieltä jatkaamaan matkaansa jalkaisin. Tultunasa Luasasa-joelle, kohetasivat he joukon puhveleita. Huimapäistä Soudia, joka

v. 1875 oli Iturussa rääkätty puolikuoliaaksi, v. 1877 syösty Kalulun putouksista alas, sitten joutunut syntyperäisten vangiksi ja ollut vähän aikaa heidän orjanansa, hurmasivat nämät puhvelit niin kovin, että hän luuli sniderpyssyllään voivansa tuhota minkä eläimen hyvänsä. Hän hiipi hyvin varovasti likelle yhtä puhvelia, ja päästyään sopivan matkan päähän, laukaisi pyssynsä, vaan sai eläimen ainoastaan haavoitetuksi. Kuitenkin kupertui se maahan ja Soudi mielissään kiiruhti leikkaamaan sen kurkua poikki, sillä muhamettiläinen ei syö semmoisen eläimen lihaa, jolle ei tapettaessa ole tehty tätä temppua. Mutta puhveli, kun ei ollutkaan kuollut, syöksyi hänen lähestyesssänsä hänen päällensä, pisti hänet sarvensa nenään ja puhdisteli häntä vähän aikaa ilmassa, joten Soudiraukka runneltui niin pahasti, että hän kuoli heti, seuralaistensa jouduttua hänelle avuksi.

Kun nämät leiriin palattuansa ilmoittivat, mikä surkea loppu Soudille oli tullut, joka oli retkikuntamme kauneimpia miehiä, niin kaikki kävivät murheellisiksi, ja molemmissa leireissämme vallitsi kauan aikaa juhlallinen, syvä äänettömyys.

Saatuamme kaikki varastomme Kuvokon leiriin, jatkan minä viimeisten kuormien kanssa, maaliskuun 11 päivänä, matkaa jokea yläspäin, ottaen mukaani herra Bracconierin. Neljännen joentaitteen varrella, Mbundi-Afundaryöppäiden alapuolella, näin paikan, johon oli sopiva sijoittaa leiri ja jätin seuralaiseni siihen päälliköksi. Ja kun Kuvokosta tänne tuli ainoastaan muutama peninkulma, niin saatoin kolmen päivän kuluttua tuoda sieltä luutnantti Haroun samaan tarkoitukseen eräälle saarelle, joka on peninkulmaa alempana Bayneston-nimistä niemekettä. Kunnollisen italialaisen koneenkäyttäjämme kuniaksi nimitimme tämän saaren Flaminiksi.

Kuvoko-Point'in ja Bayneston'in välillä on joenuomassa polveke, jossa käy sangen kova virta, mutta kuitenkin on siitä vuoden kuutena kuukautena helppo kulkea pohjoisrantaa myöten. Pakovedellä on laskettava etelärannan puolitse. Täällä on paljon kareja, joista pistää ylösteräviä liuskakallioita. Niiden välitse vierettää Kongo kuohupäisiä aaltojansa. Vaikka tämä paikka näyttää ou-

Sondi-raukan kohtalo.

dosta sangen vaaralliselta, kuljemme me siitä kuitenkin kuusitoista kertaa edestakaisin minkään vahingon sattumatta. Ympäristö ei ole kokonaan ihantavaa kauneutta vailla. Mutta onko siihen syynä metsäinen Flaminin saari, vaiko sentakainen, kolmihuippuinen vuori, en jouda nyt tarkemmin tutkimaan, koska surkean onnettomuuden välttämiseksi on pidettävä silmällä höyryveneen kulkua.

Molempien rantojen syntyperäiset olemme saaneet helposti ystävälliseen keskuusliikkeeseen kanssamme, että meidän leirimme ovat aina kuni toripaikat. Tähän asti ei vielä ole ollut mitään, joka olisi häirinnyt meidän keskinäistä sopuamme. Koska me joudumme sangen hitaasti eteenpäin, niin ennättää joka seutu, jonka läpi kuljemme, jo tavallansa sivistyä. Alinomaa jokea ylös ja alas kulkevat höyryveneemme antavat meille siitä vakuuttavampia todistuksia, kuin koskaan olisimme tohtineet toivoa. Niitä näytään pidettävän kaupan ja vaihdon, vaan ei levottomuuden ennustajina. „A'kumbi, kumbi“ (vene, vene) sanovat syntyperäiset ihastuen, kun näkevät meidän höyryveneemme tulevan jokea ylös, ja kokoutuvat vuorenkukkuloiltansa rannalle silmäilemään tätä uudenlaista veneenilmiötä, joka ihmisen avutta kulkee väkevää vastavirtaa, vaikka heiltä aina siinä käsivarret herpoavat. Mutta kun veneemme käy noin kymmenen kertaa samalla paikalla, niin tulee se heistä jo aivan tavalliseksi, ja jokainen tietää sen ainoastaan merkitsevän kauppaa ja hyötyä. Ei siis ihme, että meitä joka askelella, minkä pääsemme eteenpäin, otetaan sisämaassa vastaan riemuhuudoilla ja sydämmellisillä tervetuloituksilla.

Flamini- saaresta oli sangen työläs päästä eteenpäin ja me teimme siinä monta koetusta turhaan. Mutta kokemuksesta olimme tulleet tietämään, että pohjoista rantaa myöten oli hyvä ja vakava kulkea lähellä Bayneston'in vuorta olevan joentaitteen yläpäähän asti, josta sitten on laskettava joen poikki eteläpuolelle. Sitä tietä saimme kaikki varastomme kuudellatoista kerralla Mukansi-Pointiin.

Tämä oli tavattoman pitkällistä kulkua. Päästyä Bayneston'in vuoren ohitse, huomaa etelärannassa syvän lahdekkeen, josta nousuveden aikana juoksee haara vuoren taitse, yhdistyen jälleen jokeen sen alapuolella ja teh-

den sen siten saareksi. Kulkien likeittain tämän lahdekkeen rantaa, pääsemme noin 6 peninkulmaa hyvin joutuisasti eteenpäin. Vasemmanpuoleinen ranta on tasaista vierua, vaan oikeanpuoleinen on töyrykästä ja jylhää. Kulkeminen sitä myöten ei jokeen ulkonevien kallioriu-tojen tähden ole mitään hauskaa. Tämän lahdekkeen nenästä laskemme pohjoispuolelle ja kuljemme likeittain rantaa ensimmäiseen niemekkeesen asti, josta menemme jälleen eteläpuolelle ja tulemme sitten parin minutin kulltua Mukansi-Point'iin. Yläällä päin jokea on sotku-naan kallioisia pikkusaaria ja ryöppäitä, joita syntyperäiset kutsuvat jumalansa Nsambin ryöppäiksi.

Maaliskuun 23 päiväksi on retkikunnan kaikki ainevarastot sekä väestö saatu leiriin Nsambin ryöppäiden alapuolelle.

Kukkulat, jotka tähän asti ovat etäittäin seuranneet joen juoksua, alkavat täällä vähitellen läheta uomaa. Kuitenkaan ei niiden näössä ole mitään suurenmoista eikä kaunista. Ympäristö on melkein kaikkialta epäviehättävää ja alastonta sekä sen lisäksi uurreltua. Alastomia kallioita, punertavia maa-aloja ja yksinäisiä, tummanviheheriöitä viidakkoja vaihettelee keskenänsä. Syntyperäin-kin tietää maan tällä tienoolla olevan vähänarvoista. Sentähden tekee hän majansa kukkulalle, jossa on tasaista vierua ja viljavaa maata. Siinä voivat puut kasvaa sekä hänen ruokakasvinsa menestyä. Kongo jää siten kolk-koon yksinäisyyteen. Ei kuulu sen rannoilta ääntä, joka laulaisi sen kiitosta, ei yhtä säveltä suuren, ruskean joen ylistykseksi. Joskus saattaa uskaliaita kalastajia ureta tänne muutamaksi päiväksi kaloja pyytämään, mutta hyvin harvoin näkee niitäkin Isangilan ja Nsambin ryöp-päiden välillä, lieneekö syynä laiskuus vaiko krokodiilien ja muiden hirmujen pelko.

Tutkittuamme tarkoin karintapaisten pikkusaarten vä-lit, huomasimme tässä kuukaudessa voivan kulkea vasem-man puolen äärimmäisestä väylästä, mutta nousuveden aikana ainoastaan keskiväylien kautta. Pohjoinen puoli on rajuisinta sekasorron näyttämöä. Isot, vaahtopäiset aallot ajelevat lakkaamatta toisiansa, joiden ankara hyöky pyörtää väkevän virran joessa kahtaalle, oikealle pohjois-

rantaan päin ja vasemmalle kallioiden ympäröimää saarta kohti. Jo kaukaa, ennenkuin pääsemme sitä lähellekään, näemme siellä käyvistä pyörteistä ja ristilaineista vaaran väijyskelevän sen lähistössä.

Me laskemme kauniilla Royalilla vasemman puolen äärimmäiseen väylään, jotka huuhtelee etelärantaa ja pitäen suuntaa tarkasti silmällä, pääsemme ryöppäiden syrjästä läpi ahtaan solan kautta, joka johtaa yläpuolella olevaan levolliseen veteen ja Kwilu-joen suun viereiseen, pieneen lahdekkeeseen. Tästä sitten alkaa pitkä joenjakso aukeaa vettä, joka ulottuu Itunsiman ryöppäille asti. Eteläranta on vieruntapaista tansankoa, jossa on ohuelta metsää; pohjoisranta töyryistä ja epäsäännöllistä, mutta kuitenkin paljoa kauniimpata kuin jäljelle jäänyt ranta. Noin kuuden, seitsemän peninkulman päässä yläälläpäin jokea näyttävät kukkulat yhdistyvän yhdeksi uhkaavaksi ryhmäksi.

Koska Kwilu, jota San Salvadorin luona kutsutaan Lucage'ksi, näyttää olevan kuljettavaa, niin uskallan tehdä sitä myöten pienen retken. Se juoksee ylimalkaan etelästä itään päin ja on noin 40 metriä leveää. Molemmat rannat ovat metsäistä, noin 40—100 jalkaan korkeaa, kukkulaista selännettä. Tähän vuodenaikaan oli se, kuten mittatanko osotti, noin yhdeksättä jalkaa syvää. Vesi siinä oli kirkasta, ruskeaa ja juotavaa sekä kuusi astetta kylmempää kuin Kongon. Me kuljimme joen keskikohtaa myöten noin 5 peninkulmaa virtaa ylöspäin, jonka nopeus on neljä solmunväliä, ja palasimme sitten suurta vauhtia takaisin „kaikkien jokien vastaanottajaan“, joka pikkuisen aikaa oltuamme sieltä poissa, nyt näytti meistä valtamereltä Kwilun suhteen.

Maaliskuun 26 päivänä kuljimme Nsambin ryöppäiden ohitse ja levähdimme seuraavan päivän, koska se oli sunnuntai.

28 päivänä rupesimme muuttamaan leiriä Itunsiman ryöppäiden alapuolelle. Tämän välin kuljimme 45 minuutissa. Vaikka rajuilma ja rankkasateet meitä vähän viivyttivät, joudimme kuitenkin jo huhtikuun 2 p:nä mainituiden ryöppäiden yläpuolelle asti.

Ruokatavaraa oli täällä runsaasti saatavana, mutta se oli kallista eikä näyttänyt huoistuvan ylempänäkään päin jokea. Muonapäivinä hankimme ruoka-aineita molemmilta rannoilta, lähettäen miehiä kuusi aina joukossa, ympäristölle, ostamaan cassava-leipää, bananeja, maissia ja sokeriperunoita. Useille asiamiehille oli annettu toimeksi hankkia europalaisille kanoja, munia, vuohia ja ja muuta semmoista. Vaikk'emme siis suinkaan nälällä olleet, oli ruokamme kuitenkin laihaa. Mutta alinomaiselta huolelta ei ruokaa paljo muistanutkaan. Albert Christopherson'ista ja kapteeni Anderson'ista oli minulle suuri apu, koska he kumpikin olivat merimiehiä. Jälkimmäiseen voin luottaa täydellisesti, sillä hän oli sekä terveruumiinen että toimellinen ja ymmärtäväinen. Aivan täsmälleen meni hän joka aamu raskaasen työhönsä. Luutnantit Harou ja Braconnier olivat sotilaita, joilta ei voinut pyytää suurta taitoa jokikulussa. Mutta kuitenkin olivat hekin hyväksi avuksi alinomaa muuteltavien leirien silmällä pitämisessä, jotka olivat ikäänkuin telttakylät, kun suuret varostosuojukset ja upseerienteltat asetettiin riviin rannalle, ja vahtien ja työnjohtajien vaatemat ryhmitettiin varastosuojuksien ympärille.

Sunnuntaina, huhtikuun 3 p:nä, lähdin minä valaskalaveneellä tiedusteluretkelle täällä ahtaaksi supistunutta Kongoa ylöspäin. Korkeita, jyrkkävieruisia vuoria ja selänteitä, jotka noin 1000 metrin matkalla syöksyivät melkein äkkijyrkinä jokeen, kohosi molemmilta rannoilta. Uomassa oli tosin paikoin kallioita; jotka kuohuttivat ympärillänsä vettä ja kiihottivat virtaa, mutta ylimalkaan kuitenkin oli joki, jonka keskellä kävi 6—7 solmunväliä nopea virta, kivistä puhdasta. Pohjoispuoleisen selänteen nimi on Mubiri. Korkeimmassa kohdassansa, Nsona-Mamban lauttapaikan luona, kohoaa se noin 1000 jalkaa ylemmälle joenpintaa, vaan eteläpuoleinen nousee tuskin 600 jalkaa korkeammalle lähellä jokea.

Kongo mutkistuu itään päin ja huuhtelee juostessansa Mubirin vuorien juurta. Ainoastaan sadeajan lopulla, touko- ja joulukuun paikoilla, syöksyy se raivoisana lauttapaikan yläpuolella olevan, mustankiiltävän kalliorivin yli, tehden Kunsun siten isoksi saareksi. Tässä joen jyr-

kässä, vaarallisessa polvekkeessa oli vaikea päästä eteenpäin. Jouduimme siinä jo virranpyörteeseenkin, jossa aallot uhkasivat tulla veneenlaidasta sisään ja meitä alkoi pelottaa, että rangaistus sunnuntain väärinkäytöksestä oli edessämme. Mutta kestäväisyyden ja kärsivällisyyden avulla pääsimme kuitenkin tästä kamottavasta kohdasta ja laskimme joen poikki pikkuiseen, tyveneen satama-paikkaan, sen mustankiiltävän kalliorivin yläpuolelle, joka paria kuukautta myöhemmin oli joutuva nousuveden valtaan. Takaisin tullessa kuljimme myötävirtaa tämän matkan tunnissa, vaikka vastavirtaa oli täytynyt siinä ponnistella 5 tuntia. Loppupäivän lepäsimme rauhallisesti leirissä.

Huhtikuun 7 päiväksi saapui retkikuntamme 50 tonnia painavine ainevarastoineen Nsona-Mamban lauttapaikan valkamaan. Seuraavana päivänä muutettiin varastot satamaan, sen kalliorivin toiselle puolelle, joka yhdisti Kunsun saaren manteresen, ja minä vein höyryveneet sinne saaren ympäri. Pitkän aikaa ponnistettuamme, pääsimme vihdoinkin ryöppäästä läpi ja laskimme leirinläheiseen, tyveneen satamaan. Jos höyryveneillämme olisi ollut voimaa kulkea kahta salmunväliä nopeammin, niin ei olisi ollut mitään ponnistelemista.

Koska ympäristö oli ruoka-aineista rikasta sekä Nsona-Mamban lauttapaikka meitä aivan lähellä, niin sai väkemme täällä runsaasti ruokaa: bananeja, sokeriperunoita, melooneja, cassava-leipää, jauhopuuroa, palmunviiniä, vuohen-, kanan- ja sianlihaa sekä munia j. m. s. Sitten vielä oli meillä teltoissa takavarannamme riisejä, papuja, herneitä ja linssiä 20—24 päiväksi.

Kunsun satamasta lähdettyämme rupesimme leiriin Kimbansan saarelle, jonka kohdalla, etelärannalla, Lukunga-joki laskeutuu Kongoon, ja jota lähellä on Nkengen kylä. Kibonda pohjoisrannalla muistuttaa minulle 1877 vuotta, jolloin minun varojen puutteessa täytyi jättää mieheni sinne syntyperäisten vangeiksi. Näistä vankeuteen jääneistä oli Hamadi-niminen nyt täällä mukana. Hän oli kahden kuukauden kuluttua päässyt karkaamaan vankeudestansa tai oikeemmin orjuudestansa ja kulkenut kanootilla tänne Kimbansan saarelle ja täältä eteläran-

nalle, jota myöten hän monien yövaellusten ja vaarojen perästä vihdoin saapui merenrannikolle. Siellä jutteli hän retkensä Amerikan konsulille, joka hyväntahtoisesti auttoi häntä, lähettäen hänet Madeiraan ja sieltä Kap-kaupungin kautta Sansibariin. Minun tultuani Sarsibariin oli Hamadi vasta kaksi viikkoa ollut kotonansa, mutta kuitenkin oli hän valmis jälleen lähtemään mukaani. Nyt silmäilee hän Kimbansan saarelta Kibondaa ja leikillisesti nauraen muistelee aikaisempaa onnettomuuttansa. Hänen kovanonnenkumppaninsa karkasivat sieltä samoin. Mutta mieli-puolisesta Safenista emme kuitenkaan ole saaneet mitään kuulla, vaikka kyllä olemme häntä tiedustelleet.

Kusun sataman ja Kimbansan saaren takaa näkyy paikka, joka on ihantavimpia joen varrella. Eteläranta on hyvin epäsileää. Kuljettuamme satamanedustan kaltaisen lahdekkeen yli, laskemme likeittäin rantaa, josta ulkonee jokeen lukuisasti liuskakallio-niemekkeitä, kunnes pääsemme pohjoisrannalla olevan Kalubun kylän kohdalle. Sitteen kuljemme kohti tätä kylää joen toiselle puolelle ja sieltä edelleen pitkin hietaista, laakaa rantaa, joka korkeiden, jyrkkien kukkuloiden saartamana kaarettuu puoliympyränmuotoisena maan sisään päin. Päästyämme ulos tästä lahdekkeesta, tulemme ruostuneennäköisten, kallioisten kukkulain juurelle, jotka jyrkkyydessä vetävät vertoja Gibraltarin kallioille. Näiden ruskeain kallioiden jäätyä selkämme taakse, tulee näkyviin Kimbansan saari ja sentakainen ruohoinen ylänkö, joka vähitellen alenee jokeen päin ja tulee pohjoiseksi rannaksi pitimmälle joentaitteelle, mitä tähän asti on ollut. Eteläranta on alaista, laajaa tasankoa, joka ulottuu Kongolta kauas Ndungan vuoriin asti.

Höyryveneet Royal ja En Avant oli nyt saatu korjatuksi. Lastia yhtenäen pannessa ja purkaessa oli niiden koneisin karissut hienoa hiekkaa, joka oli kuluttanut ja turmellut lieriöiden sivuventtiilit. Koska täällä saarella oli erinomaisen rauhallinen, niin ryhdyimme höyryveneistä korjaamaan noita kohtia sekä muutenkin niitä parantelemaan.

Sillä ajalla muutettiin osa työväkeä matkatarpeineen alaiselle ja hietaiselle Ngojon niemekkeelle. Vaikka nä-

köala sieltä on verrattain rajoitettu, näkyy sinne kuitenkin suuri osa Kongon pohjoispuolista, mäkistä maata, joka pienen joen suulta, vastapäätä meitä, leviää kaukana ilmanääressä ryhmyilevälle, saman joen katkaisemalle kukkulaselänteelle. Luallan itäpuolella kohoaa maa äkkiä yläistasangoksi, jonka alastomat vierut ovat toisin paikoin jyrkät, toisin luisut. Näillä vieruilla on lukuisasti polkuja, jotka kulkevat joen kallioäyräissä olevilta kalastajanloukkailta ylös palmulehtojen ja puuvillapuiden siimestämiin kyliin sekä yksinäisille asunnoille. Koko matkan, Kimbansan saaresta Ngojon niemekkeesen asti, juoksee Kongo mahtavana jokena, peninkulmaa ja toistakin leveänä, toisella puolella alainen tasanko, toisella aukea kukkulainen maa. Mutta heti hietaniemen yläpuolella kapenee se jälleen syväksi rotkoksi, jonka leveys on ainoastaan 800—900 metriä, ja virtaa siinä hyvin kiivaasti. Esteen sattuessa vastaan sydämmöittyy se hurjaan raivoon.

Krokodiilejä on täällä sangen runsaasti. Ei sitä lahdeketta, jossa ei olisi niitä eläjinä. Lahdekkeihin kun laskeutuu pieniä, hitaisia puroja, niin saavat nämät viekkaat rustiaiset niiden sulista helposti ja runsaasti kaloja.

Mikä lienee syynä, että eelingikalat niin mielellään asentavat tässä osassa Kongoa. Aina Ndungan ryöppäille asti näkee täällä kanootteja pylkkyävän epäsidein rantojen syvissä pohjukoissa, pyytämässä näitä kaloja isoilla verkoilla. Sitten hajoitetaan eelingit tasaisille lähikallioille, polttavaan auringon kuumeeseen, kuivamaan tahi oikeammin paistumaan.

Rannikolta lähtömme jälkeen emme ole nähneet niin tiheään asuttua seutua, kuin tämä. Mutta joka paikassa ovat asujamet olleet tavoiltaan, käytökseltään, ja luonteeltaan yhtäläisiä, kaikki yhtä ystävällisiä. Suurissa joukoissa kokoutuvat he rannalle tervetulletelemaan meitä, mutta kuitenkin kuluu sitten aina kaksi kolme päivää, ennenkuin he alkavat meille kuljettaa ruokatavaraa, ja vaihtokauppa pääsee täyteen vauhtiinsa.

Huhtikuun 19 p:nä lähdin En Avantilla viimeisen lastin kanssa Kimbansan saarelta. Ett'ei tarvitsisi tehdä tänne enää matkaa, panin pikkuiseen ratasveneeseemme kovan lastin, 33 miestä ja kaksi tonnia tavaraa. Mutta

sentään pääsimme onnellisesti Ngojohon klo 6, 53, jolloin oli ankara myrskysade ja taivas paksussa, mustassa pilvessä, ennustaen vielä pahempaa ilmaa. Vaikka olin väsyksissä, piti minun ensi työkseni kääntää huomioni sairastuneeseen koneenkäyttäjään, ja kun muutamat toisetkin yhtämittaa valittivat sekä olivat hyvin tiedustamista ansaitsevan näköisiä, niin aloin tulla sangen levottomaksi.

Huhtikuun 27 p:nä keräytyi koko retkikuntamme Ndungan ryöppäille, tähän tuulille ja myrskyille alttiiseen Kongon rotkoon, jossa jyrkkien, karujen kalliovierujen välissä ei ole nähtävänä pienintäkään inhimillisen elon merkkiä. Joll'ei meillä olisi ollut tällaista velvollisuustehtävää, johon piti käyttää koko ajatuskyky aamun ensi koitosta illan pimeään jokapäivä, niin olisi meitä jo aikaa sitten ruvennut vaivaamaan raskasmielisyys, jota tänkaltainen, kolkko ja yksitoikkoinen seutu on aivan omansa synnyttämään. Niille, jotka ovat puuhaamme vähemmin mieltyneitä kuin minä, eivätkä siis minun tavallani vaivaa siinä ajatuksiansakaan, on paha tuuli tehnyt kuumeenväristystä. Insinööri Neve on todenteolla kääntynyt kiipeäksi. Molemmilla upseereilla on toisensa perään ollut taudinpuuskaus. Nuoren Albertin silmät eivät näytä niin kirkkailta kuin ennen, eikä Flaminikaan ole koskaan ollut niin nulomielinen kuin nyt. Ainoastaan kapteeni Anderson ja minä olemme olleet kuin karaistut; meihin eivät Kongon syvän, himmeän loukeron vaikutukset ole pystyneet. Vasta kahdeksan jälkeen aamulla rupeaa auringon paiste sopimaan joen synkeälle pinnalle ja katoaa jälleen jo neljän jälkeen iltapuolella. Sitten alkaa käydä kylmä tuuli ja varjot synkistyvät, joten koko rotko pukeutuu ikäänkuin kummittelevaan, yksitotiseen muotoon. Joen kirkas, pronssinvälkkyvä vesi, jossa epälukuiset auringonsäteet kimaltelivat, muuttuu raukean mustaksi. Kaikki tämä on omaansa synnyttämään itsemurhan ajatuksia ja sairaita mielikuvitteita.

Ei ole yhtään oudoksuttava, että Kongon rotko on niin yksinäinen. Luonto itse ei suokaan sille mitään eläimellistä eikä kasvillista eloa. Jylhät kalliot, paljas punertava savi, järeä ruoho ja arvoton viidakko, jota on siellä täällä, missä maanpinnalla on hiukan ruokamultaa,

eivät suinkaan houkuttele ihmistä tänne asumaan. Sen tähden ovatkin syntyperäiset jättäneet karun rotkon luontonsa nojaan ja asettuneet aukeille ylängöille, 300 metriä ylempälle yksinäistä jokea. Siellä näkevät he auringon kulkevan yön kannuksilla, kuulevat lintujen laulua ja tuntevat iloista elämänriemua, joka alinomaa saa uutta sytykettä.

Ndungan asujamia tuli joukoittain alas vuorilta ja ylängöilta, ollen naisilla ruokatavaraa, lapsilla korit täynnä sokeriperunoita ja munia, muutamilla miehillä palmuviiniä ja kuivatuita eelingikaloja. Kalastajat, joiden korit olivat rannassa rauhattoman veden kiikuteltavana, toivat tuoretta kalaa. Kohta syntyivät koko markkinat, joilla oli vilkkaasti ostajia sekä myöjiä. Sitten kuin vaihtokauppa oli kulkenut muutaman tunnin hyvää vauhtia, tuli nuorille pojille ja tytöille halu ruveta näyttämään meillemme Ndungan tanssia. He olivat kaikki vahva- ja notkearuumiisia. Heidän tanssinsa oli syntyperäisten kannalta katsottuna oikein etevää, mutta europalaisten tanssitaitteen verrattuna tietysti raakamaista. Kuitenkin tekivät he kaikki temput, hyppien, juosten ja tanssien, juurtajaksain ja todenperään. Loppu vaan oli sangen eriskummainen. Ottaen toisiansa käsistä kiinni, rupesivat he rinkiin, ikäänkuin aikoen alottaa vanhan skotlantilaisen laulun „Auld lang syne“. Sitten astui ulkopuolella seisovien joukosta rinkiin kaksi poikaa, joista nuorempi hyppäsi vanhemman niskaan, otti käteensä terävän veitsen ja aloitti yhdyslaulun. Joka kerralla, kun toiset yhdistyivät siihen, siveli hän veitsenhamaralla kieltänsä, joten kielestä alkoi vihdoin vuotaa veri ja koko alapuoli kasvoja tahrautui vereen. Yhä äänekkäämmäksi kiihtyi laulu, yhä hurjempaan vauhtiin tuli rinki, ja verta tippuva nuorukainen yhä raivoisammaksi, kunnes minä, peläten heidän kadottavan kaiken taitonsa ja mielenmalttinsa, viittasin heitä lopettamaan tanssinsa ja tein heidät lahjoillani mielestänsä onnellisiksi. Kun nuorukainen, joka oli kieltänsä nähjännyt, pesi itsensä puhtaaksi, ei hän näyttänyt vähääkään väsyneeltä liiallisesta vilkastelemisestaan, vaan nauroi ainoastaan mielissänsä, kun taputin häntä olkapäähän ja annoin hänelle lahjan.

Huhtikuun 28 p:nä olivat tavaramme muutettavat pienestä lahdekkeesta, Ndungan ryöppäiden alapuolelta, näiden yläpuolella olevaan lahdekkeeseen. Höyryveneiden avuksi, koska näiden täytyi kiertää sinne joen toisen rannan kautta, jossa vesi oli levollisempata, alkoi väkemme kuljettaa tavaroita myöskin maitse mainittuun lahdekkeeseen, välillä olevan matalan penkeren ylitse. Minä taas lähdin valaskalaveneellä Manjangaan, kulkien aivan putouksen juurelle asti. Tosin tiesin, ett'ei siitä voinut päästä läpi, mutta koska jokimatkamme pää läheni, niin tuli minun etsiä paikka, johon meidän sopisi perustaa asema.

Tuskin voi ajatella elottomampaa ja vastenmielisempää seutua kuin Manjangan ympäristö. Kahdenpuolen jokea kohoavan, noin 500 jalkaa korkean ylängön vierut ovat hyvin kaltavat ja muutamista paikoista aivan äkki-jyrkät. Missä olisi ollutkin niin paljo ruokamultaa, kuin kasvit menestyäksensä tarvitsevat, sieltä on vesi huuhdellut sen tarkoin alas kapealle penkerelle ja rotkojen ahtaisiin kuiluihin, joista näkyy himmeitä metsänkaistaleita. Kongoon asti ulottuvat vierut ovat pelkkää sekasortoista hietakiviröykkeikköä. Rannan pohjukat muutamien jokeen ulkonevien kiviniemekkeiden välissä ovat tulleet täyteen niihin seisattunutta valkoista hiekkaa ja muuttuneet ylängöltä huuhtautuneen ruokamullan avulla hedelmällisiksi penkereiksi. Semmoiselle penkerelle, aivan lähelle putousta, tahdoin leirimme sijoitettavaksi, kunnes päättäisimme, mihin aseman rakentaisimme, joko samallaiselle penkerelle tahi jollekin lähiselle kukkulalle. Koska Vivi sekä Isangila ovat Kongon pohjoisrannalla, niin oli minusta parasta tehdä seuraavatkin asemat samalle puolelle jokea, että ne voisivat maitse olla yhdistyksessä keskenään, jos veneille sattuisi mikä onnettomuus. Lähisellä niemekkeellä huomasin joukon kalastajia ja menin heitä puhuttelemaan, saadakseni tietää, millainen heidän mielenlaatunsa oli meitä kohtaan. Hetken kuluessa verestyvät vanhat muistot. Heille johtui kohta mieleen valkoinen mies monine kanoottinensa, jonka he olivat auttaneet Ntombo-Matakan putouksen ohitse, kuten he nimittivät sitä. Kohta toivat he meille lahjaksi kaloja, luvaten seuraavaksi päiväksi varata meille muita ruoka-aineita. Ky-

syttyäni, mihin saisimme sijoittaa leirimme, vastasivat he heistä olevan samaa, mihin paikkaan sen sijoitamme.

Palatessamme takaisin Ndungaan, jutteli tulkki kuulleensa erään naisen sanovan toisille: „Huomenna emme tee työtä -- huomenna menemme katsomaan muukalaisia.“

29 p:nä panimme k:lo 6 aamulla alulle työmme viimeisen jakson, kun rupesimme kuljettamaan väkeä ja ainevarastoja lähinnä Manjangan putousta olevalle ja korkeimmalle penkerelle. Maallenusupaikka oli siinä niin hyvä, ett'ei tähän vuodenaikaan voinut parempaa toivoakaan: tyven satama, jota joenpuolelta suojasi kalliokari. Penger taas aleni vähitellen jokeen ja oli siis hyväksi eduksi, kun En Avant tuli vedettäväksi maalle, vietäväksi maitse Stanley-Pooliin, ja kun aseman päällikkö milloin tahtoi vedättää veneensä maalle korjattavaksi ja maalatavaksi. Mitä tarkemmin silmäilin tätä hedelmällistä pengertä, jolle aioimme asettua väliajaksi, sitä lupaavammalta alkoi se näyttää minusta, vaikka siitä oli meille haittaa, että se oli jo viljeltyä. Se oli vähän toista peninkulmaa pitkä ja noin 80—300 metriin leveää. Kaiken vuotta virtaavassa, vähäisessä purossa siinä lähellä näytti olevan hyvää juomavettä. Yksi kohta tällä penkerellä oli viljelemättä; siihen sai raivaamalla tarpeeksi avaran, väliaikaisen leirinpaikan.

Kapteeni Anderson ja Albert määrättiin nyt Royalin ja En Avantin kanssa jatkamaan leirin kuljetusta, minun odotellessani kahta päämiestä, joita olin pyytänyt tulemaan tyköni. Puolenpäivän rinnassa tulivat he, tuoden mukansa minulle lahjaksi runsaasti palmunviiniä, jonka he, niinkuin tavallista tämmöisissä tilaisuuksissa, itse joiivat. Minä puolestani annoin heille lahjaksi uniformuja, kokonaisia kappaleita kangasta, veitsiä y. m.

Sitten ilmoitin heille haluavani asettua Manjangan ja rakentaa tänne kaupungin, johon jätän väkeni ja tavaran, kun itse lähdän yläjoelle. Mutta heistä ei näyttänyt esitykseni olevan mieluista. Kaikki myötätuntoisuus, minkä heissä huomasin, oli siinä, ett'ei heillä ollut mitään vastaansanomista, jos vastaiseksi jäimme sinne, missä olimme. He eivät olleet läheskään niin ystävällisiä kuin Ndungan syntyperäiset.

Kysyttyäni, olivatko he ainoat päämiehet Manjangaassa, vastasivat he, että päämiehet olivat kaikki kuolleet, tauti oli tappanut heidät, jota me tietysti säällisellä tavalla surkuttelimme. Kuitenkin olivat kaikki koetukset turhat, saada heitä niin ystävällismielisiksi meitä kohtaan kuin Ndungan ja muiden seutujen syntyperäiset olivat olleet. Vaikk'emme siis tulleetkaan niin myötäiseen johtopäätökseen, että olisin paikalla saattanut lähettää retkikunnallemme tiedon, voivamme ruveta asemaa rakentamaan, milloin tahdoimme, ei kuitenkaan näkynyt olevan syytä siihen pelkoon, että he nousisivat todelliseen vastarintaan, estämään meitä hankkeistamme tällä seudulla.

Toukokuun 1 päiväksi 1881 saimme leirimme muuteksi Ndungasta Manjangaan.

Olimme siis 70 päivässä tehneet matkaa 2,464 Engl. peninkulmaa, kulkeissamme 14 kertaa edestakaisin erityisten leirinpaikkojen väliä. Koko kuljettava joenjakso, Isangilasta Ntombo-Matakan putoukselle asti, oli 88 peninkulmaa pitkä. Olimme nyt 140 peninkulmaa yläpuolella Vivin. Tänne retkeämiseen oli meiltä kulunut 436 päivää, koska piti tehdä tie ja kuljettaa mukana 50 tonnia tarveaineita ynnä muuta tavaraa. Kaikkea tätä tekemässä oli ollut 68 sansibarilaista sekä yhtä suuri joukko länsirannikon ja sisämaan syntyperäisiä. Koko tässä ajassa olimme kulkeneet 4,816 Engl. peninkulmaa, joten jokapäivä tulimme tehneeksi matkaa, vaikka oli vaikeaa kuljettamista, noin 11 peninkulmaa.

Tämän ja määräpaikkamme Stanley-Poolin välillä oli meidän vielä, minkä edeltäkäsinkin voimme laskea, yhtä vaivaloisesti kulkeminen noin 95 Engl. peninkulmaa. Sillä vaikka aiokin jättää kolme neljättä osaa tavaroistamme Manjangan asemalle, joka tuli olemaan meille kanta-aseman tapaisena, oli minun jättäminen sinne myöskin osa väestäni varustusväeksi, joten vaikeutemme eivät suuresti vähenneet, joll'emme matkalla saaneet syntyperäisiltä apua. Mutta sen mukaan, mitä 1877 vuoden kokemuksesta tunsin Stanley-Poolin ja Manjangan välin ystävällisiä syntyperäisiä, oli minulla täysi syy toivoa menestystä; muuten olisi tilani ollutkin aivan arveluttava.

Neljästoista Luku.

Kuumetauti Manjangassa.

Minä tulen kuumetautiin. — Valmistautuminen kuolemaan. — Virkoaminen jälleen eloon. — Ruoanhalu. — Ilahduttavia uutisia. — Apuväkeä tulee Sansibarista. — Lindnerin tulo. — Sopimus Manjangan päämiesten kanssa. — Asema perustetaan.

En tiedä, mistä minä sain taudin, kylmästä tuuletako, joka puuskahteli jokapäivä Kongon syvässä rotkossa, vaiko olemisesta alinomaa polttavassa auringon paah-teessa ja kallioista huotuvassa kuumeessa, vaiko siitä, että hermoni 70-päiväisestä, yhtämittäisestä työstä kovin kiihottuivat, vaiko ilmasta, joka heti sadeajan loputtua aina käy kylmäksi, vaan neljä päivää jälkeen Manjangan tuloni aloin tuntea kuumetta ruumiissani. Kuitenkaan en ensimmäisenä päivänä vielä ollut niin sairas, ett'en olisi voinut olla tärkeässä mairittelujuttelussa, jota pitämään Manjangan mahtavimmat päämiehet kokoontuivat leiriimme. Tässä juttelussa ei sentään tullut mitään valmista, vaan päätettiin pitää uusi kokous, jossa, kuten he arvelivat, ehkä voitaisiin tehdä lopullinen suostumus meidän asettumisestamme Manjangan.

Toukokuun 6 päivänä otti kuume minut uudestaan kiinni ja entistä kovemmin, että minun oli kääntyminen vuoteen omaksi. Päämiehien oli siis, uuteen mairittelujutteluun tultuansa, palaaminen kyliinsä takaisin, saamatta mitään jutella kanssani.

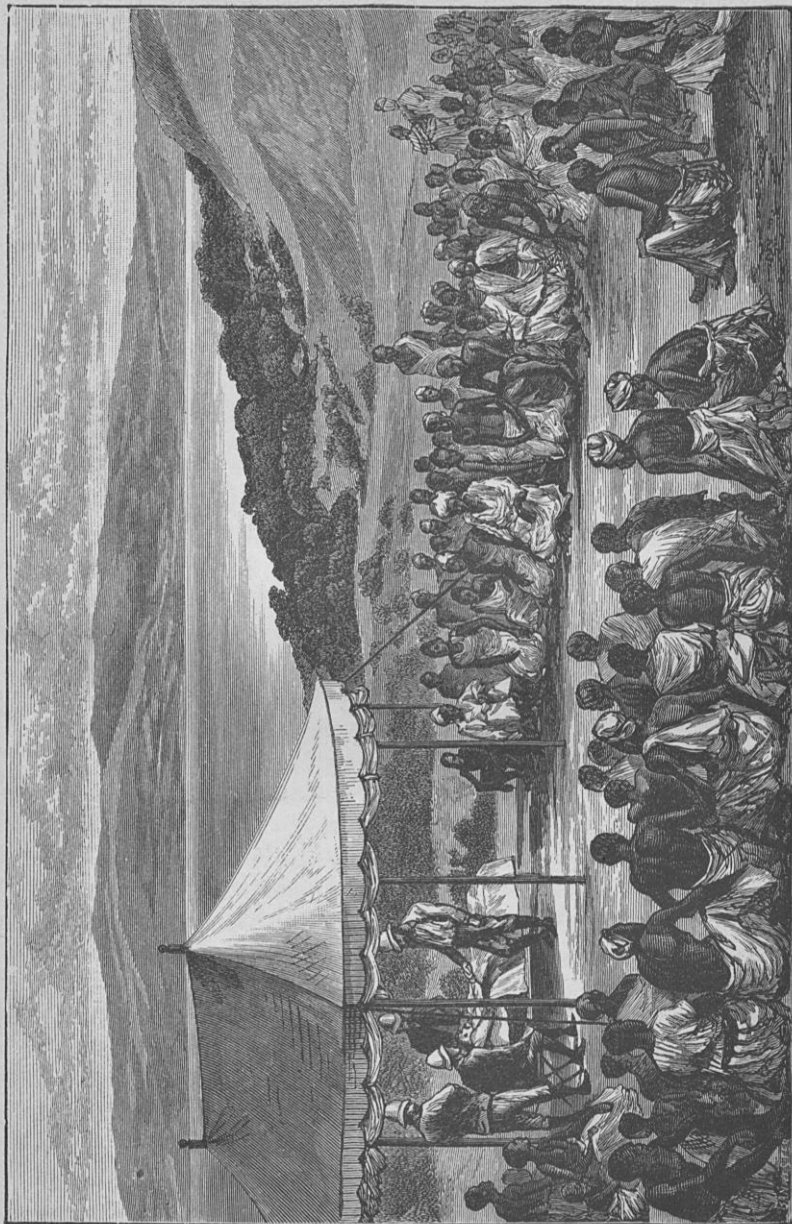
Seuraavana päivänä oli kuumeeni vaan kiihtymään päin, ja kaikki lääkkeet tuntuivat tehottomilta. Lähes 12

kuukautta yhtämittaa oli minulla ollut hyvä terveys, ja tämä kuumetautikin tuli minulle niin hitaisesti, ett'en sen poistamiseksi luullut tarvitsevani kuin tavallisia lääkkeitä. Mutta sitä paitsi suututti minua myöskin niin sen tuleminen vallan sopimattomaan aikaan, ett'en senkään tähden pitänyt tarpeellista lukua sen itsepäisyydestä ja kiintymisestä. Vaikka nyt nautin runsaasti sekoituksia ja muita lääkkeitä, en seuraavana päivänä sentään ollut yhtään parempi; päin vastoin kiihtyi kuume vaan päivä päivältä.

Toukokuun 9 p:nä alkoi mieltäni velloa, ja suonissani oli kaiken päivää polttava kuume, joka ei hetkeksikään asettunut, vaikka pidin oikein varalla, milloin se lieveni, sillä aion käyttää semmoista hetkeä hyväkseni. Luullen ilmaa penkerellä kovin tukahtuneeksi sairaalle ihmiselle, levitytin telttani vuorenkukkulalle, joka oli 280 jalkaa ylempänä joenpintaa ja jolta näkyi pengert ja leirimme. Mutta kuitenkin oli kuumeeni vielä seitsemäntenäkin päivänensä yhtäläinen eikä lievittänyt hetkeksikään, ennenkuin kahdeksannen päivänensä aamuna. Nyt otin sisään 20 graania kiinaa, liuvotettuna hydrobromihappoon, ja sain sen kaikeksi onneksi myöskin pysymään sisälläni. Mutta sen vaikutus oli niin väkevä, että ajatukseni ja ymmärrykseni hämmentyivät.

Tultuani kahdeksantena kuumeenpäivänä jälleen ymmärrykseeni, tunsin itseni sangen heikoksi. Vaan koska uusi puuskaus saattoi ennen pitkää tulla päälleni, niin annoin punnita 30 graania kiinaa, liuvottaa sen happoon ja otin sen heti sisään. Mutta samassa tuokiossa menin jälleen tainnuksiin, ett'ei minulla ollut kuin epämääräinen ja sekava käsitys ympäristöstäni.

Vielä kuusi päivää kesti ankaraa kuumetta. Vuorokauden kuluessa tuntui se toisinaan lauhtuvan, jolloin olin aina täydessä tunnossani ja kuulin kaikki, mitä kuuluvis- sa puhuttiin. Mutta tätä helpotusta oli niin vähän aikaa, ett'en ennättänyt muuta, kuin saada todellisen käsityksen tilastani, että olin kovin sairas, sangen heikko ja vuorenkukkulalla pienen Mabrukin ja Duallan kanssa, jotka minua hoitivat; että herra Braconnier kävi kerta päivässä luonani, jolloin hän aina joko ehdotti uutta lääkettä, juo-

Hyvästijättö.

maa, munasekoitusta tahi kehotti ottamaan sisään yhä enemmän ja enemmän kiinaa, sanoen sen olevan ainoan lääkkeen, joka voi lannistaa julman tautini.

Mutta neljäntenätoista tautini päivänä olin jo niin heikko, että tuskin jaksoin kättäni nostaa eikä ilman tukea ollut yrittäminenkään vuoteella istumaan. Neekeri-poikien piti alinomaa nostella, käännellä ja muutella minua, joille tarkasta hoidostansa olin sangen kiitollinen; mutta huomasin myöskin tulevani heille vähitellen kovin vaivaloiseksi. Otettuani sisään lääkkeenmäärän, joka nyt oli 50 graania kiinaa, alkoi päästäni kuulua kova mukse, johon päänalainen tuntui kupsaen vastaelevan, että se oli kuin rummun lyöntiä. Mutta sitten taas menin tunnottomaksi, ett'en tietänyt mitään kivuistani enkä heikkoudestani.

Toukokuun 20 p:nä k:lo 7 aamulla näytti tautini ja heikkouteni mitta olevan täyttymäisillään. Heti, kun tulin ymmärrykseeni ja tunsin, kuinka sanomattoman menehtynyt ruumiini oli, alkoi minua aavistuttaa, että kuolema oli edessäni. Tosin saatoin vielä puhua ja ajatella, mutta en uskonut ihmisen voivan tulla enää minua heikomaksi, ja minulle pisti päähäni ajatus, että taudissani oli tapahtunut muutos ja kuolema oli lähellä. Halusin siis sanoa viimeiset jäähyväiset seuralaisilleni ja osottaa mieltymystäni heihin, jonka tähden käskin pikku Mabrukkin kutsua heidät tyköni, eurollalaiset sekä sansibarilaiset. Sill'aikaa punnitsee Dualla 60 graania kiinaa, tiputtaa siihen muutaman pisaran hydrobromihappoa ja seoitaa liuvokseen unsin Madeiran viiniä. Sitten juottaa hän minulle sen, sillä itse en olisi mistään hinnasta voinut saada lasia suuni eteen.

Sähkön nopeudella leviää lääkkeen voima suoniini. Tunnen sen valtaavan vaikutuksen pikaisesti pujahtavan ymmärrykseeni ja rupeavan sitä haihduttamaan. Pyydän siis Duallan kiirehtämään väkeä, ennenkuin olisi myöhäistä. Kohta alkaa kuulua askeleita lähellä telttäni. Telttäni seinät kohotetaan ylös ja sen luota haamottaa puoliympyränmuotoisissa riveissä istuvia ihmisiä, joihin kirkas aamupuhteen aurinko luo valoansa. Eurollalaiset seuralaiseni astuvat jalkapuolelle vuoteeni viereen, ja minä vä-

syttän itseäni koettamalla palauttaa takaisin haihtuvaa ymmärrystäni, että voisin puhua väelle ja neuvoa heille, mitä olisi tehtävä, jos minun aikani nyt loppuu. Minulla on erinomainen halu puhua jotain ymmärrettävää, mutta oudonlainen katumuksen tunne valtaa ajatukseni, koska näen avoimen haudan odottavan itseäni, ja sitä paitsi leimuaa kaukana iso valokehä, joka kirkkaudellaan ja hohhteellaan vetää puoleensa huomiotani, vaikka kyllä koetan sitä kiinnittää äänettömään, kokoontuneeseen väkijoukkoon. Tuon tuostakin yritän puhua muutamia sanoja, vaan ne eivät tahdo tulla ulos suustani.

„Katso tarkasti minuun, Albert“, sain vihdoinkin sanoiksi. „Ole paikallasi. Kiinnitä silmäsi minuun, että voisin puhua sinulle jotain.“

Nuori merimies ottaa lujasti kiinni kädestäni, katsoo vakavasti silmiini, että jaksaisin siten voittaa unen, joka tahtoo väkisten painaa silmäni umpeen. Nyt sain vihdoinkin selvästi ja ymmärrettävästi suustani sen, mitä halusin sanoa, ja se teki minulle vihelijäisyydessäni niin suuren lievityksen, että huudahtin: „Olen pelastettu!“ Sitten pimeni kaikki yhtäkkiä silmissäni; ymmärrykseni voima katosi ja minä menin vallan tunnottomaksi, jommoisena makasin monta tuntia.

Herättyäni seuraavana päivänä, huomasin maanneeni samassa asennossa 24 tuntia. Olin, näet, niin heikko, että toisen avutta voinut vähääkään kääntyä. Selkäni oli kuin halvautunut ja nilkinäisiä kohtia, joita pitkällinen venyminen oli tehnyt ruumiiseni, tuntui pakottavan. Mutta herätessäni en pitänyt siitä suurta lukua; mieleni teki nyt ruokaa ja lääkkeet tuntuivat kokonaan vastenluontoisilta. En aikonut enää ruveta kuumetta vastustamaan. Olin taipuvainen levollisella mielellä heittäytymään välttämättömyyden alaiseksi, mutta ennen kaikkea tahdoin ruokaa, että Mabruki oikein hämmästy, kun pyysin sitä häneltä. Herra Braconnier, jonka pikku palvelijani oli kutsunut tyköni, esitti minulle lihalientä ja auttoi Mabrukia sen valmistamisessa. Tunnin parin kuluttua pyysin palvelijaltani taas lientä, sillä nyt alkoi minulle tulla todellinen ruoantauti. Kului tunti toisensa perään, vaan kuumetta ei enää kuulunut; lientä piti vaan olla. Herra

Braconnier pyysi minua olemaan varovan, mutt'ei Mabruki eikä Dualla pitäneet lukua hänen varoituksestaan. Ajattele mattomat pojanvekkulit! He toivat minulle salaa mitä makupaloja mistäkin saivat, eivätkä minun sisukseni väsyneet mitään sulattaessaan.

Toukokuun 30 päivänä olin jo niin terve, että voin tulla toimeen Duallan ja Mabrukin kanssa, muiden hoitoa yhtään tarvitsematta. Heidän ahkeroimisensa, samoin kuin minunkin, tarkoittivat nyt vaan voimien hankkimista minun heikontuneelle ja laihtuneelle ruumiilleni. Mutta vaikka ruumis sairaana ollessansa pian heikontuu, ei se sentään terveeksi tultuansa saa yhtä nopeasti voimiansa takaisin, ja vaikka tointumisaikana onkin huvia hyvästä ruoanhalusta ja -sulamisesta, käy sen pitkällisyys kuitenkin sängen ikäväksi. Olin tänään jo niin voimistunut, että kannatin itseni leiriin väkeäni katsomaan, ja siitä oli luullakseni etua terveydelleni.

Kesäkuun 2 p:nä olin jo niin voimissani, että jaksoin, paksu takki päällä, istua telttani ovella.

Aamulla kesäkuun 4 p:nä näin ilokseni valaskalaveneen tulevan jokea ylöspäin Isangilasta, jonne se oli mennyt 20 päivää takaperin, kuten minulle sanottiin. Pikku Mabruki kiiruhti alas valkamaan ja palasi sieltä heti takaisin sen lohdullisen sanoman kanssa, että Sansibarista oli saapunut suuri joukko uutta väkeä ja että pieni joukko valituita työmiehiä, johdattajanansa nuori Lindner-niminen saksalainen oli lähellä tulemassa ja saapui luultavasti päivän tai parin perästä Manjangaan.

Tämmöiset sanomat täyttivät jokaisen rinnan riemulla ja erittäinkin minun. Mikä vaiva ja huoli olisi jäänyt näkemättä, jos tämä apuväki olisi tullut ennemmin! Nyt näytti todellakin mahdolliselta, saada jotain vielä aikaan. Nyt tuli lopullinen menestys selvästi näkyviimme. Sillä vaikk'en minä ollutkaan vielä antanut sille epäilykselle sijaa mielessäni, ett'emme pääse onnelliseen johtopäätökseen siinä äärettömässä yrityksessä, jonka johtajaksi olin ruvennut, näytti kuitenkin sen loppupää olevan niin kaukana, että tuntui usein melkein mahdottomalta saavuttaa sitä.

Minä olin tullut nyt aivan luurangon kaltaiseksi; pai-

noin tuskin 100 naulaa! Alaraajani olivat kuin kaksi kuivaa keppiä sekä niin heikot ja voimattomat, että muutautuminen vuoteelta muutaman askeleen päähän tuolille tuntui sangen työläältä. Ja kuitenkin oli kuutta kuu-kautta vanhoissa johtosääntökirjeissä polvellani uusia töitä määrältyinä, joita toimitetuksi saamaan olisi pitänyt olla kokonainen armeija. Sairaana ihmisen kärsimättömyydellä heitin kirjeet pois käsistäni; en tahtonut niitä silmihini, sillä ne alkoivat päätäni pyörryttää.

Seuraavana päivänä saapui herra Lindner 24 miehen kanssa, joista useimmat olivat vanhoja seuralaisiani, ja 46 vahvaa, valittua miestä oli jäänyt vastaiseksi Viviin. Uusia tulokkaita tervehdittiin mitä lämpymmin ja leiriin syntyi yht'äkkiä sangen vilkas kuhu, sillä heillä oli paljo uutisia juteltavana maanmiehillensä, jotka olivat pitkän ajan olleet poissa Sansibarista.

Kesäkuun 11 p:nä lähti herra Lindner En Avantin, Royalin ja kahden rautaproomun kanssa noutamaan Isangilasta sinne jäänyttä apuväkeä.

Koska vähitellen rupesin saamaan voimia, niin aloin kesäkuun 12 p:nä varustautua matkalle Stanley-Pooliin. Mutta kuitenkin oli ennen lähtöäni vielä saatava paljo toimitetuksi. Ensiksikin oli tehtävä kontrahti Manjangan päämiehiensä kanssa, sitten valittava paikka, johon uusi asema rakennettaisiin, sitten tehtävä uudet teltat, koska vanhat olivat jo neljä sadeaikaa kestäneet ja tulleet huonoiksi, sekä päälle päätteeksi tehtävä tie Manjangan putouksen ohitse, jota myöten voi kuljettaa veneet putouksen alapuolelta sen niskalle ja täältä jälleen lykätä jokeen. Höyryveneiden ollessa noutamassa jäljelle jäänyttä apuväkeä, oli meidän myöskin työskenteleminen asemanhuoneiden rakentamisessa, sillä minun ollessani sairaana ei ollut tässä suhteessa tullut mitään tehdyksi.

Manjangan päämiehillä oli ollut pitkä aika miettiä, mitä tänne tullessani heille esitin, ett'en tarvinnut muuta kuin ilmoittaa heille olevani valmis tekemään sopimuksen. Keskustelut eivät siis enää vieneet aikaa, ja me teimmekin tyydyttävän sopimuksen. Minulle annettiin sen mukaan valta valita asemanpaikka, mistä tahdoin, sekä suuri ala vuorenvierua ja pengertä, johon sain rakentaa ja teh-

dä viljamaata mieleni mukaan. Kuitenkaan ei koko Manjangan alueella ollut lähellä jokea paljo viljeltäväksi kelpavaa viljelemätöntä maata.

Herra Braconnier määrättiin tientekoa johtamaan ja herra Haroun tuli panna alulle rakennustyö sillä kukkullalla, jolla minä olin sairaana kuluttanut monta päivää yksinäisessä teltassani, ja jolta oli näköala penkerelle sekä valkamalle.

22 päivässä tehtiin ajotie, joka oli 15 jalkaa leveä ja 6 peninkulmaa pitkä, vesiputouksen niskalla olevaan valkamaan. Sitä tekemässä olleiden työmiesten piti sitten ruveta toisten kanssa asemaa rakentamaan. Penkeren ta-soittelemisen oli vaivaloista työtä, mutta kuitenkin saimme sen vihdoon niin tasaiseksi, että siihen saattoi rakentaa. Rakennustarpeet piti ottaa eräästä metsänrotkosta, jonka läpi virtasi puro. Vaikk'ei sinne ollut kuin 2 peninkulmaa, oli kuitenkin tukkien kuljettaminen sieltä rakennuspaikalle sangen työlästä.

Koska isot konerattaat tarvitsivat kaikellaista korjailemista, oli minunkin ryhtyminen taontatyöhön. Sitten vielä piti itseni leikata myöskin teltat, joita Albert rupe- si ompelemaan. Odotellessamme viipyviä veneitä teimme lujan varastohuoneen, jonka tulenkestäviin seiniin purasimme sinne tänne ampureikiä, että asemaa voisi hätätilassa puolustaa pyssyillä. Sillä vaikk'ei meillä ollut syytä peljätä mitään vihollisuutta syntyperäisten puolelta, oli elämämme kuitenkin huolettomampaa, kun tiesimme, ett'ei mitkään viholliset voineet meitä vahingoittaa, joll'emme kokonaan taitamattomasti puolustaneet itseämme.

Viidestoista luku.

Tiedustelumatka Stanley-Pooliin.

Käyttäytyminen vastoin maan tapaa ja sen seuraukset. — Markkinameteleitä.

— Herrä Neven kuolema. — Ilmoituksia Manjangan aseman hoidosta.

— Matkalla Stanley-Pooliin. — Vastaanotto syntyperäisten tykönä. —

Poika hukkuu. — Liehakoiva päämies. — Syntyperäisten loistelijaisuus.

— Malamine tulee kolmivärisen Ranskan lipun kanssa. — Välikirja.

— Gordon-Bennet-joki. — Mfwa. — Malima-Gamankono, vanha tuttava.

— Hyvä muisti. — „Me olemme kaikki kuninkaita.“ — Malaminen

tulo; hänen juttunsa säilyttävät kylänasujamia. — Ystävyys muuttuu

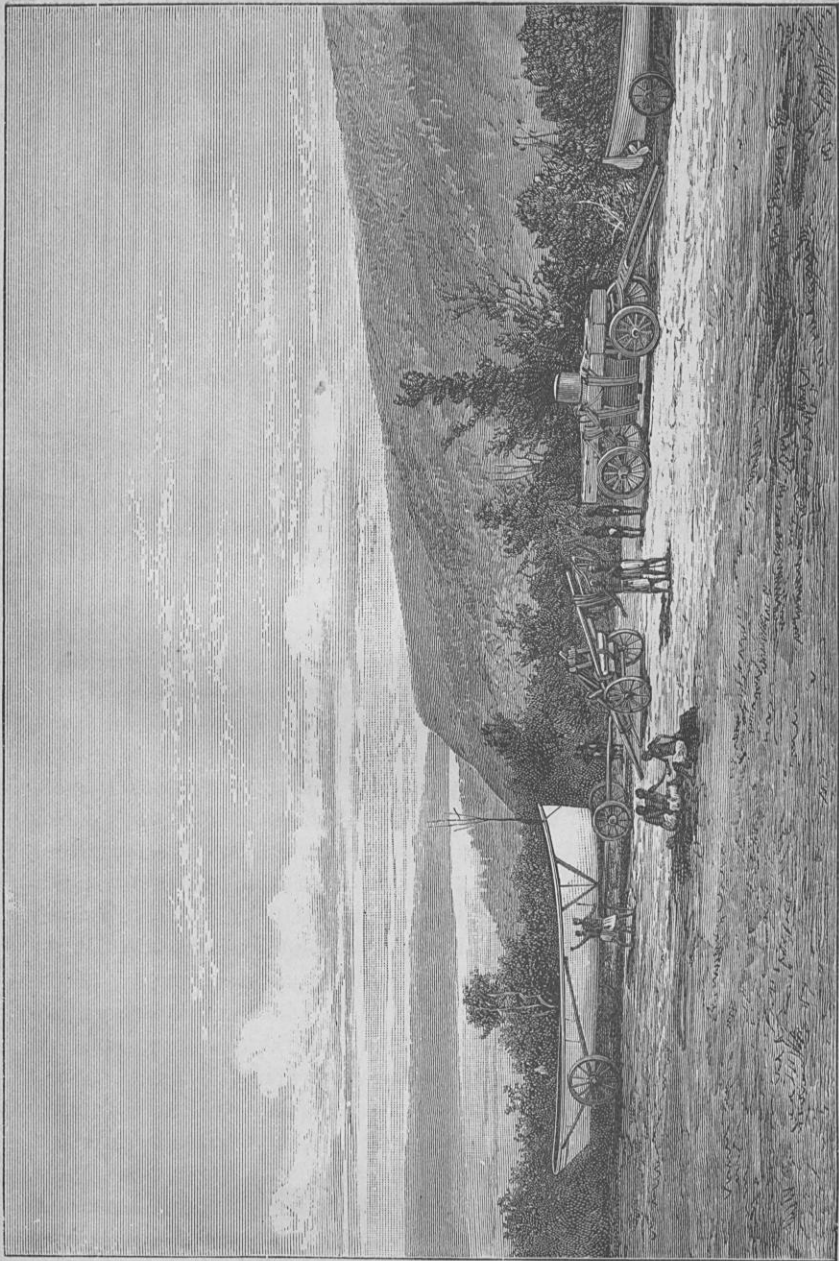
vihaksi. — Meidän on lähteminen Malimasta. — Meistä levitellään

pahoja juttuja. — Aseellinen joukko viivyttää kulkuamme. — „Tanley,

Tanley!“ — Suotuisa kohtaus.

Jokaviikkoisilla Manjangan markkinoilla kävi kesäkuun 25 p:nä omituinen tapaus. Eräs mies osti vuohen ja alkoi samana päivänä, samoilla markkinoilla jälleen kaupitella sitä. Tämä teko oli suurta maan tavan loukkaamista ja herätti yleistä mielikarvautta, joka poistumiseksensa vaati mainitun vuohen sekä muutamia sikoja. Nämät eläimet leikattiin palasiksi ja jaettiin ympäri markkinapaikkaa. Mutta kuitenkin ei yleinen närkästys koonaan haihtunut, ennenkuin suuri joukko kurpitsapulloja oli sen lisäksi pantu palmunviinistä tyhjäksi.

Manjangassa on joka toinen päivä markkinat jollakin kukkulalla. Mutta Manjangan isot markkinat pidetään noin viiden peninkulman päässä asemalta, sisämaassa päin. Näillä markkinoilla kävi ennen paljon kansaa, vaan kun siellä viime vuosina on alinomaa ollut melskeitä, joissa monelle on tehty vääryyttä, niin on liike sieltä vähentynyt. Peninkulmien päästä kuljettiin sinne ennen ympä-

Manyangon aseman ylängöllä — näkö jokea alaspäin. (Valokuvan mukaan.)

rystienoilta runsaasti orjia, ëlefantinluuta, gummia, öljyä, sikoja, lampaita, vuohia ja kanoja; paljo oli siellä kaupaksi myöskin maan omaa vaskea. Stanley-Pooliin matkkaavat rannikon karavaanit saivat täällä aina hyvän menekin kankaillensa ja helmillensä, joilla he vaihettivat itsellensä suurissa summissa vaskea ja metallilankaa yläjoen asujamia varten sekä tonnittain cassavaleipää ja kasvaksia. Mutta markkinoiden kautta varakoituttuansa rupesivat Manjangan päämiehet ja asujamet käyttäytymään hävyttömästi. Riidat markkinoilla tulivat tavallisiksi ja vähäpätöisimmästäkin asiasta syntyi usein kokonainen meteli, että markkinamiesten oli, väkivaltaa välttääksensä, kiireimmiten pyrkiminen pakoon. Siinäkin kahden kuukauden ajassa, jonka me viivyimme Manjangassa, sai väkemme usein nähdä semmoisia meteleitä ja oli sen, niihin sekautumisen välttämiseksi, antaminen aina pako, vaikk'ei sitäkään voinut joka kerta tehdä tervein luin. Kun taas minun työssäni olevien väkivaltaisuudesta ja huonosta käytöksestä tuli mitä valituksia, niin en voinut muuta kuin vakaisesti varoittaa heitä ja huomauttaa heille, mikä semmoisesta on seurauksena.

Pitkän viipymisen perästä, jolla ajalla meillä jo oli hätä ja pelko, mikä höyryveneille oli tapahtunut, saapui valaskalavene vihdoin, tuoden minulle herra Lindneriltä kirjeen. Siinä oli se surunsanoma, että En Avantin koneenkäyttäjä Paul Neve oli Isangilassa kuollut kesäkuun 26 p:nä kovaan sappitautiin. Tämä oli toinen taudin saattama kuolemantapaus retkeläisissämme 16 kuukautta pitkässä, sanomattomien vaivojen ja puutteiden ajassa. Mastroosi Martinson kuoli v. 1880 kylmänä vuodenaikana (toukok. — heinäk.) ja nyt taas Neve samoin. Kesäkuussa minäkin sairastuin v. 1880 ja tänä vuonna tuli minulle kylmän ajan alussa vielä pahempi taudinpuuskaus, josta edellä olen jo kertonut. Sansibarilaisia ei ole kuollutkaan kuin yksi ainoa, vaan kylmänä aikana sekin kuoli viime vuonna.

Kesäkuun 14 p:nä saapuivat höyryveneet ja rautaproomut kauan odotetun apuväen kanssa, tuoden sitä paitsi tullessaan myöskin herra Louis Valcken ja kaksi saksalaista, joista toinen oli konttoristi, toinen insinööri.

Kuulumiset Vivistä olivat hyvin tyydyttävät ja niiden ohessa myös se tieto, että äskettäin Kongolle saapunut nuori belgialainen upseeri, Eugene Janssen, oli minun johtosääntöjeni mukaan saanut aseman perustetuksi Isangilaan.

Seuraava ote komitealle lähetetystä kirjeestä antaa tarkempia tietoja Manjangan aseman hoidosta minun ollessani Ylä-Kongon matkalla:

Myötäseuraava luettelo Manjangan aseman käytettäväksi jätetystä tavarasta osottaa teille siellä olevan yltäkyllin kaikkea tavaraa, mitä semmoinen uudisasunto tarvitsee.

Olen esim. jättänyt sinne seuraavan määrän kankaita ruoka-aineiden ostoksi aseman väelle:

Tavallista raitaista karttuunia	45,600	yardia *)
Hienoa kangasta	19,360	„
Punaista nenäliinakangasta	2,400	„
Valkoista karttuunia	1,200	„
Punaista peitekangasta	700	„

Kaikki tarkoin laskettuani näen, että asemanpäälliköllä on siellä varoja pitemmäksi kuin kolmen vuoden ajaksi, kun ei vaan näitä kankaita käytetä muihin tarkoituksiin kuin ruoka-aineiden ostoksi ja väen palkoiksi. Sitten vielä on asemanpäälliköllä sinisiä lasihelmiä, ruutia, pyssyjä, messinkilankaa, kiväärinkuulia y. m., kaikki käypää tavaraa.

Kun katsoo niiden ruokatavarain luetteloon, jotka on jätetty herrojen Haroun, Andersonin ja Flaminin säilöön, niin näkee, kuinka monta eri lajia niitä on. Painon jälkeen on niitä yhteensä 4,950 naulaa, joten kukin europalainen voi saada kolmen vuoden ajan joka päivä $1\frac{1}{4}$ naulaa lisämuonaa. Isoilta markkinoilta, läheltä asemaa, ostavat he sitten vielä maantuotteita ja tuoretta lihaa, niinkuin jeemiä, sokeriperunoita, cassavaleipää, munia, bananeja, monellaisia kasvaksia, ananaksia, melooneja, gurkkuja, kurpitsoita, sikoja, vuohia, lampaita, kanoja y. m. Koko täällä olomme ajan olemme nauttineet yksinomaisesti maan omia tuotteita ja Europasta tuotuja aineita ainoastaan välttämättömimpiä, niinkuin teetä, kahvia, maitoa, voita ja sokeria.

Koska olen valinnut Manjangan päävarastopaikaksi, joksi

*) 12 yardia = 11 metriä.

se erinomaisen hyvin sopiikin, sillä kuljetus tulee oikein vaikeaksi vasta siitä eteenpäin, niin on siellä pidettävä myöskin suuri paljous ampuvaroja. Tuskin tulemme niitä koskaan tarvitsemaan puolustukseksemme, mutta minä valmistaudun aina pahinta kestäämään.

Koska tauti ja apuväen aikaileminen pidatti meitä pitkän ajan Manjangassa, niin teimme odotellessamme tänne avaran, lujan varastohuoneen. Kaikki miehet, niin monta kuin niitä oli, työskentelivät sen tekemisessä, ja nyt on saatu kaikki tavarat sinne sisään. Se tulee ensi alussa olemaan sekä varastohuoneena että kolmen europpalaisen asuinhuoneena, kunnes he saavat tehdyksi itsellensä asuinhuoneet. Nämät Manjangaan jäävät europpalaiset ovat: Harou (päällikkö), Anderson (veneiden kapteeni) ja Flamini (Royalin koneenkäyttäjä).

Nyt ei minua viivytä mikään täällä enää pitempään. Veneet ovat saapuneet. Tie on valmiina vesiputouksen yläpuolella olevaan valkamaan. Manjangan päämiehet ovat luvanneet minulle 200 miestä kuljettamaan tavaroita aseman valkamasta putouksen niskalla olevaan valkamaan. Manjangan väen kuljettaessa tavaroita, vievät meidän omat väri-ihoiset työmiehemme sinne

Rettailla	N:o 1	En Avantin,
„	N:o 2	höyrypannun,
„	N:o 3	koneen laitoksinsa,
„	N:o 4	valaskalaveneen.

Seuraavanlaatuista tavaraa viedään Stanley-Poolin 560 miehenkantamusta:

Kankaita.	Ruuveja.
Helmiä.	Ampuvaroja.
Messinkilankaa.	Ruutia.
Säilöaineita.	Lääkelaatikoita.
Suoloja.	Purjevaatetta.
Sokeria.	Köysiä.
Teetä.	Värejä.
Kahvia.	Talia.
Riisejä.	Liinanöljyä.
Papuja.	Kirveitä.
Jauhoja.	Lapioita.
Pyssyjä.	Moukareita.
Koneenöljyä.	Lomia.

Pajakaluja.	Kassareita.
Rautalöyhyjä.	Väkivipuja.
Tahkokiviä.	Taljoja ja lokkeja.
Nauloja.	Jahtiveitsiä.
	Kuokkia.

Sitten vielä on herrojen Valcke'n, Braconnier'in, Lindner'in Hertwig'in, Christopherson'in ja Mahoney'n tavaroita 35 miehenkantamusta eli lähes tonni.

Näistä perinpohjaisista selityksistä ymmärtänette ja huomannette parhaiten, mitä vaikeuksia se tuottaa retkikunnalle, kun väri-ihoisten suhteen on liian monta europPALAISTA. Meitä europPALAISIA on kaikkiaan 8 ja ainoastaan 103 väri-ihoista miestä ynnä 30 länsirannikon syntyperäistä. Että työemme voisi mukavasti edistyä, pitäisi kunkin europPALAISIAIN suhteen olla 50 syntyperäistä.

Retkikunnallamme on nykyään 138 väri-ihoista miestä, joista 97 lähtee retkelle eteenpäin, 18 jää kolmannelle asemallemme, Manjangaan, varustusväeksi, 8 Isangilan asemalle ja 15 on veneiden palveluksessa.

Royal ja rautaproomu väkinensä tulevat pitämään Isangilaa ja Manjangaan keskenänsä yhdistyksessä. Vivin ja Isangilan välisiin kuljetuksiin käytetään Vivin syntyperäisiä, mikäli heitä siihen tarkoitukseen saadaan.

Stanley-Pooliin päästyämme rupeaa tientekijäjoukko, jolla silloin ei ole muuta työtä, pitämään tätä paikkaa yhdistyksessä Manjangan kanssa. En Avant ja proomu alkavat kulkea Stanley-Poolin ja viidennen aseman väliä, joka asema tulee perustettavaksi sopivalle paikalle Ylä-Kongolle.

Veneiden tultua lähdimme seuraavana aamuna jo päivän valjetessa liikkeelle. Apunamme 210 manjangaalaista saimme rattaamme ja tavaramme kesäkuun 19 päivän illaksi kuuden peninkulman päähän sekä veneemme lykätyiksi veteen vähäisessä lahdelmassa, vesiputouksen yläpuolella.

Ennätettyäni vähän tutustua herra Lindneriin, huomasin hänet käytännölliseksi mieheksi, josta voi olla minulle suuri apu. Jätin siis täydellä luottamuksella hänen johtoonsa sen väenosaston, jonka määräsin viemään ta-

varat ja rattaat vesitse Mpakambendiin (22 penink. kaukana Manjangasta) ja tekemään tämän kylän valkamasta ajotien ylängölle sill'aikaa, kun minä kävin toisen osaston kanssa Stanley-Poolissa, hankkimassa meille sopivaa asemanpaikkaa siltä kohdalta, jossa Ylä-Kongo tulee kuljettavaksi. Jos minulla olisi ollut onni saada retkemme alussa apulaisekseni kaksi Lindnerin kaltaista miestä, niin olisin joutunut Stanley-Pooliin jo syyskuussa 1879. Koska saksalainen osotti olevansa aivan täysikykyinen siihen toimeen, johon hänet panin, niin minun ei tarvinnut lykätä vanhojen ystävieni luona käyntiäni enää tuonnemmalle.

Lähdin siis matkaan herrojen Valcken, Braconnier'in ja erään kolmannen kanssa, jonka piti ruveta meille asemankirjuriksi, kun saimme hankituksi sopivan asemanpaikan ja tarpeeksi muonavaroja ensi aluksi. Kuljettuamme yläisen pengermaan yli, joka oli syvien rotkojen ja kallioiden joenuomien katkomaa sekä yhdeksän peninkulmaa pitkä, rupesimme leiriin Mungalaan, tänne miellyttävän korkeiden puiden siimestämään umpilaaksoon. Tällä matkalla oli meidän ollut kulkeminen neljän joen yli, joista tähdellisin on runsas- ja kirkasvesinen Mbika.

Seuraavana päivänä kävi matkamme vielä karumman seudun läpi, korkeiden vuorenselänteiden yli, jotka viileässä metsänrotkossa juokseva joki aina erotti toisistansa, ja saavuimme Mpakambendiin, jossa minun piti, palatesani Stanley-Poolista takaisin, kohdata herra Lindner.

Jatkaessamme kolmantena päivänä matkaamme, näytti seutu, jonka läpi kuljimme, olevan jokseenkin säännöllistä, kun tarkastelimme sitä ajotien tekemistä varten. Se oli vitkalleen nousevaa ja alenevaa pengermaata, jonka läpi juoksi levollisia, kirkasvesisiä puroja. Ollen keskimäärin 2,100 jalkaa korkeaa, oli se noin 1,500 jalkaa Kongon pintaa yläisempää. Kaikkialla otettiin meitä ystävällisesti vastaan. Minun nimeni olivat syntyperäiset ikäänkuin säilyttäneet muistissansa, sillä he huusivat sitä niin varmasti ja paikalleen, että olin usein luulla omien miesteni huutavan minua. Singassa, jossa vuonna 1877 sain monta vaikeutta kokea, olivat asujamet oikein innostuksissansa. Myöhään iltaan pitivät lapset teltaani saar-

rettuna; he olivat varmaan kuulleet vanhempiensa puhuvan valkoisesta miehestä monine kanoottinensa, joka kulki heidän raivoisaa jokeansa alaspäin.

Singasta jatkoimme matkaa Edwin-Arnoldin joen yli, palmujen siimestämän Mowan ohitse, terveellisen seudun läpi, jonka puhtaassa ilmassa tunsin ruumiini taas oikein terveeksi. Lähelle Nsabin kylää, jonka päämies oli aivan hämmästyttävästi Englannin erään etevän valtionmiehen näköä, oli kokoutunut suuri joukko väkeä, joka pyysi meitä seisauttamaan ja vaihtamaan heiltä kankailla palmuviiniä ja kanoja. Kuitenkaan emme me tunteneet yhtään niiden tarvetta; meillä oli vaan halu kulkea eteenpäin. Vasta Inkissin metsäisellä rannalla pysähdyimme ja saimme ympärillemme kokonaisen kansakunnan uteliaita tervehtijöitä.

Heinäkuun 24 p:nä kävi matkamme sangen epätasaisen seudun läpi, joka lupasi tehdä meille suuria vaikeuksia, kun tulisimme sen kautta kuljettamaan raskaita rattaita, ja me saavuimme Msampalaan. Ngoman asujamet olivat erittäin ystävällisiä. Pitkin matkaa vaihetimme lahjoja ylhäisten syntyperäisten kanssa, osaksi ehkä sentähden, että pidimme sitä valtioviisautena, osaksi tuttavuuden johdosta, koska useat heistä olivat vanhoja ystäviäni ja nyt ilon hurmaamina kokivat uudistaa tuttavuuttansa kanssani. Tämä seutu oli ihmeellisen rikasta, vaan ei kuitenkaan paljo viljeltyä. Ruokotavaraa oli viljalta ja syntyperäiset halukkaita sitä myömään.

Seutu Msampalasta Mukos-joelle, jonka varrella vähdimme heinäk. 25 p:nä, oli semmoista maata, johon voi helposti tehdä ajotien. Ainoastaan Lubamba-joki keskivälillä oli suurempana esteenä. Tällä joella on Kongoon laskeutuessaan nimenä Nkenke. Se virtaa hyvin nopeasti ja on noin 40 metriä leveä. Siinä on yhdessä kohdassa lautta vilkasta karavaniliikettä varten. Lauttapaikalle kokoutuu usein joukoittain elefantinluun sekä kaikellaisen tavaran kuljettajia, joista toiset ovat matkalla Stanley-Poolista rannikolle, toiset päinvastoin. Meidänkin tullessamme tänne oli kummallakin puolella jokea joukko ihmisiä odottelemassa ylipääsyä Hämmennyksessä ja tungossa, kuka ensisti pääsisi veneesen, putosi jokeen noin

14 à 15 vuotias poika ja hukkui sinne. Hänen ystävänsä halusivat saada hänen ruumiinsa ylös, haudataksensa sen, mutta ei heistä näyttänyt kukaan tietävän, miten se oli ylössaatava. Vihdoin kiinnitti yksi meidän miehiämme vyötäisiinsä nuoran, sukelsi joen pohjaan ja toi sieltä pojan ruumiin, joka otettiin vastaan juhlallisella äänettömyydellä. Mutta ei sanonut hänelle vaivoistansa kukaan paljo kiitoksiakaan.

Heinäkuun 26 p:nä lähdimme Mukos-joen varrella olevasta Mukoksen kylästä ja kuljimme Kindutan kylään, jonne tuli 11 peninkulmaa. Aamulla oli täällä satanut vettä, vaikk'ei sitä muissa osissa maata tähän aikaan vuotta koskaan tapahdu. Avarat metsät luultavasti, joita on tällä seudulla, synnyttävät täällä sadetta. Ihmeellisen hedelmällistä oli maa, joka nyt levisi eteemme, ja joka peninkulmalla, minkä matkamme edistyi, tuli se yhä ihantavammaksi ja sopivammaksi viljelykseen. Katseli tienoota miltä selänteeltä tai ylängöltä hyvänsä, niin aina heiattivat silmää isot, runsasmetsäiset maa-alat, joiden läpi kierteli kirkasvesisiä jokia. Astuttuamme noin kolme tuntia Mukos-joelta eteenpäin, tulimme leveälle ylängölle jonka melkein nelikulmaiselle, aukealle kukkulalle haamotti kaukaa sumun seasta Stanley-Pool, ikäänkuin iso, vaalealla harsolla peitetty peili, puitteina utuinen himmeä metsä. Kuumuuden johdosta oli ilmassa hienoa usmaa; sentähden näytti se kaukaa semmoiselta.

Kuljettuamme sitten 14 peninkulmaa tasaista, rämeistä sammalikkoa, tulimme heinäkuun 27 p:nä Buabua-Ndjalin kylään. Tämä päämies oli saanut merkitystä ja varoja lautalla, jota hän piti ylikulkevia varten Gordon-Bennet-joessa, joka juoksee hänen kylänsä itäpuolitse. Useimmat päämiehistä, joita tähän asti olemme kohdanneet, ovat olleet tavallisia, ystävällisiä ihmisiä, mutta Buabua-Ndjali sitä vastaan on mies, jonka luonne ansaitsee tulla juurtajaksain kerrotuksi. Hän on silmäkääntäjä, joka tekeytyy toisenlaiseksi, kuin hän oikeastaan on. Ollen aina yhtä kohtelijasta vierailensa, kuinka usein hyvänsä he tulevat, koettaa hän siitä hetkestä alkaen, jolloin hän tulee tutuksi kanssasi, oikein järjestelmällisesti päästä ystävyytesi, voidaksensa ryöstää sinut puhtaaksi.

Hän käyttäytyy ensin kuin turhamielinen nainen ja ajattelematon lapsi. Mutta ennenkuin hänestä saat eron, olet varmaan tullut siihen vakuutukseen, että hän on suuri konna. Lakkaamatta mielittelee hän sinua näin: „Veliseni, mikä tämä on? Veliseni, mikä tuo on? Niin, totta tosiaan, veliseni! Pane pois se, hyvä veljyeni! Oletko todellakin, veliseni, tullut katsomaan maata? Hyvä, rakas veljeni! Todellakin veli veljistä parahin! Oma rakas veljeni!“ Tuota liehakoimista pitää hän koko ajan, silmänsä palaen välin itseesi välin tavaroihisi.

Ja miten hän kokee komeilla vieraan aikana! Levitetään leijonannahka — ihan leijonannahka — ja tuodaan täyteläinen, tummanpunainen polsteri valtaistuimeksi, jonka ympärille asettuvat kunnioitettavaan asentoon hänen kansakuntansa etevimmät miehet. Sill'aikaa siistii Buabua-Ndjali itseensä peileissä, joita hänellä on koko tusina asuntonsa seinillä. Hän silittää päänsä, sutaisee poskillensä ja otsaansa multaväriä, vetäisee toisen silmänsä alle keltaisen, toisen alle valkoisen piirun, nokeaa nenänsä sellän hiilellä entistä mustemmaksi, korjaa niskapalmikkoansa miellyttävän näköiseksi ja kohentaa punaisen levätinsä laskoksia mukavampaan muotoon — sitten vasta tulee Buabua-Ndjali!

Nähdessäni Afrikan päämiesten täällä aina koettavan ajaa perästä kuninkuuden loistoa, en ole voinut ymmärtää, mistä he sitä ovat oppineet ja ketä he siinä pitävät esikuvanansa. Ugandan Mtesa on heistä liian kaukana, enkä likempänä taas ole tavannut ketään kuningasta enkä kuulut kestään ruhtinaasta, joka loistostansa olisi niin mainehikas, että se kehottaisi toisiakin noudattamaan hänen esimerkkiänsä. Olen siis tullut siihen vakuutukseen, että tämä pyrintö on luontoista ihmisessä — niin Afrikan Nfumussa kuin Europan poliisimieheksikin!

Kuitenkin oli Buabua-Ndjalilla semmoisia hyviäkin puolia, jotka ovat tavallisia hänenkaltaisillansa, turhamielisillä ihmisillä. Hän piti itsensä erinomaisen puhtaana, jota eivät suinkaan kaikki Afrikan päämiehet tee, ja oli myös muutenkin miellyttävän ja luonnistuneen näköinen, iholtansa pronssinmusta ja ruumiiltansa kaunissuhtainen, viidenneljäntä vuoden vanha mies. Toivoen saavansa suu-

ria lahjoja sijaan, antoi hän itse niitä ensin hyvin runsaasti. En ainakaan ollut Vivin ja hänen kylänsä välillä saanut keltään päämieheltä niin arvokkaita lahjoja. Ehkä lienee hänessä piillyt muitakin hyviä ominaisuuksia, vaikk'eivät ne minulle ennättäneet paljastua. *)

Tuskin olimme olleet kolmea tuntia Buabua-Ndjalin kylässä, kun meille alkoi näkyä kolmivärinen Ranskan lippu, jota kannettiin meihin päin. Sen edellä kulki komeapukuinen, europpalaistunut neekeri, (jolta hän minusta näytti, vaikka hänellä oli hienommat kasvot) meriväen uniformussa, alaupseerin nauhat hihansuissa. Se oli Malamine, herra Brazzan tänne jättämä senegalilainen kersantti. Seuralaisina oli hänellä kaksi neekeri-matroosia Gabusta, joista toinen kantoi lippua; molemmilla oli pukuna sininen paita ja siniset housut.

Malamine puhui hyvästi ranskaa ja tervehti meitä rohkeasti ja miehevästi. Juteltuani vähän hänen kanssansa, näytti hän minulle paperin, joka oli välikirjan käännös. Päämies Makoko jätti siinä Ranskalle alueen, joka ulottui Gordon-Bennet-joesta Impilaan asti, Stanley-Poolin pohjoisrannalle, ja herra Brazza selitti ottavansa tämän alueen, kaiken siihen kuuluvan kanssa, Ranskan hallintoon.

Malaminella oli tarkat tiedot tästä sopimuksesta. Makoko oli ollut kovin omanvoiton pyytämätön ja varsin vähäpätöisistä lahjoista luopunut alueesta, jota, niinkuin paperi näytti, oli yhdeksän peninkulmaa pitkältä joen varrella. Sitä ei välikirjassa ilmoitettu, kuinka pitkälle se ulottui maan sisään päin. Hän ei sanonut itsellensä annetuksi muita johtosääntöjä, kuin näyttää välikirja kaikille europalaisille, joita tuli Stanley-Poolin lähistöön.

Koska oli jo myöhä, niin jäi hän kylään yöksi. Palvelijoiltani sain paljon tietoja Gordon-Bennet-joen takaisen alueen valtiollisista suhteista.

Seurusteltuani vähän aikaa kersantin kanssa, huomasin hänet ymmärtäväiseksi mieheksi, vaikka vaan hän oli ruskeaihoinen senegalilainen. Noiden afrikkalaisten kes-

*) Buabua-Ndjali kuoli 1884 vuoden lopulla.

kuudessa, jotka olivat alhaisemmalla kannalla kuin hän, esiytyikin hänen parempuutensa oikein nähtävällä tavalla.

Seuraavana päivänä palasi hän takaisin omalle alueel-
lensa, itäpuolelle Gordon-Bennet-jokea, kutsuen päällysmiehensä nimessä meitä sinne. Me noudatimme hänen pyyntöänsä jo samana päivänä, lähtein k:lo 1 iltapuoleen matkaan.

Gordon-Bennet on syvä ja nopea joki ja Buabua-Ndjalin lauttapaikalta noin 40 metriä leveä. Neljää peninkulmaa alempana on siinä raivoisa vesiputous, jolta se kahden suuhaaran kautta laskeutuu Kongoon, noin 50 metriä alempana Kongon ensimmäistä vaarallista putousta. Jos Gordon-Bennet yhdistyisi isoon jokeen paria sataa metriä ylempänä, niin olisi minun maksanut hankkia Buabua-Ndjalilta lupa tehdä tänne valkama, jonka kautta olisin päässyt Ylä-Kongon lähes 1,100 peninkulmaa pitkään, kuljettavaan jaksoon.

Matkattuamme kuusi peninkulmaa autiota seutua, jossa oli vuorotellen tiheitä viidakkoja ja ruohokenttiä, tulimme Mfwan kylään. Tämä kylä oli vähäinen ryhmä turvemökkejä, batekelaisten elefantinluun kauppiaisten asuntoja. Meidänkin tullessamme lueskelivat useat heistä paraillaan messinkilankakimppuja, joita meni viisi nau-
laan, ja lajittelivat kankaita, vieressänsä maassa kauniita, heijaisevan valkoisia elefantin hampaita. Joukoittain ostajia ja myöjiä istui siellä ympärinsä, tiristen tavaroidensa arvosta ja hinnasta. Ostajat olivat batekelaisia, joiden alue on pohjoisrannalla ja ulottuu kauas sisämaahan päin. Elefantinluun myöjät olivat baijansilaisia ja babansilaisia Ylä-Kongolta.

Ingja-päämies otti meidät hyväntahtoisesti vastaan ja osotti meille läheltä jokea leiripaikan, luvaten toimittaa meille lihaa ja palmunviiniä (malafu). Ilta kului erinomaisen hupaisesti, sillä seurustelemisemme syntyperäisten kanssa oli peräti ystävällistä.

Seuraavana aamuna ilmoittivat he kuitenkin, ett'emme voineet saada täältä mitään ruoka-aineita. Totta oli-
kin se, sillä heidän itsensäkin piti hankkia jokapäiväiset tarpeensa muilta alueilta, kun he eivät harjoittaneet min-

käänlaista maanviljelystä. Mfwan koko miespuolinen väestö oli kaikkiaan noin 150 henkeä.

Makabi, mahtava elefantinluun kauppijas Mfwassa, joka edellisenä päivänä oli ollut meille sangen kohtelijas, oli nytkin suoramielinen. Hän selitti meille olevan paremman, että menimme Malimaan, joka oli isompi kylä ylempanä jokea. Sen päämies Gamankono oli paljoa mahtavampi Ingjaa ja osasi luultavasti paremmin puhua meidän kanssamme.

Saavuimme Malimaan kahdessa tunnissa, vaikka meidän oli tekeminen suuri väärä mustien mutalietteikköjen ja rämeiden tähden, joita oli tällä välillä ja joista pohjoisrannan ruohotasangot ovatkin omituisia. Malimassa oli noin 50 mökkiä, hyvin hajallaan toisistansa. Kuitenkin oli täällä vilkas liike, sillä noin 400 bajansilaista elefantinluun kauppijasta oli tullut tänne, kaikki rotevia, leveäharteisia nuorukaisia ja iholtansa kellattavia, joten batekelaiset näyttivätkin heidän rinnallansa aivan sysimustilta. Vastoin tavallisuutta oli heillä aseina lyhyet miekat, jotka olivat sangen oudonkuoiset mutta kaunistekoiset.

Meidät vietin ison puun siimekseen, johon oli asetettu arkkuja tarhaan istuimiksi. Kummastellen katselimme me sitä suurta väen paljoutta, joka oli kokoutunut tähän vähäpätöiseen kylään.

Kohta sen jälkeen tuli Gamankono. Silmäiltyäni häntä tarkemmin tunsin hänet siksi Mankonehiksi, josta puhun kirjassani „Mustien maanosan läpi“. Kuitenkin oli hän nyt niin muhkeissa vaatteissa sekä sen lisäksi ruhtinaallisesti koristeltu, että hän oli kokonaan toisennäköinen, kuin se vahva kalastajain päällikkö, joka hän oli neljä vuotta takaperin. Minä nousin heti seisoalleni ja ojensin hänelle käteni. Hän tunsu myös minut ja puristeltuansa kättäni vähän aikaa, rupesi hän haaveellisesti tansimaan. 400 syntyperäistä alkoi sen mukaan raakamaisella tavallansa laulaa hoilottaa. Tämä vilkastutti niin meidänkin seuralaisiamme, että hekin yhdistivät äänensä samaan nuotittomaan lauluun.

Sitten levitettiin kunnioittavaisen matkan päähän meistä villapeite, jossa oli hevosen kuva. Sen toiseen päähän sijoitettiin iso, tummanpunainen polsteri, ja muun

osan yli levitettiin leopardin nahka. Kun tanssin ja inostuksen puuskaus oli asettunut, istuutui Gamankono polsterille, oikaisten jalkansa leopardin nahkalle.

Istuessaan siten komealla istuimellaan ansaitsee Gamankono tarkemman selityksen. Varreltansa on hän keskinkertaista pitempi ja näöltänsä lihavuudesta turpea, pulleakasvoinen neekeri, jommainen muoto rotevajäsenisellä, leveäharteisella miehellä pitää ollakin. Päässä on hänellä paksu, pyöreä päähine, jonka kotomainen taituri on kutonut hänelle punaisesta, keltaisesta, sinisestä ja valkoisesta langasta. Hänen kaulaansa koristaa kaulus, jossa on lukemattomia pieniä messinkilankasilmukoita. Niiden joukosta pistää näkyviin neljä pitkää puunappulaa, joilta ne minusta näyttivät, vaan jotka, niinkuin sitten tulin tietämään, olivat neljä elefantin häntäkarvoista tehtyä nippua, noin pari tusinaa karvoja kussakin nipussa. Hänen takkinsa oli punaisen ja vihreän ristikkäistä, isoruutuista vaatetta ja aluspukineenansa vaaleanvärinen, kirjattu vaate.

Nyt tulee juttelunaika. Esittelytempppujen perästä on hetkinen odotuksellista äänettömyyttä. Tulkin kautta ilmoitan minä sitten tullessi tervehtämään Gamankonoa ja kuulemaan hänen omasta suustansa, onko hän, kuten Malamine minulle jutteli, myönyt maansa. Jos hänellä on maansa vielä jäljellä, niin silloin voin sen asian, jota minulla on hänelle, puhua yhtä hyvin jonain toisenakin päivänä.

Kongolaisten tavalliseen tapaan alkaa Gamankono juurtajaksain selittää, mitä kaikkea oli tapahtunut sitten minun Stanley-Pooliin tuloni vuonna 1877. Ei mitään jäänyt häneltä unhotuksiin, joka osotti, kuinka hyvä muisti näillä syntyperäisillä on. Hänellä oli muistissansa vielä melkein joka sana minkä hänelle silloin puhuin sekä lahjat, joita annoimme toisillemme.

„Sitten kului pitkä aika“, jutteli hän, „ja eräs toinen valkoinen mies tuli tänne kolmella kanootilla. Hän viipyi monta päivää Ntschuvilan tykönä Kinschassassa. Hänellä oli mukanaan muutamia Makokon miehiä, ja hän lähetti sanan meille kaikille, jotka asumme Mfwassassa ja Malimassa, että tulisimme hänen tykönsä. Me menimme

hänen kanssansa juttelemaan, mutta ei siinä ollut maan myömisestä tahi antamisesta minkäänlaista puhetta.“

„Mutta eikö Makoko ole kaiken tämän maan suuri kuningas?“ kysäisin minä.

„Suurta kuningasta ei täällä ole missään. Me olemme kaikki kuninkaita, kukin omassa kylässänsä ja omalla alueellansa. Makoko on Mben päämies, minä olen Maliman päämies, Ingja on Mfwan päämies, Gantschu on päämies omassa maassansa. Toisella rannalla taas on Gambiele Kimpokon päämies, Ntschuvila Kinschassan suuri päämies. Mutta kellään päämiehellä ei ole valtaa toisten yli. Kullakin meillä on oma maamme. Makoko on vanha mies ja rikkaampi kuin kukaan meistä toisista; hänellä on enemmän miehiä ja pyssyjä kuin toisilla, mutta hänen maansa on Mbe.“

Kohta sen jälkeen päättyi kokous. Meille osotettiin paikka, johon sijoitimme mukavasti leirimme. Sitten alkoi vapaa lorunlaskeminen ja vaihtokaupan teko.

Illan suussa tuli Gamankono poikinensa minun teltaani ja nyt aloimme vaihtaa toisillemme ajatuksiamme. Tässä selveni heti, ett'eivät he olleet yhtään vastahakoisia antamaan meille maata uudisasunnoksi. Gamankono poikinensa oli, kun meidän tulomme synnyttämä innostus oli heissä nyt asettunut, taipuvainen tekemään meidän kanssamme sopimuksen, jonka mukaan me saimme maata rakennuksiemme ja istutuksiemme alaksi sekä viljeltäväksemme. Tälle kannalle jäi asia, kun erosimme yöksi toisistanne.

Hämärissä oli Malamine saapunut kylään. Hän oli mennyt Kinschassasta, etelärannalta, joen yli Mfwa'han, ja kultuansa meidän olevan Malimassa, odotellut pimeää, ennenkuin tuli kylään. Himokkaiksi pienen lapsen lihalle ja miksi kaikiksi Malamine lienee kuvailut meitä synyperäisille, ei ole tarkoin tunnettua, mutta hänen puheidensa vaikutus tuli heti näkyviin, kun julistaja illalla kävi pitkin rantaa ja hajallisten mökkien välillä lyömässä rumpua ja huutamassa, Gamankonon ja Maliman Ntaban päättäneen, ett'ei kukaan heidän väestänsä saa puhua meidän kanssamme eikä myöä meille ruoka-aineita.

Seuraavana aamuna synnytti tämä kielto julkista me-

teliä. Muutamat kyläläiset suomivat erään naisen, kun tapasivat hänet myömästä yhdelle meidän miehelle kalonja, ja toiset, erittäinkin huimapäiset nuoretmiehet, kokoutuivat teurastuspuukon kaltaiset veitset kädessä meidän telttamme ympärille. Heistä oli eilinen hyväntahtoisuus kadonnut ja epäluulo, joll'ei juuri viha, tullut sen sijaan. Kolme kertaa sain Gamankonon asettamaan tätä mielten kuohua ja joka kerta meni hän suostuttamaan myöskin Ntabaa ystävällisemmäksi meitä kohtaan. Mutta palattunsa tämän luota kylään oli hän aina kahta kiukkuisempi meille. Baijansilaiset olivat myöskin hyviä meidän puoleemme puhujia, vaan Ntabaa ei saanut mikään taivutetuksi. Kun näin, että täällä viipymisestämme saattoi syntyä kokonainen melske ja ett'ei maksanut vaikuttaa mieheen, jolla ei ollut mitään omaa tahtoa, vaan joka kuulteli ainoastaan, mitä toinen sanoi, annoin käskyn, että valmistauduttaisiin lähtemään pois.

Gamankono tuli mökistänsä ulos sanomaan meille jäähyväisiä, kun lähdimme kulkemaan takaisin samaa tietä, kuin olimme tulleetkin, aikoen ruveta leiriin Mfwan alapuolelle ja tehdä sopimuksen Ntamon päämiehen Ngaljeman kanssa, etelärannalla. Mutta kaksi Maliman syntyperäistä kiiruhti ennen meitä Mfwa'han ja levitteli täällä meistä valheellisia juttuja, joten tulimme täälläkin epäluulon alaisiksi. Saavuttuamme Mfwa'han eroavaan tienhaaraan, oli vastassamme joukko pyssyillä varustettuja syntyperäisiä. Minä huomautin nyt heille, kuinka lapselista heidän vastustustuumansa oli, koska heidän voimansa oli aivan vähäpätöinen meidän voimamme suhteen. He näkyivät vakuuttuvan, ett'ei ollut hyvä ruveta meidän kanssamme kamppailuun. Väkemme alkoi taas kulkea eteenpäin. Paria nuorta miestä, jotka ynsistellen ja liian julkeasti pudistelivat meille leveitä veitsiänsä, ja muutamia toisia, jotka koettivat tempoa kantajilta pikkukaluja, näin tarpeelliseksi varoittaa. Mutta en tiedä, mitä kaikkea tästä nopeaan kiihtyvistä vihamielisyydestä olisi seurannutkaan, joll'ei jokaisen huomio olisi tässä tuokiassa kääntynyt muutamiin syntyperäisiin, jotka riensivät meihin päin, huutaen: „Tanley, Tanley!“

He olivat aivan hengästyneinä meidän luoksemme

päästyänsä. Uudelleen seisattui matkueemme, ja nyt ilmoitettiin meille, että Ntamon päämies Ngaljema, joka oli saanut kuulla veriveljensä „Tanleyn“ saapuneen tälle tienoolle, halusi tavata häntä ja lähetti nämät aseelliset poikansa ja veljensäpojat hakemaan häntä Ntamon lähelle leiripaikalle, joenvarrelle, jonne päämies tuli häntä puhuttelemaan.

Mikään ei olisi voinut olla meistä suotuisampata kuin tämä kohta, ja me suostuimme kernaasti lähtemään sotilaiden mukana mainitulle leiripaikalle. Noin 1½ tuntia kuljettuamme saavuimme sinne. Se oli Mfwan ja Gordon-Bennetin melkein keskivälillä.

Kuudestaista Luku.

Mtamon päämies Ngaljema.

Meitä uhkaa nälänhätä. — Apu viipyy. — Buabua-Ndjalin uhkaus. — Ntamon päämiehen Ngaljeman tulo. — Veriveli. — Päämiehen menestys. — Julkea veli. — Ngaljema pyytää mukaansa palvelijani Duallan. — Me kohtaamme roomalais-katolisen lähetyisseurueen. — Syntyperäiset karkottavat sen. — Meiltä pyydetään vielä tavaraa. — Kaikki menot. — Kalliimpi tavara tarpeen. — Tulo Singan alueelle.

Me sijoituimme leiriin hietarannalle, muutaman askelen päähän vedestä. Mutta nyt rupesi meille tulemaan nälänhätä. Emme mitenkään olleet osanneet aavistaa asujamia toisella puolella Gordon-Bennet-jokea niin peräti tylyiksi ja olimme siis Buabua-Ndjalin kylästä lähteissämme ottaneet mukaamme ruokavaroja ainoastaan kahdeksi päiväksi. Ja koska näiltä tienoilta ei voinut saada juuri muunlaista ruokatavaraa kuin bananeja ja taikinamaista leipää, niin olisi myös käynyt vaikeaksikin kuljettaa niin raskaanlaatuista muonatavaraa enemmän mukana. Jos olisi ollut saatavana jyviä, niin niitä olisi helposti voinut ottaa mukaan 6, 8 jopa 10 päivän tarpeet. Matkalla Buabua-Ndjalin kylästä tänne joenleiriin tulivat ruokavaramme kaikki nautituiksi, ja kuinka kauan nyt täytyi paastota, se perustautui kokonaan Ngaljeman tahtoon.

Kun heinäkuun 31 päivä kului iltaan eikä vielä kuulunut Ntamosta mitään veneitä eikä kanootteja, niin oli minun teurastuttaminen meidän kolme vuolta ja jakaminen niiden liha muutaman pienen leivän kanssa vällemme.

Iso Ntamon kylä, jota suuruuteensa nähden kannat-

taa sanoa kaupungiksikin, oli 4 peninkulmaa alaallapäin meistä etelärannalla, leveän ja avaran lahden vierellä. Tämä lahti kääntyy alapäästä suoraan pohjoisrantaan päin, jolla kohdalla melkein on se ahdinkopaikka joessa, jossa on Livingstonen putouksien ensimmäinen ryöpäs. Hyvällä kaukolasilla saatoin silmäillä tarkoin Ntamon valkamaa ja näin siellä liikkuvan vilkkaasti kanootteja. Veneitä tuli sinne ja lähti sieltä kaiken päivää, mutta mitkä niistä kääntyivät jokea ylöspäin, ne menivät Mfwa'han, Malimaan, Kinschassaan ja Kwa-joelle. Ei yksikään niistä tullut meille tuomaan lohdullista sanomaa.

Maanantaina elokuun 1 päivänä lähetimme siis noin 30 muonanhankkijaa Buabua-Ndjalin tykö ostamaan häneltä kankailla ja helmillä meille ruoka-aineita. Iltapuoleen palasivat he sieltä takaisin, tuoden ruokavaroja yhden päivän tarpeiksi. Buabua-Ndjali oli saanut kuulla, miten meitä kohdeltiin hänen naapuristollansa, ja näki itsellensä nyt olevan mukavan käyttää hyväksensä tätä tilaisuutta. Yksi meidän nuoria upseereitamme jätti hänelle noin 18 metriä pitkän kappaleen punaista kangasta, jolla oli tällä seudulla kahden punnan arvo, ja hän lupasi antaa seuraavana päivänä meille siitä ruokavaroja, kun vaan lähetimme väkeä noutamaan niitä leiriimme.

Myöhään iltapuolella lähetti Ngaljema kanootilla veljensäpojan, pitkän Gantschun, sanomaan meille, ett'ei hän suinkaan ollut meitä unhottanut ja pyytämään meiltä lahjaksi mustaa njufoundlantilaista Flora-nimistä koiraa, joka oli yhden meidän retkeläisemme. Flora-raiska piti antaa heille paikalla!

Seuraavana päivänä lähetimme miehiä noutamaan Buabua-Ndjalilta ruokavaroja. Muutaman tunnin kuluttua palasivat he takaisin saamatta meidän hämmästykseksemme yhtä rahtua syötävää ja tuoden vaan sen omituisen sanomaan, ett'ei Buabua-Ndjali ollut sallinut heidän päästä hänen lautallansa joen ylikään, vaan oli miehineensä uhannut heitä pyssyillä ja luvannut päivän, parin perästä tulla antamaan meille hyvän verilöylyn, joll'emme laittaisi itseämme pois koko maasta. Tämä viimeksimainittu uhkaus oli tietysti vaan sitä varten, ett'emme tohtisi vaatia häneltä takaisin sitä punaista villakangasta,

jonka hän edellisenä päivänä oli meiltä saanut lupaamiensa ruokatavaroiden hinnaksi.

Toisten ollessa ruoan haussa kuulimme me Ntamos-ta rumputuksen ja näimme iloksemme sen valkamasta lähtevän kaksi isoa kanoottia, jotka kulkivat pitkin rantaa jokea ylöspäin ja sitten yht'äkkiä kääntyivät joen poikki tulemaan meille. Ntamon päämies Ngaljema alensi itseänsä niin paljon, että tuli käymään meidän luonamme. Hänen noustessansa maalle tunsin hänet, heti siksi Itsiksi jonka kanssa olin vuonna 1877 päässyt veriveljeksi. Hänestä oli nyt neljässä vuodessa, joka aika siitä asti oli kulunut, äitynyt suuri mies. Hänen edellisensä, mbarilainen Ngako, oli tullut vanhaksi, ikäpuoleksi, ja Itsi, joka elefantinluun kaupalla oli käärinnyt itsellensä rikkautta basombolaisilta ja bakongolaisilta, osti paljon orjia, pyssyjä ja ruutia ja tuli siten niin voimalliseksi, että syrjäytti Ngakon pois päämiehentä. Menestys kiihotti yhä enemmän hänen kunnianhimoansa ja hän alkoi koettaa tulla tunnetuksi tienoon suurimpana päämiehenä. Wambundutkin, joka kansa asui sisämaassa päin ja joiden tämäkin seutu oikeastansa oli, tunnustivat vähitellen päämieheksensä hänet, kun näkivät hänen voimansa paisuvan ja valtansa enenevän. Mikä hänelläkin lienee ollut haaveellisena esikuvana, vaan samoin kuin monet muutkin hänen kaltaisensa, esim. Buabua-Ndjali, pani hän heti noudatettavaksi kaikellaisia kirjeellisiä ja pitkäveteisiä tapamenoja, antaaksensa niiden kautta kuninkuudellensa suurempaa loistoa. Hän oli nyt noin 34 vuoden vanha, kaunisruumiinen ja ylpeäkäytöksinen mies, taipumuksiltansa himokas ja uhkamielinen, sekä samoin kuin kaikki muutkin laitta elävät raakalaiset, julmuuksia ja veritöitä rakastavainen, joita hän teki milloin vaaratta ja vahingotta voi antaa häijylle luonteellensa vapaan vallan. Hän oli sängen taikauskoinen ja noituuden nöyrä palvelija.

Tämän miehen käsissä oli nyt Kansainkeskisen Kongo-yhdistyksen kohtalo, ja hänen armoonsa perustautui koko meidän toivomme saada rauhassa asettua Ylä-Kongolle. Jos hän olisi sen tietänyt, niin olisi hän vaatinut meiltä paljoa suuremman maksun kuin hän nyt vaati. Tässä ja seuraavassa luvussa saan esittää tätä päämiestä.

lukijalle oikeassa laadussansa, kun kertoilen niistä tapauksista, joihin hän oli osallisena.

Ngaljeman seurueessa oli useita muitakin Ntamon päämiehiä, niinkuin Makabi, Mubi, vanha Ngako ja neljä toisia. Ngaljema oli tietysti minun veljeni, mutta Makabi tahtoi myöskin veljeä ja sitä halusivat Mubi ja vanha Ngakokin. Ngaljeman poika Endjeli valitsi itsellensä siksi palvelijani Duallan, Gantschu pikku Mabrukin, ja kohta alkoi jokainen heistä haluta veljeä, joten veljistä oli koko tekeminen. Meillä oli suuri ruoka-aineiden puute sekä pakko asettua etelärannalle, jonka tähden me olimme niin myöntyväisiä ja hyväntahtoisia kuin he suinkin saattoivat toivoa. Päämiehet toivat mukanansa meille lahjaksi vuo-hia, sikoja, muutaman leivän sekä monta pulloa heidän tavallista juomaansa palmunviiniä, jota ilman ei veljeyden pyhiä siteitä olisi saanut solmituksi eikä otollisiksi niille jumalille, jotka suosivat kaunista veljellistä rakkautta. Meiltä kysytään kovasti varoja, ennenkuin saamme heidät korvatuiksi monista lahjoistansa. Tämä tuli minulle niin kalliiksi, että minua tuon tuostakin tuskautti, kun oli mukanani liian monta euoppalaista. Kuitenkin oli tällainen tuskautuminen ainoastaan hetkellistä.

Koska minun veljeni oli Ntamon *) pääherra sekä myöskin koko kansakuntansa hävyttömin ja julkein roisto, niin pyysi hän minulta ensin molemmat aasini, sitten ison peilin, sitten komean kullankirjaellun uniformun ynnä koristuksia, lasinappeja, pitkät messinkivitjat, kuvakaan pöytäliinan, 15 kokonaista kappaletta hienoa kangasta sekä lukokkaan, lakatun läkkiarkun.

Kiitollisena antelijaisuudestani antoi Ngaljema nyt minulle valtikkansa, pitkän kepin, jossa oli runsaasti messinkiä ja messinkilankakoristeita. Minun oli pitäminen sitä aina mukanani, että jokainen näkisi minun olevan Ntamon päämiehen Ngaljeman veljen.

Mutta ennenkuin hän lähti tyköäni, oli hänellä vielä pyyntö, joka ensi tuokiassa oikein säikähdytti minua. Hän pyysi, että palvelijani Dualla lähtisi hänen mukaansa Nta-

*) Tätä aluetta nimittävät Ylä-Kongon kansakunnat Ntamoksi, vaan Ala-Kongon syntyperäiset Kintamoksi.

moon. Mietittyäni asiaa hetkisen käskin Duallaa menemään hänen kanssansa. Juuri kun päämiehet olivat lähemmäsillänsä, tuli Mfwan päämies Ingja kahdella kanootilla, ja kuultuansa, mikä hauska veljesyhdistys täällä oli syntynyt, pyysi hän meitä ottamaan häntäkin veljesyhteystemme.

Elokuun 3 ja 4 päivänä saimme ruokatavaraa Gambalta, joka oli päämies Gordon-Bennet-joen länsipuolella sekä Buabua-Ndjalin kilpakumppani.

Elokuun 5 p:nä menin mainitun joen tienoolle metsästämään ja kohtasin Gamban lauttapaikalla katolisen papin 32 landanalaisen äskenkristityn kanssa. Hän oli tullut tänne käyttämään tarkoituksiinsa ranskalaisten tekemiä anastuksia ja panemaan Ranskan alueella alkuun roomalais-katolista lähetystyötä. Minä kehotin kunnianarvoista isää sijoittumaan leiriin sille paikalle, jossa hän nyt oli, kunnes saisi tietää, millä mielellä syntyperäiset ottaisivat hänet vastaan.

Hän luotti kuitenkin Ranskan lippuun ja torveensa, jota hän paavin Zuavina *) ollessaan oli oppinut hyvästi puhaltamaan. Hän luuli torvellaan voivansa lumota syntyperäisiä ja tahtoi pitää oman päänsä, jonka tähden en ruvennut pitempään tarjoilemaan hänelle neuvojani. Mutta jo seuraavana päivänä etsi hän ylös meidän leirimme ja osotti siten selvästi olevansa vielä surmaamatta. Hän odoteli pari päivää, toivoen saavansa syntyperäisiä suostutuksi antamaan hänen perustaa lähetyspaikan. Mutta sitten oli hänen palaaminen takaisin rannikolle odottelemaan myötäisempää aikaa.

Elokuun 6 p:nä tuli Ngaljema taas meidän tykömme komeana niinkuin tavallisesti. Hän toi Duallan takaisin ja näytti siten pöyhkeilevästi, ett'ei hän ole petollinen. Mutta nyt pyysi hän meiltä isompaa läkkistä arkkua, jota meillä ei kuitenkaan ollut hänelle antaa. Sitten muutamia kappaleita kaunista kangasta, ei palasia pieniä eikä suuria, vaan kokonaisia 24 metrin pituisia kappaleita;

*) Zuavit ovat araapialais-ranskalainen jalkaväki Algerin maakunnassa; sanalla tässä verrannollinen merkitys.

sitten samettia, punaista rapikkokangasta ja punaista hienonlaatuista karttuunia. Ei niitäkään ollut hänelle antaa, vaan lahjoitimme hänelle niiden sijasta 18 metriä punaista villakangasta ja kaksitoista kokonaista kappaletta muuta kangasta, yhteensä 10 punnan edestä. Sitten lähti hän vihdoin matkaansa, luvaten keskustella toisten päämiesten kanssa meidän uudisasuntomme perustamisesta hänen alueellensa ja antaa minulle tiedon heidän päätöksestensä.

Me odottelimme elokuun 11 päivän aamuun asti. Täll'aikaa kävi Malamine Kinschassasta meidän luonamme, tuoden meille Ntshuvila-päämieheltä sen ilmoituksen, että saimme perustaa asemamme hänen alueellensa. Mutta kun me parillaan olimme siitä asiasta keskusteluissa Ngaljeman kanssa, niin täytyi meidän ainakin vastaiseksi hyljätä Ntshuvilan tarjous.

Kello 11 aamupuolella saapui Ngaljema kolmella kanootilla, mukanaan viisi päämiestä. Juteltuani pitkän aikaa heidän kanssansa, sain tietää, ett'eivät syntyperäiset olleet vielä päättäneet, ottaisivatko he keskuuteensa valkoista miestä, sillä Basombon ja Bakongon kauppijaat olivat kateellisia, eivätkä luvanneet koskaan tulla ostamaan heiltä elefantinluuta, jos valkoisia miehiä asettuisi lähelle Stanley-Poolia halventamaan heidän hintojansa. Kuitenkin sanoivat päämiehet: „Jätä meidän tykömme siivokäytöksisiä, mustia miehiäsi kymmenen ja palaja itse takaisin muun väkesi luo joen yli etelärannalle, ja tule sitten jälleen meidän tykömme. Teidän Kintamoon saapumiseen asti ennättää meidän väkemme mieltä ja tulla ehkä siihen päätökseen, että sinun asumisesi meidän keskellämme on sentään edullisempata meille.

Koska tämä heidän päätöksensä oli järkähtämätön, niin oli minun tyytyminen siihen. Valitsin siis kymmenen sansibarilaista Susin johtoon (tämä oli ollut Livingstonen joukon ylipäällysmiehenä) ja antaen heille mukaan 15 kantamusta tavaraa ja työkaluja, lähetin heidät Ntamoon odottelemaan, kunnes me etelärantaa myöten saapuisimme sinne.

Laskettuani yhteen kaikki, mitä ne tavarat olivat maksaneet, joilla me ostimme Ntamon päämiehien tällaisen suosion, nousi niiden arvo 210 puntaan (5,250 S. m.),

lukematta siihen vielä kahta aasia ja njufoundlantilaista koiraa. Paitsi lupausta päämiehien myönnytyksestä olimme niistä saaneet: 1 viidentoista naulan painoisen elefantin hampaan, 50 leipää, 2 sikaa, 1 vuohen, 6 pulloa palmunviiniä, 6 cola-pähkinää ja päämiehen valtikan, ikäänkuin merkiksi, että sopimuksemme oli vilpitön.

Kun me palatessamme muun joukkomme tykö mietimme, mitä kaikkea olimme tulleet tuntemaan syntyperäisten tavoista ja käytöistä, pitäessämme kärsivällistä seurustelua Ngaljeman ja hänen väkensä kanssa, niin huomasimme, että meillä oli tosin kyllä senlaatuista tavaraa, joka sopi ruoka-aineiden ostoksi markkinoilla sekä sisämaan ja putouksen seutujen pikkupäämiehille lahjoiksi, vaan sangen vähä sellaista tavaraa, joka oli tarpeen tehdessä sopimuksia niin suurenmoisten olentojen kuin elefantinluun kauppaa harjoittavien päämiesten kanssa Stanley-Poolin tienoilla. Kun syntyperäinen palvelijani lähti Ngaljeman kanssa tämän kylään, käskin häntä pitämään siellä ollessansa auki silmänsä sekä korvansa. Hänen oli sopivana hetkenä onnistunut silmäillä Ngaljeman aarteita. Yhdessä majassa oli tällä päämiehellä ollut noin 150 elefantin hammasta, melkein kaikki 50—90 naulan painoisia torahampaita. Toisessa majassa oli ollut kasoittain silkkiä, samettia, puuvilla- ja villapeitteitä, lasi- ja savitavaraa, messinkilankaa y. m. Kosk'ei ole mitään syytä varoa poikaa liioittelemisesta, niin oli Ngaljemalla yksinään isompi varasto kankaita kuin kaikilla Boman ja Gordon-Benet-joen välin päämiehillä yhteensä. Sitten vielä oli hänellä elefantinluuta noin 1,800 punnan edestä. Jos hänen koko myötäväksi kelpaavan omaisuutensa, aseellisia orjia siihen lukematta, laski 3,000 puntaankin ja ajatteli, mitkä vaatimukset hän pani jo siitä, kun antoi meille lupauksen myönnytyksestensä, jonka hän yhtä helposti voi rikkoa kuin pitääkin, niin oli aivan selvää, että meillä piti olla paljoa kalliimman laatuista tavaraa, kuin mitä tähän asti olimme Kongolla nähneet, jos tahdoimme hänen mahtiansa käyttää eduksemme Ntamossa.

Ala-Kongon kauppijaat pitävät kaupaksi ainoastaan huokeaa tavaraa, niinkuin raitaista karttuunia, kuvakkaita kankaita ja villapeitteitä. Mutta basombolaiset ja bakon-

golaiset käyvät merensatamissa, joissa aina on runsaasti arvokasta tavaraa elefantinluun vaihdoksi.

Lähetin siis luutnantti Valcken elokuun 13 p:nä, antaen hänelle mukaan rahaa ja arvopapereita yhteensä 500 puntaa, San Paolo de Loandasta ostamaan silkkiä, samettia, hienoa rapikkoa ja tummanpunaista kangasta, pyytäen vakaisesti häntä toimittamaan tämän asian ripeään ja taidolla.

Elokuun 21 p:nä kohtasimme Mpakambendissä herra Lindnerin, joka juuri oli saanut tavarat katoksen alle ylängölle. Höyryveneet olivat alaalla valkamassa. Herra Lindner päästettiin sitten kahden päivän perästä ja lähetettiin etelärannalle, Manjangan, vouraamaan tahiostamaan sieltä sopivalta paikalta maata, jota välttämättömästi tarvitsimme, koska toimintamme oli kääntymäisillään Stanley-Poolin etelärannalle.

Elokuun 24 p:nä saimme kaikki rattaamme ylängölle ja sijoituimme leiriin lähelle Lukulusi-jokea. Sill'aikaa kuin 30 miestä Albert'in johdolla teki sillan tämän joen yli ja jatkoi tietä edelleen, kulettivat toiset rattaita ja tavaroita perästä.

Äskettäin meille tullut lisäväki auttoi meitä niin joutuisasti eteenpäin, että jo elokuun 31 p:nä pääsimme Singan alueelle, joka on 11 peninkulmaa takapuolella Mpakambendin.

Seitsemästoista Luku.

Uudisasunto Stanley-Poolissa.

Ihmisen ainoana tutkittavana ihminen. — „Tien kuolettaminen.“ — Rattaista taittuu akseli. — Braconnierin onnettomuus. — Kohtaamme Susin. — „Tiedot Ngaljemasta ovat hyviä sekä huonoja.“ — Elefantinluun kauppiaisten juonia. — Ngaljema todellakin voimaton päämies. — Me olemme „himokkaita mustien pikkulasten syöjiä.“ — Ijumbin vuori. — Makoko. — Kuutta jalkaa pitkä parta. — Keskustelut Makokon kanssa. — Hänen vastauksensa. — „Mutta muista ystäväiseni se että maa on meidän.“ — Lempää, mutta miehevä. — „Mahdikkaita“ miehiä. — Makoko antaa minulle miekkansa. — Ngaljema tulee sota-aikeissa. — Meidän valmistautumisemme taisteluun. — Sukkeluus. — Ngaljema tulee meidän leiriimme. — Teeskennely tervetuloitus. — Salainen vihollisuus. — „Mitä kaunista tavaraa on veljeni tuonut mukansa?“ — „Ole siitä varma että minä tulen Kintamoon.“ — Sodanlohtija. — Minä annan gongong'illa merkin. — „Lyö, lyö, sanon minä.“ — Minun mieheni syöksyvät esiin rutihulluina. — Yleinen pako. — Sukkeluus onnistuu. — „Oh, enhän minä peljänyt, vain mitä?“ Rauha, veljeys ja kemuilu.

Otan tähän mitä syyskuun 11 p:nä kirjoitin muistokirjaani Singassa. Tätä paikkaa muistelen aina surumielillä, sillä v. 1877 näin täällä ystäväni Francis Pocock'in surkean lopun.

„Ainoa, joka matkustavaisella on tällä tienoolla tutkittavana, on ihminen, syntyperäinen. Pyssyllänsä, jota hän alinomaa pitää mukansa rauta- ja vaskirakeilla laadattuna, on hän karkotellut pois ympäristöltänsä kaikki muut elävät, paitsi kotieläimiä, joista hänelle on suuri hyöty.

Syntyperäinen ei luonnoltansa ole mikään erin häijy, kun vaan saat hänet kerran siihen vakuutukseen, ett'ei

hänelle ystäväksesi rupeamisesta ole mitään vahinkoa eikä haittaa. Hän on myöskin tavallansa matkustavainen ja sentähden on hänessä myötätuntoisuutta matkustavaista kohtaan; mutta ei hän tarvitse paljoa, kun jo huutaa: „Mandaka mabi“, s. o. „pahoja aikeita.“ Jos hän tekee sen todenperään etkä saa häntä uskomaan hyvää tarkoitavasi, niin unhottaa hän heti kaiken ystävyytesi ja hyväntahtoisuutesi, jota olet ennättänyt hänelle osottaa; hän tulee tylymieliseksi kohtaasi, ja jos hän silloin sattuu markkinoilla saamaan päänsä täyteen, niin tulee hän vielä vihaisemmaksi ja „kuolettaa tien“, kuten hänellä on tapana sanoa. Hän tietää vallan hyvin että hänelle karavaanikauppaansa pitkittäessään tulee „tien kuolettamisesta“ jossakin rangaistus ja kosto ja pelkää kotiseudultansa poikettuaan hänelle mitattavan samalla mitalla, jolla hänkin on mitannut. Tieto rauhan rikkautumisesta leviää pikaisesti kaikille suunnille. Lähellä sekä kaukana tulee sotaisan alueen ja kylän nimi tunnetuksi. Sitten vielä onkin syntyperäinen, erittäinkin juomapäällä ollessansa, niin ajattelematon olento, että hän päästää raivoisan luontonsa vapaasti valloilleen, ajattelematta yhtään, mitä siitä on seurauksena.

Semmoiselle vahvan puoleiselle retkikunnalle, jonka tarkoituksena on tutkintojen tekeminen, ei tällainen rauhan rikkautuminen paljoa merkitsisi. Saattaisihan ainoastaan retkikunnan pahaan huutoon, jos sen pitäisi väkivalalla raivata itsellensä tie. Mutta meidän retkikunnallemme, jonka tarkoituksena on jokaisen syntyperäisen tekeminen hyödylliseksi itsellensä, kansakunnallensa ja maallensa, olisi se surkea ehkä kuolettavakin isku. Miten hyvänsä me selviäisimme eripuraisuudesta, viivyttäisi se meitä monta kuukautta sekä vaatisi pitämään monia ikäviä mairittelujutteluita ja lepytyskokouksia ynnä jakelemaan suuria lahjoja kaikille mahtavammille syntyperäisille.

Tänään markkinoilta palatessansa olivat syntyperäiset sängen iloisia ja muutakin kuin iloisia, joka todisti, että he olivat tyhjentäneet monta kurpitsapulloa palmuviiniä. He kokoutuivat suurissa joukoissa meidän leirimme luokse, mutta kuitenkin olimme me kaikeksi onneksi koonneet sen ympärille pensaita, ei suojelukseksemme,

vaan estämään heitä näkemästä meidän kalujamme ja juovuspäissänsä joutumasta kiusaukseen niitä omistamaan. Kovaan himoon tultuansa olisivat he juovuksissa saattaneet käyttäytyä niin järjettömästi, että olisivat sitä perästäpäin aina katuneet.

Singan alueella on kuusi päämiestä: Mvula, Monanga, Nsabu, Makanga, Kiubi ja Nsaka, joiden hallinnossa on noin 18 kylää, kussakin keskimäärin 15 asuntoa eli turvemökkiä, joten koko 15 neliöpeninkulman alueella on noin 270 mökkiä. Jos laskee kunkin mökin osaksi 5 henkeä keskimäärin, niin on koko Singan alueella kaikkiaan 2,350 asujanta, eli 90 henkeä joka neliöpeninkulman alalla.

Lähellä Singaa on monta kansakasta aluetta: Mowa ja Massassa itäpuolella, Mbelo, Bukala, Suki, Kilanga ja Kinsore länsipuolella.

Silmäillessäni ympäristöä leiristäni huomaan, että kaikki kylät ovat lehtojen lähistössä, joita on melkein joka kukkulalla, ja ikivanhat tällä alueella, jota perhevaltaisat, kirjoitettuja lakeja tuntemattomat päämiehet mielivaltaisesti hallitsevat.

Monango ja hänen veljensä Mvula ovat hyvin vanhat, ainakin lähes kahdeksankymmentä vuotta. Nsabin päämies Jangassa on samoin jo harmaapäinen, ja Mpakambendissä oli kolme noin kuuden-, kahdeksankymmenen vuoden vanhaa miestä. Mutta ei tietänyt näistä iäkkäistä ukoista yksikään muita rajamerkkejä kylillensä kuin heidän turvekattoisten mökkiensä takana kohoavan metsikön, joka auringon paahaessa antaa heille virvoittavaa siimestä, kun tulevat ulos vapaasen ilmaan.

Vanhimmat, korkeimmat ja varjoisimmat puut saattavat olla noin 200 vuotta vanhoja. Ett'eivät ne ole tänne sattumalta kasvaneet, sen huomaa, kun vertailee näitä kukkuloita, joilla ne kasvavat, muihin kukkuloihin. Niiden varjostossa kukoistavan yhteiskunnan perustaja on ne luultavasti siihen istuttanut. Mitkään onnettomat tapaukset eivät liene ehkäisseet näiden lehtojen vaurastumista, vaikka yhteiskuntia on usein mahtanut vaivata rokko, punatauti, taikausko ja veriset metelit. Jos yhteiskunta olisi milloin joutunut perinpohjaiseen häviöön, niin olisivat kulovalkeat, jotka raivoavat aina elo-, syys- ja loka-

kuulla, hävittäneet pois metsikötkin, ett'ei niiden sijalla olisi lopuksi kasvanut kuin ruohoa.

Silmäillessä tarkoin ja ajatellessa näitä suhteita alkaa katselija tuntea itsessänsä kunnioitusta niihin. Samaa herättävät minussakin, ei kylät, sillä niiden mökit ovat ainoastaan tatteja ja tuskin yksikään niistä kolmea vuotta vanhempi, eikä myöskään mökkien asujamet, sillä harvat niistä ovat nähneet kolmeakaan miespolvea, vaan itse yhteiskunnat sellaisinansa. Sillä vaikka niissä on tapahtunutkin monta mullistusta, monta surullista perheenkoh-tausta sekä törkeimmän tietämättömyyden ja alhaisimman siveellisyyden seuraukset ovat niitä järsineet, ovat ne kuitenkin pysyneet pystyssä, liittyneet lujasti yhteen, kukoistaneet sekä saaneet itsellensä muistoja. Ja jos ne jaksavat kärsiä uusien ilmausten vaikutuksia, voivat levollisesti katsella, kun rautaisia höyryveneitä, höyryvoimalla kulkevia junia ja muita vielä kummallisempia ilmiöitä kiittää niiden ohitse läpi maan, niin pysyvät ne varmaan voimassa vielä monta miespolvea edelleenkin.

Syyskuun 2 p:nä taittui höyrypannun rattaista akseli. Otimme sen siis pois rattaista. Se oli tehty Englannin jalavasta, jonka englantilainen vaunumestari lähetti meille vuosi takaperin. Se oli nyt vallan laho ja painoi ainoastaan 23 naulaa, vaikka oli 4 jalkaa 1 tuumaa pitkä, 7 á 4 tuumaa paksu ja kauniisti maalattu, vahvannäköinen tarvepuu.

Toinen Afrikan guajak-puusta tehty, yhtä iso akseli painoi 81 naulaa.

Albert teki Inkissi-joen yli vahvan sillan, jota myöten 5-tonnin painoiset rattaat vakavasti voitiin vetää toiselle puolelle jokea.

Koska itseäni vaivasi kuumetauti, niin panin syyskuun 14 p:nä luutnantti Braconnierin ensi kertaa sijaani johtamaan rattaiden kuljetusta. Käskin häntä kuljetuttamaan ne kukkulan vierua alas joelle ja sijoittumaan sinne leiriin. Oltuansa viisi minuttia komentajana, tuli hän kahden miehen avulla takaisin, kalpeana kuin ruumis ja runneltuna sekä paita päällä räpäleinä. Rattaita kuljettettaessa vierua myöten oli hän antanut sekavan käskyn, joka teki hämmennystä, että rattaat pääsivät käsistä syök-

symään vierua alas. Yksi niihin kiinnitetty vetonuora sieppasi upseerin mukaan ja laahasi häntä hirmuisella vauhdilla ryhmyistä vierua pitkin, kunnes sattui puu eteen, jota vasten rattaat seisattuivat, akseli niistä kävi poikki ja kuormana niissä oleva höyrypannu vahingoittui. Kaikeksi onneksi ei herra Braconnier loukkautunut siinä muuten kuin että ruumiinsa runneltui kipeäksi. Kuitenkin oli hän pantava sairaslistalle ja jätettävä muutamaksi viikoksi vähäiselle lauttapaikalle, jonka teimme Kinsendeen muutama päivä sen jälkeen.

Syyskuun 18 p:nä jatkoimme matkaa vesitse, koska maa Inkissin itäpuolella Kindutan toiselle puolelle asti oli kovin epätasaista. Me kuljimme jokea myöten yläpuolelle Msampalan solan, jossa Kongo on ainoastaan 370 metriä leveä; vetäen höyryvenemme aina köysillä ryöppäistä läpi, kunnes tulimme alapuolelle Lady-Alicen ryöppäitä, jossa Lubamba-joki laskeutuu Kongoon. Täältä meni retkikuntamme lokakuun 11 p:nä joen yli etelärannalle, vähäiseen lahdekkeeseen Kinsenden alueella, jonka päämiehen nimi on Luemba.

Sitten teimme neljässä päivässä Ufuvu-joelle tien, jonka tekeminen oli sangen vaivaloista; panimme höyryveneen, höyrypannun ja koneen rattaille ja olimme juuri valmiina jatkamaan matkaa, kun kuulimme toiselta rannalta kaksi pyssyn paukahdusta. Katsoin sinne kiikarilla ja näin Susin Kintamosta olevan siellä kumppaneinensa, mukana ne kaksi aasia, jotka olimme lahjoittaneet Ngaljemalle. Me lähetimme paikalla valaskalaveneen noutamaan heitä, ja koska Susin kertomus oli hauska, niin panen sen tähän sanasta sanaan:

„Tiedot Ngaljemasta ovat hyviä sekä huonoja. Se kuukausi, jolloin jätitte meidät Kintamoon, kului rauhallisesti ja ilman levottomuuksia. Mutta seuraavassa kuussa tuli Sombosta muutamia kauppijaita, jotka kysyivät meiltä, mitä meillä oli siellä tekemistä. „Antakaa heidät olla rauhassa“, sanoi Ngaljema. „Mitä he teitä liikuttavat? He ovat minun kylässäni ja tietysti minun ystäväni.“ Muilta saivat kauppijaat kuitenkin tietää, että Ngaljema oli kutsunut luoksensa asumaan valkoisen miehen ja että me olimme sen valkoisen miehen palvelijoita. „Hy-

vä.“ sanoivat he, „jos asia on sillä tavalla, niin olkoon maa kuollut; me emme tule koskaan enää tänne. Me emme pidä tätä kauppapaikkanamme, jos tänne valkoinen mies tulee.“ Sitten lähtivät ne Kintamosta ja menivät maan oikeiden omistajien wambundujen tykö, sillä Ngaljemalla ei itsellensä ole mitään maata. Kaikki, mitä hän on jutellut teille, että hän on suuri kuningas y. m., on ollut turhaa kehumista. Vambundut, jotka eivät koskaan vielä olleet nähneet ketään valkoista, peljästyivät ja tulivat sitä päätä Ngaljeman tykö, sanoen: „Niinkö sinä käytäydytkin, saatuasi meiltä maata asuaksesi ja kauppaa käydäksesi, että rupeat omin päisi määräilemään, ketä saa tulla maahan asumaan? Hyvä kaikki, me kuoletamme sinun kauppasi, markkinasi tulevat lakkaamaan ja sinun on kuoleminen nälkään.“ Todellakaan ei siellä ollut markkinoita moneen päivään, eikä asujamilla ruoka-aineita, joten nälkä alkoi tulla vieraaksi. Silloin tulivat Ngaljeman ylimykset ja arvollisimmat miehet hänen tykönsä, pyytäen häntä lähettämään meidät pois, sillä muuten oli heidän muuttaminen Kinschassaan.

Ngaljema vastusti heitä muutaman päivän, mutta kuitenkin oli selvää, että hänen ennen pitkää oli antaminen myöten. Ja niin tapahtuikin. Eräänä päivänä sanoi hän meille: „Teidän pitää palata isänne tykö. Ottakaa kalunne sekä aasit mukaanne. Minä lähetän aasit takaisin, sillä niistä pidetään täällä kovaa huutoa ja suuri osa nykyisiä ikävyvyksiä on niiden kautta syntynyt.“ Minä vastasin siihen: „Isämme on antanut meille tänne 15 miehenkantamusta tavaraa ja meitä on ainoastaan 11 miestä, mitenkä voimme me saattaa ne kaikki?“ Hän vastasi: „Se ei ole minun asiani tietää. Näettehän, että koko maa kuolee, jos viivytte täällä pitempään. Menkää ja sanokaa isällemme, ett’ei hän tule tälle puolelle jokea, vaan kääntyy takaisin ja asettuu Buabua-Ndjalin tykö.“ Hän vei meidät kanoottiin, ja me tulimme tänne Kintamosta, oltuamme ensin pakotetut maksamaan Buabua-Ndjalin roistolle seitsemän kappaletta kangasta. Sen pituinen se.“

Vaikka Susin kertomus näköään synkisti toiveitamme, huomasi siinä sentään lohduttavaistakin. Elefantin-

luun kauppiaat olivat meidän ollessamme poissa ahdistaneet Ngaljemaan yksimielisesti ja heidän tahtonsa nousteeksi oli hän vihdoin suostunut luopumaan valkoisten miesten yhteydestä, joten me saatoimme olla varmat, että hän rupeaisi nyt yhtä suureksi vastustajaksemme kuin ennen oli ollut ystävä. Mutta kuitenkin oli Susi, kuten kertomuksensa ilmoitti, Kintamossa ollessansa huomannut, että Ngaljeman esiytyminen alueen mahtavimpana päämiehenä oli ainoastaan petosta ja julkeutta. Hän ei ollut kuin elephantinluun kauppiaas, jolla oli monta aseellista orjaa; hän ei ollut suurempi päämies kuin useat toisetkaan täällä wambundujen alueella. Kintamo eli Ntamo oli siis kylä, jonka asujamet olivat vierasta väkeä. Tosin eivät wambundut näyttäneet kovin ystävällisiltä meitä kohtaan, mutta he eivät olleet koskaan nähneetkään valkoisia miehiä ja sitä paitsi oli aivan luonnollista, että Basombon ja Bakongon kauppiaat, jotka ainoana alueen kaupan välittäjinä rannikon kanssa olivat aina olleet kiroukseksi kaikille lännestä tänne tuleville eurooppalaisille, olivat kavaluudessansa kuvailleet meitä kylläntymättömiksi ja himokkaiksi mustien pikkulasten syöjiksi ja minkä miksiinkin. Retkikuntamme lähti siis edelleen kulkemaan ja vielä samana päivänä vietiin rattaat Ufuvu-joelle asti.

Marraskuun 4 p:nä oli meillä leiri Ijumbi-vuoren kukkulalla, joka on 2,455 jalkaa meren ja 1,450 jalkaa Kongon pintaa ylempänä.

Ufuvu-joelta lähdettyämme oli meidän useissa kohdissa tekeminen tietä rattaillemme, joita kuljetettiin nyt yhdessä matkueessa. Sitten kuljimme niiden kanssa erään ylängön yli, sitten Mpalangan rotkon ja samannimisen kaniin ja kirkkaan joen yli, sitten taas ruohoisen ylängön yli toiseen rotkoon, jossa oli miellyttävä joki, ja samalla tavalla edelleen ylänköjen ja rotkojen yli, kunnes tulimme suloiselle Lulu-joelle, jossa oli joukko ihantavia putouksia ja ryöppäitä. Toisella puolella Lulua menimme ensin Kiki- ja sitten Loa-joen yli, jonne näkyi Ijumbin vuori.

Ruoka-aineita oli kyllältä saatavana ja syntyperäiset kaikki erinomaisen ystävällisiä. Meidän hitainen kulkumme heidän alueensa läpi sivisti heitä silminnähtävästi.

He ymmärsivät vallan hyvin, minkätähden Basombon kauppijaat olivat levitelleet meistä noita luonnistumattomia juttuja, ja koska he itsekin rakastivat kauppaa, niin saimme heidät pian siihen vakuutukseen, että kauppamiehet olivat kateudesta vihamielisiä valkoisille, kun nämät tahtoivat asettua seudulle, jossa elefantinluun kauppa oli vanhoista ajoista asti antanut heille suurta voittoa.

Jo paljoa ennen Ijumbi-vuorelle tuloamme tunsimme tarkoin tienoon valtiolliset suhteet. Kinsenden lauttapaikalta lähdettyämme olimme saaneet kuulla Makokosta, jota ikänsä ynnä isänsä arvon ja mahtavuuden johdosta pidettiin välimiehenä ja rauhantekijänä kaikissa pikkupäämiesten riidoissa mainitun lauttapaikan ja Kintamon välillä. Lähinnä häntä arvossa olivat Ngamberengi ja Kimpalampala ja näiden jälkeen joukko vähäpätöisempiä päämiehiä, pikkuisten kylien hallitsijoita, joita kyliä on Kintamon tien varrella noin peninkulmaa, kahta kaukana toisistaan. Näiden seutujen asujamia kutsutaan wambunduiksi, välistä myöskin banfumuiksi s. o. „vapaiksi miehiksi“. He ovat hyvin vanha kansa, sillä seudun aikaisimmissa kertomuksissa jo mainitaan heitä. Heidän aluensa ulottuu Inkissi-joelta Kintamoon asti ja on noin 45 peninkulmaa pitkä.

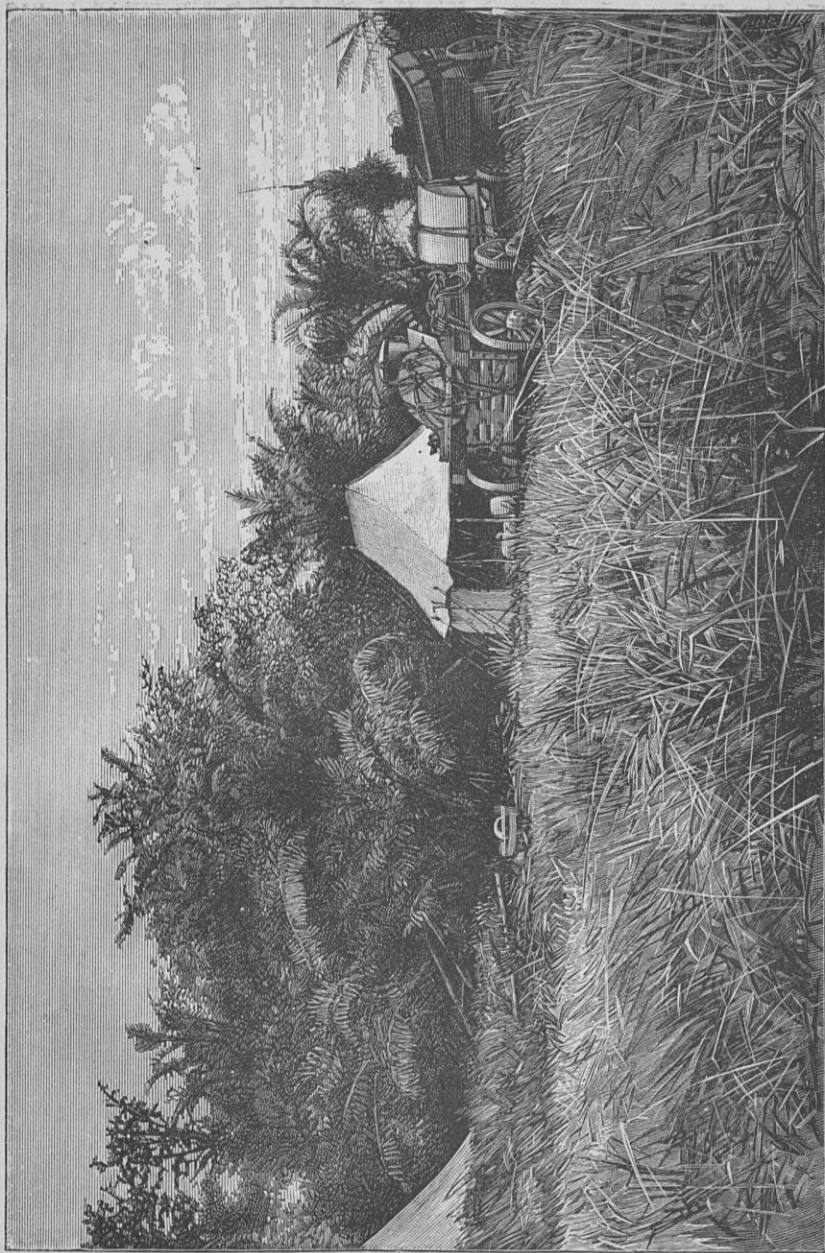
Maan kuolemisen estämiseksi kielsi Makoko alussa kaiken ravintoaineiden myömisestä valkoisille miehille. Me emme kuitenkaan olleet siitä millämmekään, vaikka meidän sen johdosta täytyi viipyä kolme päivää ja lähettää väkemme matkojen päästä ostamaan ruokavaroja. Mutta kun seudun asujamet joka päivä antoivat meistä Makokolle suosivia ilmoituksia, niin peräytti hän kieltonsa. Nyt alkoi seudulta tulla meille ravintoaineita yltäkyllin ja meissä herätä toivo hyvästä menestyksestä.

Ijumbi-vuoren kukkulalle näkyy noin 2,000 neliöpeninkulmaa laajalta epätasaista maata. Yksi silmäys tältä tavattoman korkealta kukkulalta ympäristölle antaa tulevien aikojen matkailijoille tarkan käsityksen Ala-Kongon tienoon luonteesta ja näöstä. Kuudentoista peninkulman päästä, koillisesta päin, haamottaa Stanley-Pool. Doverkallioiden valkoiset kyljet kiiltävät tänne auringon laskeutuessa, ja seudulta, jossa Ylä-Kongo alkaa, voi erottaa

jokaisen vuorenkukkulan, vaikka sinne on noin 35 peninkulmaa. Etelään päin katsoessa näkee meidän punertavan tiemme luikertavan palmulehtojen ja talojen ohitse, laskeutuvan vihreämetsäisiin rotkoihin ja nousevan pitkiä vieruja myöten jälleen ylös. Mowakin näkyy vallan selvästi ja kaksoiskukkulat lähellä Nsangun lauttapaikkaa ovat aivan erhetyttämättömät maanmerkit. Kongon oikea ranta on 70 peninkulmaa pitkältä, Mowasta Dover-kallioihin asti, näkyvissämme lukemattomine epätasaisuuksinensa, jotka matkan päässä haihtuvat melkein tuntumattomiksi. Samannäköisenä ja yhtä laajana leviää etelärantakin eteemme. Molempien rantojen välissä on helppo seurata silmillä Kongon uomaa, kunnes se kaukana katoaa sinerväiseen sumuun. Tienoo on kaunista katsella, ja jos täällä olisi saatavana kymmeneskin osa kaikkea, mitä sivistynyt elanto tarvitsee, sekä voisi vapaasti ja vakavasti olla yhdistyksessä muun maailman kanssa, niin ei suinkaan tuntuisi ikävältä, jos pitäisi asuakin jollain parhaalla kohdalla tätä viileätä selännettä.

Tienraivaajamme tekivät meille tien alas Ngoman kylään, joka oli länteen päin ulkonevan vuorenten juurella, ja panivat pystyyn meidän valkoiset varastotelttamme. Ijumbin ylängöltä katsoessa näyttivät ne vihreiden puiden, pensaiden, palmulehtojen ja bananien joukossa lumipalloilta. Käytyämme sitten vielä neljä kertaa noutamassa tavaroitamme, jota kovaa puuhaa kesti päiväkauden, saimme ne kaikki ynnä väkemme leiripaikalle, joka oli 1,000 metrin päässä seudun vanhimman päämiehen Makokon kylästä Usansista.

Marraskuun 7 p:nä tuli leiriimme se mies, joka etelärannan syntyperäisten puheen mukaan oli kaikkien alue-riitojen sovittaja Kintompen ja Stanley-Poolin välillä. Hänellä oli mukanaan kunnioitusta herättävä seurue ympärystienoon päämiehiä ja Basombon ja Bakongon elefantinluun kauppiaita. Ei sentähden että hänellä olisi ollut mitä valtaa heidän, ylitsensä ja he hänen käskystänsä seuranneet häntä, vaan ihminen on luonnostansa taipuvainen utelijaisuutensa tyydytykseksi liittymään seurueihin. Rannikolta oli juuri tullut karavaani kauppiaita, jotka, nähtyänsä telttaleiriin Usansin laaksossa, Makokon kylän

Leiri korvessa Mpalanga- ja Lulu-jokien välillä. (Valokuvan mukaan.)

reunassa, ja kuultuansa Makokon menevän tervehtämään „Kivensärkijä“-nimistä valkoista miestä, josta he olivat paljon kuulleet puhuttavan, pelkästä utelijaisuudesta olivat liittyneet toisten joukkoon.

On vaikeaa sanoa kumpi meistä enemmän halusi tulla tuntemaan toistansa. Makoko oli muutaman kuu-kauden joka päivä saanut tietoja minun toiminnoistani ja minä olin viime viikkoina tullut siihen vakuutukseen, että hän se oli, johon Kongon valtion tulevaisuus perustautui.

Ensi silmäyksessä jo huomasin, ett'ei hän rupea meille suinkaan pahaksi vastustajaksi. Tuollainen pieni, vähän kuudetta jalkaa pitkä mies, jonka kaidoissa, laihoissa kasvoissa olivat rehellisyyden ja viattomuuden juonteet, salli varmaan meidän ostaa hyvántahtoisuutensa, jos kankailla ja ystävällisyydellä ylimalkaan oli vielä mitä arvoa. Hän tuli rohkeasti luokseni ja ojentaen minulle ystävällisesti kätensä, esitti naurussa suin itsensä Makokoksi, Kintompen ja Stanley-Poolin välisen alueen valti-jaaksi. Hän oli näköään noin 60 vuoden vanha mies. Hänen otsansa oli korkea ja kapea; ohimonsa kuopallaan, silmänsä pienet ja kirikkaat, poskipäänsä ulkonevaiset, kasvonsa kaidat ja partansa käärittynä kokoon. Kun hänellä eräässä toisessa tilaisuudessa oli se levällään, näin sen olevan kuutta jalkaa pitkän.

Nyt levitettiin hänen mattonsa ja sen päälle leopardin nahka. Istuutuessansa nahkalle, osotti hän sitä sormellansa, sanoen: „Tämä todistaa minun arvoani.“ Noin 100 henkeä oli kokoutunut ympärilleni, ja nyt istuivat he kaikki tarhassa, odotellen minua puhumaan.

Minä alotin:

„Minua kutsutaan Bula-Matariksi (kivensärkijäksi). Aikaisemmin olin minä Kintamossa tuttu Stanley'n nimellä. Minä olen ensimmäinen mundele, jonka tämän tienoon syntyperäiset ovat nähneet. Minä olen sama valkoinen mies, joka monta vuotta sitten kuljin isoa jokea alapäin monella kanootilla. Minulta hukkuu monta miestä tähän jokeen, mutta minä lupasin ystävilleni Kintamossa tulla tänne jälleen takaisin. Minä tulin kotia, valkoisten miesten maahan, mutta muistaen lupaukseni, palasin

jälleen tänne. Olen käynyt jo Mfwassa. Mfwan kansa on unhottanut minut, mutta kintamolaiset ovat pysyneet uskollisina. Kävin heidän tykönänsä, ja Ngaljema kehotti minua palaamaan väkeni luokse ja tuomaan sen etelärantaa myöten hänen kyläänsä. Tämä hänen valtikkansa todistaa minun puhuvan totta. Menen hänen tykönsä, asumaan hänen luonansa ja rakentamaan hänen kylänsä viereen kaupungin. Tehtyäni sen, lykkään veteen nämät veneet, jotka näette tuossa rattailla, ja kuljen isoa jokea ylöspäin katselemaan, voinko rakentaa tänne useampia kaupunkeja. Tällainen on minun historiani. Puhukoon Makoko nyt ystävällensä ja sanokoon onko tämä historia hyvä.“

Lyhyen äänettömyyden perästä, jolla ajalla syntyperäiset pitivät sopinaa keskenänsä, alotti Makoko hyvin tyvenesti ja alaisella äänellä, joka kuitenkin puheen jatkuessa vähitellen korottui:

„Me olemme jo monta kuukautta joka päivä kuulleet puhuttavan Bula-Matarista. Kun meille juteltiin hänen särkevän kiviä ja tekevän leveitä teitä metsien läpi, tulimme me levottomiksi. Millainen mies hän oikeastaan on sanoimme me keskenämme, kun hän maalle tekee sellaista? Aikooko hän tehdä siitä lopun kokonaan? Sitten saimme kuulla Bula-Matarin olevan Kintamossa, ja meille kuiskattiin sinun tehneen Ngaljeman kanssa liiton ottaaksesi meiltä maan pois. Silloin vihastuimme me kaikki, sillä mikä on Ngaljema, että hän tekisi sellaista? Eikö hän ole Bateke-maan karkulainen, joka pyysi meiltä maata, mihin rakentaisi asunnon ja missä kävisi kauppa? Nyt on hän meidän ystävällisyytemme avulla päässyt rikkaaksi ja mahtavaksi. Hyvin vähän olemme me saaneet häneltä. Ja kuitenkin ilmoittaa hän nyt kaiken maan olevan hänen. Sinun väkesi täytyi lähteä Kintamosta. Me olimme siihen syypäät. Sillä kuinka saatoit sinä ruveta panemaan siellä mitä tuumiasi toimeen, meiltä lupaa kysymättä? Me sanoimme: „Jos valkoinen mies katsoo ylön meidät, maan oikeat omistajat, niin on hän huono mies ja tästä täytyy tulla sota.“

„Mutta nyt kuljet sinä matkalla Kintamoon meidän maamme läpi. Meille on joka päivä juteltu sinusta ja me

olemme iloiset kaikesta, mitä olemme kuulleet. Me tiedämme nyt sinun särkevän kiviä ja kaatavan puita, voidaksesi kuljettaa veneitäsi maitse. Se on oikein. Se on kaikki hyvästi. Mutta muista ystäväiseni se, että maa on meidän. Ei Ngaljemalla eikä muilla batekelaisilla, jotka Kintamossa ja Kindolossa ostavat elefantinluuta, ole maata tällä puolella jokea.“

Läsnaolevaiset ilmoittivat mieltymyksensä tähän puheeseen äänekkäällä melulla

Mielten asetuttua vastasin minä seuraavalla tavalla:

„Sinä puhuit hyvästi, Makoko. Vaikka tosin monta vuotta takaperin kuljin tämän maan läpi, en kuitenkaan tunne vähääkään teidän lakejanne, tapojanne enkä oikeuttanne. Te olitte kaikki minusta yhdennäköisiä aina viime aikoihin asti, ett'en tuntenut mitään eroa batekelaisen ja mbundulaisen välillä. Te kaikki olitte minusta vaan mustia miehiä, sillä valkoinen mies tarvitsee pitkän ajan, ennenkuin hän oppii erottamaan toisia mustia kasvoja toisista, samoin kuin te tarvitsette pitkän ajan voidaksenne erottaa Bula-Mataria hänen pojistansa. Sinun tulee siis suoda anteeksi, että menin Ngaljemalta pyytämään maata, kun en Makokoa vielä tuntenut. Mutta nyt puhun Makokolle ja kysyn häneltä, mitä hän virkkaa siihen, jos pyydän häneltä maata Kintamosta tai muualta joen lähistöstä, jonne pääsen hyvästi veneilläni.“

„Ainoastaan sen“, vastasi Makoko ystävällisesti, „että olen iloinen Bula-Matarin ja hänen poikiensa näkemisestä. Jääkää tänne rauhassa olemaan. Sinulle annetaan maata sieltä, mihin sinun on sopivin rakentaa huoneita. Minä tahdon kernaasti tänne monta valkoista miestä. Jo aikaa sitten sain joukon lahjoja valkoisen miehen maasta ja olen usein halunnut nähdä heitä, jotka taitavat tehdä niin ihmeen kauniita kaluja. Minulle on sanottu, että sinun väkesi valmistaa kankaita, helmiä, pyssyjä, ruutia, lautasia ja lasia. Tepä mahdate olla etevää ja kunnon kansaa. Ole aivan huoletta. Saat rakentaa huoneesi Kintamoon, ja minä tahtoisin nähdä sen miehen, joka sanoo ei, kun Makoko sanoo jaa.“

Tämä lempeä, vanha mies, vaikka pieni ja hentoruumiinen, oli todellakin miehevä! Hän antoi minulle hyviä

toiveita ja vaikk'en vielä voinut tietää, kuinka luotettava hän oli, pidin kuitenkin hänen sanansa arvossa.

Iloisina hänen ystävällisestä puheestansa otimme vastaan hänen lahjansa, joina oli palmunviiniä, vuohia, kanoja ja bananeja. Me korvasimme heitä niistä semmoisten miesten antelijaisuudella, joille hartain halauksensa on tullut täytetyksi. Ehkä lienemme tässä ensimmäisessä yhtymyksessä olleet liiankin auliita, mutta ylellinen iloisuutemme oli siihen syynä. Hänen neljälle vaimollensa annoimme samoin runsaasti lahjoja, hänen lapsillensa helmiä sekä vaatteet päälle useille hänen arvollisimmille miehillensä. Lopuksi esitti Makoko meille vielä Ngako-nimisen miehen, jonka veli oli mbundulaisten päämiehiä ja Kintamon lähitienoon herra. Hän sai kaksitoista kokonaista kangaskappaletta, lakin, peitteen, peilin, useita valkopäisiä pöytäveitsiä sekä muita pikkukaluja. Meidän pantuamme nämät lahjat esille, tuli Makoko antamaan niitä Nkagolle. Kuitenkin luki hän ne ensin ja lajitteli ne uudestaan omituisella tavalla, ottaen enemmän kuin puolet niistä itsellensä. Toinen ei sentään nureksinut sitä.

Ei aikaakaan niin toi Makoko tykömme toisen miehen, sanoen tämän olevan samoin mahtavan Stanley-Poolin rannoilla. Minä vastasin olevani iloinen tulemisestani tutuksi hänen kanssansa. Mitään lahjaa en hänelle kuitenkaan antanut, jonka tähden Makokon mustat kasvot, jotka hänen erehtymisensä johdosta tulivat vielä mustemiksi, näyttivät ikäänkuin tulistuvan ja rupeavan enemmän hikoilemaan.

Ennenkuin pääsimme tämän onnellisen päivän iltaan sanoi Makoko minulle:

„Ngaljema on antanut sinulle sauvansa ystävyytensä merkiksi. Ota Makokolta tämä miekka todistukseksi, että Bula-Matari on Makokon veli.“

Vapaana kaikista huolista sekä, mikäli itse tiesin, rauhassa koko maailman kanssa, tahdoin myöhemmin mennä levolle, kun Makokolta tuli sanansaattaja, anoen päästä minun telttaani. Hän toi minulle sanoman, joka tiesi huomenaamuksi levottomuutta ehkäpä sotaakin.

„Makoko lähetti minut“, selitti hän, „ilmoittamaan sinulle, että Ngaljema ja kaikki Ntamon päämiehet ovat

saapuneet hänen kyläänsä noin 200 pyssyllä varustettuina. Ngaljema on jo koettanut saada myöskin Ngamberengiä ja Kimpalampalaa ynnä muita antamaan hänelle apua sekä pyytänyt Makokoa auttamaan häntä taistelussa sinua vastaan ja karkottamaan sinut pois. Hän ei sano tahovansa sinua eikä ketään valkoista miestä lähistöönsä, sillä kukaan Bakongon kauppijas ei sitten enää tulisi hänen tykönsä. Mutta Makoko lähetti minut sanomaan sinulle, että saat maata rauhassa ja että hän katkaisee tien tämän paikan ja Kintamon väliltä sekä pyssyillänsä auttaa sinua huomenna, jos Ngaljema alottaa sodan.

Nämät eivät olleet mitään hauskoja tietoja, ei ainakaan omiansa nukuttamaan minua makeaan uneen ja levolliseen huolettomuuteen. Että Ngaljema oli kulkenut 12 peninkulmaa niin nopeasti ja saapui tänne niin äkkiä, todisti hänen täydellä todella aikavan tehdä tyhjäksi minun juuri elpyneitä toiveitani, saada rauhallisella tavalla perustaa tänne uudisasuntoni.

Tiistai, marraskuun 8 päivä alkoi tihkusateella, mutta kymmenen aikaan tuli aurinko näkyviin ja ilma lupasi muuttua kauniiksi.

Ngoman kylä, jonka lähistöössä pidimme leiriä, oli ka-pealla, mutta tasaisella juurenteella, joka ulkoni Ijumbivuoren itäpuolisista vieruista. Niistä ulkoni muitakin samallaisia juurenteita, jotka aina erotti toisistansa metsäinen tahi pensastoinen rotko, kristallikirkkaan puron uoma. Meidän leirimme lähisellä juurenteella oli Makokon asuinkylä, ja siltä suunnalta odotimme Ngaljemaa tulevaksi. Mutta hänen oli vallan mahdoton, sodan meitä vastaan julistettuansa, päästä meidän leiriimme julkisena vihollisena, joutumatta perinpohjaisesti tappiolle. Vaikka Ngaljema oli raakalainen, oli hän sentään liiankin älykäs sellaista varomattomuutta välttämään. Luultavampaa oli, että hän meidän kanssamme tekemänsä veljeyden sekä sen ystävyuden johdosta, jota molemmin puolisesti olimme toisillemme osottaneet, tuli leiriimme teeskentelevänä ystävänä ja rakkaana veljenä, tervehtien meitä melulla ja innostuksella, toivoen tapaavansa meidät palmunviiniä juomassa.

Minä lähetin telttapalvelijani sanomaan miehilleni,

että kokoontuisivat juurenteen nenään, josta eivät vakoajat, jos niitä oli Makokon kukkulalla, voineet nähdä heitä, ja menin muutaman minutin kuluttua itse katsomaan, olivatko he todellakin siellä.

Ne johtosäännöt, jotka heille annoin, olivat ainoastaan lyhykäiset, että heidän olisi helpompi muistaa ne.

„Ottakaa joka mies majastanne patroonatasku vyölle. Katsokaa jokainen että taskunne on täynnä patrooneja. Kätkekää pyssynne makuumattojen ja heinämatrassien alle. Asettukaa sitten kaikki, paitsi Susin 20 miestä, pensaihin tälle puolelle kukkulaa. Toiset menkööt piiloon En Avant'iin (joka oli rattailla), toiset minun telttani taakse; tusina varastotelttaan ja muutamat jääkööt majoihin, ikäänkuin sairaiden nimessä. Vaikka tulisi kuinka paljo väkeä meidän leiriimme tai kuulisitte mitä tahdonne, teidän ei pidä lähteä paikastanne, ennenkuin kuullette gongongin äänen. Mutta sen kuultuanne karatkaa ylös, ottakaa pyssynne ja syöksykää esiin mielettömien tavalla, huutaen ja ravistaen pyssyjänne niin raivoisesti, kuin Unjamwesin rugarugalaisilla on tapana tehdä. Ymmärrätekö nyt?“

„Vallan hyvin!“ vastasivat he.

Susin osasto sitä vastaan sijoittui aukealle paikalle maahan hyvin huolettoman ja välinpitämättömän näköiseen asentoon.

Neljännestunnin kuluttua alkoi pitkä rivi miehiä laskeutua Makokon kukkulalta välillä olevaan laaksoon. Luettuani heidät, näin Ngaljemalla olevan mukansa 197 miestä. Rumpu, torvi ynnä muut syntyperäisten soitto-koneet ilmoittivat minulle Ngaljema-päämiehen tulevan suurella, juhlallisella komeudella. Jo ennen, kuin he ennättivät meidän kukkulalle, istuuduin minä tuolille telttani eteen, ottaen kirjan käteeni. Kuitenkin silmäilin salaa ympärilleni ja näin leirimme olevan ikäänkuin autiona. Siellä oli ainoastaan muutamia sansibarilaisia, jotka olivat olevinaan puolinukuksissa ja näyttivät siten toimit-tavan omaa tehtävänsä erinomaisen hyvin.

Lakkini lipun alta katselin, kun syntyperäiset lähe-tessänsä silmäilivät vilkkaasti meidän näköään autiota leiriämme. Kun kolmas osa heistä oli päässyt leiriimme

sisälle, nousin seisoaolleni, sillä lähenevä soitto, joka oli jokseenkin sointuvaa, ilmoitti Ngaljeman itsensäkin jo olevan lähellä.

Menin syntyperäisiä vastaan, tervehdin Ngaljemaa, hänen näkyviin tultuansa, mitä kohteliaimmin ja käännyin vihaisen näköisenä nuhtelemaan Susia siitä, ett'ei hän ollut levittänyt mattoja eikä purjevaatetta valmiiksi minun Kintamosta tuleville rakkaille veljilleni ja ystäväilleni. Ngaljema rypisti otsaansa ja vastasi tervetulotukseeni ainoastaan tylästi ja epäveljellisesti. Minä käyttäydyin kuitenkin ikäänkuin tahtoen mieltymyksestä väkisten heittäytyä hänen syliinsä. Makabi oli tyly ja vastenmielinen, Mubi jörö ja ynseä; Gantschu, ikäänkuin nuori, vertajanoava leopardi ja Endjeli kuin yht'äkkiä mieskuntoiseksi päässyt, noudattaen tarkasti päämiesten esimerkkiä.

„Tulkaa veljeni ja ystäväni istumaan. Sano, Susi, Ngaljemalle Endjelin kautta, joka ymmärtää hyvästi Kikongon murretta, että olen sangen mielissäni heidän tänne tulostansa. Vaikka se tapantui niin odottamattomasti, huomaan kuitenkin, kuinka ystävällisiä he ovat, kun lähtivät tänne matkaan Bula-Mataria tervehtämään.“

Susi, joka oli tarkkajärkinen nuorukainen, ymmärsi hyvin tämän pilan eikä suinkaan selittänyt tervehdystäni niin liioiteltuun tapaan, kuin olin sen lausunut.

Päämiehet, joiden silmät alinomaa vilkailivat veneestä, höyrypannusta ja koneista teltoihin, juttelivat puoliäänensä keskenään, tuskin luoden minuun yhtä silmäystä, kunnes Ngaljema yht'äkkiä lausui pojallensa Endjelille Kitehen murteella seuraavan, jonka tämä kertoi Susille ja minulle Kikongon murteella:

„Minä tulin Kintamosta tänne tervehtämään veljeäni. Sanokoon hän, mitä varten hän on tänne tullut.“

Näyttäen hänelle vaskitettua sauvaani, vastasin minä.

„Tämä on tuonut minut tänne. Olen tehnyt aivan niin, kuin kehotit minua tekemään.“

Nyt tuli toinen joukko syntyperäisiä toista polkua myöten laakson läpi ja sijoittui erilleen Ngaljeman joukosta. Ne olivat Makokon miehiä ja heillä oli myös aseina pyssyt.

Tämän joukon saapuminen johti Ngaljeman pitkään

puheesen, jonka aineena oli nänen tuttavuutensa minun kanssani vuodesta 1877 alkaen. Hän puolusti siinä nähtävästi itseänsä, kun wambundut syyttivät hänen ottavan itsellensä oikeudetonta valtaa, koska hän oli ainoastaan muukalainen, jolle he olivat antaneet luvan asettua heidän alueellensa harjoittamaan elefantinluun kauppaa. Hän päätti puheensa seuraavilla ratkaisevilla sanoilla:

„Veli on joutunut erhetyksiin ja ymmärtänyt minut väärin. Me batekelaiset olemme muukalaisia, jotka kaupan tähden ainoastaan asumme tällä puolella jokea. Basombolaiset ja bakongolaiset käyvät meiltä ostamassa. Ker-naasti teemme kauppaa valkoistenkin kanssa, jos he tulevat tänne kauppaa tekemään, mutta emme luule sinun tulevan tänne sitä varten. Sentähden et saa tullakaan Kintamoon. Veljen on palaaminen takaisin samaa tietä, kuin on tullutkin, joll'ei tahdo jäädä tänne Makokon tykö. Puheeni päättyi.“

Minä vastasin tulkin kautta:

„Minä en ole mikään pojannulikka, että rupeaisin pitkiä puheita pitelemään. Itse olet ohjannut minua näin tekemään. Makoko antaa minulle maata läheltä Kintamoa, ja tahdon rakentaa sinne kaupungin. Tunnen nyt jo vähän seudun suhteita. Tämä maa ei ole sinun, että sinä voisit antaa sitä kelle. Asetu jo siis. Minä olen ainoastaan yksikielinen, ja jos Makoko tahtoo viedä minut Kintamoon, niin tulen sinne hänen kanssansa ja rakennan sinne kauniin kaupungin, jonne saat tulla minua tervehtämään, jos tahdot; kun et tahdo, niin pysy poissa. Puheeni päättyi.“

„Bula-Matari puhuu hyvin“, vastasi hän pilkallisesti. „Tiedämme kyllä, että valkoiset miehet ovat sukkelia, mutta Kintamoon on pitkä matka sekä välillä Ngaljema, Makabi, Mubi ynnä monta muuta päämiestä, ja sitä paitsi ovat nämät miehet, jotka näet tässä, taitavat ampumaan, vaikka heitä on vähän. Kuinka luulee Bula-Matari voivansa sen pienen joukon kanssa, joka hänellä on käytettävänä, päästä Kintamoon?“

Ystäväni tapaan vastasin minä:

„Niin, valkoiset miehet ovat sukkelia, ja luulen Ngaljemankin saavan sen ennen pitkää tuntea. Niinkuin näen,

on Ngaljemalla paljo miehiä sekä pyssyjä; mutta Ngaljema ei paljon väkensä kanssa saisi näitä rattaita esim. Kintamoonkaan viedyksi, ja kuitenkin olen minä, niin kuin huomaat, kuljettanut ne monien vuorien ja laaksojen yli tänne asti. Samalla tavalla olen pääsevä Kintamoonkin. Mutta, ystäväiseni, ollaan riitelemättä. Odotat, niin saat nähdä. Jos tahtoisin, niin voisin jo tänään tulla Kintamoon, mutta annan itselleni siihen enemmän aikaa. Sinulle on parasta, että rauhoitut.“

Nyt alkoivat batekelaiset hiljaisella äänellä keskustella vakaasti keskenänsä. Ainoastaan pari kertaa korottivat he kiivaasti ääntänsä. Minulla oli sill'aikaa hyvä tilaisuus silmäillä heitä. Useimmat heistä olivat kauniita miehiä, mutta maalaamalla kasvoihinsa ja ruumiisensa keltaisia, valkoisia ja mustia täpliä, pisteitä, viivoja ja juovia olivat he tehneet itsensä hirmuisen näköisiksi. Kaikilla muilla, paitsi niillä jotka kantoivat ampuvaroja — ruutipulloja, raudan- ja vaskenrouheita — oli aseina pyssyt.

Sitten kuin päämiehet, jotka istuivat yhdessä ryhmässä, olivat lopettaneet hiljaisen keskustelunsa, kysäisi Ngaljema minulta äkkiä: „Mitä kaunista tavaraa on veli tuonut minulle valkoisen miehen maasta.“

Ngaljema luuli minun Mfwasta lähtöni jälkeen käyneen rannikolla, ja minä vastasin lyhyesti:

„Tule telттаani, niin näet!“

Ngaljema, hänen poikansa Endjeli ynnä Gantschu ja toiset nousivat ja tulivat minun perästani telttaan. Siellä näkivät he pakan punaista villakangasta, monivärisiä huiveja, läjän kuvakudelmaisia peitteitä sekä himoavin silmin käsittelivät muutamia lakatuita läkkirasioita ja rauta-arkkuja. Sitten kuin Ngaljema oli tyydyttänyt tarpeeksi utelijaisuuttansa ja valinnut omalle varallensa noin 138 punnan edestä tavaraa, sanoi hän:

„Minä otan nämät, mutta kuitenkin sillä ehdolla, että jätät tänne, missä olet. Sinun pitää muistaa se, ett'et Kintamoon saa tulla. Päämiehet eivät sitä tahdo. Joll'et lupaa olla tulematta, niin sota on heti seurauksena, enkä minä voi pitempään olla ystäväsi. Mitäs sanot siihen?“

„Turhaa on ruveta siitä enemmän puhumaan“, vastasin minä. „Ole varma siitä, että minä tulen Kintamoon tai ainakin sen lähistöön. Kaikki wambundut ovat ystävällismielisiä minulle. Sinä myönnät, ett'ei sinulla ole mitään valtaa maan suhteen, että te, sinä ja muut batakkelaiset, olette muukalaisia, että maa on wambundujen. Kuinka voit sinä estää wambunduja tekemästä oman maansa kanssa, mitä tahtovat?“

„Mutta Kintamon kylä on minun“, vastasi hän. „Minä olen väkeni kanssa sen rakentanut.“

„Olkoon niin, mutta enhän minä sinun kylääsi pyydäkään. Tahdon ainoastaan tulla lähelle jokea ja rakentaa sinne itselleni oman kylän, jonne tulee paljon valkoisia miehiä kauppaa harjoittamaan. Valkoiset eivät sinulle tee mitään vahinkoa, ja sinulle on yhdentekevää, kelle myöt elefantinluutasi.“

„Kyllä, kyllä!“ virkkoi hän. „Sanon vielä viimeisen kerran, ett'et saa tulla Kintamoon. Me emme tahdo ketään valkoisia joukkoomme. Lähdetään pois, Endjeli.“

Näin sanottuansa, veti hän syrjään oven esirippua ja meni ulos, kasvot tukahtuneesta vihasta hehkuvina. Seisoessansa hetkisen epäröivänä teltan luona, huomasi hän Kiinan ison gongingin, joka riippui kahden halki-nenäisen patsaan kannattamassa tangossa.

„Mikä tuo on?“ kysäisi hän, osottaen gongongia.

„Loihtukone“, vastasin minä hyvin vakaasti.

Hänen poikansa Endjeli, joka oli terävämpijärkinen kuin isänsä, kuiskaisi hänelle, että se on semmoinen kello, jonka jälkeen Ngaljema huusi:

„Bula-Matari, kolahuta tätä; anna minun kuulla sen ääntä!“

„Ei, Ngaljema, sitä en tohdi tehdä; se on sodanloihittija!“

„Ei, ei“, virkkoi hän kärsimättömästi. „Lyö siihen, Bula-Matari, että saan kuulla sen äänen.“

„En tohdi. Se olisi sodanmerkki. Se on sellainen loihittukone, joka loihitti esiin aseellisia miehiä, siihen ei ole hyvä lyödä!“

„Ei, ei, ei! Lyö, minä sanon! Lyö siihen, Bula-

Matari!“ Ja hän polki jalkaansa maahan kärsimättömästi kuin lapsi.

„No, kyllähän näet sitten“, virkoin minä, ottaen käteeni nuijan. „Mutta muista nyt, että tämä on paha loih-tukone, sodanloih-tija!“ Nostaessani nuijaa kysyin vielä: Pitääkö minun nyt lyödä.“

„Lyö, lyö, sanon minä!“

Minä löin nyt gongongiin voimani perästä. Se antoi kovan, peljättävän äänen, joka jymisten väreili äänet-tömän ympäristön läpi ja pani heidät säikähdyksestä ai- van hypähtämään. Mutta ennenkuin he ennättivät toin- tua ensi hämmästyksestensä, alkoi ihmisen haamuja syök- syä laitojen yli ulos. En Avantista, joka oli yläällä rat- tailla; minun teltastani alkoi kuulua sotahuuto ja him- meästä rotkosta, heidän takaansa, tulvata raivoisia mieli- puolia, jotka näyttivät ikäänkuin maanpinnasta nousevan. Varastotelta huojui ankarasti ja kukistui vihdoon maa- han. Sen sisältä karkasi ulos joukko villihenkä, toinen toistansa hurjempia. Maassa vetelehtivät uneliaat mie- hetkin syttyivät yht'äkkiä raivoon; kaikista suojuksista ja makuumattojen alta tulvasi esiin aseellisia miehiä, että hätäisen pelvon valtaamista syntyperäisistä tuntui kuin taivas ja maa olisivat yhdistyneet päästämään itsestensä surmaa tuottavia sotilaita. Kaikki läsnäolevat syntype- räiset, ystävät niinkuin vihollisetkin, tulivat tässä peljät- tävässä näyssä vallan hämmennyksiin. Kutka olivat aset- tuneet istumaan, ne hyljäsivät pyssynsä siihen ja lähtivät pötkimään pakoon. Ampuvarojen kantajilta putosivat ruu- tipullot käsistä ja menivät rikki; ruuti ja metallinrouheet huiskin haiskin maahan. Ngaljema seisoi hämmästyksis- sään ja kauhistuksen valtaamana. Minä tartuin hänen käsipuoleensa ja sanoin ystävällisesti:

„Älä pelkää, Ngaljema! Muista, että Bula-Matari on veljesi. Pysy minun takanani, minä suojelen sinua!“

Sansibarilaiset kirkuivat ja raivosivat edessäni, huu- taen uhkaavasti ja pilkallisesti:

„Ha, ha, Ngaljema! Sinä tulit ahdistamaan Bula- Mataria sodalla. Missä ovat sotilaasi?“

Tuskin voi sattuvammin esittää säälimätöntä, veren- himoista raivoa, kuin minun mustat näyttelijäni sen teki-

vät tässä pikimmältään toimeen pannussa näytelmässä. Heidän kuvateltu raivonsa oli aivan kuin todellista, että minäkin olisin siitä pettynyt, joll'en olisi tuntenut koko salaisuutta. Minä puolustin urhoollisesti veliraukkaani, joka molemmilla käsillensä piti kiinni vyötäisistäni, väistyillen puolelle ja toiselle, välttääksensä mielettömien sotilaiden lyömiä. Nuori Endjeli taas pysytteli itseänsä isänsä takana, pitäen hänestä kiinni ja seuraten hänen liikkeitänsä. Kaikki tämä muistutti minulle jo aikaa sitten mielestäni haihtunutta leikkiä „kana ja kananpoika“, jota ennen koulussa aina joutohetkinä leikimme.

„Pelasta minut, Bula-Matari! Älä anna heidän lyödä minua! Ei minulla ollut mitään pahaa aikeena“, hoki Ngaljema.

„Pidä kiinni minusta; pidä hyvästi kiinni minusta!“ vastasin minä. „Minä suojelen sinut, älä pelkää! Tulkaa vaan, tulkaa vaikka kaikki! Ha, ha!“

Leirimme oli nyt melkein tyhjänä vieraista. Heidän ampuvarojansa oli siellä paljo jäljellä sekä pyssyjä maassa hajallaan. Itse ilvenäytelmä oli alusta loppuun ovallisesti onnistunut.

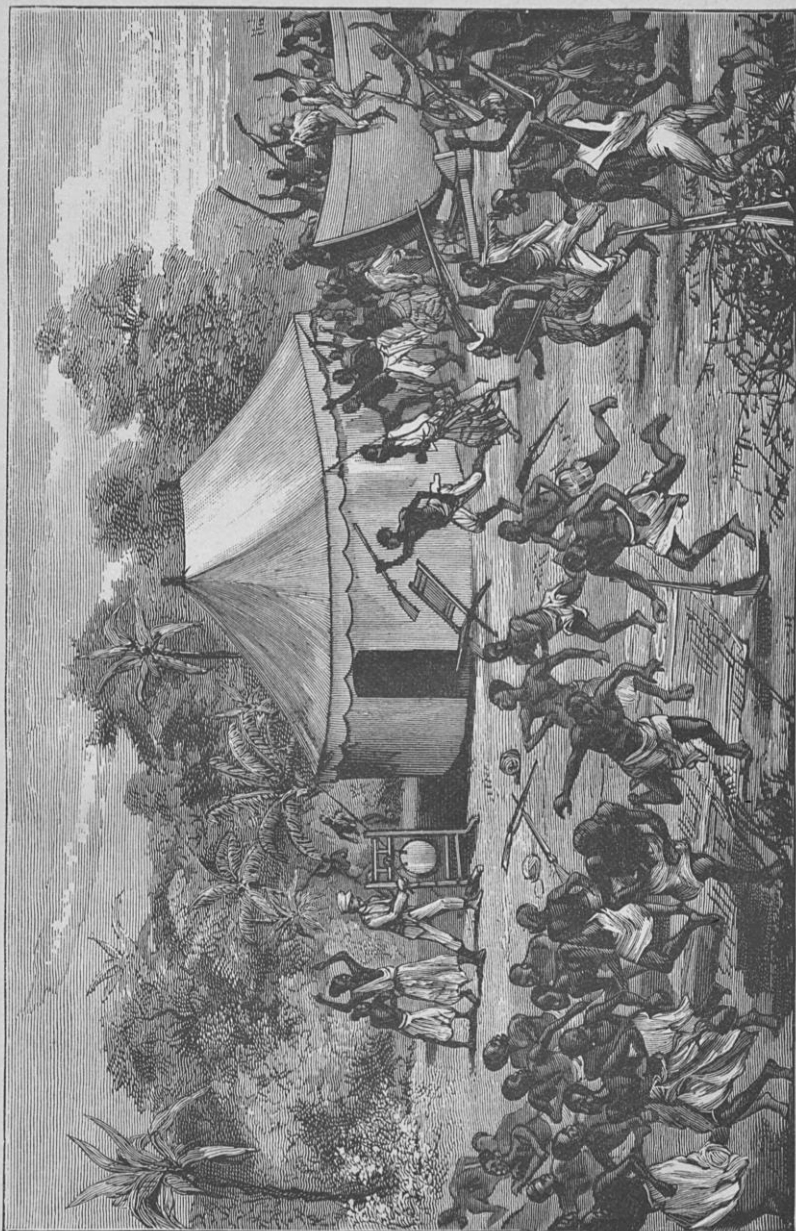
„Nyt riittää jo pojat! asento! Ääneti!“ komensivat Susi ja toiset päällysmiehet. Kuuliaisesti, hyvin opetetut vekkulit asettuivat heti järjestyksen, tehden pyssyillensä kunnioitusta tarkasti kuin vanhat sotilaat. Kun Ngaljema sitten taas sangen hämmästyneenä tästä uudesta, toisenlaisesta näytelmästä päästi minut irti, otin häntä kädestä kiinni ja kysyin mielittelevästi:

„No, Ngaljema, mitä arvelet nyt valkoisen miehen loihdukoneesta?“

„Oh, enhän minä peljännyt, vain mitä? Kas, minun väkeni on mennyt karkuun! Voi pelkureita? Ainoastaan Endjeli ja Gantschu ovat jäljellä. Mutta sano minulle, Bula-Matari, mistä kaikki tämä väki tuli?“

„No johan sinulle sanoin, että tuo kone on pahan loihtija. Tahdotko nähdä vielä enemmän? Tule, minä lyön vielä gongoon, ehkä on seuraava näytelmä paljoa ihmeellisempi kuin tämä!“

„Älä!“ kiljasi Ngaljema, ottaen käsivarrestani kiinni. „Älä, älä, älä koske siihen enää. Oh, se on todel-

Kaikki lüsnölevat alkuasujamet, ystävät sekä viholliset, joutuivat vallan hämmennyksiin.

lakin pahan loihtija“, lisäsi hän sitten vakaasti ja pudisti päätänsä, silmäillen pyöreätä, viatonta gongongia.

„Katso nyt vielä kerran näitä miehiä“, sanoin sitten, osottaen hänelle hymyileviä työsotilaitani.

„Huomio! Silmät suoraan! Astunto eteenpäin, taisaisesti, melutta! Pankaa pois pyssynne ja menkää työhönne! Astunto eteenpäin!“

Joukko lähti astumaan ja katosi. Ngaljema alkoi jälleen saada rohkeutta. Endjeli ja Gantschu huutaa hoilottivat pakenevia kääntymään takaisin. Puolen tunnin kuluttua olivat he kaikki jälleen leirissä ja iloisesti pauhaten juttelivat toisillensa mitä kukin oli nähnyt ja huomannut, jolloin Ngaljeman äänekäs nauru kuului yli kaikkein muiden. Sitten lähetettiin muuttamat noutamaan Makokon ja Ngoman kylistä isot kurpitsapullolliset palmunviiniä, toiset hakemaan vuo-hia, sikoja ja bananeja, jotka minä sain lahjaksi. Palmunviiniä juodessa vannoin, tahtovamme vast'edes olla uskolliset veljet sekä ainian hyvässä sovussa. Ngaljeman urhoolliset sotilaat syleilivät veljellisesti Bula-Matarin suopeita poikia. Eurooppalaisillekin Bula-Matarin „pojille“ — joka nimitys antoi hänelle ansaitsematonta kunniaa, koska hän oli kaiken aikansa ollut naimatonna eikä luultavasti tullut vast'edeskään naimaan — osottivat heidän rakkaat Kintamon veljensä aivan ylellistä hellämielisyyttä. Kysyttyäni Makokolta, jota yleisesti pidettiin seudun vanhimpana miehenä, miltä hänestä tuntui kaikki tämä, vastasi hän, ett'ei hän „koskaan ollut nähnyt tämänkaltaista päivää“.

Vielä ennen iltaa palasi Ngaljema miehinensä takaisin Kintamoon, paljoa viisaampana kuin oli ollut tänne tullessaan. Minä jäin yksin teltaani muistelemaan tätä ensimmäistä leikillistä kepposta, jonka tein tämän retken aikana ja joka niin kovin huvitti jokaista siihen osallista.

Kahdeksastoista luku.

Leopoldvillen perustaminen

Susi tiedustelee seutua. — Tienteon suunnitelmia. — Syntyperäisten työmies-
ten palkka. — Ngamberen kertomus Ngaljeman vaiheista. — Kansa-
kuntien sotavoima. — Me lähestymme Kintamoa. — Syntyperäisten
kyliä. — Leirinpaikan valitseminen. — Leopoldin kukkula. — Ngal-
jeman tarjous. — Uusi leiri.

Seuraavana päivänä lähetin valitun joukon nuoria miehiäni Susin ja Wadi-Rehanin johdolla, joista edellinen oli minun vieraiden väri-ihoisten työmiesteni ylipäällismies ja jälkimmäinen retkikuntamme kortteerimestari ja pääkomisarius, tiedustelemaan seutua ja katsomaan meille leirinpaikkaa Kintamon luota eli näkyvistä. Sen tehtyä tuli heidän ilmoittaa minulle, kuinka mahdollista oli tehdä joutuin tie ja muuttaa leiri sinne. Minä sill'aikaa palkkasin syntyperäisiä kantajiksi.

Illan tullessa saapui Susi joukkonsa kanssa takaisin ja jutteli tienoon maaulaadun estävän meitä pääsemästä joutuisasti eteenpäin, koska oli välillä paljo jokia, laaksoja ja selännteitä, joiden yli kuljettava. Mutta noin tunnin matkan päässä Kintamosta oli ruohoinen, leveä ja tasainen selänne, joka jatkui lähelle jokea ja sitten laskeutui hiljaksen sen rantaan. Yhdestä kohdasta kuitenkin pysyi selänne kaiken matkaa yhtä korkeana ja ulkoni jokeen niemekkeenä, jolta näkyy koko Stanley-Pool putouksinensa. Tämän harjuniemekkeen luota alkavat Kintamon ryöppäät.

Mutta ennenkuin voimme päästä Kintamon eli Kintambun tasangolle, kuten wambundut sitä kutsuivat, oli

meillä vaikea työ tehtävänä. Meidän oli raivaaminen tie tiheään metsän läpi ja useain luisujen kukkulan vierujen kautta, joissa rattaiden kuljettaminen oli sangen vaivaloista. Kuitenkaan ei kulku tällä seudulla ollut niin hankalata kuin se oli ollut meille monella muulla seudulla. Mutta ilahuttavinta kaikista oli kuitenkin, että se käytännöllinen kepponen, jonka olimme tehneet ylpeälle ja suurelliselle Ngaljemalle, oli mieleen kaikista tämän välin syntyperäisistä ja he sen johdosta suostuivat kernaasti, Makokon mukaan, antamaan meidän asettua lähelle Kintamoa.

Ngaljemalle ja hänen liittolaisillensa käynyt suuri kepponen oli todellakin tehnyt erinomaisen vaikutuksen wambunduihin, joka näkyi siitakin, että 78 heistä tarjoutui yhtenä päivänä meille kantajiksi.

Kukin sai palkaksensa, kun kanto 60—65 naulan kantamuksen 16 peninkulmaa pitkän matkan, neljä punaista huiivia. Tämä palkka maksettiin heille auringon laskun aikaan, kun näyttivät etujoukkoa johdattavalta europpalaiselta saamansa lipun, että olivat heittäneet kantamuksensa määrättyyn paikkaan. Koska rattaiden kuljetukseen leiripaikalta toiselle kului neljä kertaa pitempi aika kuin kantamuksen viemiseen, niin maksettiin rattaiden kuljetuksesta aina yhtä paljon kuin neljästä kantamuksesta.

Tällä tavalla voin käyttää tientekoon suurimman osan väkeäni, jota johti Albert. Hän oli tähän aikaan retkeläisissämme ainoa, jonka voi panna lukuisan miesjoukon työtä johtamaan. Minä saatoin syntyperäisten ja muun oman väkeni avulla kuljettaa joka päivä rattaita ja tavaroita, tientekijöitä siihen kajoamatta.

Marraskuun 16 p:nä sijoitimme leirimme Mbamavuoren kukkulalle. Päämiehet Ngamberengi ja Kimpalampala, joiden alueet olivat siinä lähellä ja jotka arvossa, mahtavuudessa ja voimassa olivat lähinnä vanhaa Makokoa, tulivat meitä tervehtämään ynnä lausumaan ja vahvistamaan suostumuksensa meidän asettumiseemme joenrannalle, lähelle Kintamoa. He olivat sangen herttaisia ja ystävällisiä, joten minun oli helppo saada heidän suostumuksensa tuumihini, jotka aioin panna toimeen, niin

pian kuin pääsimme lähelle Stanley-Poolia ja valitsimme paikan, johon asema tuli tehtäväksi.

Ngamberengi oli hyvin ymmärtäväinen mies sekä myöskin näkönsä ja ominaisuuksiensa puolesta paljoa sopivampi päämieheksi kuin kukaan Kongon päämiehistä, joita olin kohdannut. Vanhan Makokon, Kimpalampalan, Sabukan, Ngoman ja Ngakon läsnä ollessa jutteli hän minulle Ngaljemasta seuraavan kertomuksen, joka luullakseni on hyvin tarkka ja luotettava, sillä toiset päämiehet oikaisivat häntä aina, kun hän sattui erehtymään.

„Ngaljema ja hänen molemmat veljensä olivat alkuun mahtavan Bamanku-nimisen Kinschassan päämiehen orjat. Hänen kuoltuansa jaettiin hänen perunsa orjaveljesten kesken, jotka sitten alkoivat kartuttaa omaisuutensa elefantinluun kaupalla. He ostivat elefantinhamppaita beijansilaisilta, jotka kanooteilla toivat niitä tänne Ylä-Kongolta ja ottaen runsaan voiton möivät niitä jälleen basombolaisille ja bakongolaisille, jotka asuvat likempänä rannikkoa ja tulivat aina Kinschassaan tekemään vaihtokauppaa tuoden vaihdoksi puuvilla-, silkki- ja villakankaita, saviastioita, aseita ja ruutia. Ngaljema veljensä oli siis ainoastaan elefantinluunkaupan välittäjä, jommoisia Stanley-Poolin rannoilla asuvat batekelaiset vieläkin ovat.“

„Eräänä päivänä syntyi riita juomingissa, jossa tuli nautituksi kosolta palmunviiniä ja omatekoista olutta, ja yksi Ngaljeman veljistä lyötiin siinä kuoliyaaksi. Se antoi aiheita uuteen melskeeseen, jossa Ngaljema ensi kertaa osotti tyytymättömyyttä Ntschuvilaan, Kinschassan päämieheen.“

„Kuitenkaan ei rauha julkisesti rikkautunut ennen kuin muutaman kuukauden kuluttua toisessa juomingissa, jossa Ngaljeman veli kosti suvullensa tehdyn häväistykseen siten, että ampui veljensä murhaajan. Koska hän, entinen orja, oli nyt tullut jo niin mahtavaksi, ett'ei häntä voinut vangita, niin julisti Ntschuvila sodan häntä vastaan. Ngaljema veljensä kanssa puolusti itseänsä pitkän ajan vaihettelevalla menestyksellä, kunnes jälkimmäinen vihdoin yhdessä taistelussa tuli surmatuksi. Ngaljeman oli nyt lähteminen pimeän yön turvissa pakoon ja tuli

Mfwahan, jossa eli jonkun ajan rauhassa. Mutta kun kauppa ei antanut siellä niin suurta voittoa, kuin Kinschassassa, ja toiset kauppijaat alkoivat häntä kadehtia, niin pakeni hän, selkkauksia välttääksensä Ngakon tykö, joka oli Kinschassan päämiehen Ntschuvilan velipuoli, eri äitiä. Ngakon kylä oli siihen aikaan vielä vähäpätöinen paikka, jonka alue oli wambundujen. Ennenkuin Ngaljeman, jolla silloin oli nimenä Itsi, sallittiin asettua Ngakon kylään, piti hänen tunnustaa wambundut alueen isänniksi. Wambundujen päämiehet Makoko, Ngamberengi ja Kimpalampala menivät siis Kintamoon, että Ngaljema saisi anoa heiltä itsellensä asuinpaikkaa. Hän jutteli surullisen kertomuksen sodista ja vainoista ja anoi lopuksi paikkaa wambundujen alueelta, johon voisi rakentaa kylän, nöyryyttäen itseänsä siinä tilaisuudessa niin suuresti, että hieroi kasvojansa maahan, joka oli tavallinen tapa anomuksia tehtäessä. Hän sanoi tarvitsevansa ainoastaan pikkuisen alan, jossa voisi olla turvassa Ntschuvilasta, sillä tämä tahtoi tappaa hänet. Sitten lahjoitti hän kullekin päämiehelle pienen elefantinhampaan ja sai myöntyksen anomukseensa.“

„Sen jälkeen on hän tullut kaupan avulla mahtavaksi. Hän on nyt rikas mies. Hän nai Leman päämiehen Makokon tyttären sekä Kimbangun päämiehen tyttären, joka viimeksi mainittu päämies asuu noin viiden peninkulman päässä takapuolella Kinschassan. Tällaisten yhdistysten kautta hankki hän itsellensä liittolaisia joka kulmalla ympäri Kinschassaa, että vanhan Ntschuvilan täytyi tehdä rauha hänen kanssansa. Ngako, jonka piti Ntschuvilan kuoltua tulla Kinschassan kuninkaaksi, on nyt jo vanhuuden höpelönä. Itsi otti vallan omaan käteensä ja tuli Kintamon suureksi päämieheksi. Useat batekelaisien päämiehet, niinkuin Makabi ja Mubi, ovat liittyneet häneen. Kintamossa on kaikkiaan yhdeksän päämiestä, jotka ovat tehneet mainitun paikan paljoa mahtavammaksi Kinschassaa.“

„Ngaljemalla on noin 150 pyssyä; toisilla kaikilla yhteensä ehkä 300. Leman päämiehellä Makokolla on melkein yhtä monta kuin Kintamolla. Kimbangulla ja Mikungalla on kummallakin noin 200, kun sitä vastaan

Kinschassa ja Kindolo eivät yhdessä saa kokoon 300 pysy-
syä. Tästä näet, että Ngaljema voi sotaan lähteissänsä
saada kokoon toista tuhatta pysy-
sese on juuri tehnyt
hänet niin pöyhkeäksi. Kaikki wambundujen päämiehet
eivät yhteensä saa kokoon puoltakaan sitä määrää pysy-
jä kuin Ngaljema. Me tiedämme, ett'emme pyssyilläme
voi sotia häntä vastaan, mutta meillä on toisenlainen sot-
timistapa, joka on yhtä hyvä. Me lakkautamme markki-
nat, kunnes riita tulee ratkaistuksi, ja koska Kintamon
pellot eivät jaksaa antaa tarpeellista ravintoa siellä olevalle
suurelle asukasjoukolla, niin alkaa kansa ahdistaa Ngal-
jemaa, pakottaen hänet kuulemaan meitä. Sillä tavalla
saamme me aina voiton hänestä.“

„Tee nyt meidän neuvomme mukaan. Kulje tätä tietä,
jolla nyt olet, edelleen joelle asti. Meidän väkemme kan-
taa sinne tavarasi ja vetää rattaasi. Jos joku rupeaa te-
kemään sinulle esteitä vastoin meidän tahtomme, niin
lakkautamme markkinat. Ngaljema on taas kukistuva yl-
häisestä korkeudestansa maahan asti, jos hän rupeaa te-
kemään rauhattomuutta meidän maassamme. Katso näitä
pieniä poikia! Ne eivät ole suuria, mutta kuitenkin tar-
peeksi suuret karkottamaan Ngaljeman varkaansekaisine
batekelaisineen Mbestä takaisin omaan köyhään maahan-
sa, josta on tullutkin.“

Lopetettuansa hauskan puheensa, joka oli sekä ponte-
vaa että tarpeellisilla ruumiin liikenteillä kaunisteltua, se-
litti hän meille tarkoin, mihin paikkaan meidän oli hänen
mielestänsä mukavin rakentaa kaupunkimme.

Marraskuun 19 p:nä muutimme leirin Mbama-vuo-
relta Lama-Lankori-vuorelle, lähelle Lutess-jokea. Ngam-
berengi, Ngako, Makoko ja Nkwama, kaikki wambundu-
jen päämiehiä, menivät sinne jo ennen meitä, vaiantaak-
sensa wambundujen pikkupäämiehiä, jotka olivat Gan-
tschu, Kimpe, Kinsuangi, Kimjara ja Ngaljema, jos nämät
rupeaisivat tyytymättömyyttä osottamaan. Makoko tuli sit-
ten minulle ilmoittamaan, että kaikki olivat valmiina ot-
tamaan meitä vastaan tervetuloituksilla ja että koko maa
oli minulle jalkaini juuressa alttiina. Hän jäi pienen tyt-
tärensä kanssa meidän leiriimme yöksi.

Ennen levolle menoani sain Kintamosta myöskin ys-

tävällisen sanoman sekä ne viisi kuormaa tavaraa, jotka Susi oli jättänyt Ngaljeman tykö. Sanansaattajat lausui-
vat minulle päämiehensä käskystä seuraavat sanat:

„Bula-Matari on saanut kaikki puolellensa. Tulkoon hän siis rauhassa; kaikki on hyvin.“

Päästyäni vihdoin marraskuun 29 p:nä Kintamon vie-
reiselle tasangolle, lähdin leiristä muutaman syntyperäisen
seuraamana sille vuorelle, joka Susin selityksen mukaan
oli Kintamon ryöppäiden yläpuolella. Astuttuani kolme
neljännes tuntia melkein sileää tasankoa, aukeni eteeni
yht'äkkiä Kongo, joka tältä kohdalta oli Stanley-Pooliin
asti kuljettavaa. Noin peninkulman päässä oikealla, erääl-
lä vierulla, joka oli 175 jalkaa alempana tätä tasankoa,
oli se kyläryhmä, jolla on nimenä Kintamo. Vasemmalle
ulkoni tasangosta etusormen muotoinen haaranne, joka
korkeimmasta kohdasta saattoi olla noin 25 jalkaa korke-
ampi tasangon keskikorkeutta. Jatkettuamme sitten vie-
lä matkaamme $\frac{3}{4}$ peninkulmaa, alkoi Kintamon iso puto-
us näkyä. 215 jalkaa alapuolella kukkulan, tämän selän-
teen kaltaisen ylängön vasemmassa nenässä, alkoi Ylä-
Kongo ruveta kuohumaan, ja peninkulmaa alempana oli
siinä vaarallinen putous, jonka vastapäätä näkyi Gordon-
Bennett-joen kaksoissuu. Noin viiden peninkulman pääs-
sä pohjoisrannalla oli Mfwa. Tämän kylän yläpuolelta
oli ranta alaista ja hetteistä mutta metsäistä, josta ulkoni
niemeke. Kolmen peninkulman päässä niemekkeen taka-
puolella oli Malima. Muutamaa peninkulmaa ylempänä
rajoitti alaista Maliman ympäristöä Kintarin metsettynyt
vuori, ja sen takaa näkyivät Dover-kallioiden korkeat,
äkkijyrkät kyljet tekevän puolikuun muotoisen kaarroksen
etelään päin, Inga-Peakin luokse asti, jonka läheltä al-
kaa Ylä-Kongo. Inga-Peakin vastapäässä etelärannalla
on korkea vuori ja lähellä sitä Kimpokon kylä. Eteläran-
ta antaa noin 15 peninkulmaa pitkältä länteiseen suun-
taan, tämän paikan kohdalle asti, jossa juuri olimme poh-
joisrannalla, ja sieltä näkyivät meille Kimbangu- ja Mi-
kunga-nimiset kylät. Näiden kylien luota mutkistuu ete-
läranta itäkoillisen puoleen kuutta peninkulmaa pitkältä.
Kinschassan ja Kintamon välillä on kaksi syvää lahde-
ketta, jotka kallioinen ulonnus, sittemmin nimitetty Kal-

lina-niemekkeeksi, erottaa toisistansa. Kintamon lahdeke tekee ison kaarteen lounaasen päin, Kintamon valkamaan asti, josta se tulee tämän selänteen juurelle, jolla me seisomme ja jonka kohdalla joessa on pieniä ryöppäitä.

Koska Kintamon lahden ranta oli lähinnä Ylä-Kongon kuljettavaa osaa sekä lahden ja rannikon välinen maa avoin ja asujamet siellä niin ystävällisiä, että olimme hitaisesti matkatessamme oppineet heitä oikein kunnioittamaan rakasmielisen kohtelijaisuutensa ja miellyttävien tapojensa tähden, niin näin olevan viisainta sekä välttämätöntäkin valita sieltä asemanalueeksi sellainen paikka, jota ei kukaan muu ollut omistanut, vaan joka vielä oli wambundujen. Silloin oli näillä valta jättää se minulle eikä minun tarvinnut sitten enää peljätä kenenkään voivan ruveta sitä vastustamaan. Mukanani olevat syntyperäiset tunsivat tarkoin kaikki rajamerkit. Tutkituani jokea tämän aution alueen kohdalta, näin sen olevan noin 500 metriä pitkältä kuljettavaa nimittäin ryöppäiden alusta ensimmäiselle joelle asti, Ngaljeman kylän alapuolelle. Se oli meille sangen hyväksi eduksi. Maan sisään päin oli alue tietysti tarpeeksi laaja meidän tarkoituksiimme ja tälle sileälle tasangolle, josta meidän kukkulamme kohosi, olisi voinut rakentaa vaikka kaupungin. Khonso-Ikulu, jota nyt kutsutaan Leopoldin kukkulaksi ja jolla me seisomme, oli 110 jalkaa leveä ja sangen oivallinen paikka terveyden parannuslaitokselle. Sieltä oli miellyttävä näköala sille järven kaltaiselle Kongon väljälle, jota Stanley-Pooliksi kutsutaan. Kuitenkin tuli tältä kukkulalta suorinta tietä siihen lahdekkeeseen, jonka olin katsonut meille sopivaksi valkamapaikaksi, noin 650 metriä. Jos tänne tekisi aseman, niin tulisi se liian loitolle venerannasta, erittäinkin kun asemaväeksi jäisi ainoastaan 30 miestä. Kintamon pojan veitikat voisivat yönä aikaan päästää veneemme irti vitjoista ja laskea ne joelle, jossa ne heti menisivät isosta putouksesta alas viimeistä tietänsä.

Ainoa paikka, joka vielä oli jäljellä, oli Leopoldin kukkulan pengeri ja vieru. Se oli nyt autiona ja täynnä monta jalkaa pitkää ruohoa. En tahtonut palata leiriin, ennenkuin tulisin asemansijasta johonkin päätökseen ja

tutkin siis Leopoldin kukkulaa tarkoin joka suunnalta, löytääkseni paikan, joka näköalan, puolustuksen ja veneiden turvallisuuden suhteen olisi sopivin. Sen vierulta löysinkin vihdoin semmoisen paikan, noin 80 jalkaa ylemmäntä joenpintaa. Etelästä päin näkyi siihen Kintamo, joka oli noin 600 metrin päässä. Idässä käsin, yläällä päin jokea, oli pohjoisranta näkyvissäni Mfwhan asti ja eteläranta Kallina-niemekkeesen sekä joen keski-väylä pitkältä Stanley-Pooliin päin, Dover-kallioiden toiselle puolelle. Kallina-niemekkeen ja Kintamon väliltä näkyivät Kinschassan ja Kindolon patriarkalliset baobab-metsiköt. Etelässä rajoittivat näköalaa Kimpokon ja Mikungan kauas sisämaahan päin ulottuvat vuoret ja ylängöt. Tämä kohta oli noin 300 metriä kaukana valkamapaikasta, kuitenkin aleni vieru vähitellen rantaan päin. Meidän väri-ihoisen väkemme kylän sopii rakentaa asentonsa suhteen niin, että varastohuoneet ja europpalaisten asunnot tulevat sen toiselle ja Kintamo toiselle puolelle. Sitten on vielä runsaasti tilaa myöskin banana- ja hedelmäpuuistutuksille, joiden vihreys, päähuoneuksen ovelta silmäiltäessä, antaa koko näköalalle eloisan muodon. Tähän vie ruun voi helposti tehdä penkeren sekä johtaa täältä tien tasangolle, jonne aikaa voittain sopii istuttaa puita riveihin siimestä antamaan. Näiden vihreä näkö tervehtää silloin aseman etupuolella ensisti rannikolta tulevaa matkustajaa, kun hän tasangon yläisiltä kohdilta silmäilee asemaamme ja laajalle ulottuvaa Stanley-Poolia.

Minun määrättyäni tällä tavalla sijan uudelle asemallemme, niin mukavan kuin tienoon luonne myönsi, palasimme me takaisin leiriin. Heti sinne päästyämme tuli Ngaljemalta toinen rauhansanansaattaja pyytämään minua asettumaan hänen kyläänsä. Niin mieleen kuin tämä tarjous olisi minusta ollutkin muutamaa viikkoa takaperin, tuli se nyt myöhään, ett'en voinut muuta kuin kiittää häntä ainoastaan ystävällisestä tarjouksestansa.

Joulukuun 1 p:nä lähti leiristä 100 miestä, työaseina jahtiveitset, kuokat ja kirveet, ajamaan suoraa tietä valitsemalleni asemanpaikalle. Sen ympärille tehtiin pensaita ja risuista aita, monta jalkaa korkea, jolla tavalla syntyneen tarhan avaruus oli läpimitaten 100 metriä. Sitten

rakennettiin puolen tusinaa puisia linnoituksia, joista oli hyvä vastustaa vihollisen tuloa, jos niin sattuisi. Lopuksi raivattiin tarhan ympäriltä pois ruoho ja pensaat 100 metriä leveältä, ja niin päättyi ensimmäinen työpäivämme täällä. Jättäen muutamia miehiä uudelle asamanpaikalle vahdeiksi menimme leiriin yöksi.

Seuraavana päivänä rupesimme rattaita varten leven-
tämään tietä ja saimme puoleen päivään asti sitä jo le-
vennetyksi uudelle leirinpaikalle sekä joenrantaan saak-
ka. Kaikki oma väkemme sekä syntyperäiset apukanta-
jat kuljettivat iltapuolen teltoja ja tavaroita. Illalla jou-
luk. 2 p., olimme kaikin varastoinemme, paitsi rattaita,
leirissä valkamapaikan luona ja makasimme nyt yön sii-
nä paikassa, josta höyryveneemme tulivat lähtemään Ylä-
Kongon retkelle. Joulukuun 3 p:nä 1881 iltapuoleen saim-
me rattaatkin valkamapaikalle, ja höyryvene En Avant
seisoi tyvenessä, turvallisessa satamassa, Kintamon lah-
dessa. Tämän lahden ja Stanleyyn putousten välillä ei ol-
lut mitään putouksia eikä esteitä. Meillä oli edessämme
avoin, kuljettava joenjakso, noin 5,000 peninkulmaa pitkä.

Yhdeksästoista Luku.

Leopoldvillen perustaminen (Jatkoa).

Ngaljema ja Bula-Matari. — Ngaljeman kavala käytöstapa. — Yksipuolinen juokseva tila. — Jännitetty suhde. — „Kullakin on sormi painakkeella. — Aseellisia terveisillä kävijöitä. — Komeita pukuja. — „Sano minulle, Ngaljema, onko nyt sota vai rauha!“ — „Oi, tapa minut, Bula-Matari!“ — Veljeys ei ole rikkautunut. — Kintamo on kansakas kylä. — Mairittelujuttelu ilmoitetaan pidettäväksi. — Uhkaavia rauhattomuuksia. — Kahden miehen salaperäinen katoaminen. — Konkon tulo. — Pidetään mairittelujuttelu. — Asiat suoriutuvat. — Päuhausia riemuitseminen. — Vaihtokauppa. — Kinschassa. — Ntschuvila. — Meidän puulinnoituksemme. — Sanomia Vivistä. — Uusia apumiehiä. — Buabua-Ndjalin velkominen. — Retkikuntamme väkiluku. — Sairaaksi tekeytynyt. — Huoli tiedustelijajoukosta. — Myönti syntyperäisille. — Noituudesta syytetty. — Voittoa elefantinluusta. — Puutarhojen menestys. — Hävinnyt joukkokunta. — Endjelin vihamielisyyys. — Elefantinluun osto. — Syntyperäisten halu kaupantekoon. — Veljeys Ngaljeman kanssa.

Leopoldvillen perustamisesta olisi oikeastaan kirjoitettava erityinen kirja. Sillä on aivan omituiset vaiheensa, täynnä tosin vähäpätöisiä mutta hauskoja tapahtumia, joiden keskustana on pääasiallisesti kaksi miestä: Ngaljema ja Bula-Matari. Bula-Matari kyllä tunnetaan, ajattelevat ainakin ne, jotka ovat lukeneet hänen Afrikan-teoksiansa, ja luulevat saattavansa tavallaan arvostellakin häntä, mutta kuka Ngaljemasta ottaisi selvän, joll'ei perinpohjin kertoeltaisi niitä valaisevia tapahtumia, joiden kautta hänen oma veriveljensä, kärsivällisesti häntä pitkän ajan tutkittuansa, oppi vihdoin tarkasti tuntemaan hänet.

Tahdon ensin tehdä hänestä pari lyhyttä muistutusta,

ett'ei häntä nykyjään enää arvosteltaisi aivan samanlaisena, kuin hän oli aikaisemmin. Hän muuttuu arvaamatoman nopeasti, ett'ei luulisi häntä samaksi mieheksikään. Ollen ennen typerämäinen konna, on hän nyt oppinut huomaamaan, että kaikki hänen petolliset kujeensa ovat yhtä nopeasti tulleet ilmi, kuin hän on pannut ne toimeenkin, jonka tähden hän ei enää tee konnantöitä muulloin, kuin tilaisuuden myöntäessä.

Mfwassa oli hänellä tarkoituksena tutkia, kuinka paljon valkoisen miehen tuleminen voisi lisätä hänen varallisuuttansa. Syntyperäiset rannikonkauppiaat olivat tyhmillä liioittelemisillaan saattaneet hänet siihen luuloon, että valkoisen miehen rikkaus oli aivan ääretön. Hän koetti siis tulla tuntemaan, kuinka taipuisa valkoinen mies oli valitsemaan antelijaisuutensa esineeksi hänet. Mutta kaiken sen johdosta, mitä Susi jutteli hänelle valkoisista yleensä, tuli hän heti vakuutukseen, pitäneensä valkoisia paljoa antelijaampina kuin olivatkaan. Hän kuulteli nyt jörönä, kun hänelle selvitettiin, ett'ei valkoinen mies oikeastaan tahdo antaa enempä kuin mitä hänellekään annetaan, ja huomattuansa asian todeksi, karkotti hän Susin pois Kintamosta.

Kuultuansa valkoisen miehen, hänen kielloistansa huolimatta, olevan vaan tulossa Kintamoon, keksi hän keinon, jolla luuli saavansa valkoisen miehen ainiaksi luopumaan sieltä, ja tuli sotaan varustautuneena meidän leiriimme, koettamaan keinoansa. Kuitenkaan ei hän enää ollut varma sen onnistumisesta, kun oli nähnyt, ett'eivät wambundut ottaneet korviinsakaan hänen ehdotustansa eikä Makoko Ngamberengin kanssa myöntänyt hänelle mitään apua. Sitten kun valkoinen mies vielä teki hänelle semmoisen hämmästyttävän kepposen, niin lannistui hänen mielensä vallan peräti.

Siitä päivästä alkaen rupesi hän koettamaan toista tuumaa. Valkoinen mies oli rikas. Ngaljema oli itse nähnyt hänen varastotellettansa olevan täynnä tavaraa — voisihan olla mahdollista, että joku osa niistä tulisi hänen hyväksensä. Häntä rupesi kovasti huolettamaan rakkaan veljensä, valkoisen miehen, vointi, vaikka hän kernaasti olisi tahtonut hävittää kaikki valkoiset miehet pois koko

maan päältä, jos olisi jollakin tavalla voinut. Hän lähetti minulle vähän väliä ystävällisiä sanoja sekä lahjaksi leipää, vuohia, lampaita, palmunviiniä ja olutta, saadaksensa minulta niiden sijaan monta kertaa kalliimpia lahjoja. Noin kuusi kertaa tehtiin sellaista lahjojen vaihtoa, vaan sitten jo alkoi valkoinen mies kyhätä tiliä ja sai seuraavan tuloksen:

<i>Vastattavaa:</i>			<i>Vastaavaa:</i>		
Punt. — Shill. (Smk.)			Punt. — Shill. (Smk.)		
30 kokonais-			4 vuolta	6	— (150)
ta kangaskap-			1 kurpitsa-		
paletta	60	— (1,500)	pullo palmun-		
60 jaardia			viiniä	—	3 (3 ³ / ₄)
punaista vil-			57 leipää	—	15 (18 ³ / ₄)
lavaatetta	10	— (250)	1 elefantin-		
Nenäliinoja	3	15 (93 ³ / ₄)	hammas	5	— (125)
Kuvakudel-					
maisias peit-					
teitä	1	10 (37 ¹ / ₂)			
2 lakattua					
lækkiarkkua	7	10 (187 ¹ / ₂)			
1 puinen					
lipas	3	— (75)			
Runtia	10	— (250)			
Sateenvarjo	—	10 (12 ¹ / ₂)			
Iso pesuvanna	5	— (125)			
Paloviinaa	2	(50)			
Summa L 103—5		(2,581 ¹ / ₄)	Summa L 11—18		(297 ¹ / ₂)

Nähtyänsä mikä suunnattoman suuri ero oli näiden molemminpuolisten hyväntahtoisuuden ja ystävyyden osotusten arvossa, tarkasti Bula-Matari koko muistokirjansa, laskien yhteen hinnat kaikista tavaroista, jotka Ngaljema oli alusta pitäen saanut! ja huomasi hämmästyksensä Ngaljemalla olevan vastattavaa enemmän kuin 900 punttaa eikä vastaavaa täyttä 66 punttaa.

Vähitellen opimme tuntemaan hänen valtiollisen asen-
tonsa. Kuninkaanta, jolla oli valta mahtavan kansakun-
nan yli, oli hän alentunut tavalliseksi elefantinluun kaup-
pijaaksi, joka perusti itsellensä vastaista valtaa, panemalla
voittonsa orjiin ja aseihin.

Hän oli osoittanut erinomaista kehumisen taitoa.
Hän osasi oikein tottuneen tavalla tehdä itsensä semmoi-
sen afrikkalaisen kuninkaan näköiseksi, jolle kuninkuus
on tullut perintönä. Hän oli ympäröinyt itsensä suuren
päämiehen loistolla ja osasi tarkasti poistaa kaikki vapai-
suudet, jotka olivat sopimattomia ylhäisen ja suuriarvoi-
sen miehen läsnä ollessa. Mutta sen lisäksi oli hän täyt-
tymätön. Mitä enemmän sai, sitä enemmän himosi hän
saada, ja jos hänelle antoi tänään kuinka kalliin lahjan
hyvänsä, ei hän huomenna enää näyttänyt sitä muis-
tavan.

Tämmöinen mies tuli nyt meidän läheisemmäksi
naapuriksemme. Hänen asuinpaikkansa oli ainoastaan 600
metriä kaukana meidän leiristämme, jonka sijalle ennen
pitkää syntyi asema. Sen sijoittaminen toiselle puolelle
hänen kyläänsä olisi ollut sopimatonta, sillä meidän syn-
typeräisten kun olisi täytynyt aina kulkea hänen alueensa
läpi, olisi hän uhkauksillansa peljästyttänyt heidät kar-
kuun. Siten olisi elämä meille tullut kohta hyvin tuskal-
liseksi.

Ngaljema tahtoi seurata ainoastaan oman laittoman
luonnonvetonsa ohjauksia. Jos olisimme imartelemalla ja
lahjomalla koettaneet joka päivä saada häntä pitämään
rauhaa, niin emme koskaan olisi voineet suorittaa tehtä-
väämme Ylä-Kongolla. Meidän harrastuksemme olisi ai-
noastaan ollut ikäänkuin sellaisen ruoanhalun tyydyttä-
mistä, joka ylellisestä ravinnosta tulee päivä päivältä
suuremmaksi. Hän oli kyllin älykäs huomaamaan ja ym-
märtämään heti, ett'emme me rupeaisi hänen nälkensä
sammuttajiksi.

Toisin päin oli meillä alinomainen pelko rauhan rik-
kautumisesta sekä monenkansaisia, -arvoisia, -uskoisia ja
-ihoisia vihollisia. Nykyisissä oloissa oli meidän hyvin
luultavasti rupeaminen kilpailemaan heidän kanssansa viek-
kaudessa. Ja koska siinä luulossa en pettynytkään, niin

sentähden sanoin, että Leopoldvillen perustamisesta olisi oikeastaan kirjoitettava erityinen kirja, ennenkuin voisi antaa juurtajaksaisen kertomuksen kaikista niistä hankkeista ja varokeinoista, joihin meidän oli ryhtyminen rauhan pysyttämiseksi.

Kun Makokon miehet palasivat kotia kantamisesta saadun palkan kanssa, ja päämiehensä heiltä tiedusti, miten Kintamossa oltiin, niin vastasivat he: „Jokaisella on sormi painakkeella.“

Tämä oli ytimekäs ja sattuva selitys Ngaljeman ja hänen Kintamon veljiensä suhteesta meidän retkikuntaamme. Vastoin tahtoani täytyy minun sanoa, että selaista jännitystä kesti monta kuukautta. Vähän väliä näytti siltä, kuin sota olisi ollut juuri syttymäisillensä. Kuitenkin saimme sen aina tavalla tai toisella estetyksi, kunnes lopuksi sen syttyminen tuli melkein mahdottomuudeksi. Niin hyvästi oppi Ngaljema vihdoin hillitsemään himojansa.

Edelläkerrotun valaisemiseksi panen tähän muutamia otteita päiväkirjastani siltä ajalta.

„3 joulukuuta 1881. Kun olimme lykänneet höyry-veneeseen veteen ja kiinnittäneet sen vitjoista vahvoihin puihin, tuli Ngaljema tykömme, mukanansa noin pari tusinaa aseellisia sotilaita. Hän toi meille noita tavallisia lahjoja: palmunviiniä ja yhden vuohen. Annettuansa ne minulle, pyysi hän nähdäksensä jotain kaunista tavaraa. Näytin hänelle silkkiä, satiinia, samettia, kulta- ja hopeanauhoja, kauniita saaleja, uniformuja, livrepukuja, takkeja, soittokelloja, kulusimia, miekkoja, veitsiä y. m.

„Hän pyysi minulta uniformua, soittokelloa, veistä sekä paria messinkisiä jalkarenkaita pojallensa ja tarttui lopuksi viittaan, joka oli minun erityistä omaisuuttani ja oli Lontoossa maksanut 8 puntaa.

„Nyt keskeytin häntä ja sanoin: „Olen näyttänyt sinulle näitä kauniita tavaroita, osottaakseni minulla olevan varaa olla antelijas. Mutta jos tahdot saada kauniita lahjoja minulta, sinun pitää olla hyvästävyinen. Ei se kelpaa, että sinä tuon tuostakin sytyt raivoon ja alat pitää jyryä. Paitsi lahjoittamalla vuohia, lampaita ja muuta sellaista, tulee sinun osottaa ystävyyttäsi myöskin pitä-

mällä väkeäsi kurissa. Sinun ja minun väkeni ei saa olla eripuraisuudessa keskenänsä. Sitä asiaa auttaaksemme, tulee meidän tehdä sellainen laki, jonka mukaan sinun väkesi ei saa tulla pyssy mukana minun kylääni eikä minun väkeni sillä tavalla sinun kylääsi. Juotuansa ylellisesti palmunviiniä ja olutta riitautuvat he helposti ja alkavat tapella. Joku lyödään semmoisissa tilaisuuksissa kuoliijaaksi ja siitä on seurauksena joko kallis sakko tahi sota. Sillä tavalla meni sinultakin veli Kinschassassa. Sovitaan niin, että sellaisesta pitää tästä päivästä alkaen olla loppu.“

„Sinä olet oikeassa“, vastasi hän. „Ei se sovi, että kaksi suurta miestä, niinkuin sinä ja minä, pitää sotaa keskenänsä. Ojenna minulle kätesi, sinä puhuit viisaasti. Mutta anna nyt nuo tavarat minulle. Minä suostun kaikkeen.“

„Hän sai tavarat.“

„4 joulukuuta. Tänään on sunnuntai ja lepopäivä, mutta kuitenkin en voi olla ajattelematta vastaisuutta, joka tuntuu minusta sangen ikävältä, melkein toivottomalta.“

„5 joulukuuta, maanantai. Ngamberengi kävi minua tervehtämässä ja kysyi, kuinka meidän on laita. „Huonosti“, vastasin minä. „Pelkään saavamme vielä paljo ikävyyksiä Ngaljemasta. Kaikkea, mitä näkee, mankuu hän itsellensä. En minä jaksa tyydyttää häntä. Jos taas en anna hänelle, mitä hän pyytää, niin alkaa hän suurenella, ikäänkuin maa olisi hänen, ja kysyy kohta, mitä varten oikeastaan olemme tänne tulleet, kun emme hänelle, suurelle päämiehelle, tahdo edes lahjojakaan antaa.“

„Oh, hän on suuri roisto! Älä hänestä pidä lukua. Jos hän alottaa sodan, niin rupeamme me toiset kaikki sinun puolellesi. Älä anna hänelle niin paljo vaatetta. Hän on nyt jo saanut liiaksi. Se juuri on tehnyt hänet niin kopeaksi. Kun hän tahtoo kalliita kankaita, niin sano, että hänen pitää ne maksaa.“

„Kello 3 iltapuoleen tuli Ngaljema taas luokseni, mukanaan Makabi, Mubi, Ngako ja muita päämiehiä sekä noin 100 aseellista miestä. Minä kielsin väkeäni päästämästä ketään aseellisena leirin aituksen sisälle. Kun

yksi palvelijoistani koetti sulkea porttia, sattui Ngaljeman keihäänkärki haavoittamaan häntä silmän luota, että verta alkoi juosta tulvanaan. Näytin Ngaljemalle, mitä hänen keihäänsä oli tehnyt. Hän tuli pahoillensa ja auttoi minua veren sulkemisessa sekä kielsi väkeänsä tulemasta ase mukana leiriin.“

„Ngaljema ja kaikki päämiehet olivat tänään komeasti puettut. Luultavasti tulivat he tällä kerralla tykömme juhlallisille kunniaterveisille. Kullakin päämiehellä oli yllänsä läikkyvä silkkihiitti, silkkinen takki, puuvillaiset alusvaatteet. Sininen ja punainen näkyivät olevan heidän mieluisimpia värejensä. Ngaljeman käsivarret olivat melkein täynnä kiiltäviä messinkirenkaita ja ranteilla paksut rannerenkaat samaa metallia. Säärissä oli hänellä paksut vaskirenkaat, jotka kumpikin painoivat ainakin 10 naulaa. Makabi oli samalla tavalla puettu ja näytti komeilevan Ngaljeman kanssa kilpaa. Toiset päämiehet olivat puettut kukin omalla tavallansa.“

„Kaikkein batekelaisten, niin päämiesten kuin sotilaidenkin, hiukset olivat pantu nupulle eli kukkarolleen takapuolella päälakea. Tukansiistijöillä mahtoi heidän kylässensä olleen tänään tulinen kiire tämän terveisille lähdön johdosta, kun niin monta valtiontukkaa piti siistiä ja niin monen pronssinmustat kasvot tehdä ylevämmän näköiseksi, maalaamaalla niihin värimullalla, valkoisella liidulla ja keltaisella savella jumalan merkkejä. Pikkuisia, ympyriäisiä, sinkkipuitteisia peilejä oli pantu rippuun ja käännetty renkaiksi, joita heillä oli ympäri päätä kuninkaallisen kruunun asemesta.“

„Ngaljema nauroi kovasti ja näytti olevan sangen tyytyväinen itseensä. Makabi teippaili ympärinsä enemmän kuin muulloin, sillä häntä huvitti luultavasti silkki-vaatteidensa kahina. Mubi koetti kaikella tavalla vetää puoleensa meidän huomiotamme ja oli tavallistansa puhe-
lijaampi. Vanha Ngako eli Mkau, joten häntä myöskin nimitettiin, käyttäytyi, vaikka jo vanhuuden heikkona, erinomaisen säännöllisesti ja nuori Endjeli näytti silkkipuvussansa paremmalta kuin muuten.“

„Mutta ennenkuin he lähtivät leiristämme, sanoin heille, että heidän piti lakata tulemasta tänne pyssyt ja kei-

hääät mukana, jos tahtoivat elää sovussa minun kanssani. Joll'eivät sitä tehneet, niin rauhaa ei tullut pitkältä kestämään.“

„Tänään merkkisin penkeren ja panin työn todenteolla alulle. Sitä paitsi on iso ala pengertä perattu pensaista ja vesoista puhtaaksi, että olemme ikäänkuin paremmassa turvassa petollisilta päällekkarkauksilta.

„6 joulukuuta. Tänään kävi Ngaljema taas luonani suuren aseellisen seurueen kanssa. Hän näyttää kokonaan unhottaneen sen lain, jonka teimme keskenämme, ett'ei kumpikaan meistä saa tulla aseilla varustettuna toisensa alueelle. Hänen väkensä käyttäytyi sängen epämiellyttävästi, pian sanoen härsyttävästi. Ystäväni, joka mieleltänsä on epävakainen kuin vedenpinta, tuli heti muikeannäköiseksi, kun muistutin hänelle lakiamme, ja sanoi närkästyneenä: „Ngaljema antaa Bula-Matarille huomenna takaisin ne lahjat, jotka on häneltä saanut ja rikkoo hänen kanssaan tekemänsä veljeysliiton.“

„Tee niin,“ vastasin minä. „Minulla ei ole mitään vihaa, vaan se on Ngaljeman omassa sydämissä. Rauhattomuuksia ei synny Bula-Matarin leirissä, vaan Kintamossa. Pidä tavarat tahi anna ne takaisin. Laki on laki; ketään en pyssy mukana päästä leiriini. Jos vielä kerran näen sinun tulevan aseilla varustettuna leiriini, niin muista, että pidän sen sodan julistuksena!“

„Joulukuun 7 p:nä klo 2 iltapuoleen tuli Dualla kovan kiireen kanssa luokseni, ilmoittaen Ngaljeman tulevan pikkuisen joen yli, mukana 40 pyssyä. Hänen seurassansa olivat myöskin Makabi, Mubi ja Gantschu sekä toisella puolella jokea ruohostossa piilossa toista saataa pyssyillä varustettua miestä.“

„Ett'emme olisi aivan valmistautumattomina hänen karatessansa päällemme, otin 40 miestä pyssyillä varustettuina mukaani isoon teelttaan, jonka olimme levittäneet noin 50 metriä ulkopuolelle leirin aituuksen. Ngaljeman saavuttua joukkonsa kanssa oli minun väkeni asetettuna puolikuunmuotoiseen hajariviin teltan ja Kintamonpolun välille, valmiina taisteluun. Minulla oli kaksipiippuinen pyssy mukana ja menin, se vasemmassa kädessäni, häntä vastaan, lausuen:

„Sano minulle, Ngaljema, onko nyt sota vai rauha! Mitä tämä on, että tulet leiriini pyssyillä varustettuna?“

„Hän onneton luuli olevansa jo kokonaan minun vallassani ja luoden silmänsä minun vahvannäköisiin miehiini, jotka liikkeissänsä noudattivat minun esimerkkiäni, vaan ei yhdenkään pyssy ollut panoksissa, heitti pois kädensä pyssyn, heittäytyi minun eteeni ja hieroen kasvojansa maahan, huusi:

„Tapa minut, Bula-Matari! Tapa minut, hyvä veli! Sinä olet väkevä, sangen väkevä! Tapa minut! tässä on rintani!“

„Mieleni heltyi tästä huudosta. Heitin pyssyni yhdelle miehistäni. tartuin hänen käteensä ja nostaen häntä ylös, sanoin hänelle:

„Ei minun puoleltani ole mitään pelkäämistä. Oma lapsellisuutesi saattaa aikaan tällaisia rettelöitä. Teimehän keskenämme lain, jonka mukaan ei kumpikaan meistä saa tulla aseilla varustettuna toisensa alueelle. Me emme voi ymmärtää, mitä sinulla on mielessä, kun sinulla pitää olla aina joukko pyssyjä mukana, tullessasi tervehtämään likeistä, rauhallista naapuriasi. Olen antanut sinulle joukon kauniita lahjoja, osottaakseni, ett'ei meidän tykönämme ole mitään peljättävää. Nähdessäni sinun jo neljännen kerran tulevan leiriimme aseelliset sotilaat mukanas, päätin näyttää sinulle, ett'emme mekään ole nukuksissa. Jos tahtoisimme ruveta sotaan kanssasi, niin kuinkahan kauan luulisit kestävän, ennenkuin Kintamo joutuisi meidän valtaamme. Vambunduja käy luonamme joka päivä, vaan ei heillä ole koskaan mitään aseita mukana. He myövät meille ruokatavaraa, ja heitä käy työssäni joka päivä. Miks'ette te voi tehdä samoin?“

„Mutta Ngaljema-parka oli niin peljästyksissään, ett'ei hän tietänyt mitä sanoisi. Hänen väkensä oli ruhostossa alkanut kovasti pauhata ja pannut koko Kintamon liikkeelle. Heitä lienee ollut siellä piilemässä iso joukko, vaikk'eivät he uskaltaneet käydä meidän kimpuumme, koska näkivät Ngaljeman liittolaisinensa olevan meidän vallassamme.

Minä lohdutin häntä hiljaisella äänellä ja ystävällisesti, herättääkseni hänessä luottamusta, jota hänelle vih-

doin tulikin. Pitäen häntä kiinni kädestä, selitin nyt hänelle, että, joll'ei hän halua nähdä miehiäni aseissa leiriini tultuansa, hän älköön myöskään tuoko mukansa aseellisia. „Minun leirini“, sanoin hänelle, „on ainoastaan markkinapaikka, jonne jokainen voi aivan huolettä tulla, mutta ei missään ole sellaista tapaa, että otettaisiin markkinapaikalle mennessä pyssy mukaan.“

„Käännettyäni sitten vähäisen, huomasin tavarat, jotka hän oli tuonut mukansa, ja sanoin: „Oo, tahdothan antaa takaisin tavaratkin, jotka olen sinulle lahjoittanut! Hyvä kaikki, luetaan ne; sitten on veljeytemme lopussa. Minun väkeni ei enää astu jalkaansa joen yli Kintamoon mennäksensä eikä sinun väkesi saa tulla minun kylääni.“

„Ei ei, ei“, vastasi Ngaljema hätäisesti. „Meidän veljeyttämme ei voi rikkoa, koska meillä on nyt kerran yksi veri. Minä vien tavarat takaisin, ja jos vast'edes näet kenen väestäni tulevan kylääsi ase mukana, niin vangitse ja sido hänet; hän saa kalliisti maksaa sen.“

„Oikein“, huusivat läsnäolevaiset; „jos sitä lakia noudatetaan, niin ei rauhattomuuksia enää synny.“

„Siten päättyi tämä levoten päivä.“

„Nyt pitää minun opettaa istepäiselle veljelleni:

„1) ett'ei hän saa, vaikka kohta veljeni, vaatia minulta kokonaisia vaatepakkoja ilmaiseksi. Hänellä ei ole mitään maata, joten hän ei voi myöntää minulle mitään erioikeuksia eikä etuja. Hän on ainoastaan elefantinluun kauppiaas batekelaiisten maasta. Tahdon sentään edelleenkin olla ystävällinen hänelle ja antaa hänelle sopivia lahjoja, mutta suuret vaatepakat eivät tästä lähtein enää tule puheeksikaan.“

„2) Että, vaikka me olemme hyvin rauhallisia, emmekä kellekään tee vahinkoa, meillä on kuitenkin oikeus rangaista väkivaltaisuuksia.“

„3) Ett'ei ystäviä ole lupa käydä tervehtämässä aseilla varustettuna.“

„Kun oppii nyt tarkasti tämän läksyn, niin pitänee minun sitten taas antaa uutta villille oppilaalleni.“

„7 joulukuuta. En Avant teki tänään pienen koetusmatkan, ja Kintamossa asuvia beijansilaisia ja batekelai-

sia kokoontui sadoittain rannoille katsomaan sitä. En tähän päivään asti ole luullut Kintamoa niin kansakkaaksi kaupungiksi, kuin se on. Siellä on asukkaita noin 5,000, kaikellaista kansaa. Ja se on juuri yhtenä syynä kehottamassa minua antamaan Ngaljemalle hyviä opetuksia, ennenkuin lähden jatkamaan matkaani jokea ylöspäin.“

„Me työskentelemme ahkerasti penkerellä, jota on hyvin laajalta valmistettava, ennenkuin siihen voi ruveta huoneita rakentamaan.“

„8 joulukuuta. Niin murtunut kuin Ngaljema olikin eilen pulassa ollessansa, alkoi hän kyläänsä päästyään heti puuhata uutta meteliä. Hän lähetti poikansa Lemaan ja Kimbanguun pyytämään apua meidän karkottamisemme. Samoin oli hän pyytänyt avuksensa Kinsuangia, Kimpeä ja Kimfilaa, jotka ovat myöskin wambundujen päämiehiä ja asuvat meidän leirimme ja Makokon kylän välillä. Mutta he epäsivät hänen pyyntöönsä ja ilmoittivat minulle Ngaljeman olevan pahoissa aikeissa.“

„9 joulukuuta. Tänään ei käynyt tykönämme kuin yksi nuori syntyperäinen, joka jutteli Ngaljeman uhanneen tappaa jokaisen, joka möi Bula-Matarin väelle ruokataravaa.“

„Makoko lähetti sanansaattajan sanomaan Ngaljemalle, että hän oli kateellinen valkoiselle miehelle ja niinmuodoin itse syypää kaikkiin rauhattomuuksiin ja että hänen tuli heittää Bula-Matari rauhaan.“

„10 joulukuuta. Käytyänsä ilmoittamassa päämiehensä lausunnon Ngaljemalle, tuli Makokon sanansaattaja meidän tykömme sanomaan meille Makokon aikovan kutsua wambundujen päämiehet Kintamoon kokoukseen, jossa eripuraisuudet tulivat ratkaistaviksi.“

„11 joulukuuta. Sunnuntai ja lepo työstä. Kwajoen suuren Kibibi-nimisen kauppijaan vaimo, nimeltä Ila, kävi tänään luonani. Tulin hänen kanssansa tutuksi Mfwasassa viime elokuulla, jolloin häntä oli kovin säällittävinään se, kun ilkeä Gamankono karkotti valkoisen mies-raukan pois Malimasta. Ila on älykäs. Hän tietää valkoisen miehen rikkaaksi ja hyvittelee häntä, saadakseen yhä enemmän kangasta. Ila on luonteeltansa hyvin valkoisien sisariensa kaltainen!“

„12—22 joulukuuta. Joka päivä teemme säännöllisesti työtä, kaivamme pengertä, raivaamme teitä, kuljetamme huoneiden rakennustarpeita, sahaamme lautoja oviksi, rapuiksi, ikkunanpuitteiksi, pöydiksi, tuoleiksi, hyllyiksi j. n. e. Olemme tehneet mukavan tien penkereltä myöskin Kinsuangingin kylään. Ngaljema ei tule nyt saapuville. „Jokaisella on sormi painakkeella.“ Tähän asti ei rauha ole vielä rikkautunut, vaikka uhkaavalta näyttää. Suhteet ovat hyvin tiukalla. Kaikellaisia huhuja kuuluu sodasta ja sota-neuvotteluista, vaan minä en niistä välitä. Olen nyt koulumestarina. Äksy oppilaani ei saa minua peljästytyksi laiminlyömään sellaista, jonka omatuntoni sanoo oikeaksi.“

„Kaksi päivää takaperin katosi minulta mies salaperäisellä tavalla. Tänään ilmoitetaan taas yhden miehistäni olevan tietämättömissä — kadonnut hän on, lieneekö tapettu vai karannut. Minä varon kovasti Ngaljemaa.“

„23 joulukuuta. Tänään kävi luonani Konko, joka on mahtava päämies ja suuri elefantinluun kauppijas. Hänen alueensa on Kintamon ja Inkissi-joen välillä. Hän tuli puhumaan minulle ystäväni Makokon ja Ngaljeman puolesta, ilmoittaen tahtovansa tehdä sovinnon Ngaljeman ja Bula-Matarin välillä ja kahden mieheni olevan Ngaljeman tykönä vangittuina.“

„Pyysin Konkkoa puhumaan asiansa lyhykäisesti, sillä puheensa oli nytkin jo liiaksi pitkistynyt. Kehotin häntä palajamaan takaisin Ngaljeman tykö ja tuomaan sieltä vangitut mieheni puoleksi päiväksi, muutoin oli itseni meneminen heitä noutamaan.“

„Konko lähti ja tuli puolenpäivän aikaan takaisin, mukanansa Ngaljema ja vangitut mieheni. Ngaljema sanoi tavanneensa heidät varastamasta cassavaa hänen puutarhastansa. En ruvennut tutkimaan asiaa tarkemmin, sillä hänen syyöksensä sai olla yhtä hyvin totta kuin epätottakin. Annoin hänelle 15 punnan maksavan, samettisen viitan, 3 punnan arvoisen silkkipaidan ja yhden omia peitteitäni, josta Lontoossa olin maksanut 8 giniä. Samallaisilla lahjoilla osotin Konkollekin ennen lähtöänsä, että tahdoin hänen pitämään itseäni ystävänä.“

„24 joulukuuta. Tänään pidettiin tuo iso mairittelu-juttelu. Siinä oli Kintamosta: Ngaljema, Makabi, Mubi,

Gantschu, Ngako ja Endjeli; wambundujen pienempiä päämiehiä: Kinsuangi, Kimpe, Gantschu, Kimfila ja Ngaljema sekä Lemasta Konko ja Makoko, 134 aseettoman miehen seuraamina. Tämän kokouksen tarkoituksena oli osottaa wambunduille, ett'ei Ngaljema ollut koettanut myöä minulle maata, vaan että hänestä oli väärin pidetty sellaisia juttuja.“

„Säännöllisesti ja juurtajaksain, joka tapa on omi-
tuista syntyperäisille, selvitti Ngaljema kaikki hänen en-
si tutustumistansa minun kanssani koskevat asianhaarat
ja alkoi sitten jokseenkin todenmukaisesti kertoilla viime-
aikojen tapauksia.“

„Sen jälkeen pyydettiin minua puolestani selittä-
mään, miten tapasin Ngaljeman muutama vuosi takaperin
ja miten nyt taas uudelleen kohtasin hänet Mfwassa.
Miten hän saattoi minut siihen luuloon, että hän oli Kin-
tamo-nimisen maan valtijas. Miten minä pyysin häneltä
lupaa asettuakseni hänen kyläänsä. Miten hän sittemmin
epäsi minulta sen, kun hänen ystävänsä ja naapurinsa
panivat sitä vastaan. Sitten vielä piti kertoa, kuinka mi-
nä vihdoin tulin Makokon tykö ja kuinka tämä toisten
wambundu-päämiesten suostumuksella antoi minulle Kin-
tamon ja putouksen välisen maan, joka ulottuu pitkälle
sisämaahan päin. Kuinka Ngaljema lahjoitti minulle
ruoka-aineita, ja minä niiden korvaukseksi annoin hänel-
le lahjoja, jotka eivät kuitenkaan, vaikka tosin lukuisia
ja kallisarvoisia, olleet mitään maanhintaa, vaan ainoas-
taan ystävyytteni osotuksia.“

„Sitten puhuivat wambundujen päämiehet, ja lopuksi
sanoi Leman päämies Makoko, Ngaljeman appi, joka oli
valittu kokoukseen välittäjäksi:

„Olen nyt kuullut Ngaljeman kertomuksen sekä mitä
Bula-Matari on puhunut. Tehköön Bula-Matari merkin
ja tunnustakoon siten Ngaljeman viattomaksi siihen ri-
kokseen, josta wambundut ovat häntä syyttäneet, muuten
ei voi tulla ystävyyttä eikä rauhaa.“

„Minä viittasin Duallalle, ja hän otti heti palan piip-
pusavea ja veti Ngaljeman molempiin käsivarsiin leveän
valkoisen viivan ranteesta olkapäähän asti, merkiksi, että
Ngaljema oli viaton. Kaikki läsnäolevaiset ihastuivat ja

hämmästyivät, kun Bula-Matari tunsu tämän batekelaisen tavan. (Sukkela Konko'han sen minulle ilmoitti ennen kokouksen alkamista.“

„Nyt on loppu, nyt on loppu kaikista rauhattomuuksista!“ huudahti Leman päämies Makoko. „Rakenna, rakenna nyt mihin tahdot ja niin paljon kuin haluat. Maa on vapaa ja avoin. Nyt olemme kaikki ystäviäsi.“

„Kohta sen jälkeen menivät he kaikki Kintamoon ja alkoivat pitää niin ankaraa ampumisen jyskettä, että luulimme alussa heidän ruvenneen siellä toisiansa tuhoamaan. Mutta sanansaattajamme palasivat sitten ja ilmoittivat heidän pitävän siellä ainoastaan kokouksen päättäjäisiä. Ngajjeman sanottiin siinä hukanneen 7, Makokon 5 ja Ngamberengin 3 nassakkaa ruutia. Kussakin nassakassa oli 10 naulaa.“

„25 joulukuuta. Tänään on sunnuntai ja joulupäivä. Tahdoin antaa väelleni joululahjoja, mutta sopivan tavaran puutteessa en voinut antaa mitään arvokkaita lahjoja. Eurooppalaiset saivat 500 sikaria, pullon konjakkia ja sheriä. Väri-ihoiset miehemme 4 yardia vaatetta kukin.

„26 joulukuuta. Tänään rupesin vaihtamaan vaatteella messinkilankaa seuraavan hinnanlaskun mukaan:

Kappale valkaisematonta karttuunia (24 yardia) —————	14	kimppua messinkilankaa (5 kimpp. #).
Syli punaista villavaatetta ———	14	„
Kappale tavallista, raitaista puuvillavaatetta (22 yardia)	10	„
Kappale hienoa, raitaista puuvillavaatetta (26 yardia) —————	15	„
Valkopäinen pöytäveitsi, päässä 3 päättönaulaa ———	6	„
Valkopäinen pöytäveitsi, päässä 1 päättönaula	3	„

„Ijumbin selänteeltä Ujansin yläpäähän asti kulkevat messinkilankakimput maan tavallisena rahana. Nyky-

jään ovat langat 26 tuumaa pitkiä, mutta lyhenevät aikaa voittain, koska niiden neniä leikataan usei poikki. Kolmella messinkilankakimpulla saa kaksi 5-naulan cassa-va-leipää. 5-naulan leipä riittää väri-ihoiselle miehelle kahdeksi päiväksi. Ylimääräisestä työstä maksetaan eri palkka, jolla he tavallisesti ostavat kuivattua kalaa, bananeja, maapähkinöitä ja palmunöljyä.“

„28 joulukuuta. Kuulimme useita pyssynlaukauksia pohjoisrannalta. Ngaljeman väen kertomuksen mukaan oli taaskin seurue valkoisia tullut karkotetuksi pois Mfwasta.“

„29 joulukuuta. Työ penkerellä on jo niin edistynyt, että voimme ruveta pystyttämään puulinnoituksen isoa patsasta. Teen tämän linnoituksen asemanväen suojelukseksi ja turvaksi. Sitä varten on kuljetettu rakennuspaikalle jo 30 kappaletta 30 jalkaa pitkiä hirsiä, jotka läpimitaten ovat jalkaa paksuja, ja valmistettu ne tarkoituksenmukaisiksi.“

„Syntyperäisiä käy usein luonamme ja he ovat sangen ystävällisiä. Meidän ja heidän välillensä ei suinkaan näytä olevan mitään ratkaisematonta riitaa. Meillä on erinomaisen hyvä terveys, kuten tähän aikaan vuotta tavallisesti onkin kaikilla, joiden ruumis sekä henki työskentelee.“

„30 joulukuuta. Tänään lähetin 15-miehisen karavaanin Manjangaan.“

„1 tammikuuta 1882. Kävin tänä uudenvuoden päivänä Kinschassassa. Kintamon rannalle kokoontui suuri paljous väkeä katsomaan ensimmäistä Ylä-Kongolla kulkevaa höyryvenettä. Samoin oli Kinschassankin ranta täynnä väkeä. Mutta vaikka he lähetysaarnajia kohtelivat v. 1880 niin vihamielisesti, että näiden oli karkkoaminen tiehensä, ottivat he meidät kuitenkin vastaan aivan imartelemalla. Malamine oli tietysti myöskin siellä korean, kolmivärisen lippunsa kanssa, josta hän ei näytä koskaan luopuvan. Ntschuvila-päämies on pitkä, laiha, pronssi-ihoinen, noin 75 vuoden vanha mies. Hänen veljensäpoika Bankua, joka kuuluu hänen jälkeensä pääsevän Kinschassan päämieheksi, vaikka hänellä on itsellensäkin kaksi poikaa, toinen 25 ja toinen 20 vuotias, oli lyhyt- ja vahvaruumiinen mies, noin 30 vuotta vanha.

Aika kului siellä sangen hupaisasti ja levollisesti. Koska olemme olleet jo pitkän ajan Kintamon luona eikä mitään rauhattomuutta ole syntynyt, niin ei Malaminella enää ole menestystä levitellessänsä sellaisia onnistumattomia juttuja, että me olemme himokkaita ihmislihan syöjiä. Kinschassa ja Kintamo ovat sodassa keskenänsä, vaan eivät nyt viime aikoina ole ampuneet yhtä laukausta.“

„Puulinnoituksemme nostaminen on melkein päätty-mäisillänsä. Siihen on mennyt 125 muhkeata teakki-, punapuu- ja plataani-hirttä, 2,582 kappaletta 15 jalkaa pitkiä ja läpimitaten 4 tuumaa paksuja puita; 21,156 kappaletta 8 jalkaa pitkiä ruoteita sekä 18,900 naulaa pitkiä ruohoja. Huoneen lattia tulee olemaan 2½ jalkaa yläällä penkerestä, joka on 100 metriä pitkä ja 50 metriä leveä. Rupeamme nyt maalaamaan savella sen seiniä. Koska huoneen sisusseinät tulevat olemaan 22 jalkaa ja ulkoseinät 15 jalkaa korkeat sekä 2 jalkaa paksut, niin on siinä pitkäksi ajaksi työtä, erittäinkin kun rakennustarpeet ovat noin 300 metriä loitolla, valkamapaikalla. Mutta me tarvitsemme välttämättömästi tällaisen huoneen, että on europalaisilla ja muulla asemanväellä luotettava turvapaikka, jos Ngaljema minun poissa ollessani alkaa heitä ahdistaa. Olisihan suurta älyttömyyttä ruveta liian paljo luottamaan toisen ystävyyteen, olkoonpa hän sitten valkoinen tahi musta. Näytä hänelle, että perustaudut kokonaan hänen ystävyyteensä, niin tulee tilasi kohta sangen epävakaiseksi.“

„12 tammikuuta. Meidän karavaani palasi tänään Manjangasta ja toi semmoisen sanoman, että Vivin aseman päällikkö oli äkkipikaa lähtenyt pois Eurooppaan. Vaikka minä tein hänen kanssansa säällisen kontrahdin, ottaessani hänet siihen ammattiin, ei hän kuitenkaan pitänyt tarpeellisena ilmoittaa minulle lähdöstänsä. Herra Lindner, joka rupesi hänen sijaansa asemanpäälliköksi, on nyt kuitenkin luotettava mies ja tässä ensimmäisessä kirjeessänsä ilmoitti minulle, mikä äkillinen päällikönmuutos oli tapahtunut pääasemallamme.“

„Parempi uutinen on sitä vastaan se, että retkikunnallemme oli tullut sinne 100 miestä lisäväkeä sekä 30 miestä toht. Peschuel Loechen kanssa, jotka lähtevät häntä

seuraamaan hänen tutkimusretkellensä Loangon alueelle.“

„19 tammikuuta. Tänään saapui uusista tulokkaista tänne 32 miestä, nainen mukana, joka, ollen ainoa naispuoli retkikunnassamme, sanomattomasti ihastuttaa syntyperäisiä. Hän on vielä hyvin nuorellinen ja kaunis sekä miellyttävämpi kuin kukaan, joita olen Kongolla nähnyt. Me olemme aivan ylpeitä hänestä.“

„21 tammikuuta. Pieni joukko miehiä lähti yhden upseerin johdolla etelärantaa myöten Manjangaan toimitamaan tälle välille säännöllistä kulkujärjestöä.“

„22 tammikuuta. Puulinnoituksen ja syntyperäisten asuntojen rakentamisessa ynnä penger- ja puutarhatöissä jouduttiin hyvästi viime viikolla. Meillä on asemallamme nyt 153 väri-ihosta, joista 18 käy kolme kertaa viikossa hankkimassa ruoka-aineita tälle suurelle joukolle, 19 on osaksi huonepalvelijoina osaksi sairaana, joten varsinaiseen työhön on ainoastaan 117 henkeä.“

„26 tammikuuta. Kintamon syntyperäiset pitivät juhlaa koko menneen yötä k:lo 9 aamuun. Laulua, tanssia, melua ja ampumista kesti lakkaamatta. Vambundujen päämiehet ja Makoko käyvät säännöllisesti minua tervehtämässä. Ngaljemakin alentaa usein itseänsä ja tulee tyköni, mutta hän on jo vähitellen tottunut noudattamaan säädyllisyyden vaatimuksia. Toivon vielä voivani ylpeilläkin oppilaastani. Viimeisenä kolmena, neljänä päivänä on ilma ollut erinomaisen kuuma.“

„27 tammikuuta. Karavaani toi tavaraa Manjangasta. Alaalla päin jokea on kaikki hyvin.“

„3 helmikuuta. Tänään kävi Buabua-Ndjali tervehtämässä minua ja sain pitää voittoriemua hänestä. Katsoessani viimeksi kassakirjaani oli hänen kontossansa maksamatta 18 metriä punaista villavaatetta, jonka oli saanut velaksi. Viimeksi kuulin hänestä, että hän oli uhannut pyssyillä miehiäni, vaikka itse oli kutsunut heitä hänen kyläänsä. Luullen meidän jo unhottaneen tämän pienen sivutapahtuman, tuli hän tänään tyköni, tuoden minulle vuohen, mustan sian ja muutamia kanoja. Otin hänet vastaan hyvin kohtelijaasti, ja jätettyäni hänen lahjansa eläintenhoitajille, muistutin ystävällisesti, että se 18 metriä täkkivaatetta, jonka hän sai minulta viime

elokuussa, oli vielä maksamatta, ja että olisin sangen kiihtollinen, jos hän maksaisi sen nyt. Häpy lennähti samassa hänen kasvoilleensa, ja hän lupasi maksaa sen huomenna.“

„4 helmikuuta. Buabua-Ndjali toi minulle tänään 200 leipää, joilla suoriutuu nyt pääoma sekä korko. Koska leipää aina tarvitaan asemallamme, niin tämä maksutapa oli minusta mieleen. Poistin sitten ystävistäni kaiken enempien seurauksien pelon, antamalla hänelle mukkean lahjan.“

„5 helmikuuta. Ala-Kongon asemilta tulleista ilmoituksista näen lukumme olevan hyvin enenemään päin, vaikka huikentelevat eurollalaiset tekevätkin meille vastuksia. Seuraava taulu osottaa sen:

Vivissä . . . eurollalaisia	5,	väri-ihoisia	74
Isangilassa . . . „	1,	„	12
Manjangassa . . „	3,	„	36
Kinsenden lauttapaikalla	0,	„	12
Stanley-Poolin asemalla	5,	„	153
	14		287
Tiedusteluretkellä	1		22
Karavaanimatkalla	0		78
Yhteensä . .	15		387

„Yksi eurollalaisiani on viisi viikkoa teeskennellyt itseänsä sairaaksi, välttääksensä työntekoa, eikä hänestä oikeastaan ole koko ajassa, kahdeksassa kuukaudessa, ollut pienintäkään hyötyä. Olen isällisellä tavalla koettanut neuvoa häntä tuntikausia perätysten, saadakseni häntä vilpastumaan, mutta kaikki on ollut turhaa. Siitä on lopullisena seurauksena luultavasti hänen erottamisensa palveluksesta, mutta kuinka pian se tulee tapahtumaan, riippuu kuitenkin hänestä itsestänsä.“

„25 helmikuuta. Asuinrakennus on valmiina. Olemme siis purkaneet leirin ja kukin eurollalainen on muuttanut omaan kamariinsa asumaan. Leirissä olon suhteen asumme nyt ktiin hovilinnassa. Meillä on viisi kamaria ja ruokasali sekä hyvin avara varastohuone, jossa ovat hyllyt tavaran näytteille panoa varten.“

„27 helmikuuta. Olemme ruvenneet korjaamaan höyryvenelahdekettä, että höyryveneet, purret sekä iso kanoottivenheistö voisi ylavedelläkin päästä satamaan ja olla turvassa tulvilta ja rosvoilta.“

„2 maaliskuuta. Tänään saapui kaksi karavaania, valaskalaveneen karavaani sekä eräs toinen, joka toi tavaraa Manjangasta. Syntyperäisten parakit ovat valmiina ja tiet raivattuina.“

„4 maaliskuuta. Ryhdyimme nyt tekemään isoa puutarhaa. Vadi-Rehanin joukko perkaa maata sitä varten. Susin miehet tekevät vuohi- ja kanasuojuksia. Kaikki tulee tyydyttävään kuntoon, vaikka tosin paljo on vielä tekemättä. Olen levoton, kun en ole kuullut mitään tiedusteluretkellä olijoista.“

„5 maaliskuuta. Tavarat varastuhuoneessa ovat nyt näytteillä. Rautaristikkoisten ikkunoiden alle kokoutuu joukoittain uteliaita syntyperäisiä. Kun heidän mielikuvitteensa nyt oikein hurmautuu tästä loistavasta näytteilystä, jossa on kaikennäköistä vaatetta, silkkiä, satiinia, nauhaa, korukaluja, veitsiä, savi- ja lasitavaraa, pyssyjä, miekkoja, jahtiveitsiä, lankaa, rihmarullia, kulta- ja hopeapunoksia y. m., niin levittelevät he huhuja, että minun rikkauteni on aivan ääretön. Kuka olisi voinut odottaa tällaista tulosta kolme kuukautta takaperin! Ennen iltaa saimme myödyksi tavaraa yli 500 punnan.“

„6 maaliskuuta. Tänään jatkettiin myömistä ja tehtiin kauppaa 300 punnan edestä. Ngaljema oli käynyt Gamankonon tykönä Malimassa veljensäpojan tähden, joka vangittiin siellä noituudesta. Koska hän oli arvokas mies, niin piti hänen vapauttamisensa ja asian lamauttamiseksi maksaa seitsemän orjaa ja elefantin hammas. Jos hän olisi ollut köyhä mies, niin olisi hän elävältä poltettu.“

„7 maaliskuuta. Kintamon vanhaa päämiestä Ngakoa oli Bankuan väki kohdellut pahoin hänen Kinschassassa käydessänsä.“

„8 maaliskuuta. Kintamossa oli suuri neuvoittelu, miten Ngakolle tehty häväistys kostettaisiin. Baijansilaiset keskeyttivät kuitenkin sodan hankkimistuomat, koska ei Bula-Matari tuntenut tätä asiata eikä kukaan tietänyt,

mitä hän tekisi, jos aljettaisiin sotia lähellä hänen aluetansa.“

„Tämä on jo toinen kerta, kun meidän täällä olomme esti seudun syntyperäiset verisistä meteleistä.“

„9 maaliskuuta. Tänään ostimme ensimmäisen elefantinluun, tutustuaksemme sen tavaran hintoihin. Se painoi 2 naulaa ja maksoi 6 nenäliinaa, joista olin Englannissa maksanut 1 s 3 d. *) Tämä oli siis oppimaksua. Väri-ihoisia työmiehiä on meillä nykyään 171, joiden ruoka maksaa minulle joka päivä L 1. 12s 8 d. *)

„10 maaliskuuta. Gantschu, jonka ensi kerran kohetasimme Mfwassa viime vuonna, ylistelee Ngaljemaa monella tavalla, jutellen hänellä olevan erinomaisia, eteviä ominaisuuksia, niinkuin muun muassa, että hän voi noitakeinoillansa tehdä itsensä näkymättömäksi. Monet kerrot on hän muka kansakuntien keskinäisissä sodissa ilmestynyt lyhyen miekkansa kanssa vihollisten keskelle ja oikein paholaisen tavalla hakannut heitä maahan, ennenkuin he ovat huomanneet, mistä kuolettavat iskut tulevatkaan. Vanhalla Ngakolla, Gantschun isällä, kuuluu olevan samallinen kyky; jonka hän joku aika sitten oli osottanut Mfwassa. Kaksi Bankuan miestä oli, näet, karannut hänen päällensä ja ottanut hänet kiinni, vaan hän oli yht'äkkiä kadonnut tyhjään, ett'ei jäänyt heidän käsiinsä kuin hänen repeillyt takkinsa!“

„15 maaliskuuta. Panimme kasvamaan maissia europalais-puutarhojen välille. Muutamia herneenvarren alkuja on viime päivinä alkanut pistää ylös maasta. Persiljat, retiisit ja vuohenkaalit menestyvät erinomaisesti. Mutta turhaan odotamme sipulia nousemaan eikä valkoiset pavutkaan näy ottavan kasvaaksensa. Meloonit, kurpitsat, pippurit ja gurut menestyvät hyvin. Sokeriperuna aivan rehoittaa, mutta se onkin maan omia kasveja. Kuitenkin olemme me ihan alottelijoita puutarhanhoidossa, että nämät yritykset ovat ainoastaan kokeita. Sitä paitsi on vuodenaikakin jo kovin myöhäinen. Luullakseni

*) Huom! L. merkitsee puntaa; s shillingiä ja d pennyjä.

olisi nämät kasvit pitänyt panna maahan jo lokakuulla. Kuitenkin tulemme näiden ensi koetustemme kautta tuntemaan maanlaadun, vuodenajan sekä kasvien hyönteiset ja muut syöpäläiset. Olemme myöskin tehneet ananaslavan sekä panneet banania pari tusinaa kasvamaan.“

„22 maaliskuuta. Manjangasta tuli karavaani, tuoden sanoman, että Flaminia, Royalin toimeliasta koneenkäyttäjää, oli kohdannut onnettomuus, ja hän sentähden palannut Eurooppaan. Sitä paitsi on eräs toinenkin euromalainen vapauttanut meidät läsnäolostansa. Tiedustelijaretkeläiset ilmoittavat Manjangan tien etelärantaa myöten vapaaksi ja luotettavaksi, ainoastaan Luteten seudulla on rauhattomuuksia ja vastuksia odotettavana. Nuot 78 uutta tulokasta lähtivät Isangilasta jo helmikuun 19 p:nä, mutta maaliskuun 14 päivään asti ei heistä ollut vielä mitään tietoa saatu Manjangaan, sillä johdattajana oleva euromalainen oli luopunut toimestansa ja lähtenyt kotiinsa, jättäen heidät omiin varoihinsa.“

„23 maaliskuuta. Lähetin joukon paraita miehiäni etsimään kadonneita.“

„26 maaliskuuta. Tänään saapui karavaanimme, tuoden minulle Europasta tulleen kirjeen. Assosiationin komitea ilmoittaa siinä luutnantti Valcken tulevan tänne takaisin sekä kapteeni Hannsens'in ja upseerien Nilis'in ja Grang'in.“

„Kävin Kinschassassa. Päämiehet olivat erinomaisen ystävällisiä. He kehottivat minua rakentamaan sinne uudisasunnon. Minä lupasin miettiä asiaa.“

„27 maaliskuuta. Kintamolaisille tuli kateus, kun kuulivat, mitä kinschassalaiset olivat minulle ehdottaneet. Ngaljema ja Endjeli ovat raivoisina.“

„30 maaliskuuta. Tehtiin Ngaljemalle säännöllinen kanne hänen poikaansa Endjeliä vastaan viidestä rikoksesta: 1) Että hän salpasi minut asuntooni lukon taakse ja vei avaimen mukaansa. Minun täytyi ikkunasta huutaa väelleni, että vangitsisivat hänet ja ottaisivat häneltä pois avaimen. 2) Kun vaadin häntä edesvastaukseen ensimmäisestä rikoksestansa, niin pudisti hän uhkaavasti keihästänsä minulle aukealla penkerellä, huutaen: „Kas, kuinka helposti voisin nyt tappa Bula-Matarin!“ 3) Huu-

si samana päivänä: „Tule ikkunasta katsomaan, mitä kaunista tavaraa Bula-Matarilla on! Kyllä isäni ne vielä eräänä päivänä ottaa häneltä kaikki tyyni.“ 4) Kätkeytyi yläkertaan menevien rappujen taakse kuultelemaan, mitä minulla oli sanomista Ylä-Kongon baijansilaisille, ollessani heidän kanssansa juttelussa. 5) Kun suuri osa väkeäni oli mennyt noutamaan asemalle tapetun jokihevosen lihoja, sanoi hän veljillensä: „Ah, jos Ngaljema tietäisi, kuinka vähän väkeä Bula-Matarilla on luonansa, niin tulisi hän tappamaan täältä kaikki ja saisi kauniit tavarat!“ Samalla lähetin Ngaljemalle varoituksen, että, jos kuka väestäni vielä kuulee tällaisia puheita täällä pideltävän, panetan pahankurisen heti kiinni, annatan hänelle hyvän selkäsaunan enkä päästä häntä vapaaksi, ennenkuin maksetaan hänestä suuri sakko.“

„31 maaliskuuta. Kinschassalaisia alkaa käydä asemalla vaihtokauppaa tekemässä.“

„2 huhtikuuta. Kintamon päämiehet kävivät luonani ja koettivat saattaa minua vakuutukseen, että välttämättömyys vaati minua rupeamaan Ngaljeman veriveljeksi. He pelkäsivät, että muuten tulisi minun kanssakäymisestääni kintamolaisten kanssa heille pahoja seurauksia. Minä lupasin jonakin päivänä seurata heidän neuvoansa.“

„7 huhtikuuta. Tänään teimme seuraavia elefantinluun kauppoja, mutta emme kuitenkaan tulleet niistä tarkoin hintoja tuntemaan. Meidän on käyminen Ylä-Kongolla ennenkuin saamme tietää, mitä tästä tavarasta on kohtuuden mukaan maksettava.

	L.	s.	d.
Elefantinhampaasta, 97 ¹ / ₂ naulan painoisesta, maksetaan Englannissa (9 s. jälkeen naulalta) . . .	43	17	6
Maksettu siitä ostettaessa			
2,438 messinkilankakimppua, joiden arvo on Englannissa . . .	16	4	8
Jää voitoksi, kuljetusmaksuksi, vakuutusrahaksi ja kantopalkaksi . . .	27	12	10
Elefantinhampaasta, 48 ¹ / ₂ naulan painoisesta, maksetaan Englannissa (9 s. jälkeen naulalta) . . .	21	16	6

	L.	s.	d.
Maksettu siitä ostettaessa 1,864 messinkilankakimppua, joi- den arvo on Englannissa	7	15	4
Jää voitoksi, kuljetusmaksuksi, vakuutusrahaksi ja kantopalkaksi . . .	14	1	2

„Elefantinluun kauppijaat vaihettivat sitten jälleen meiltä niillä messinkilankakimpuilla, jotka olimme elefantinluusta heille antaneet, silkki- ja puuvillavaatetta, pysyjä, lasi- ja savitavaraa, ruutia, punaisia nenäliinoja y. m., että meille tuli niistä, erittäinkin silkkiin ja hienoihin kankaihin nähden, vielä toinen voitto. Tosin ei isompien kauppojen tekeminen maksaisi juuri vaivaa, koska meidän lähetyskuntamme tarkoituksena ei ensinkään ole kaupanteko. Mutta meidän on tekeminen vähän käytännöllisiä kokeita, tullaksemme tuntemaan tämän tienoon kaupallisia suhteita. Olen huomannut kaikissa Stanley-Poolin kylissä, jotka kauppaa harjoittavat, olevan runsaasti elefantinluuta. Mutta vaikka baijansilaiset myövät sitä Stanley-Poolin batekeille 11 messinkilankakimpusta eli 1 s 4 d naulan, koettavat nämät meiltä kiskoa 3 s 4 d ja 3 s 5 d naulasta. Jos haluaisimme tehdä suurempiakin kauppoja, niin olisi batekeilla elefantinluuta enemmän kuin me voisimme ostaa sillä tavaralla, jonka 100 kantajaa ennättää tänne kuljettaa. Mutta ilman sitä tulla tänne muitakin, joilla on kaupaksi kautsua, väriaineita y. m.“

„Oltuamme täällä jo pitkän ajan, olemme tulleet tuntemaan, mitä asujamet tahtovat. Usein tulee heitä satojen peninkulmien päästä tykömme ja odottelevat täällä silmät palavina ja himoisina meitä ostamaan heiltä jotain. Jos emme sano tarvitsevamme heidän elefantinluutansa, kautsuansa, väriaineitansa, cola-pähkinöitänsä emmekä gummiensa, niin kysyvät he surullisina ja melkein epätoivoisina: „Mitä te sitten tarvitsette? Sanokaa meille, niin tuomme teille sitä. Me olemme tulleet vaihtamaan teiltä vaatetta, vaan te ette huoli tavarastamme. Mitä valkoisia miehiä te olette?“

„8 huhtikuuta. Tänään saapuivat uudet tulokkaat

tänne. Nyt lähtee karavaani täältä joka viides päivä Manjangaan ja tavaraa tulee tänne säännöllisesti yhtä usein. Odotan nyt tänne yhtä upseeria, lähettääkseni hänet ylä-joelle perustamaan uutta asemaa.“

„9 huhtikuuta. Tein Ngaljeman kanssa veljeysliiton. Meidän kummankin käsivarteen leikattiin pieni haava, johon riputettiin suoloja hiukan päälle. Sitten pantiin käsivarret ristiin ja hierottiin haavan kohtia toisihinsa, jolloin Kintamon suuri jumalanmies manasi loppumattoman sarjan kirousta päälleni, jos osottaisin milloin petollisuutta. Susi ei tahtonut olla miestä huonompi ja rukoili jumalaa kaikella mahdollisella sekä mahdottomalla tavalla rankaisemaan Ngaljemaa, jos hän pikkuisenkin rikkoi pyhää veljeysliittoa vastaan, jonka kautta hän nyt on yhdistynyt Bula-Matariin ikuisiksi ajoiksi ja tullut hänestä aivan eriämättömäksi.“

Kongoa ylöspäin Leopold II:sen järvelle.

Kahdeskymmenes Luku.

Uusi asema nimitetään Leopoldvilleksi. — „Asioitsija“ eli „elefantinluun kauppijas“ ja hänen mahtinsa. — Ngaljeman sävyisyys. — Selitys Leopoldvillestä. — Kaunis näköala Leopoldin kukkulalta. — Sopuisia naapureita. — Hautajaiskomeus. — Viljava, mutta huolimattomuuteen jätetty maa, ja mitä siitä voisi lähteä. — Lähtö ensimmäiselle Ylä-Kongon retkelle. — Bamu-saari. — Metsäneläimiä. — Stanley-Pool. — Hitainen kulku. — Krokodiilien raivo. — Luonnon vaikutus mieleen. — Skotlannin luonnon vertailu. — Kongon leveys ja syvyys. — Joen ja sen haarajokien vedenpaljous. — Selityksiä vastaisille luotseille. — Msuata. — Uusiat uttavina. — Gandelayn myötäinen vastaus. — Giral, ranskalainen meriupseeri. — Palaus Kiptamoon, hetas tervetuloitus. — Susu-Mpembe, „valkoinen kananpoika“. — Kwa-joki.

Yhteisestä suostumuksesta nimitettiin uusi asema nyt Leopoldvilleksi, kansainkeskisen Kongo-yhdistyksen avuliaan, kuninkaallisen perustajan muistoksi.

Lakkaan nyt esittämästä jokapäiväisiä tapauksia, kuten tein edellisessä luvussa, ja jatkan kertomustani tavalliseen tapaan. Tuollainen päiväkirjan kopiaiminen antaa kuitenkin vakuuttavamman ja elävämmän kuvauksen asiain käynnistä pitkän olomme aikana Leopoldvillessä kuin vilkkain kertomustapa voisi tehdä. Sillä vaikka lukijani ehdottomasti luottanevatkin vilpittömyyteeni, pelkään kuitenkin joihinkuihin saattavan pujahtaa sellaista epäluuloa, että Leopoldvillen rakentaminen oli enemmän leikintekoa kuin todellista työtä.

Ei myöskään Ngaljeman omituista luonnetta voinut saada muutamalla sanalla tarkoin kuvatuksi. Hänestä nyt näkee lukija, millainen on afrikkalainen „asioitsija“ eli

„elefantinluun kauppijas“ ominaisuuksiltaan ja tavoiltaan. Kaikki tämän elinkeinon harrastajat ovat Afrikan länsirannikolla olleet mitä suurimmaksi haitaksi sivistykselle. Kukahan Niger-joella matkustanut ei sitä olisi tullut tuntemaan. Kukahan öljyjokien tai muiden tienoiden kaupmies hyökyaaltojen kohisuttamalla Afrikan rannikolla ei olisi pitänyt näitä miehiä suurimpina vihollisinaan sekä pahimpana haittana sisämaahan tunkeutumiselle. Stanley-Pool on tosin niin kaukana sisämaassa, ett'ei siitä pitäisi olla vastusta; vaan että asian laita on päin vastoin, tulee siitä, kun ei jokea myöten voi päästä Ylä-Kongolle. Ngaljema oli Kongon asioitsijoiden etuvartija, ja niinkuin olemme nähneet, oli hänestä meillekin vastusta aivan tarpeeksi asti. Rauhallisella tavalla selviäminen tästä miehestä vei meiltä enemmän rahaa kuin mitä Kongon muut päämiehet yhteensä saivat meiltä, vaikka nämät antoivat jotain sijaankin. Ngaljema oli maaton orjien isäntä, jonka ainoana etevyytenä oli turha isottelemineen, oikeudettomat vaatimukset, suuri uhkaava ääni ja kylläntymätön halu saada peijaamalla hyötyä. Maltillisella kärsivällisyydellä, antelijaisuudella ynnä sopivilla viittauksilla, että hän tulisi katumaan, jos ei pysyisi määrättyiden rajojen piirissä, saimme hänet vihdoin tottumaan säälliseen käytöstapaan ja tekemään kanssamme lujan ystävyysliiton, johon sitten, rauhan pysyttämiseksi Stanley-Poolin etelärannalla, sain muitakin levottomia, esim. Kinschassan, Leman, Kimbangun ja Mikungan päämiehet.

Olin tietysti sangen tyytyväinen, kun sellainen kiusallinen elämä, jossa oli alinomaa vaihettelevaa mielikarvautta ja liukastelevaa imartelua, kiivasta toraa ja välipäistä lämpymää ystävyyttä, vihdoin muuttui hupaisaksi ja suloiseksi levollisuudeksi, ja sain nyt tilaisuuden ruveta valmistautumaan pitkän ajan yhä toistaiseksi jääneelle Ylä-Kongon matkalleni uusia työaloja etsimään.

Leopoldville näytti lupaavan luotettavaa turvaa sinne jäävälle väellemme, jos rauhattomuksiakin syntyisi. Yksinkertaisen puulinnoituksen ikkunoista oli mukava pitää silmällä koko ympäristöä eikä vihollisten, joiden tehokkaimpina aseina olivat pyssyt, ollut mitenkään mahdollinen sitä valloittaa. Vaikka turvekattoinen, oli se

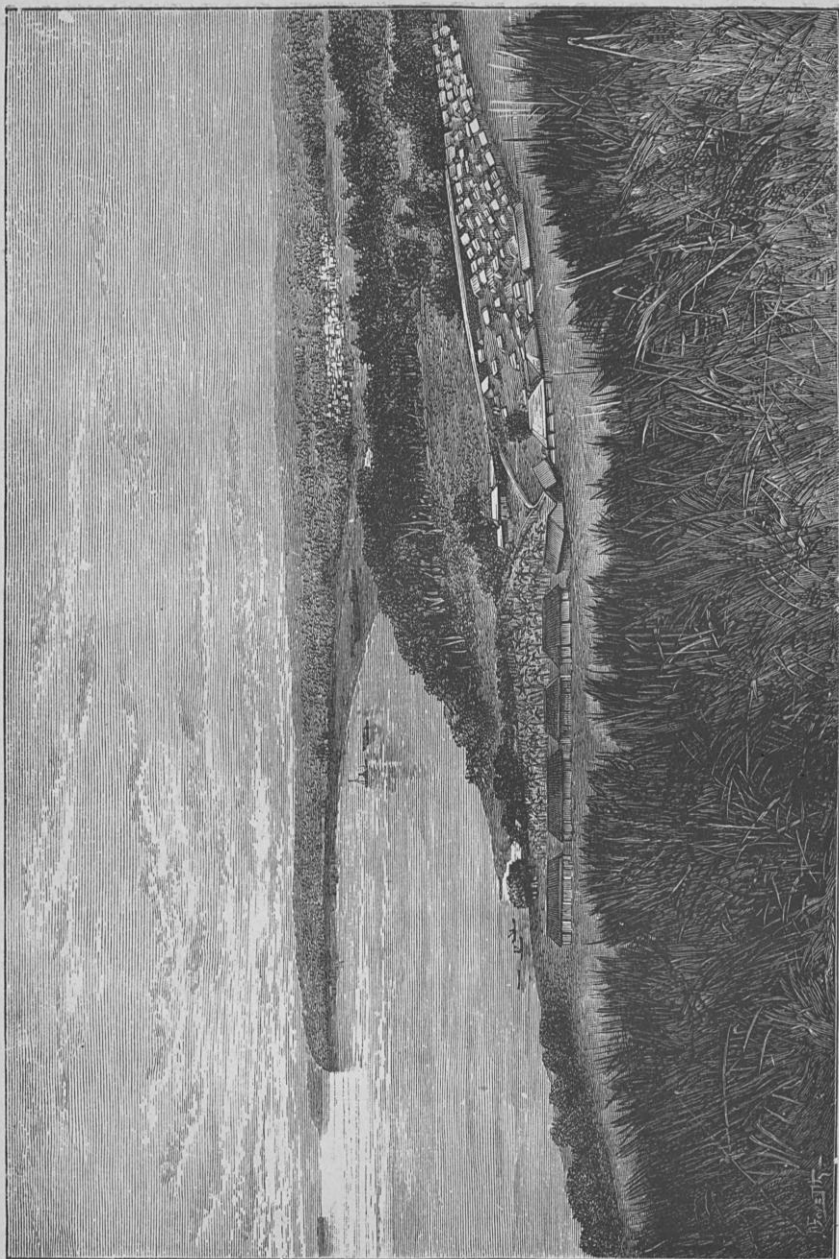
kuitenkin tulenkestävä, sillä turpeiden alla oli kahta jalkaa paksulta maata, jossa tuli sammui, voimatta tehdä mitään vahinkoa. Penger oli pitkä ja leveä, ja meidän syntyperäisten kylä rivi savimökkejä kahden puolen tietä, joka alkaa noin 10 metriä puulinnoituksen alapuolelta ja menee valkamaan. Mökkien ympärillä kasvoi banania ja kasvaksia. Vettä oli lähellä ja polttoaineita kyllältä. Maanviljelystä harjoittavat wambundut olivat sekä alueemme isäntiä että hyviä ystäviämme.

Notkossa, asuinhuoneen edessä, josta aikaa voitain saattoi tulla hyvinkin kaunis, kun sitä ahkerasti paranteli, oli asemanpäälliköllä työskentelypaikkansa. Sunnuntaisin oli eurooppalaisten mukava käydä huvikävelyillä Leopoldin kukkulalle menevällä tiellä. Tältä kukkulalta saattoi ihailia Kintamon isoa, kuohuvaa putousta kohtalaisen matkan päästä; vuorien, kallioiden ja yksinäisten kukkuloiden ympäröimää ympyriäistä Stanley-Poolin väljää; isoa Bamu-saarta lukuisine sisarsaarinensa, välistä päivänpaisteessa uinailevina, välistä sumun seasta haamottavina tai mustien pilvien pimittäminä, kun nämät milloin uhkasivat ruveta vettä kaatamaan ja ilmoittivat synkედellensä rajuilman tuloa. Jos yöllä sataa vettä ja sinertävä, väriänsä muutteleva taivas lupaa aamulla kauniin kirkkaan päivän, silloin on Stanley-Pool kukkuloinensa, vuorinensa ja metsäisine vieruinensa verrattoman kaunis. Vuoret, niiden ympäröimä saarekas vedenpinta ja järvenkaltainen joenväljä esiytyvät silloin kaikkine yksityiskohтинensa katselijalle niin selvästi ja näkyvästi, ett'ei hän koskaan saa kylläänsä niiden katselemisesta. Mutta ei ole näköala epämiellyttävä sisämaahankaan eikä länteen päin. Kun tahtoo oikein huvittaa silmiä, niin on noustava kukkulalla jonkun huoneen katolle, jolloin näkee hyvästi lähellä olevien puiden yli. Silloin laajenee näköala aivan hämmästyttävästi, ja vuorien kartiot, tasapäällyksiset kukkulat, koukertelevat, metsäiset rotkot ja notkelmat sekä koko epäsäännöllisesti töyryilevä maa muuttuu heti monta kertaa ihanamman näköiseksi. Sieltä näkee Ijumbin täysilään vaaran, Nsangun kartionmuotoiset kukkulat ja melkein nelikulmaisen Kindutan vuoren. Vasemmalla puolella on Lama-Lankorin äänetön, metsäinen selänne;

oikealla Usansin korkea vuoriharjanne. Toisella puolella Kongoa leviävät Mundele-Masunan rusapat, reheväruohoiset tasangot kauas sisämaahan, ja vastapäässä ovat ne tiheet lehtikot, jotka siimestävät Buabua-Ndjalin ja Gampan kyliä. Himmeästä, tummanviheriästä lehdosta syök-syy kaksihaarainen, hopeanvälkkyvä Gordon-Bennet-joki, ja yhä syvemmälle ja syvemmälle vuorimaan sisään jatkuu leveä vuono. Monta monituista kertaa ihailin tätä hupaista maisemaa Leopoldin kukkulalta, yhtään aavistamatta, että lähellä minun alueellani oli vielä paljoa kauniimpi näköala. Noustuani eräänä päivänä terveyden parannuslaitoksen katolle, sain hämmästykseni nähdä, mistä ihanuudesta olin siihen asti ollut tietämätön.

Se suuri alanko myöskin, joka leviää Kintamosta etelään päin aina Mabengu-vuoren juurelle asti, Stanley-Poolin etelärannalla, on minusta sangen kaunis ja huvittava sekä melkein luonnonelollinen, sillä, paitsi turvemökkistä Kintamoa, kaikki muu on siinä ruohoista, pensaakkaista ja lehtimetsäistä salomaata. Sitä silmäillessäni ajattelen aina vastaista mahdollisuutta. Katson siihen ikäänkuin toiveita antavan lapsen kauniisiin, eloisiin kasvoihin. Vaikk'ei niissä ole muuta kuin viattomuutta huomattavana, olemme kuitenkin näkevinämme lapsessa suuren neeron alun, ehkä lainsäätäjän, oppineen, sotilaan tahi runoilijan. Mitä jos olisi viljellä tämä hyvänlaatuinen, viljava maa, jota lukuisat joet läpijuostessansa kostuttavat, eiköhän se palkitsisi viljelijänsä vaivaa! Mikä yltäkylläisyys voisi siitä uhkua! Koko isossa Mississippi-joen laaksossa ei ole missään maata, joka viljavuudessa olisi tämän vertaista, ja kuitenkin on tämä erämaan tavalla aivan huolimattomuuteen jätettynä ja tulee luultavasti pysymään vielä monta miespolvea yhtä uinailevan ja laiskoittelevan näköisenä, kuin se nytkin on.

Jos asemanpäällikkö ja hänen kumppaninsa ovat seuramielisiä, niin voivat he helposti tulla hyväksi tuttaviksi muutamien kanssa Kintamon mehiläispesässä. Onhan siellä, samoin kuin muuallakin, semmoisia, joissa on lempeitäkin tunteita, vaikka ylipäämies on kopea ja ilki-mielinen. Vanha Ngako on puhelijas ja hauska eikä tarvitse paljo johtoa, kun kelaa pitkän jutun seikkai-

Leopoldville ja Kintamo.

luistansa ja sodistansa. Ngaljeman vanha pillipiipari elää erakon tavoin yksinäisessä mökissänsä Leopoldvillen ja Kintamon keskivälillä, mutta on kuitenkin puhelijas ja herttainen ukko eikä suinkaan jöröluontoinen. Makabi on myös mies, jonka luonteesen maksaa tarkoin tutustua. Hän on teräväjärkinen, somaruumiinen nuorukainen sekä täysimahtinen päämies. Hänellä on iso joukko kauniita vaimoja ja kirkassilmäisiä lapsia. Eikä Ngaljemakaan ole kotonansa niin paha kuin muualla. Hänellä on runsaasti aarteita, joita hän kernaasti näyttää ja juttelee hyvin tyvenellä mielellä, mitä hänen kuoltuansa tehdään: kuinka hänen ruumiinsa kääritään puuvilla-, villa-, silkki- ja satiinivaatteihin, kuinka monta päivää perätysten ammutaan ja millaisilla kunnianosotuksilla hänet haudataan. Hän on tätä kertoessaan niin erinomaisen mielissään, että luulisi häntä mieheksi, jonka koko elintoimi on valmistelua kuoleman suureen tapaukseen. Ei kuolema itse ole hänestä mieluinen, sillä hän tietää, ett'ei henki lähde tuskatta, mutta ne menot, joita pidetään kuoleman jälkeen, kun hänen ruumiinsa puetaan niihin komeihin vaatteihin, silkki- ja samettiviittaan, jotka olin hänelle antanut, ja saatetaan suurella komeudella hautaan, laulavien sotilaiden ja vaikeoivien vaimojen seuraamana, ja kun lähikylien nuorukaiset monta päivää ja yötä perätysten pitävät ampumisen jyskettä.

„Niin“, sanoo Ngaljema, nyökyttäen päätänsä, „se on todellakin suurenmoista ja kuninkaan arvolle sopivaa!“ Tästä näkee siis, ett'ei elämä hänen mielestensä ole puoleksikaan niin suuresta arvosta kuninkaalle kuin kuolema.

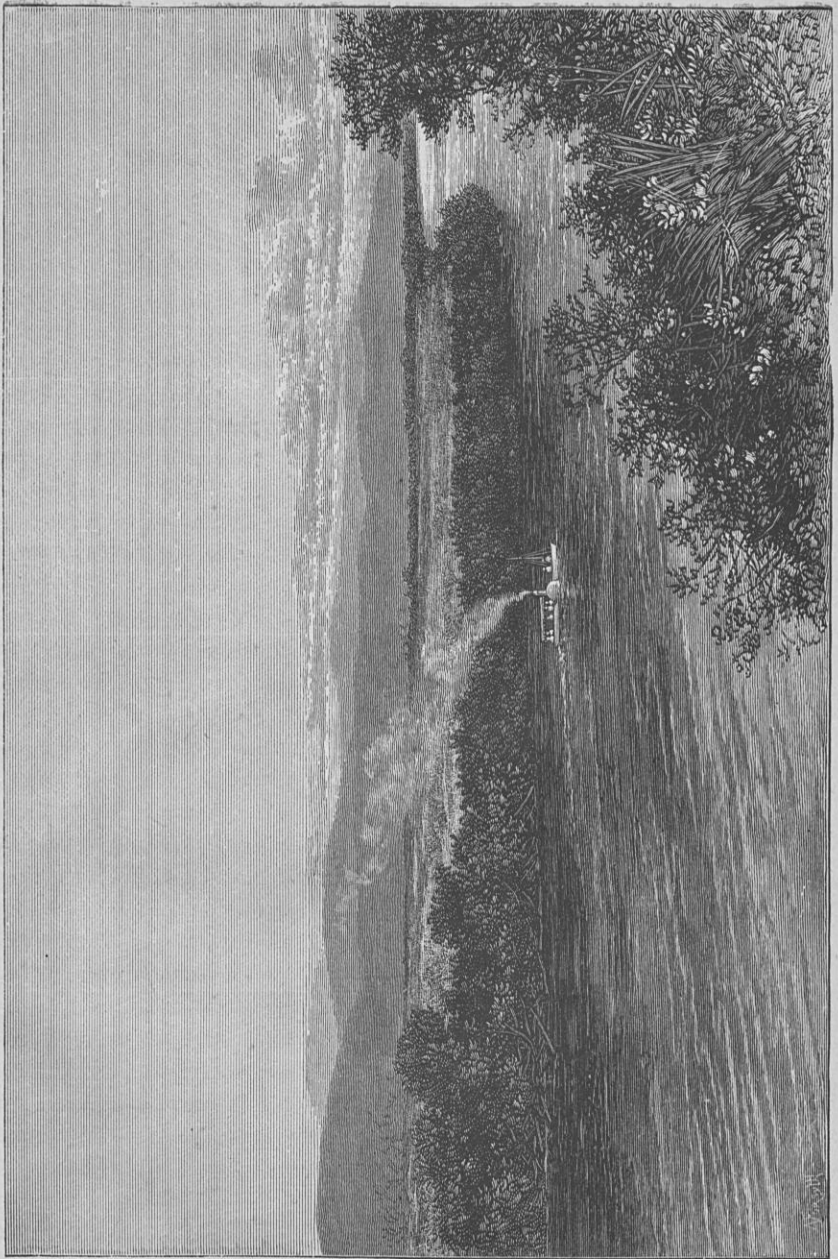
Kulkeissa tällä viittä peninkulmaa pitkällä tasangolla, Kinschassan ja Kintamon välillä, ei europalainen voi muuta kuin kummastella seudun asujanten mieletöntä huolimattomuutta. Kintamon yhdeksällä päämiehellä on yhteensä noin kahdeksansataa jäntevää orjaa, palvelijaa ja seuralaista, jotka eivät tee mitään, vaan kärsivät ennen nälkää, kuin ryhtyvät mihinkään työhön. Ja kuitenkin on heidän ympäristöllänsä lähes 40,950 tynnyrinalaa parhainta lietemaata, mitä maailmassa voi löytyä. Kinschassassa on noin 500 vahvaa miestä, jotka ovat yhtä laiskoja.

Mikungassa, Kimbangussa, Kindolossa, Lemassa ja muissa kylissä saattaa olla yhteensä 1,500 miestä, joiden ainoana työnä on istua paikallaan, kun vaimonsa hierovat heitä palmunöljyllä ja värimullalla tai panevat heidän hiuksiansa kauniisti nupulle eli kukkarolleen. Heidän täytyy aina lähettää iso joukko väkeä hankkimaan peninkulmien päästä elatuksen tarpeita, ja ympäristöllensä on suunnattoman suuri ala lihavinta maata, joka viljeltynä voisi antaa vuosittain puolen miljoonaatonnia riisiä, vehniä, sokeria, yamia, sokeriperunoita, hirssiä ja maissia y. m. Alaisilla niiden selänteiden vieruilla, jotka suojelevat alankoa eteläisen Atlantin kylmiltä tuuilta, voisi menestyksellä viljellä teetä, kahvia, kakaota, saagua ja muita höystekasveja.

Jos eurooppalaiset lyhykäisesti sanoen, tahtovat huvikävelyitä tehdessänsä sunnuntaisin tutkia ympäristön asujanten luontoa, niin saavat he paljon miettimistä ja palaavat ehkä vast'edes jälleen takaisin tähän maahan saamaan hyötyä aikaisemmasta kokemuksestansa ja niistä ystävällisistä suhteista, joihin rauhallisen olonsa aikana Leopoldvillessä olivat tulleet.

Huhtikuun 19 päivään asti olimme päässeet ystävälliseen suhteeseen kaikkien naapuriemme kanssa. Karavaaneja tuli ja lähti säännöllisesti määrättyillä ajoilla, tuoden tavaraa, ruokavaroja, työkaluja y. m. Elukoita oli meillä joukko vuohia, joista pari kolme oli maidossa. Sitten vielä oli meillä paljo kanoja, joista muutamat hautoivat, toiset tekivät meille vereksiä munia ja toiset kävelyttelivät poikiansa. Käskin asemanpäällikön jatkamaan korjailutöitä: tekemään varastohuoneen samaan riviin puulinnoituksen kanssa, eli ainoastaan muutaman jalan päähän siitä, laajentamaan pengertä, hoitamaan puutarhaa, lisäämään vuohien lukua ja saattamaan meidän valtiolliset etumme niin vakavalle kannalle kuin mahdollista sekä edistämään väkemme ja laitelmamme menestystä kaikella tavalla.

Kello 6 aamulla lähdimme ensimmäiselle Ylä-Kongon retkellemme seuraavassa järjestyksessä.

Mfiniä yöspäim Leopold II:sen järvelle.

En Avantissa 19 väri-ihoista 3 valkoista 62 kantamusta.				
Valaskalaveneessä 10	„	1 valkoinen	53	„
Kahdessa kanootissa 20	„	—	14	„
Yhteensä 49	„	4	129	„

Pienen ratasveneeseen voimia koetti kovasti molempien kanoottien hinaaminen. Niissä oli kyllä kaksikymmentä miestä, vaan yhdestäkään ei ollut soutajaa, ja niiden peränpitäjät olivat alinomaa hämillä, kun eivät tietäneet, mihin päin peräsintä oli käännettävä.

Kuljimme hitaisesti tuntikauden pitkin etelärantaa sekä sen kallioisen niemekkeen ympäri, jolla nyt on nimenä Kallina, ja siitä edelleen Kinschassan alueen rantaa pitkin, kunnes tulimme Kinschassan kaupungin kohdalle ja päästimme kanootit irti. Nyt oli miesten tarttuminen airoihin ja rupeaminen soutamalla pyytämään kanoottejansa eteenpäin. Pian alkoi soutaminen heiltä käydäkin. Höyryveneeltä kului lähes tunti mennessä Kongon leveän etelähaaran yli, joka on Bamusaaren ja vasemman rannan välillä. Sitten laskimme likeittain Bamun rantaa ja seisatuimme klo 5 aikaan vähäiseen lahdekkeeseen, etelästä päin tulevan Nseleh-joen suulle, olemaan siinä yötä ja otamaan polttopuita.

Bamu-saari on noin 14 peninkulmaa pitkä ja keskelä Stanley-Poolia. Se on suurimmaksi osaksi alaista, joten noin kolme neljättä osaa siitä joutuu ylävedellä aina tulvan valtaan. Etelärannalla on monta peninkulmaa pitkä, kova savipenger, joka veden korkeimmillensakin tullessa pysyy noin yhdeksän jalkaa yläällä vedestä. Pohjoisranta on paljoa alaisempaa. Saarta peittää yltäyleensä hyvä metsä, josta syntyperäisille on monellaista hyötyä. Sen sisustassa on paljo puhveleita, elefanteja ja villihevosia. Kaakkoinen nenä on enimmäkseen ruoho- ja ruokotasankoa, jonka vieressä on isoja, laajoja hietasärkkiä. Hyvin alavedellä on tämä laaja, alainen hietikko kuivilaan, ja kalastajat tekevät siihen pieniä turvemökkejä, joissa kuivailevat kalojansa. Ylävedellä voi höyryvenellä laskea likeittain Bamun rantaa suoraan Stanley-Poolin yläpään. Saaren kaakkoista osaa sopii sanoa jokihe-

vosten alueeksi, sillä niitä on siellä aina laumoittain. Noin pari sataa tällaista matelijankaltaista eläintä käy saaren ruovokoista hakemassa ravintonsa.

Stanley-Pool on noin 250 neliöpeninkulmaa laaja, järvenkaltainen Kongon väljä, josta Bamu ja muut siinä olevat saaret ottavat haltuunsa noin 42 neliöpeninkulmaa. Kallina-Point on sen alapäässä ja Inga-Peak yläpäässä. Inga-Peakista Kallina-Point'iin on suoraa viivaa 70¹/₂ Engl. peninkulmaa. Levein kohta eteläisen manteren rannasta pohjoisen rantaan on 16 peninkulmaa. Bamu-saari jakaa väljän kahteen pääosaan, joissa kummassakin on pieniä kalliota ja hietasaaria. Eteläinen osa on kaiken vuotta kuljettavaa ja rantaa myöten 24 peninkulmaa pitkä. Pohjoinen osa on ainoastaan 19 peninkulmaa pitkä. Melkein kolmannen osan pohjoista rantaa täyttävät Doverkalliot. Jäännös on suurimmaksi osaksi alaista tasankoa, joka yhdellä suunnalla muodostuu kerkeiden vuorenharjanteiden väliin pistäväksi ruohoiseksi laaksoksi. Eteläpuolella taas väistyy vuorenharjanne, joka Stanley-Poolin yläpuolella on joen äyräänä, muutama peninkulma yläpuolella Kimpokoa kauemmaksi Kongosta, että lähellä jokea on ainoastaan rivi matalia kunnaita, jotka alenevat joen ja harjanteen väliselle, pengermaan tapaiselle, leveähkölle lietetasangolle. Harjanne päättyy noin kolme peninkulmaa länsietelässä päin Leopoldvillestä. Tämän lietetasangon reunoissa juuri ovat Kimpoko, Mikungu, Kimbangu, Kindolo, Kinschassa ja Kintamo. Kauempana sisämaassa päin, vuorien juurilla, on muita suuria kyliä, esim. Lema.

Stanley-Poolin väljän eteläinen osa eli haara kuohuu manteren rannalla peljättävän rajuna ja lohkaa Kimpokon luona aina korkeasta savipenkerestä isoja käänttyjä, jotka vedessä liukenevat ja menevät virran mukana.

Huhtikuun 20 päivän aamulla k:lo yhden aikaan tuli ankara sade, jota kesti kahdeksaan asti. Siinä kastuivat meiltä polttopuut, joten lähtömme viivähtyi tunnin. Kullimme sitten kolme tuntia Bamu-saaren ruovokasta rantaa myöten ja menimme neljässäkymmenessä minutissa etelähaaran yli manteren rannalle. Kun höyryveneellämme oli hinattavana valaskalavene sekä molemmat kanootit, niin joutui matkamme sangen hitaasti. Kello 2 tulimme

Kimpokon yläpuolelle, metsäisen saaren ja etelärannan väliseen salmeen. Ranta oli tältä kohdalta jokseenkin jyrkkä ja täynnä korkeita, nuoria puita. Ylempäntä tuli se vielä jyrkemmäksi sekä metsä korkeammaksi. Apinat heilahuttelivat itseänsä hurjamaisesti puusta puuhun. Valkokaulainen kalakotka kohosi yläiseltä istuimeltansa ilmaan kimeästi vinkuen ja lähti leijailemaan saaren yli. Sukeltajat ja kalalokit kiiruhtivat puuskuvan höyryveneemme edelle, joka eriskummaisella äänellensä säikähdytti peljättävästä lähistöstänsä pois kaiken eläimellisen elon. Hauskaa oli katsella minkä vaikutuksen höyryveneemme teki lähellä oleviin jokihevosiin. Ne kuutelivat korvat hörkösä ja tarkkaavaisina veneemme heille outoa, peljättävää ääntä ja katosivat sitten yht'äkkiä. Krokodiilit töytäsivät suurta vauhtia ja suoraan kuin torpedot meihin päin, aikoen nähtävästi lävistää veneemme rautaisen rungon pitkällä, suipukkaalla kärsällensä. Mutta päästyänsä noin kuutta metriä lähelle, painuivat he veden sisään, luultavasti tarkastamaan anturaa, ja kohosivat jälleen ylös jonkun matkan päässä takanamme, alkaen uudelleen ajaa meitä perästä, suuresti oudoksuen tätä eriskummaista eläintä, jolla ei ollut edes jalkoja, joihin krokodiili voisi purra hampaansa.

Oli erinomaisen kuuma päivä, ja joessa kävi kolmea solmunväliä nopea virta. Valaskalaveneen ja kanoottien hinaaminen koetti kovasti En Avant'in voimia. Kun länteen päin alenevan, polttavan auringon säteet levittivät päivänsuojamme alle sanomatonta kuumetta sekä höyrypannu huohti sitä vielä sen lisäksi, niin alkoi olomme tuntua aivan tuskalliselta, erittäinkin kun tilanahtauden tähden piti olla sullottuna arkkujen ja pakkojen päälle. Kello 4,³⁰ iltapuoleen saavuimme First-Point'iin, joka Stanley-Poolin yläpuolella on ensimmäinen niemeke etelärannalla. Meiltä oli kulunut tähän matkaan 17½ tuntia, vaikka sittemmin teimme sen samalla höyryveneellä usein 11 tunnissa.

Kulkeissa En Avant'illa tästä ensimmäisestä niemেকেestä Msuataan menee meiltä tavallisesti 21½ tuntia, mutta nyt ensi kerralla viivyimme sillä välillä 28 tuntia.

Tunteemme perustautuvat mielentilaamme. Se, jota

matkallansa painaa kaikellinen huoli, ei tunne näkemänsä läheskään samaa viehätystä kuin huvimatkan tekijä. Jos minulla olisi mukava, joutuissa höyryvene, hyvä ravinto ja levollinen mieli, niin koettaisin ehkä kuvailla Stanley-Poolin ja Msuatan välin ihania näköaloja joella todellisessa muodossansa. Vaan koska en niin mukavissa oloissa ole, on minun tällä kerralla ainakin esittäminen niitä ainoastaan yleissilmäyksellisesti. Ei ollut koskaan vielä tullut mieleeni ruveta juurtajaksain kertoilemaan niistä korkeista vuorenharjanteista, jotka ylevän majesteetillisinä kohoavat leveän ruskeanjoen ääriltä, kuvailemaan gujak-puun tummanvihreää väriä ja huomauttamaan että se aivan silmäänpistävästi eroaa bombax- ja villapuun hienosta vihreydestä, että hopeanharmaa puunrunko viheriöiden lehtien välistä näyttää lehditetyltä marmoripatsaalta. En ollut koskaan vielä tullut ajatelleeksi, että minun oli kertoillessani ottaminen huomioon turettuneen tiheikön pieniä yksityiskohtia ja esittäminen, mikä ero on köynneliään calamuksen ja öljypalmun sulantapaisesti muodostuneen, huojuilevan tertturuunun vihreydessä sekä huomauttaminen, että tropiikki-metsässä on sangen monivärisiä kasveja, tavallisesta heleänpunaisesta metsäköynnöksestä niin keltakukakakkaiseen akasiapuuhun asti, että siellä samoin kuin muuallakin on sekä valoisia paikkoja että pimeitä varjostoja, että auringon hitaisesti aletessa leviää rusottava valo joen vasemmnn puolen pitkille viuruille, vaan haaveelliset varjot jouduttavat aina itseänsä pohjoisrannalta sitä poistamaan, joten se haihtuu pois haihtumistaan ja lopuksi ympäröipi hetkisen ainoastaan korkeimpien kukkuloiden huippuja. Varjot synkistyvät synkistymistään, kunnes haudan pimeys leviää kaikkialle. En ollut tietänyt missä määrin minun oli antautuminen runollisten mielikuvitteiden valtaan, ennenkuin joku aika sitten matkustin ymmärtäväisen amerikkalaisen ystäväni kanssa Greenock'ista Tarbert'iin Skotlannissa. Oli ollut juuri märkä romuinen, epämiellyttävä ilma; myrsky viuhusi ja ajeli taivaalla mustia pilviä sekavissa ryhmissä. Kulkiessamme keskellä Loch-Fyne-järveä ihastui miettelias ystäväni yhtäkkiä ja nykäisi minua käsivarresta, virkahtaen: „Katso, miltä tuo sinusta näyttää! Eikö ole

ihastuttavaa? Ai sentään, ei mikään vedä kauneudessa vertoja Skotlannin maisemalle!“

„Mikä sitten? Mikä on ihastuttavaa?“ kysäisin minä tarkkaavasti, luullen jotain erinomaista jäävän minulta huomaamatta.

„Silmäilehän taivasta ja noita vuoria. Kas, aurinko tulee juuri näkyviin!“

Näin pilven valaistuksi, sillä aurinko, joka vielä oli paksujen pilvikerroksien takana, koetti päästä paistamaan seudun lyhytjänervaisille, kolkon ja alastoman näköisille ylängöille. Ne olivat piammiten samankorkuiset kuin nämät suurenmoiset kukkulat Kongon tällä tienoolla sekä Loch-Fyne-järvikin likipitäen yhtä leveä kuin Kongo tältä kohdalta. Vesi vaan ei siinä ollut tummanruskeaa, niinkuin Kongossa. Mutta miten Loch-Fyne synkeänharmaan taivaansa ja kolkkojen ylänköidensä kanssa voi niin ihastuttaa ymmärtäväistä amerikkalaista, on minusta käsittämätöntä. Jos sellaista liioittelemista saa pitää, kuin esim. Black, joka kuvaillessaan Clyden ja Stornowayn välin erikohtien luontoa Skotlannissa käyttää liian kosolta kuvaelevia sanoja, niin millä tavalla pitäisi sitten Kongon maisemia kuvailla, jotka ovat niin monta vertaa ihanammat. Millä tunteilla on kuvailtava sitä alinomaa kirkasta päivänpaistetta, jossa Kongon yksinäiset, autiot metsät riemuitsevat rotkoissa, vieruilla ja majesteettisillä kukkuloilla, joiden huiput tavottavat noin 500 à 600 jalan korkeuteen tropiikki-aurinkoa kohtaamaan. Ylpeinä isottelevat ne nyt joen molemmilla rannoilla, odotellen sitä Kongon-runoilijaa, joka laulaa niiden ihanuudesta ja verrattoman joen jaloisuudesta. Amerikkalaiset patriotit osottavat aina erinomaista kykyä runolliseen mielikuviutukseen, kun kertoilevat, kuinka ihania Mississippi-joen maisemat muka ovat. En ainakaan minä Belizen ja Oman koko välillä nähnyt mitään, joka olisi ruvennut panemaan minua runolliselle mielelle. Kaikki mikä sen rannoilla on kaunista, on ainoastaan ihmisen vireyden, toimelijaisuuden ja hyödyllisyshengen tuotetta. Ylä-Hudsonin tienoita muodostellessansa näyttää luonto olleen suosiollisempi. Mutta Induksen, Gangeksen, Irawaddin Eufraatin, Niilin, Niigerin, La-Platan ja Amazon-joen ran-

noilla en muista missään nähneeni seutua, joka luontoperäisessä kauneudessa voisi likikään vetää vertoja Kongon maisemille. Kuitenkin ovat nämät maisemat hamasta siitä saakka, kun maan sisustulen oikku tai muu ankara järkyntä synnytti niiden ylängöt, aina nykyaikoihin asti olleet tuntemattomat. Ei kukaan ole tietänyt niitä lauluissa ylistellä.

Mutta aikomuksenani ei sentään ole tehdä muita maita kateellisiksi Kongolle, jonka tähden lopetankin puheeni tästä aineesta ja jatkan varsinaista kertomustani.

Mitattuani Kongon leveyden, näin sen tekevän noin 2,200 yardia eli 2,012 metriä. Hiukan alapuolelta ensimmäistä niemekettä, Stanley-Poolin yläpuolella, tutkin tarkoin joen syvyyden oikeasta rannasta vasempaan ja sain seuraavat tulokset:

1:llä 500 yardilla	39, 48, 69, 78, 73, 72, 75, 72, 63,
	66, 62, 60, 57, 48, 42, jalkaa.
2:lla 500	„ 36, 35, 34, 32, 31, 30
3:lla 500	„ 31, 30, 28, 27, 26, 30
4:llä 500	„ 32, 30, 31, 29, 32, 33
Viimillä 200	„ 30, 28, 26, 24, 20, 18
	17, 15

Näiden syvyyksien ja $3\frac{1}{2}$ solmun väliä nopean virran jälkeen laskien, kulkee siinä joka sekunti vettä 1,436,850 kuutiojalkaa.

Läheisen kallion kyljessä olevasta yläveden viivasta, oikealla rannalla, näin veden joessa nousevan kaksitoista jalkaa korkeammalle kuin se nyt oli. Jos edeltää virran nopeuden myöskin lisääntyvän solmunvälin verran, niin purkaa Kongo yläveden aikana Stanley-Pooliin joka sekunti 2,529,600 kuutiojalkaa vettä. Tätä valtavaa vedenpaljoutta lisäämään saa Kongo ennen valtamereen laskeutumistansa oikealta puolelta Gordon-Bennet'in, Lubamban, Inkissin, Edwin-Arnoldin, Mbikan, Luallan, Lulun ja Bundin ja vasemmalta Nseleh'in, Lulun, Loan, Mpangan, Inkissin, Kuilun, Lunionson, Lufun, Luisin ja Mposon sekä sadottain puroja. Näiden kaikkein vedestä

paisuu se niin, että se yläveden aikana purkaa mereen joka sekunti kokonaista 3 miljoonaa kuutiojalkaa vettä.

Stanley-Poolin yläpäästä Msuataan asti on joki ylimalkaan noin 1,370 metriä leveää. Ylängöt ovat enimmiten kalliota, paitsi lahdekkeissa ja polvekkeissa, ja hyvin epäsäännölliset. Tällä Stanley-Poolin ja Msuatan välillä, joka on 61 Engl. peninkulmaa pitkä, laskin olevan 34 eri niemekettä ja ulonnusta.

Seuraavista ilmoituksista saattaa luotseille olla vast'edes hyötyä:

1:nen niemeke yläpuolella Stanley-Poolia etelärannalla. Pari kolme isoa puuta antaa siinä virvoittavaa siimestä. Hyvä leiripaikka muutaman jalan päässä metsästä. Jyrkkä noin 180 metriä korkea kukkula. Syntyperäisten polku menee Banfumun päämiehen Nfumu-Ngumun alueelle. Runsaasti punapuumetsää, josta saa hyviä polttopuita. Inga-Peak, joka näkyy Leopoldvilleen, on juuri vastapäässä toisella puolella. Näköala kaunis.

2:nen niemeke ei ulkone pitkältä jokeen, paitsi pienille veneille, jotka kulkevat likeittäin rantaa.

3:as niemeke. Tämän ohitse päästyä lakkaa Stanley-Pooli näkymästä. Kun laskee vähän ulomnaksi rannasta, niin näkee 20 peninkulmaa pitkältä jokea ylöspäin.

4:äs niemeke ei ulkone pitkältä jokeen, jonka tähden sitä ei huomaa, joll'ei kulje likeittäin rantaa.

5:des niemeke. Vastapäässä pohjoisrannalla on kaksi rotkoa likitysten. Yläpuolella tasapäälyksinen kukkula.

6:des niemeke. Vastapäässä syvä laakso pohjoisrannalla.

7:äs niemeke. Vastapäässä toinen syvä laakso ja korkeita metsiä. Lähellä rantaa toisinaan runsaasti metsänotuksia.

8:as niemeke. Yksipalmuinen niemeke pohjoispuolelta alkaa näkyä. Paljashuippuinen vuori vastapäässä. On varottava kareja, pysyttävä noin 100 metriä loitolla maasta.

9:äs niemeke, matalan ulonnuksen viimeinen nenä. Vuoret väistyvät hiukan etemmäksi joesta. Ei paljo alapuolella Yksipalmuista niemekettä ja lähellä hyphaenepalmu-metsää eteläpuolella.

10:nes niemeke. Muutamia kallioita lähellä nientä. Yksipalmuisen ja Laajanäköalaisen niemekkeen keskiväillä pohjois-

rannalla. Tämän niemen ohitse mentyä näkee eteläpuolen kukkulan vieruilla maniokki-puutarhoja.

11:sta niemeke. Hyphaenepalmu-lehdon yläpuolella etelärannalla, mutta alapuolella pohjoisrannan Laajanäköalaista niemekettä.

12:sta niemeke on nimeltänsä Ryöpäs-niemeke. Sen yläpuolella on taas hyphaenepalmu-lehto. Virta sangen väkevä, jonka voittamiseksi pitää höyryveneellä olla 6 solmunvälin vauhti. Soutoveneitä täytyy vetää eteenpäin pitkin rantaa käsivoimalla.

13:sta niemeke. Tälle niemelle tullessa kuljetaan likeittäin kauniiden metsäisten kukkuloiden ohitse. Se on 100 metriä Wampoko-joen alapuolella, joka vasemmalla rannalla laskeutuu Kongoon. Wampoko on 60 metriä leveä ja kahdenpuolen sen suuta yläinen pengeri. Karien välttämiseksi on veneiden pysyminen loitolla maasta. Niemi on aivan joenpolvekkeessa. Parasta on tässä kulkea jokea ylöspäin eteläpuolitse.

14:sta niemeke on Wampoko-joen ja samanimisen tasangon yläpuolella. Lähellä pikkuinen kylä, josta voi ostaa tarpeita hyvällä hinnalla. Kanat ovat huokeita. Munia ja kuivattua kalaa saatavana. Asujamet ystävällisiä ja kernaita kaupanteekoon.

15:sta niemeke. Tämän kohdalla käy sangen väkevä virta, ja yläpuolella laskeutuu Kongoon puro.

16:sta niemeke. Harmaiden kallioiden alapuolella oikealla rannalla. Virta väkevä.

17:sta niemeke. Tämän vastapäässä oikealla rannalla on ruskeita, jyrkkiä kallioita.

18:sta niemeke. Ahdas kohta. Ruskeita jyrkkiä kallioita oikealla rannalla.

19:sta niemeke. Hyphaenepalmu-niemeke. Vastapäässä kallioita. Juuri alapuolella Duallan saarta, josta saa polttopuita.

20:nes niemeke. Heti yläpuolella Duallan ja alapuolella Pururun saarta. Tämä jälkimmäinen on iso, että höyryveneiltäkin menee 20 minuttia sen ohitse kulkemiseen. Kaunis hyphaenepalmu-lehto.

21:nen niemeke, 13 minutin matkan yläpuolella Pururun saarta. Läheisellä tasangolla on kylä, josta saa ruoka-aineita. Pohjoisrannalla runsaasti polttopuita.

22:nen niemeke, tunnin ja 40 minutin matkan edellisen yläpuolella.

23:as niemeke, minutin matkan edellisen yläpuolella. Köyhä seutu. Vasemmalla puolella rumia kukkuloita. Oikealla rannalla kauniimpi näköala.

24:äs niemeke, 5 minutin matkan edellisen yläpuolella.

25:des niemeke, 25 minutin matkan edellisen yläpuolella. Jos ei höyryveneellä ole tarpeeksi polttopuita, on parasta käydä ottamassa niitä oikealta rannalta.

26:des niemeke oikealla raunalla. Alaisella pengermaalla. muhkeita nuoria puita rakennustarpeiksi. Vierut metsäiset. Oikea ranta on kokonaan asumaton. Siellä tapaa usein leijonia, elefanteja, puhveleita ja kauniita antiloopeja.

27:äs niemeke. Puolen tunnin matkan edellisen yläpuolella. Vasemmalta rannalta alkaa näkyä Msuata, jonka luona on korkeita puita joenrannalla. Vasemman rannan kukkulat ovat matalampia kuin oikean.

29:äs niemeke, 25 minutin matkan päässä edellisestä, juuri sen ensimmäisen kylän yläpuolella, joka oikealta rannalta näkyy Stanley-Pooliin.

30:nes niemeke. Vähäisen puron yläpuolella, ruohoinen ja leiripaikaksi erinomaisen sopiva. 35 minutin matkan edellisen niemekkeen yläpuolella.

31:nen niemeke. Heti pikkuisen, turvallisen lahdekkeen yläpuolella. 25 minutin matkan päässä edellisestä niemekkeestä.

32:nen niemeke. 35 minutin matkan edellisen yläpuolella. Vastapäässä Malivun kylä.

33:as niemeke. 45 minutin matkan edellisen yläpuolella ja juuri alapuolella Msuataa.

34:äs niemeke. Vastapäässä Msuatan kylä ja noin 12 peninkulmaa ylempänä Kwa-joen suu Kongoon.

Pienien, matalassa käyvien höyry- ja soutoveneiden sopii seurata näitä ilmoituksia. Kun pysyy noin 50 metriä loitolla maasta, niin voi laskea suoraan useimpien näiden niemekkeiden ohitse. Höyryveneitä, joilla on 6 solmunvälin vauhti, ei virta yhtään pidättele. Jos taas ovat voimakkaammat esim. 10 solmunvälin vauhtiset, niin voivat huoletta kulkea täällä päivällä sekä yöllä, sillä yö ei ole koskaan niin pimeä, ett'ei voisi erottaa harmaata vedenpintaa ja rantojen muotopiirteitä. Joen

keskikohta on noin 18—76 metriä syvää. Virran keskinopeus viisi solmunväliä, mutta useissa paikoissa seitsemänkin. Meidän pienet höyryveneemme eivät jaksa semmoista virtaa voittaa.

Huhtikuun 26 p:nä saavuimme Msuatan edustalle ja keskusteltuamme rannalla, veneestä, vähän asujanten kanssa, pyysivät he meitä tulemaan maalle. Päämies Gobila oli erinomaisen vahva mies, noin 45 vuoden vanha, mutta vaatteiltansa ei suinkaan kuninkaallinen. Me tervehdimme toisiamme ystävällisesti, vaan alussa ei mitään sopimuksia saatu aikaan. Keskusteluita kesti yksitoista päivää. Kummaltakin puolelta tarvittiin laajasanaaisia selityksiä, ennenkuin voitiin tehdä perinpohjainen sopimus.

Kimbangun ja Stanley-Poolin yläpuolella oli Gobila ensimmäinen Kiteke-päämies, jonka kohtasimme vasemmalla rannalla. Asujamet siellä olivat banfunuja, joiden päämiehen nimi oli Gandelay. Olisi ollut aivan hyödytöntä tehdä mitä sopimuksia ilman hänen myönnytystänsä ja suostumustansa, sillä hänen yksi ainoa sanansa olisi voinut kumota kaikki. Saatuansa tiedon meidän tulostamme, saapui hän suurella loistolla ja lukuisien soitto-koneiden kanssa Msuataan, jonne myös oikealta rannalta tuli Gantschu, batekein päämies, kolmella kanootilla, ilmoittaen tulonsa rumputusella, kellojen helinällä ja torvien raiunnalla. Vaikka batekein ison alueen hallitsija, ei Gantschu nyt kuitenkaan ollut omalla maallansa. Hän oli sangen kaunis, vaaleaihoinen mies, mutta kovin turhamielinen ja kursasteleva. Päässä oli hänellä palmukinteistä kudottu lakki, jota koristamaan oli monen kukon hännästä otettu virsisulat. Muutamilla hänen miehistänsä oli koristeena pelikaanin untuvisia höyheniä.

Gandelay oli loistossa Gobilaa sekä Gantschua etevämpi. Häntä kannettiin riippumatossa, jossa oli leopardin nahkoja hänen alustanansa, ja joukko naisia oli suojelemassa hänen kallista päätänsä karpäsiltä. Toiset palvelijoistansa puhalsivat sointuvasti elefantinluisia torvia, toiset pärnyyttivät rumpuja, joita heillä oli suuria sekä pieniä. Hän olikin kaunis mies sekä herttainen luonnoltansa, niinkuin siitä lähteneet tulokset osottavat. Hän lahjoitti meille kolme vuolta, korin maapähkinöitä, ruu-

kun palmunöljyä, purkin hunajata, puoli tusinaa kanoja ja monta kimpua banania.

Gobila otti puheeksi minun tuloni tarkoituksen. Maa, sanoi hän, on banfunujen päämiehen Gandelayn, vaan hän oli ainoastaan elefantinluun kauppijas, joka vuosikausia oli asunut täällä joenrannalla. Hän oli kernas ottamaan minut naapuriksensa ja ystäväksensä ja antamaan minun valita paikan uudisasunnolleni, mutta Gandelayn, joka myös oli läsnä, piti ensin vahvistaa sopimuksemme.

Gantschu, joka oli Bateke-maan suuren päämiehen veronkantaja pohjoisrannalla, sanoi sitten: „Minä olen Batekesta. Olen hyvilläni, että valkoisia tulee meidän maahan. Jos Gandelay ei tahdo seudullensa Bula-Mataria, niin minä otan hänet ja otan kaikki valkoiset, niin monta kuin heitä tulee. Silloinhan voimme tehdä suuria kauppoja. Sano, Gandelay, tahdotko sinä ottaa hänet vai saako hän tulla minun tyköni!“

Gandelay vastasi: „Koko tämä maa, Wampokosta Kwa'han ja Kwan suulta Wabumaan on minun hallinnossani. Annoin Gobilalle Malivun ja Kwan välisen joenrannan. Jos Gobila ottaa valkoiseksi mieheksensä Bula-Matarin, niin banfunut myöskin hyväksyvät hänet, ja Bula-Matari tulee minun veljekseni.“

Näin ystävällisillä enteillä pantiin meidät pikkuisen alueemme isänniksi. Luutnantti Eugen Janssen esitettiin päämiehille, jotka veivät hänet kädestä matalalle kunnalle, käskiän häntä katselemaan itsellensä asunnonsijaa. Me valitsimme pitkän, matalan ylängön, jolta näki laajalta jokea alaspäin sekä yläjoellekin päin oli kaunis näköala, vaikka rajoitettu. Tämä ylänkö oli noin 750 metriä alapuolella syntyperäisten kylää.

Meidän keskusteluidemme päätyttyä saapui seuraavana päivänä tykömme uljas ranskalainen, Giral-niminen meriupseeri. Hän oli erinomaisen vahvaruumiinen ja iloinen kuin enkeli. Hän oli tietysti käynyt myöskin Leopoldvillessä ja vapauttanut vihdoin Malamine-paran paikollisesta Kinschassassa oleksimisesta. Olla sata sellaista hyvästävistä, vireänluontoista ja ymmärtäväistä miestä kuin Giral, niin voisi helposti perustaa tänne Afrikkaan ison valtakunnan.

Gobila oli tänä aamuna imaissut tavallista kosomalta Kijansin olutta ja oli ensin ruveta meille muukalaisille epäkohtelijaaksi, jolle Giral älysi heti nauraa. Lopuksi saimme hänet kuitenkin suopealle ja levolliselle mielelle. Hän ei sitten taas tietänyt mitä kaikkea tekisi osottaaksensa Giral'ille, kuinka erinomaisen vieraanvraisesti hän saattoi käyttäytyä ollessansa hyvällä päällä. Oltuansa yön meidän tykönämme lähti Giral seuraavana päivänä menemään Gantschun kylään, joka on heti Gantschun Point'in yläpuolella pohjoisrannalla. Sieltä aikoi hän mennä Mbe'hen Mpumu-Ntaban pääkaupunkiin, joka on Kongon oikealla rannalla.

Toukokuun 9 p:nä tulimme höyryveneellämme 14 tunnissa Msuatasta takaisin Leopoldvilleen, jonka valkamasissa Kintamon päämiehet olivat ottamassa minua vastaan sydämmellisillä tervetuloituksilla. Tämä ystävyysotos liikutti ja ilahutti kovin mieltäni. Tuntui aivan kuin olisin palannut kotia.

Minun poisaollessani oli Leopoldvilleen tullut neljä karavaania, tuoden kaikellaisia uutisia. Sain muun muassa tietää, että luutnantti Haron oli jättänyt asemansa luutnantti Nilis'ille vaan ett'ei Stanley-Pooliin ollut saapunut ketään upseeria rupeamaan kuudennen aseman päälliköksi eikä ketään ollut tulossakaan, vaikka monessa kirjeessäni olin pyytänyt eurooppalaisia lähetettäväksi Viviin.

En voinut enää odottaa pitempään ja lähetin siis toukokuun 10 p:nä valaskalaveneen ja kaksi kanoottia, lastina väkeä ja ainevaroja, kuudennelle asumalle, lähtien itse seuraavana päivänä matkalle Msuataan, jonne saavuin toukokuun 14 p:nä auringonlaskun aikaan.

Luutnantti Janssen näytti suurta toimelijaisuutta rakentamalla sinne täll'aikaa avaran huoneen. Gobila-papalle osotti hän lapsellista kunnioitusta, että tämä paksu vanhaherra oli aivan isällisesti ylpeää nuoresta upseeristamme ja risti hänet leikillisen mielen puuskauksessa „Susu-Mpembe'ksi“ s. o. „Valkoiseksi kananpojaksi“.

Lähetin sanansaattajan Vivin aseman päällikön tykö, sanomaan hänelle, että toimittaisi tänne heti kaikki eurooppalaiset, jotka olivat Ylä-Kongolle määrättyt. Mutta kun sanansaattajan lähdöstä alkaen ei ainakaan kuu-

kauteen voinut odottaa heitä Pooliin saapuviksi, niin katsoin olevan parasta tehdä höyryveneellä täll'aikaa tiedusteluretken ja tutkia Kwa-jokea, että voisi päättää, tuleeeko meille mitä erityistä etua, jos tutustumme tarkemmin tähän jokeen ja sen rantojen asujamiin. Sill'aikaa saattoi kuudennelle asemalle määrätty väki tehdä hyvää apua luutnantti Janssen'ille, jonka tuli sinne rakentaa huoneita, perata niiden ympäristöä, tehdä puutarhoja ja korjailla joelta, Msuatasta ja sisämaan kylistä sinne käyviä teitä.

Yhdeskolmatta luku.

Leopold II:sen järven löytö.

Lähdetään Kwa-jokea tutkimaan. — Mbihe ja Mfini. — Luonto Kwa-joella. — Hedelmällinen seutu. — Kanootin hinaaminen ei luonnistu. — Syntyperäiset ihmettelevät höyryvenettämme. — „Mutta älkää liian kovin säikähdyttäkö Gankabia“ -- Kemeh-saari. — Päämiesten hautauspaikka. — Joessa kahdennäköistä vettä. — Musije. — Petollinen Ila. — Ilma täynnä moskitoja. — Suolan tekeminen ruohosta. — Gankabi Musijen kuningatar. — Käskeliäs nainen. — „Lähde heti kanssani Ngeteen!“ — Polttopuut loppuvat. — Musije-Munono. — Vaikea saada tietoja. — Syntyperäisten vihamielisyys. — Odottamaton järvi. — Kinaista limaa vedenpinnalla. — Metsäisiä lahdelmia. — Kuokavaroista tulee puute. — Kohtaamme syntyperäisten kanootteja. — Kauhistus ja pako. — Takaa-ajo ja sukellus saamaan vainottua kiinni. — „Kylässä on monta parempaakin kuin minä.“ — Syntyperäiset karkottavat meidät. — Kulku ympäri Leopold II:sen järven. — Tauti ja palaus Leopoldvilleen. -- Lepäys Isangilassa.

Saatuani kolme tienopasta, kaksi Gobilan kautta ja kolmannen Gantschulta, pohjoisrannan veronkantajalta, lähdin toukokokuun 19 p:nä En Avant'illa tutkimaan Kwa-jokea *), joka, kuten minulle sanottiin, on kaksiahaarainen ja jonka vesi Mbihe-nimisessä haarassa on valkoista, mutta Mfini-nimisessä mustaa. Sitten vielä kerrottiin minulle Mbihen olevan leveän, nopeavirtaisen ja vaarallisen kanoottikululle, sillä se alkoi usein yht'äkkiä rajunakummuta ja pani siten vetensä hurjaan raivoon, jonka tehtyä se jälleen yhtä äkkiä asettui. Mfini sitä vastaan

*) Epätarkat Tschumbirin pojat ilmoittivat minulle v. 1877 tämän joen Ibari-Nkutu-nimiseksi, joka oli väärin. Sen rantojen asujamet nimittävät sitä Mbihen ja Mfinin yhdistyksen alapuolelta Kwaksi.

sanottiin olevan leveä ja tasaisesti juokseva joki, jota myöten saattoi kulkea pitkät matkat, kunnes tuli vastaan este, ahdas sola, jossa joen molemmat rannat koukistuvat melkein yhteen. Syntyperäiset kokivat selittää minulla tätä estettä siten, että panivat molemmat kätensä yhteen. Kuitenkin luulin minä heidän sillä tarkoittavan jotakin tiheää kaislikkoa, ruovokkoa, papyrus-kasvien tai vesililjojen turetuttamaa paikkaa, jommoisia usein näkee hitaisesti juoksevilla Afrikan joissa. Muita tarkempia tietoja emme voineet heiltä saada, sillä kauppijaat taas herättivät heissä epäluuloa meihin. Kuulimme ainoastaan peljättäviä huhuja joen varsien asujanten villiudesta ja että näillä oli terävämmät ja pitemmät keihäät, vahvempi ruumiinrakennus ja suurempi taipumus väkivaltaisuuteen joka tilaisuudessa, kuin muiden seutujen syntyperäisillä. En siis näin ollessa tohtinut pitääkään suurta toivoa enkä ajatella siellä enempää voivani toimittaa, kuin tutkia osan jokea ja joutuin palata takaisin.

Varustin höyryveneen 200 peninkulman matkalle s. o. kuusi päivää kulkemaan vastavirtaa, pannen siihen ruokavaroja korkeintaan yhdeksäksi päiväksi, koska niin kauan ainoastaan luulin viipyväni tällä matkalla. Otettuani sitten vielä mukaan muutamia pakkoja, muutaman arkun helmiä, muutaman tukun messinkilankakimppuja, polttopuita, öljyä, 14 omia miehiämme ja 3 tienopasta, sanoimme „En Avant hoi“ ja lähdimme matkaan.

Ei tuntia aikaa, kun tulimme Gantschun niemeen, jossa kävi joenuoman ahtauden tähden niin väkevä virta, että meidän oli pikaisesti laskeminen vasemmalle rannalle. Sitä myöten kulki edistyi matkamme jokseenkin joutuin, sillä siellä ei virta painanut niin kovasti vastaan. Tässä joenpolvekkeessa syöksyy vesi erinomaisen kovaa vauhtia. Etelärannalla on oivallinen alue maanviljelijöille vast'edes. Paitsi sitä, että maa siinä on sangen viljavaa ja kaikellaiseen viljelykseen sopivaa, on siellä myöskin kirkasta vettä, kukkuloiden vieruilla runsaasti polttopuita ja rakennustarpeita sekä valiten sellaisia paikkoja, joilta on ihana näköala joelle.

Puolessa tunnissa jouduimme Gantschun niemen ohitse, ja joki laajeni nyt 1½ peninkulmaa leveäksi siten, että

pohjoinen ranta vetäytyi takaisin. Etelärannalta katsoessa näkee siellä kauniita, metsäisiä kukkuloita, joiden läpi uurtelee lukuisia, siimeksisistä, viileistä notkoista juoksevia, kirkasvesisiä puroja. Etelärannalla ei ole mitään kaunista nähtävänä. Joenpenger kohoaa siellä kiviaksi, alastomaksi kallioylängöksi, jonka reunoilla ainoastaan on vaivaiskasvuista viitakkoa, notkoissa siellä täällä yksinäinen puu ja rotkojen suilla isompia puuryhmiä. Gantschun niemen kadottua pois näkyvistä, on alainen ranta täynnä nuorta metsää, joka estää kallioisia kukkuloita karuine vieruinensa takaa näkymästä. Yläältä päin jokea on näköala mitä kauneinta. Vasen ranta tekee mutkan pohjoisluoteeseen päin. Mutkan keskikohdalla laskeutuu Kongoon Kwa-joki, jota toisinaan nimitetään myöskin Kuangoksi ja Ibari-Nkutuksi. Ujansi alkaa oikealta rannalta ja kohoaa vähitellen kolmionmuotoisena, viheriänä kenttänä, joka näöltään on kuin linnoituksen ulkovieru, noin 250 jalkaa ylemmälle joenpintaa. Pohjoisrannan muotopiirteet vastapäässä ovat paljoo järeämmät. Kukkulat siellä ovat korkeammat sekä niiden vierut jyrkemmät; kuitenkin on maa metsästä päättäen hyvin viljavaa.

Kwa on suulta syvä, nopeasti virtaava joki ja noin 410 metriä leveä. Se tulee koillisesta päin ja Kongon suunta tällä kohdalla antaa pohjoisesta länteen käsin. Ensi silmäys sitä ylöspäin ei suuresti miellytä, sillä sen rannat ovat kuin punertavasta kivistä ja savesta tehdyt muurit sekä melkein äkkijyrkät.

Meiltä oli kulunut 3 tuntia 40 minuttia 12 peninkulman matkaan Msuatasta jokea ylöspäin, jonka tähden ja kun Gantschun kanssa sitten vielä oli hetken aikaa juteltava, me vasta klo 1,30 iltapuoleen pääsimme Kwa-joelle. Huomasimme heti tässä olevan paljoo enemmän polvekkeita kuin isossa joessa. Aina auringonlaskuun saakka oli meidän sitä ylöspäin kulkeissamme alinomaa poikkeileminen vasemmalta rannalta oikealle ja päinvastoin, niemekkeestä N:o 1 niemekkeeseen N:o 2 j. n. e., emmekä tavanneet mukavaa ankkuripaikkaa, ennenkuin pääsimme niemekkeen N:o 3 ohitse, jossa Manabisan alainen tasanko vasemmalla rannalla tarjosi toisellaista näköalaa. Joki laajeni siinä vähän ja oli eteenpäin pitkän matkan

suora. Heti oikealla rannalla oli toinen kylä nimeltä Matari. Ennenkuin tulimme niemekkeeseen N:o 5 oli meillä pikkuinen saari ihailtavana. Täällä väistyivät ylängöt loitommalle joesta, tehden tilaa kapeille, tasaisille penkerille, jotka voisivat tulla hyödyllisiksi, jos metsettyisivät paremmin. Niemekkeen N:o 5 toisella puolella oli Gobilan vanha kylä, jossa hänen köyhä veljensä oli päämiehenä. Mutta mökkien viheliäisestä näöstä päättäen, oli se kaikkien avunvarojen täydellisessä puutteessa. Koska yksi tienoppaistamme oli Gobilan arvokkaimpia alamaisia, niin kyläläiset ottivat meitä vastaan sangen ystävällisesti. Mutta sitten tuli pilkko-pimeä, ett'emme voineet erottaa enää mökkien muotopiirteitäkään.

Seuraavana aamuna, kun mieheni hakkasivat puita ja tanskalainen matroosi Albert Cristopherson — joka oli oppinut puhumaan hyvästi syntyperäisten kieltä, ollut suurena apuna rattaiden kuljetuksessa, tullut taitavaksi puusepän töissä ja koneenkäyttämässä — kuumensi höyrynpannua, oli minulla hyvä tilaisuus tutkia penkereiden maanlaatua. Gobilan alapäämies kuljetteli minua ympäri vainioita ja cassava-maata, nyhteli nähdäkseni juuri-hedelmiä, jotka olivatkin kunnan mukuloita. Joka maanviljelys näyttelyssä olisivat ne isoudestaan ja hyvälaatuisuudestaan saaneet ensimmäisen palkinnon. Sitteen näytti hän minulle sokeriruokoa, joka oli erinomaisen korkeaa ja mehukasta. Minä käyttäydyin ikäänkuin kaupunginpoika, päästyänsä vapaapäivänä maalle. Minä ihailin kaikkea, söin raakaa cassavaa, imeksin sokeriruokoa kuin Sisä-Afrikan raakalainen, pureksin mehuisia valkoisia ja pehmeitä maapähkinöitä. Panin niitä sitten vielä taskuni sekä lakkinikin täyteen ja palasin runsaiden maantuotteiden kanssa höyryveneelle, näyttämään niitä Albertille, joka ymmärsi panna niille oikeaa arvoa ja alkoi paikalla pureksia sokeriruokoa valkoisilla hampaillansa. Hänen iloisesta hymyilystänsä näin, kuinka tyytyväinen hän oli nykyiseen oloomme. Ensi kertaa Afrikkaan tulomme jälkeen olimme nyt vapaina rasittavasta, kovasta työstä ja unhotimme pois mielestämme kaikki vaivat ja puutteet, joita yhdessä olimme kärsineet. Olimme nyt iloiset kuin koulupojat ollessansa lupapäivänä

huvittelemassa. Toivoimme Jumalan avulla saavamme vielä paljonkin huvia.

Saatuamme höyrynpannun tarpeellisen kuumaksi ja polttopuita veneeseen, lähdimme tältä maallenousupaikalta jatkamaan matkaa jokea ylöspäin. Näimme pikkuisen, ruohokkaan saaren, jonka tyven salmi erotti vastakkaisesta kauniista rannasta. Laskimme tähän salmeen ja kohtasimme siellä kanootin, joka oli matkalla jokea alaspäin Stanley-Pooliin, lastina elefantinluuta. Kanootissa oli meidän tienoppaamme ystäviä, joita puhuttelimme. Heti sen jälkeen tapasimme kiinni kaksi muuta kanoottia, jotka kulkivat ylöspäin kuningatar Gankabille, joka kansakuntansa kanssa asui Musije-nimisessä kylässä. Hirmuinen pelko näytti ensin valtaavan kanoteissa olijat, mutta meidän pää-tienoppaamme Ankoli rauhoitti heidät heti. Heillä oli kanoteissansa isoja olutruuseja, läjittäin kuivatuita kaloja ja saviastioita, jotka he olivat ostaneet Ujansista. He olivat käyneet siellä kauppaa tekemässä ja palasivat nyt kotiinsa Musijeen.

„Olisiko teistä mieleen, jos ottaisimme kanootinne veneemme perään?“ kysyimme heiltä.

„Niin — emme oikein tiedä. Me pelkäämme noita pyöriviä koneita (höyryveneen rattaita)“.

„Oi, älkää niitä peljätkö! Me annamme teille köyden, josta saatte pitää kiinni. Kun vaan hoidatte peräsiintä, niin kaikki käy hyvin, ja Ankolin puheen mukaan joudumme vielä tänä iltana Musijeen“.

He suostuivat koettamaan. Me annoimme heille köyden, johon he tarttuivat kiinni. Höyryvene lähti liikkeelle ja sen rattaat alkoivat ehtimiseen lykätä taaksepäin ruskeita laineita hyvää vauhtia. Pakosta täytyi kanootinkin keulan nyt halkaista vettä nopeasti, josta sen peränpitäjä tuli niin hämillensä, että lasi kanoottinsa kääntymään vinoon laineiden vastaan. Ne kuohuivat tietysti laidan yli kanoottiin, ja vaaran uhatessa hämmentyivät kanootissa olijat vallan kyvyttömiksi. Köydestä pitävä syntyperäinen oli tempautua jokeen ja kanootti mennä kumoon, joten meidän oli seisattaminen veneemme. Syntyperäisparat pudistelivat päätänsä, sanoen:

„Ei tämä käy laatuun; nuo pyörivät koneet ovat pahat. Ne ajavat liian paljon vettä päällemme“.

Me viittasimme heille jäähyväiset ja jatkoimme matkaa yksin.

Heti sen jälkeen alkoi Mabuan kylä oikealta rannalta näkyä. Sen mökit olivat lehevien bananien peitossa ja sen ympärillä miellyttäviä kukkuloita joka taholla. Se oli erinomaisen kaunis paikka. Joki laajenee sillä kohdalla sanottavasti. Vasemmalla rannalla on leveä tasanko joka mahtoi olla hyvin viljavaa maata, koska sen pinnassa oli lietekerros, kuten rannan monista uurroksista saattoi nähdä.

Mabuan yläpuolella muuttuu tämä joki pian sanoen toiseksi Kongoksi, sillä se laajenee siinä kolmatta peninkulmaa leveäksi.

Sitten tulee näkyviin Embo-Embo. Sen ympärillä on lehto isoja puita ja laaja tasanko, joka leviää sisämaahan päin kaukana sinertäville vuorille asti. Vasen ranta on myöskin viljavaa, metsäistä tasankoa, jossa on lähellä jokea lukuisia kyliä, niink. Livini, Mabula ja monta muuta. Kylien välillä on kalastajien mökkejä, joilla kullakin on pikkuinen kanoottilaivasto. Joessa on lukemattomia, ruohoisia pikkusaaria, jotka kapea salmi aina erottaa toisistaan. Niistä lähti parvittain lentoon toisensa perään haikaroita, ankoja ja pelikaaneja, säikähtyneinä höyryveneemme puuskimisesta, vihellyksestä ja rattaiden kohusta. Jokihevosekset sitä vastaan odottelivat malttavaisina tätä hirvuista ilmiötä lähemmäksi, joka häiritsi heitä rauhallisessa asentopaikassansa. Mutta vihdoinkin tekee veneemme enenevä melu heillekin sanomattoman kiireen, ett'eivät enää halua pitempään välinpitämättömien näköisinä mietiskellä, vaan katoavat peljästyneiden kalojen tavalla veden alle.

Mabulan luota on Kwan laakso hyvin leveä. Molemmilla rannoilla on reheväruohoisia tasankoja, jotka leviävät kaukaisille, tummansinertäville kukkuloille.

Heti Mabulan takaa kuljemme salmen läpi oikealle rannalle ja seisatamme, saadaksemme puhua muutamien kanooteilla kulkevien kanssa, jotka näyttivät tahtovan lähestyä meitä.

„Mihinkä aiotte? Mitä tarkoitatte ja mikä kappale se on, joka itsestänsä kulkee meidän vesillämme?”

„Aiomme käydä Gankabin tykönä“, vastasi Ankoli vakuuttavalla ja asiaan perehtyneen tavalla, unhottaen, että hän itsekin vielä muutama päivä takaperin pelkäsi höyryvenettämme. „Tässä on Bula-Matari, suuren Gobilan veli, ja tämä on hänen veneensä. Kukapa se muu, kuin valkoinen mies, saisi tällaisia veneitä syntymään, sen hyvin tiedätte“.

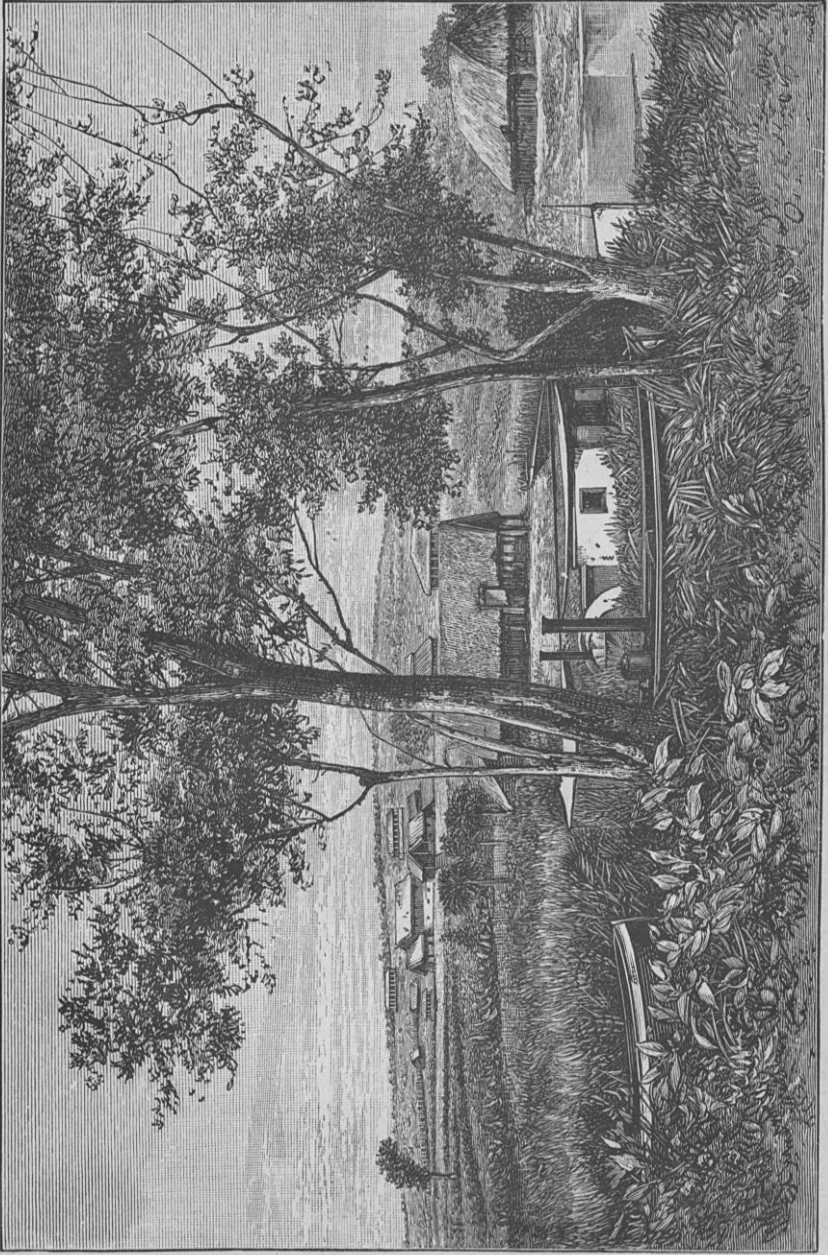
Nyt kuului ihmettelemisen huudahtuksia kanooteista. Syntyperäiset lähestyivät venettämme, mutta hyvin varovasti, sillä he pelkäsivät koneiden taas rupeavan pyörimään ja hukuttavan heidät.

Kun sitten ilmoitimme tahtovamme jatkaa matkaamme, päästäksemme sijoittumaan johonkin sopivaan paikkaan yöksi, niin huusivat he meille: „Mutta katsokaa, ett'ette liian kovin säikäytä Gankabia! Olkaakin hyvin ystävälliset hänelle!“

„Tietysti! Ja mekö tahtoisimme säikäyttää häntä nais-raukkaa, johan jotakin!“

Sen jälkeen rupesi kaukaa edeltämme näkymään Kemeh-saari, kohoten korkean metsänsä kanssa paljoa ylemmälle vedenpintaa ja tasankoa. Mutta vaaleansinertävä taivas, josta aurinko oli kaiken päivää lähettänyt polttavia säteitensä, alkoi nyt pilveillä. Lännestä päin nousi ryhmittäin harmaita pilviä, jotka vihdoin peittivät auringonkin ja synkistyivät. Päivä näkyi tahtovan päättyä ankaralla ukonilmalla. Jo paljoa ennen, kuin tapasimme sopivan yösijan, alkoivat salamet elostaa mustassa pilvessä ja iskeä tulta. Jyrähtelevä ukkonen ilmoitti meille rajuilman tulon. Vähitellen kiihtyi tuuli, ja koska se oli myötäinen, niin levitimme matkan joudukkeeksi yhden purjeen. Mutta laajalla tasangolla, oikealla puolella, ei ollut mitään nähtävänä, josta olisi saanut polttopuun apua. Ja koska alkoi sataa k:lo 5,45, niin täytyi meidän jäädä veneen kanssa yöksi noin peninkulman päähän tiheästä pensasmetsästä, josta toivoimme seuraavana aamuna saavamme polttoaineita.

Emme olleet hyvin varanneet itseämme tähän sateiseen, myrskyiseen yöhön. Mutta airon päälle levitetyn

Leopoldville, huhtikuussa 1882.

purjeen alla ollessamme eivät vaatteemme kastuneet läpimärjiksi, vaikka niiden kosteiksi tulemista ei voinut välttää.

Seuraavana aamuna oli pitkälistä viivykkiä, ennenkuin pääsimme jatkamaan matkaamme, sillä polttopuita oli hankittava kaukaa, lietteisen tasangon takapuolelta. Kuitenkaan ei nuoresta pensasmetsiköstä saanut kunnollisia polttopuita. Maallenousupaikkamme oli muuttunut vesiseksi suoksi, jonka näkö, ilman ollessa kalsea ja kostea, teki tilamme meistä yhä vastenmielisemmäksi. Vaikka kyllä kuumensimme hoyrynpannua, kesti kuitenkin monta tuntia, ennenkuin höyry manometrissä nousi tarpeellisen korkealle. Päivän jouduttua puoleen pääsimme vasta lähtemään matkaan.

Nyt tuli pyhä Kemeh-saari, jonne Wabuman kuninkaat ja kuningattaret haudataan korkeiden puiden varjoon. Parvittain papukaijoja lentää pyyhkäisi ylitsemme vilkastuttaen ilman äänellänsä. Turturikyhykkyt pitivät lemменkuherrusta, viehätellen luoksensa poissaolevia armaitansa. Sudenkorentoja lehnähteli veneesemme, ja isot paarmat tavallisten kärpästen kanssa pureskelivat meitä, ett'emme saaneet rauhassa ajatella päämiesvainajia, jotka balsameerattuina lepäsivät pyhällä saarella levollisen unhon helmassa.

Laskien likeittäin rantaa, tulemme kohtaan, jossa harmaat kalliolyängöt laskeutuvat rannalle aivan vedenrajaan. Kuljettuamme sitten niemen ohitse, tehtyämme puoliympyrän muotoisen kaarroksen lahdelman rannan mukaan ja kierrettyämme vielä toisen kallioisen niemekkeen, saavumme kansakkaan Musije-asuntolan alapäähän.

Koska aamu oli sangen epämiellyttävä ja edellinen ilta kiireellistä polttopuita tiedustellessa, niin unhotin mainita, että vesi Kwan oikeassa puolella on mustanruskeata kuin kahvi ja vasemmalla vaaleanharmaata melkein kuin kalkkivesi. Musta vesi tulee oikeanpuoleisesta Mfini-haarasta ja harmaa vasemmasta Mbihe-haarasta.

Näiden haarojen yhtymäpaikassa on Musijen keskus. Koska niissä on niin erinäköinen vesi, on matkustavainten vast'edes helppo osata toisesta haarasta toiseen ilman tienoppaitakin. Pikimmältään silmällä näköalaa ei saa selvää, mitä suuntaa on kuljettava. Näkee ainoastaan

laajan, aukean alan, joka on vaaleanviheriää ruovokkoa ja näyttää etempää katsoessa aaltoilevalta viljavainiolta. Siinä yhdistyy kaksi vesihaaraa, yhtä leveää kuin Seine Pariisin kohdalta, siksi joeksi, jota myöten tulimme Musijeeseen.

Höyryvenemme tulo pani Musijen asujamet tietysti sangen kiihkeillensä. Meistä oli se mieleen, sillä tuskin olisi pienempi ihme saanut uneliaita musijelaisia päivällislevolta, olutjuomingista ja lorunlaskusta ulos asunnostansaakaan. Mutta sanoma tällaisen ilmiön tulosta pani kahdessa minutissa koko asuntolan liikkeelle. Joukottain virtasi väkeä rannalle ja uskaliujaimmat työntäytyivät keveillä kanooteillansa joelle virran ajelehtavina silmäilemään kunnallista rakennusta, joka ihmisen avutta, aivan itsestensä, piirtää pitkin Kwan pintaa, tehden taaksensa veteen kaksi vastakkaisiin suuntiin leviävää, pitkää vesipengertä.

Tämän yhteiskunnan perustajalla mahtoi olleen tarkka asioimamiehen silmä. Ei kukaan europalainenkaan olisi osannut valita sille mukavampaa paikkaa. Se on viljavalla, kivettömällä penkerellä, joka, veden korkeimmillansakin ollessa, on noin 20—40 jalkaa ylempänä joenpintaa. Hyvän matkan päässä sen takana on matala, ruohokas selänne, jonka laajat vierut ovat omansa puutarhoiksi, viljamaiksi ja laitumiksi. Harmaata Mbiheä myöten pääsee ylöspäin kulkemaan monta päivänmatkaa. Saman edun tarjoaa myöskin musta Mfini. Ala-Kwan kautta voi olla yhdistyksessä Stanley-Poolin kanssa, jossa vaatemarkkinoita pidetään, ja Ujansin kanssa, josta saa vaihettaa elefantinluuta, olutta ja siviastioita väriaineella, kuivatulla kalalla, hirssillä, maissilla ja tupakalla. Tällaista tavaraa saavat musijelaiset runsaasti jokiensä varsilla asuvilta monilta kansakunnilta.

Kysyttyänsä, sai Ankoli tietää kuningatar Gankabin menneen kanootilla Mfiniä ylöspäin. Mutta he eivät virkanneet, milloin hän takaisin tulee; joko eivät sitä tietäneet tai eivät tahtoneet sanoa. Kukaan ei ottanut pyytääksensä meitä kylään.

Me kysyimme Ilaa, Kibibin rouvaa, joka oli lukemattomia kertoja vannonut, että Bula-Matari oli hänen

„miehensä“. Ila tuli, mutta aivan raivoisena. Hän naisriepu ei antanut itseänsä miellyttääkään edes. Oli petollinen ja samallinen kuin muutkin täällä. Hädänhetkenä hän kielsi „miehensä“.

„Häh, Bula-Matari“, säkätti hän, ottaen kaulastansa kiinni käsillään. „Olenko minä kaulaton? Pitääkö tämä ainoa kaulani leikattaman poikki sinun huviksesi? Kuka minä olen, että pyydät minua ottamaan sinut vastaan, Gankabin ollessa poissa? Hiiteen sellaiset houkkiot! Kaulani on minulle kalliimpi kuin sinun kankaasi“.

„Ila, Ila“, vastasin minä. „En koskaan enää luota naisen sanoihin. Tällainenko se suuri rakkautesi minuun onkin! Olenko minä antautunut mahtavan joen, kallioisten niemekkeiden ja ryöppäiden vaaroihin ja kulkenut Kwa-jokea ylös, saadakseni tällaisen kohtelun sinulta, joka koko Mfwan ja Kintamon kuullen tunnustit minut „mieheksesi“. Ila, Ila! Kiittämätön, petollinen ja huikeenteleva Ila! Jää hyvästi, paha pettäjäätär! Minä menen matkaani. Ole rauhassa!“

Höyry oli sill'aikaa noussut kymmenen atmosferin painoon, ja komennettuani „eteenpäin“, näytti En Avant olevan raivoisena minun tavallani, sillä se lähti kulkemaan sellaista kyytiä, että rannalle kokoutunut väkijoukko nosti ihmettelemishuudon.

Tämä Musijen asuntola, joka on joen oikealla rannalla ja ulottuu Mfinistä Kwa'han, on viittä peninkulmaa pitkä. Asujamia on siinä noin 5,000 henkeä. Gankabi hallitsee itsevaltaisesti Wabuman kansakunnan tätä osaa, ja nähtävästi pitävät alamaisensa häntä suuressa kunniaassa. Hänen poikansa Buguku on Kwan molempien rantojen päämies, ja tienoppaiden ilmoitusten mukaan on hänen alueensa sangen laaja.

K:lo 5,⁴⁵ rupesimme leiriin Mfinin vähäiselle saarelle joka oli muutaman peninkulman alapuolella Mbutschia. Tähän asti olimme olleet jokseenkin rauhassa moskitoilta sillä niitä ei ole Vivissä eikä Manjangassa. Leopoldvillessä vaivasivat ne meitä alussa, mutta meidän alinomaisen maan perkaamisemme ja kaivamisemme ei ollut niistä mieleen, jonka tähden ne sieltä hävisivät pois. Msuatassa oli niitä niin vähän, että muskiton näkeminen oli mel-

kein harvinaisuutta. Mutta tällä alaisella, ruohokkaalla seudulla ja Mfinin laajoissa ruovokoissa oli niitä hirmuisesti. Joka paikka veneestämme, paitsi höyrypannu, oli täynnä näitä kylläntymättömiä hyönteisiä. Albert ja minä saimme jokseenkin suojelluksi itsemme niiltä moskitoverkoilla, mutta veneemme miesraukoilla oli pitkä ja kiusallinen yö. Vaikka he polttivat ympärillensä tuliroihuja, tekivät sakeaa savua ja pitkiä ruohoviuhkoja, ei niistä ollut juuri mitään apua.

Polttoaineita oli täällä hyvin niukalta. Me keräsimme veneesemme mitä kuivan puun tapaista saimme. Vasta kahdeksan aikaan jouduimme 21 päivän aamuna lähtemään tältä saarelta.

Näytti ikäänkuin olisimme kulkeneet ruovokkaista joen suistamaa ylöspäin, sillä koko 15 peninkulmaa leveä lakeus oli viheriää ruovokkoa, jonka pituutta emme tunneneet, vaan jonka läpi molemmat joenhaarat juoksivat peninkulmia pitkältä. Kuljettuamme kappaleen matkaa, alkoi vasemmalla puolella, noin peninkulmaa kaukana joesta, rivi kukkuloita, joiden huiput osaksi, vaan vierutylteistään olivat metsäiset. Oikealta puolelta näkyi myöskin rivi kukkuloita, mutta ne olivat noin 15—20 peninkulmaa loitolla ja niiden väli joenrantaan asti alaista, tasaista ruohokkoa, jossa siellä täällä oinoastaan oli rujo-kasta viitakkoa ja muutamissa paikoissa mitättömiä puuvillapuita. Pehmeän, tattimaisen ja kinteisen laatunsa tähden olivat ne kelvottomia polttopuiksi sekä sangen outoja meille, joilla tähän asti aina oli ollut tekemistä kallioiden ja kovalajisten puiden kanssa. Oli jäädä mainitsematta, että vesi joessa oli juuri päässyt korkeimmilensa ja ruvennut jo alenemaankin, joka näkyi siitä, että musta savi, jossa vesiheinä kauniisti rehotti, alkoi jäädä kuivillensa.

Tarve on opettanut syntyperäisiä ottamaan suolan salpietarinsekaisesta ruhosta. Kesä-, heinä- ja elokuulla lyövät he sitä kosolta maahan ja antavat sen itsestensä kuivaa. Sitten kokoavat he sen ja polttavat. Ottavat siitä jääneen tuhkan ja keittävät savikruukuissa. Siitä lähtee likaisenharmaata suolaa, joka seisattuu kruukun pohjaan.

Erittäin outoa oli se, ett'ei tässä joessa ollut joki-

hevosia, vaikka täällä oli lihavia laitumia ja niitä on runsaasti Mbihessä. Lienee syynä ollut se, että nyt oli ylävesi. Joki oli paisunut reunojensa yli ja täyttänyt rannoilta vedenrajojen ulkopuoliset syvänteet, joissa nämät eläimet ehkä muina vuodenaikoina rauhassa asensivat. Koko Mfini-joessa emme nähneet yhtä ainoata jokihevosta ja hyvin harvinaisia olivat krokodiilitkin.

Leiristä lähdettyämme kohtasimme tunnin kuluttua kaksi vahvasti miehitettyä kanoottia. Etummaisessa niistä oli nainen, joka ensin souti kaikin voimin, vaan pani sitten oikean kätensä omituisella tavalla puuskaan. Ankoli tunsu hänet ja sanoi: „Se on Gankabi!“

Me tietysti seisatuimme heti kohdatessamme niin kuuluisan naisen kuin Musijen kuningattaren, Gobilan ystävättären, joka oli tärkein henkilö koko joella. Vähääkään pelkäämättä lasi hän 45 jalkaa pitkän kanoottinsa pitkittäin höyryveneemme viereen. Tämä teko jo osotti hänessä olevan luonnetta. Hän otti aironsa veneeseen ja käsi puuskassa silmäili meitä hetkisen terävästi ja tarkkaavasti, mitään puhumatta.

Luultavasti kuulteli hän Ankolia, joka syntyperäisten tavalliseen tapaan alotti kertomuksensa alusta pitäen ja juurtajaksain jutteli sen loppuun. Hän silmäili tarkkaavaisesti Bula-Mataria ja tämä samoin häntä. Paitsi tukkaa ja ihonväriä ei hänessä ollut mitään neekerimäistä. Kun kuvailee mielessänsä naisen, jolla on Martta Washingtonin kasvot, mutta iho pronsinmusta ja tukka lyhyt, käherä, niin saa tarkkan kuvan kuningatar Gankabista. Kun sitten vielä ajattelee tämän kuvan 5 jalkaa 7 tuumaa pitkäksi, rotevajäseniseksi, leveäharteiseksi ja sen lanteille ison ruohovaatteen, yläpuolen ruumista, jalat ja pään paljaiksi sekä ilman muita koristeita kuin raskas vaskinen rengas ranteessa, niin on samaa kuin näkisi Gankabin itsensä aivan elävänä.

Tällaiset ankarat, totiset, vakavat, Maria Washingtonin näköiset neekerinaiset ovat hyvin harvassa. Matkaillessani vuosikautia „Mustien maanosassa“, olen nähnyt Afrikan naisia jo ainakin 200,000, mutta niissä ei muistaakseni ole ollut kuin puolen tusinaa tämänkaavaisia. Näillä on kaikilla matala otsa, terävä leuka ja erään-

lainen naisen vienous kasvoissa. Mutta keissä tämä muoto on ilmeisimmästi esiytynyt, ne ovat olleet hallitsijattaria, tavallansa jaloja ja eteviä, esim. Ugandan kuningatar-äiti ja Gankabi, Musijen kuningatar. Ett'ei tämä jälkimmäinen näyttäytynyt jalompana, siihen oli syynä tilaisuuden puute. Ehkä olivat Etiopian Kandake ja Grakkuksien äiti Kornelia samankaavaiset. Olen huomannut kaikkien tällaisien naisten kasvoissa jyrkät perikuvallisen äidillisyyden juonteet.

„Sinä olet sitten Bula-Matari?“ sanoi hän, ei lempeästi, vaan tiukasti.

„Niin olen“.

„Tule mukaani! Voit jäädä nyt Ngeteen, ja huomenna menemme yhdessä Musijeen“.

Eikös hän jo ruvennut minua komentamaan.

„Suo anteeksi Gankabi! Näin Musijen jo eilen, vaan musijelaiset karkottivat minut. Lähdin kulkemaan jokea ylöspäin ja tahdon nyt nähdä sen yläpään“.

„Mitä? Etkö tahdo tulla kanssani Ngeteä pitemmälle? Etkö tiedä, että olen Gankabi, ja mitä minä sanon, pitää tapahtuman? Ymmärrätkö?“

„Vallan hyvin. Ankoli on kertoillut minulle Gankabista. Gobila on jutellut minulle Gankabista. Tiedän kyllä, että Gankabi on suuri, Bugukun äiti ja wabumujen kuningatar. Mutta minä olen Bula-Matari, mies, joka särjen kiviä“. (Tällaisten kopeain parissa on aina parasta huomauttaa omia ansioita. Joll'en sitä olisi tehnyt, niin ylpeä amatsoona olisi ehkä näyttänyt minulle, mitä aseellinen äiti voi saada aikaan. Yhä vielä oli hänellä airo kädessä).

„Ole huoletta! Tule paikalla Ngeteen! Minkätähden tarvitset nähdä jokea? Ngeten toisella puolella ei ole mitään katsottavaa. Molemmat rannat yhtyvät siellä näin (hän näytti käsillensä). Usko minua ja tule mukaani!“

„En voi“, vastasin minä. „Tänään en halua tulla Ngeteen. Tahdon ensin nähdä tämän joen lopun ja palatessani voin käydä luonasi, jos olet silloin Musijessa ja tahdot niin. Joll'et tahdo, niin menen ohitsesi jokea alas, samoin kuin nyt kuljen ylöspäin“.

„Minua ihmetyttää tuo aikeesi. Kuinka voisit pala-

tessasi päästä Ngeten ohitse. Asujamet eivät sitä salli. Kukaan ei saa kulkea Ngeten ohitse. Sen asujamet ovat pahoja ja tappavat teidät kaikki“.

„Vai niin! Minä tietysti kovin pahastun, jos meidät otetaan pois päiviltä. Mutta sentään on minun jatkaminen matkaani eteenpäin“.

„Minkätähden?“

„Nähdäkseni jokea“,

„Ja mitä aiot tehdä sillä, nähtyäsi sen?“

„En mitään. Nähtyäni sen pään, palajan takaisin“.

„Hyvä kaikki. Kuules nyt. Pysähdy täällä. Mene tuonne rannalle ja odottele vähän, niin hankin sinulle jotain syömistä ja sitten menemme yhdessä Musijeen“.

„En voi. Olen hyvilläni, että sain nähdä sinut. Mene Ngeteen asioillesi ja odottele siellä kaksi, kolme päivää. Minä palajan takaisin ja menemme sitten Musijeen“.

„Ei, ei, ei! Älä hupsuttele Bula-Matari. Tule kanssani lähimpään kylään ja pysähdy siellä, niin toimitan sinulle ruoka-aineita. Sitten käyn noutamassa kapineeni Ngetestä ja vielä tänään menemme yhdessä Musijeen“.

Vihdoin suostuin lähtemään hänen kanssansa lähiiseen kylään, jonne tultuamme hän toimitti minulle vuo- hen ja muutamia banania. Nämät olivatkin minusta mieleiset lahjat. Odotimme tunnin aikaa häntä Ngetestä takaisin, mutta lähdimme sitte matkaan, peläten hänen rupeavan taas itsepäisesti meitä suostuttelemaan. Ngeten alkaessa näkyä, joka on iso ja kansakas paikka, niinkuin Musijekin, käskin Albertin kuumentamaan höyrynpannua 8 atmosferiin. Saatuamme sen määrän höyryä, laskimme nopeaa vauhtia Ngeten ohitse, huolimatta yhtään sen asujanten raivoisasta huudosta ja Gankabin jäykistä, äidillisistä viittelyistä, joka kookkaan ruumiinsa kanssa näkyi sieltä toisten joukosta.

Ngete on vasemmalla rannalla ja sen luota alkaa pitkä saari, joka jakaa veden kahtia. Itse kylä on punertavalla savipenkerellä, joka kohoo ylös keskeltä ruovokkoa. Sen yläpuolella on Impalin kylä, ja noin 5—6 peninkulmaa ylempänä alkaa Muleken alue, jonne saavuimme klo 3 iltapuoleen. Polttopuumme olivat melkein loppussa eikä toisia ollut yhtään tiedossa. Metsäiset ylängöt

molemmilla rannoilla näyttivät olevan noin peninkulmaa kaukana joesta. Tiedustettuani seudun suhteita Ankolilta, näin olevan parasta ostaa polttopuita, leipää ja banaaniam. Voi siis ymmärtää, millainen seutu tämä oli, kun ei polttopuitakaan saanut ostamatta.

Syntyperäisiä tuli luonnontekoista kanavaa myöten meidän tykömme. He olivat sangen villinnäköisiä. Naisilla oli waijansilaisten tapaan kaulankoristeena paksut messinkirenkaat, noin 10—60 naulan painoiset ja säärissä sekä käsivarsissa samoin täysiläät renkaat. Heidän hiuksensa olivat korkealla nupulla ja heidän keihäänsä ikäänkuin zululaisten assegat. Niiden varret olivat erinomaisen kauniisti tehdyt, pitkät ja hienot.

Ankolin välityksellä tulimme heti ystäviksi Muleken päämiehen Ifwen kanssa. Mutta keskustelumme olivat, niinkuin tavallisesti Afrikan ruhtinain kanssa, sangen pitkälliset ja tuskauttavat. Vaikka muukalainen koettaisi miten hyvänsä saada asioista lyhyessä ajassa päätöstä, vaikka hän vihastuisi ja olisi harmista haljeta, siitä ei olisi hänelle pienintäkään apua. Täällä ruokorantaisella joella oli höyryveneellä kulkijankin vaikea voittaa asiahaarojen mahtipontisuutta. Polttopuista piti meidän maksaa 100 messinkilankakimppua, joiden arvo tällä seudulla oli 6 pensia kimppu. Kalaa oli yltäkyllin sekä tuoretta että kuivattua. Kuivattu 12 tuuman pituinen monnikala maksoi messinkilankakimppun, s. o. 3 pensia. Kuudesta samankokoisesta tuoreesta kalasta piti maksaa neljä kimppua, s. o. 2 shillingiä.

Lastina kuivia polttopuita lähti höyryvenemme toukokuun 23 p:nä, puolenpäivän aikaan, jatkamaan matkaa Mulekesta ylöspäin.

Vasemmalla rannalla asuvia kansakuntia, joiden alueet ulottuvat pitkälle sisämaahan päin kutsutaan basassoiksi. Muleke oli ensimmäinen heidän alueitansa, johon tulimme. Heidän kielensä eroaa ainoastaan vähän wabumien murteesta, joten meille oli Ankolista täälläkin vielä hyötyä.

Ndua-niminen kylä, joka on toisella korkealla savi-
penkerellä, oli kuin muuan Niilin kylä tulvan aikana. Vaikka se oli ainoastaan 12 jalkaa ylempällä joenpintaa, näytti sieltä kuitenkin olevan laaja näköala ympärillä

aaltoilevalle ja suhisevalle ruohomerelle, sillä me näimme selvästi sieltä mustat asujamet, jotka seisoivat ryhmissä, silmäillen meidän höyryn ja purjeiden avulla lähenevää höyryvenettämme.

Kuljettuamme muutaman peninkulman Nduasta ylöspäin, tulimme pitkän saaren yläpäähän. Tämän saaren ohitse kulkemiseen oli höyryveneeltämme kulunut viisi tuntia. Sen viimeisen nenän kohdalla on oikealla rannalla Ganto-niminen kylä. Klo 5 iltapuoleen rupesimme leiriin vasemmalle rannalle, lähelle puuvillapuumetsikköä, josta koetimme haalia vähän kuivia puita.

Päivän valjetessa lähdimme 24 p:nä taas matkaan. Klo 7 tulimme joenmutkaan, jossa oli metsikkö kovalajisia puita. Tämä oli aivan outoa tällä tienoolla, ja me käytimme löytämäämme aarretta hyväksemme. Kahden tunnin kuluessa kokosimme siitä veneesemme polttopuita ainakin 18 tunniksi.

Tuntikauden matkattuamme, tuli iso Ndu-Kumbin kylä, joka oli vasemmalla rannalla, ja klo yksi iltapuoleen saavuimme Musije-Munonoon, jossa Ankolilla oli ystäviä. Sentähden jäimme lopuksi päivää siihen levähtämään ja ostimme kylästä nuorta hirssileipää moneksi päiväksi. Leivät olivat rullanmuotoisia, 9 tuumaa pitkiä ja läpimitaten tuumaa paksuja. Messinkilankakimpulla saimme 30 semmoista leipää.

Vaikka kyllä koetimme, emme kuitenkaan saaneet syntyperäisiltä mitään semmoisia tietoja, jotka olisivat antaneet toivetta, ylempänä jokea olevan jotain erinomaista nähtävänä. He juttelivat meille kernaasti, mitä tiesivät. He ilmoittivat meille paikkojen ja kansakuntien nimet ja minkä kylien asujamet olivat „hyviä ihmisiä“ lisäksi päätteeksi, että rannat „joen lopussa“ menivät yhteen, josta edelleen ei voinut enää päästä höyryveneellä.

Ngetestä eteenpäin oli joki noin 250—400 metriä leveää ja tarpeeksi syvää kaikellaiselle laivakululle. Vaikka mies kaiken aikaa seisoj veneen keulassa ja luotilanka kädessä alinomaa mittaili joen syvyyttä, ei missään ollut matalikon tapaista. Joki virtasi hyvin tasaisesti, noin 2 solmunväliä nopeasti sekä oli rannasta rantaan vallon puhdasta ja esteetöntä. Ei ollut hakoja eikä hietamata-

likkoja sen rukoheinäisillä rannoilla. Jos täällä olisi ollut metsää joen varsilla, niin olisi tämä joki tasaisen juoksunsa, syvän vetensä ja esteettömän uomansa tähden ollut meistä vielä mukavampaa laivakululle kuin Kongo. Ei keinotekoinen kanavakaan voisi olla sitä parempi, sillä sen polvekkeetkin olivat, vaikka tosin epäsäännölliset, hyvin pitkät. Ei missään mutkassa vesi pyörteillyt eikä ristiin virrannut. Ei missään niemekkeessä virta muutunut väkevämmäksi. Joka paikassa, jyrkissä polvekkeisakin, missä sellainen sattui olemaan, kävi tasainen virta

Musije-Munonosta lähdettyämme toukokuun 25 p:nä oli oikealla rannalla heti Mukana-niminen kylä, joka sa-
nottiin olevan eripuraisuudessa edellisen kylän kanssa. Puolenpäivän rinnassa tulimme Jamvuun, joka kylä oli savikunnaalla, noin 80 jalkaa ylemmällä joenpintaa. Vaikka koetimme esiytyä ystävällisesti, ei sen asujamet meihin mielistyneet, vaan aseet kädessä silmäilivät meitä äänettöminä ja töllistellen. Banana-lehdoista päättäen, joita oli kylän ympärillä, mahtoi Jamvussa olla runsaasti ruokaineita.

Kuten puolenpäivänlaskuni osotti, olimme eteläleveyden 2° 27' kohdalla. K:lo 12,⁴⁵ kuljimme Unkurin ohitse ja jatkoimme matkaa, kunnes alkoi tulla pimeä. Näköala pysyi yhtälaisena. Molemmilla rannoilla oli noin puolta peninkulmaa leveä ruovokko, ja sen takana rivi matalia kukkuloita, joiden luokse ei voinut päästä kuin kapeilla kanooteilla ruovokon jalkaa leveitä solia myöten.

Kuljettuamme pitkän, suoran joenjakson, tulimme illansuussa äkkipolvekkeesen. Oikean puolen ylängöt vetäytyivät jyrkästi vasemmalle päin, että näytti kuin joki olisi niiden juurella loppunut. Rannanruovokko mataloitui, ja ensi kerran saatoimme nyt silmäillä joen ja ylänköjen väliä ja huomasimme siellä tyveniä lammikoita eli laguuneja, jotka epäsäännöllisten, kapeain kanavain kautta olivat yhdistyksessä keskenänsä. Eräällä töyräkkeellä oli kaksi rappeutunutta mökkiä. Me menimme niihin yöksi. Seuraavana aamuna oli toinen niistä hajoitettava polttopuiksi.

Lähdettyämme sitten eteenpäin kulkemaan, näimme joen tekävän ainoastaan suorakulmaisen käännöksen siinä,

jossa se näytti loppuvan. Tunnin kuluttua muuttuivat leveään uoman yksitoikkoiset ruovokkorannat vaihettelevamman näköisiksi. Joki huuhteli nyt oikealla puolella viheriämetsäisten kukkuloiden juurta, jotka olivat keskinertaisen korkeat, ja sieltä täältä näkyi jyrkkiä töyräkeitä, joilla oli kansakkaita kyliä. Mutumbassa puhutelimme ensin asujamia. Ankoli ei ollut vielä ennen käynyt täällä asti. Hän mainitsi asujamille Gankabin nimeä, vaan ei se näyttänyt tekevän heihin mitään erinomaisempaa vaikutusta, niinkuin me olimme toivoneet. Heitä koontui joukottain höyryvenemme ympärille. Kernaasti olisimme ostaneet heiltä ruoka-aineita, jos olisi ollut toivoa saada heitä siten heti suosiollisiksi meille. Mutta meille oli aika kallis emmekä olleet varanneet itseämme tällä matkalla viivyttelämään pitkään samassa paikassa, jonka tähden lähdimme kulkemaan edelleen, luvaten palatessamme jälleen poiketa heidän tykönänsä. Heti sen jälkeen tuli toisia kyliä puolen tusinaa perätysten, ollen kaikki hyvin kauneilla paikoilla. Kahden viimeisen kylän luona yhtyi kaksi kanavaa. Vasemmanpuoleinen näistä oli noin 100 metriä leveä ja johti „Nganaan“. Mutta oliko Ngana joki, järvi, kylä vaiko alue, sitä emme me tietäneet. Me lähdimme kulkemaan oikeanpuoleista kanavaa, sillä se oli leveämpi, kolme kertaa niin leveä kuin toinen. Näiden kanavien välillä oli tiheä ruovokko, joka aaltoili viljavainion näköisenä. Oikea ranta oli jyrkkä ja täynnä ihananvihreää metsää. Korkeita, ryhjiä punapuita oli vesijätöiltä aina kukkuloiden jyrkille huipuille asti. Sitten taas väistyivät kukkulat etemmäksi joesta, ja rannan väli muuttui ruohotiheiköksi, mutta joki oli yhä aina noin 450 metrin levyistä. Kaksi tuntia kuljettuamme, tuli ruovokossa avonainen kohta, josta näkyi vasemmalla puolella parilta peninkulmalta aukeaa vettä. Se saattoi minut luuloon, että laskimme juuri sisälle järveen tai isoon lampiin.

Yhä utelijaammin pidän silmällä rantoja, joiden ohitse veneemme kiittää tavatonta vauhtia. Seisatutin siis koneen ja käytätin sitä takaperin, mutta kuitenkin tuntui joessa käyvän viero virta. Me heitimme luodin veteen ja näimme kohdan 22 jalkaa syväksi.

Nyt alkoi oikealta rannalta näkyä alainen niemeke,

jossa oli yksinäinen palmu. Niemekkeen lähetessä tulimme yhä varmemmiksi, että olimme odottamatta löytäneet järven, sillä vasemmalta puolelta avautui eteemme aukea vesi, ulottuen mataloilte ylängöille asti, jotka näkyivät viittä peninkulmaa loitolla.

Tultuamme eteenpäin oli kirjoitusmusteen värisellä järven pinnalla ohuelta tomua, joka näöltänsä oli kuin tulikivijauhoa. Veneemme jälki oli kuin pitkä, sileä peili leveissä kullatuissa raameissa.

Lähellä Yksipalmuisen niemekkeen yläpuolella oli lahdella, jonka ranta oli tasainen ja täynnä piikiviä. Vähän matkan päässä vedenrajasta oli tiheä, läpipääsemätön viitakko. Pysähdyimme klo 5 iltapuoleen otta-
maan siitä polttopuita ja huvittelemaan puhtaalla, kovalla rannalla, viskellen pitkin vedenpintaa litteitä, sinisiä liuskakiviä, ottaen niin kutsutuita „pannukakkuja“ ja ympyriäisillä kvartsikivillä ja huokoisilla punakivillä „munalukkoja“. Keveät, sienimäiset puuvillapuut, jotka olimme saaneet alempanta jokea, heitimme veneestä veteen ja otimme niiden sijaan kovaa, valkoista, punäyttimekkäistä puuta. Vielä seuraavana aamuna ajalehtivät nuo veteen heitettyt puut lähellä venettämme.

Kun otti vettä lasiin ja katsoi sitä päivää vasten, oli se paloviinan näköistä, vaan järvestä näytti se kirjoitusmustelta.

Seuraavana päivänä, 27 toukok., jatkoimme tutkimusmatkaamme, kulkien pitkin rantaa, noin 100 metriä etäällä maasta.

Matkan edistyessä vetäytyi vastakkainen vasen ranta yhä kauemmaksi ja katosi vihdoin kokonaan, että ilmanäärtä näytti idässäpäin rajoittavan vesi ainoastaan. Mutta höyryveneemme keulan yli haamottavasta maasta saimme kuitenkin vakuutusta, että järvestä oli pitkiä, kauas sisämaahan pistäviä lahtia tai isoja saaria. Me mittailimme luotiliinalla vähän väliä vettä ja näimme sen olevan noin 10—24 jalkaan syvää. Ei vienoinkaan leyhkö karehtinut nyt sen tyventä, elotonta pintaa, vaan että myrskykin sitä toisinaan kuohutti, sen saattoi nähdä niistä merkeistä, joita aallot olivat tehneet rantaan, pyöreiksi kuluneis-

ta piikivistä, hietaisen rannan muodosta ja pensaista, joita kasvoi siellä vedenrajassa.

Erittäinkin veti huomiotamme puoleensa metsäinen ranta, joka sopusuuntaisen näköisenä kohosi järven ääriältä metsäisten kukkuloiden huipuille, jotka olivat noin 150—300 jalkaa korkeat.

Västäräkit ja rantaraukat hyppelivät iloisina rannalla. Harakat lieksahtelivat pensaasta pensaasen, ja mieteliääät kalakotkat istuivat yläisillä vahtipaikoillansa puissa, silmäillen utelijaasti meitä. Papukaijat lentää retkuttivat päämme yli, kimeästi vinkuen, ja perekunta keltarintaisia kankurilintuja istui kyykyllään pesänsä alla. Sukeltajat katosivat hätäisinä meidän lähistöstämme, ja siellä täällä mateli täyteläinen, lihava krokodiili, vihastuneena häirityksi tulemisestansa, hiljakseen veteen päin. Kaikki tämä teki hupaista matkaamme vaan hauskemmaksi.

Vaikka koetimmekin olla iloisia ja tyytyväisiä, ei sentään sovi unhottaa, että tilamme monessa suhteessa oli sangen epähauskakin. Alinomaa johtui mieleen ja häiritsi huviamme tällä matkalla se, että oli ainoastaan vähäisen ruokavaroja. Nyt oli jo yhdeksäs päivä Msuatasta lähtömme jälkeen käymässä. Vaikka paikalla olisimme kääntyneet takaisin, olisimme tarvinneet kolme päivää sinne ennättääksemme. Mutta kuka voi tietää, kuinka monta päivää tarvittiin järven ympäri kulkemiseen, jonka tietysti päätimme tehdä niin pian kuin huomasimme löytäneemme järven. Eräs viisas mies antoi minulle nuorena ollessani tämän neuvon: „Älä koskaan peräydy hyvästä tarkoituksesta, ennenkuin pääset sen perille, sillä saattaisi olla mahdollista, ett'et jäljestäpäin enää saisi siihen tilaisuutta.“ Meidän kohtaamme sovitettuna kuuluisi se: „Kun löydät uuden järven tahi joen, niin koeta nähdä sitä niin pitkältä kuin voit, sillä elämän sattumat voivat estää sinut toisen kerran sinne pääsemästä.“

Tätä neuvoa aioin nytkin noudattaa, vaikka kyllä väkeni näytti silmäyksillensä nuhtelevan minua uskalijaisuudestani. En sentään minä Albertin kanssa ollut yhtään mukavammassa tilassa kuin hekään. Kahden päivän kuluessa tuli kaikesta puutos. Mutta kuka olisi osannut uneksiakaan tällaisesta ruovokkorantaisesta joesta, jonka seu-

dut olivat niin köyhät polttoaineista, että meidän täytyi hukata puolipäivää kallista aikaa, ennenkuin ostamallakaan saimme niitä. Ja kuka olisi voinut aavistaa, että tältä suunnalta tulee järvi vastaan.

Ranta notkeili hiukan pitkissä kaarteissa maan sisään päin, vaan siinä ei ollut mitään muuta nähtävänä kuin yhtä mittaista metsää, jossa oli siellä täällä suorakunkoisia puuvillapuita, harmaiden patsaiden näköisiä ja yksinäisiä palmuja, joiden ohuet, noreat ruunut huojuilivat tuulen henkaillessä. Mutta emme huomanneet minäkäänlaista merkkiä siitä, että tällä tuntemattomalla tienoolla olisi ihmiseläjiä. Päivä kului mitään erinäistä tapaktumatta, ja ehtoon tultua rupesimme täällä salomaalla leiriin hopeanvälkkyvälle rannalle, hiljaisen järven ja sen rannan itsevaltaisina isäntinä.

Sydänyön tullessa herätti ankara ukonilma meidät unestamme. Hirmuisissa kielekkeissä leimahtelivat heijaisevan kirkkaat salamet yön pimeydessä. Peljättävät räjähdykset seurasivat joka kerta niiden jälkeen, muuttuen vähitellen pitkälliseksi jyminäksi. Vettä kaatui alas taivaan täydeltä, että luulimme sen aivan hukuttavan meidät. Sitten kiihtyi tuuli myrskyksi, ja me kuulumme hyökyaaltojen alkavan kohista ja loiskahdella alaista rantaa vasten. Kaikeksi onneksi olimme illalla vieneet veneemme suojapaikkaan, vaikk'ei se sielläkään ollut ihan rauhassa hyökyaalloilta. Olisin suonut tämän rajuilman tulleen päiväiseen aikaan, sillä olisi ollut hauskaa nähdä, kun pikimusta vesi aaltoili siirapinnäköisessä kuohassa.

Seuraavana aamuna, toukok. 28 p:nä, oli sade lakanut ja myrsky asettunut, ainoastaan vesi järvessä muistutti vielä levottomuudellansa yön hirmuja. Purjeemme oli suojellut meitä huonosti sateelta ja märkyydeltä. Veneemme ruumassa oli kuudelta tuumalta sadevettä. Sitten kun olimme pumpunneet sen ulos, hankkineet polttopuita, kuumentaneet tarpeeksi höyrynpannua ja nauttineet aamiaisen, jona oli vienoa teetä ja paistetuita banaaneja, uskalsimme taas lähteä matkaa jatkamaan.

Tultuamme klo 10 aikaan ulos merenlahden kaltaisesta rannan mutkasta huomasimme järven selällä puolen tusinaa kanootteja ja pari peninkulmaa niistä ulompana

»Vielä silmäys: Se on aivan tapaamaisillaan hänet kiinni; mutta nyt — ah Gott! hyppää hän veneestä jokeen.»

yksinäisen kanootin. Kuljettuamme sitten kallioisen niemekkeen ympäri, tuli näkyviin kylä, josta kanootit luultavasti olivat. Ajattelin meillä olevan nyt hyvän tilaisuuden saada tietoja seudusta ja ehkä tuoretta kalaakin sekä muita ruoka-aineita. Me laskimme kalastajiin päin. Ollen kovin kiintyneinä verkkojensa ylösottamiseen, eivät he huomanneet meitä, ennenkuin tulimme peninkulmaa lähelle. Mutta miltä lienemmekään nyt näyttäneet heistä! Iso valkoinen vene, jolla oli suuret siivet ja joka kulkiesansa piti niin eriskummaista ääntä, ett'eivät he moko-maa olleet koskaan kuulleet! Ke kurottivat epätoivoisina käsiänsä. Yhdellä näkyy olevan enemmän mielenmalttia kuin toisilla. Hän tarttuu airoihin ja alkaa soutaa hirvuista kyytiä pakoon. Se näyttää toisistakin olevan hyvä keino. Jokainen pistää aironsa syvälle mustaan veteen ja pikkuiset kanootit kiitävät melkein lennossa pitkin järven pintaa. Ainoastaan mies yksinäisessä kanootissa lappaa vielä tahalleen verkkojansa, huomaamatta yhtään, mikä vaara häntä uhkaa. Ai, mikä se on! Mikä eriskummainen puuske ja sätkätys? Hän kääntyy meihin päin ja näkee kummallisen hirviön, joka on aivan valkoinen ja siivekäs sekä sen molemmilla puolilla pyörivä ratas, joka kuohuttaa vettä ja tekee takapuolelle pitkiä laineita. Hän vaipuu ikäänkuin halvauksen kohtaamana kanoottiinsa ja näyttää tahtovan päästä selville, onko tämä todellista vaiko unennäköä. Epäilemättä lennähtää hänen aivoihinsa ajatus: „Katselinhan vast'ikään ympärilleni, eikä silloin mitään näkynyt. Mistä on tämä kummitus nyt ilmautunut tähän? Varmaan on se ainoastansa hairenäky“.

Mutta yhä vaan kuuluu hänen korviinsa kova, säännöllinen ääni, ja raskas, voimanperäinen puuskinta. Hän näkee kummituksen rattaiden hurjasti pyörivän ja veden sen takapuolella aaltoilevan. Kauhistuksen valtaamana kavahtaa hän seisoallensa, vilkaisee hätäisesti ympärillensä ja huomaa toisten jättäneen hänet, kun hän hupsuraukka kirkkaalla päiväsydämmellä heittäytyi unelmien valtaan. Mutta niinkauan toivoa kuin hengissä on. Hän kyykistyy kanoottiinsa, pistää airot kiireesti veteen ja

hänen pikkuinen kanoottinsa alkaa kiittää nuolena pitkin vettä.

Purjeet kokoon, pojat! No, siivet pannaan kokoon ja nyt näkee hän veneessämme korkean, hienon tangon, jonka takana musta pylväk tupruttaa yläpäästänsä tulta ja savua.

Mutta höyryveneemme tulee pakenevaa kanoottia yhä likemmäksi ja musta syntyperäinen kääntää kanoottinsa yht'äkkiä syrjään. En Avant, joka ei osannut aavistaa tätä käännöstä, syöksyy vaan suoraan eteenpäin, mutta kääntyy sitten jälleen ajamaan pakenevaa takaa, pitäen nyt tarkasti silmällä kanootin kaikkia liikkeitä. Hätäytynyt mies vilkailee vähän väliä yli olkapäidensä taakseen. Hän näkee hirviön, joka hänen silmissänsä kasvaa yhä suuremmaksi, suoraan lähenevän häntä ja kuulee rattaisten julman pauhun, koneen mukseen ja höyryn tupseen. Hän vilkailee vielä taaksensa, vaan hirviö näyttää tapaavan hänet jo kiinni. Hän karkaa ylös ja hyppää järveen, ja veneemme törmää tyhjän kanootin ohitse.

„Uledi, Dualla! Lasketaan siihen paikkaan, johon hän hyppäsi, ja kun hän pistää päänsä ylös vedestä, niin menkää ottamaan hänet kiinni.“

Me käänsimme höyryveneemme ja laskimme hiljaan hänen tyhjän kanoottinsa luokse, jonka ympärillä hän sukelteli. Meidän tultuamme likelle, sukelti hän yht'äkkiä veden sisään, mutta molemmat matroosimme syöksivät samassa kuin kalalokit hänen jälkeensä. Hauskaa oli katsoa, kun nämät pulskearuumiiset nuorukaiset syöksähtivät haikalojen tavalla saaliinsa kimppuun, toivat hänet heti ylös ja, pitäen häntä kiinni toinen toisesta toinen toisesta kädestä, uivat höyryvenelle. Me nostimme hänet hiljaan ylös, panimme hänet purjeen päälle ja odottelimme malttavasti kunnes hänen valtasuonensa alkaisi tasaisemmin tykkiä ja hänen hirmuinen kauhistuksensa asettuisi.

„Tule, Ankoli, ja puhu lempeästi hänelle raukalle“. Mutta Ankoli ei saanut lempeihin, mairitteleviin puheisiin häneltä mitään vastausta.

„Koeta vielä kerran — vielä lempeämmin, Ankoli!“

Ja Ankoli kysyy häneltä rauhoittavalla, hiljaisella äänellä hänen nimeänsä.

„Mitä aiotte tehdä minulle? Meidän kylässä on monta parempaakin kuin minä.“

„Mitä parempaa?“ kysäisin minä. „Mitä tarkoittaa hän?“

„Hän tarkoittaa“, vastasi Ankoli, „että heidän kylässä on orjiksi parempiakin kuin hän“.

„Ai, onko täälläkin jo käynyt orjanhakijoita! Mistä ne ovat olleet?“

„Minäkö sitä tiedän? En ole koskaan ennen käynyt täällä. Ehkä Gankabilta tai Ngeten Ingjalta“.

Saatuamme häneltä kaikki ilmoitukset, jotka hän onneton tiesi meille antaa, otti Dualla kaksi kahmalolista kiiltäviä helmiä ja tusinan huiveja, veti kanootin pitkittäin höyryveneemme viereen ja käski hänen astua siihen, antaen hänelle mukaan helmet, huivit sekä pienen paketin posliiniraakkuja. Mutt'ei kanoottiinsakaan päästyään uskonut hän vielä olevansa vapaa, rikas mies, ennenkuin tuli niin pitkälle meistä, että hänen kiinnisaamisensa olisi ollut meille mahdotonta, jos olisimme koettaneetkin. Kun kanoottinsa enää vähän pilkutti kaukaa, näimme hänen kohoavan seisoallensa, niin pitkä kuin hän oli, ja nyt ymmärsimme hänen päässeensä vakuutukseen, että vanha elantonsa alkoi uudelleen.

Tultuamme järven yläpähän, joka on eteläleveyden 1° 28' kohdalla ja poikettuamme kahdessa, kolmessa isossa lahdekkeessa, toivoen jonkun kuljettavan joen laskeutuvan niihin, rapesi meille näkymään iso kylä. Sen rannassa, noin 150 metriä loitolla maasta, koetti Ankoli puhua asujamille. Mutta he kokoontuivat suurissa joukoissa rannalle, mukana jouset ja keihäät ja alkoivat ryhtyä kaikellaisiin sotaisiin hankkeihin. Ilmoittaaksensa meille heidän aikeitansa, juoksi yksi syntyperäinen rannasta järveen ulkonevan hirren nenälle ja pani nuolen jouseensa. Toiset valmistautuivat heittämään meitä keveillä keihäillä. Ankoli huusi Gobilan ja Gankabin nimeä, ikäänkuin nämä olisivat olleet suojelusjumalia, mutta asujamet eivät vastanneet hänelle mitään. Asiain näin olessa emme ruvenneet koettamaan saada heitä ystävälliselle mielelle kohtaamme, sillä aika kului ja ruokavarat olivat niin vähissä, että nälkä alkoi tulla vieraaksi. Me lähdimme sieltä pois ja kuljimme eteenpäin, likeittäin kallioista rantaa, kunnes tuli vastaamme saari, johon menimme yöksi.

Toukokuun 29 p:nä lähdimme jo ennen päivänpäivämatkiaan. Me poikkesimme jokaisessa syvässä lahdelmassa, kulkien alinomaan pitkin rantaa, jota yltäyleensä peitti ruokamulta ja lietemaa, kunnes puolenpäivän aikaan saavuimme etelärannalla olevaan syvään, avaraan lahteen, jonka rannoilla metsä oli suurimmaksi osaksi tulvan vallassa ja vettä pitkältä maan sisään päin.

Vielä toukokuun 30 päivän tutkimme etelärannan lukuisia, epäsäännöllisiä lahdekkeita. Tosin oli siellä täällä kyliäkin mutta niiden asujamat pakenivat aina metsään, kun huomasivat meidät. Näihin lahdekkeihin juoksi lukuisia pikkujokia.

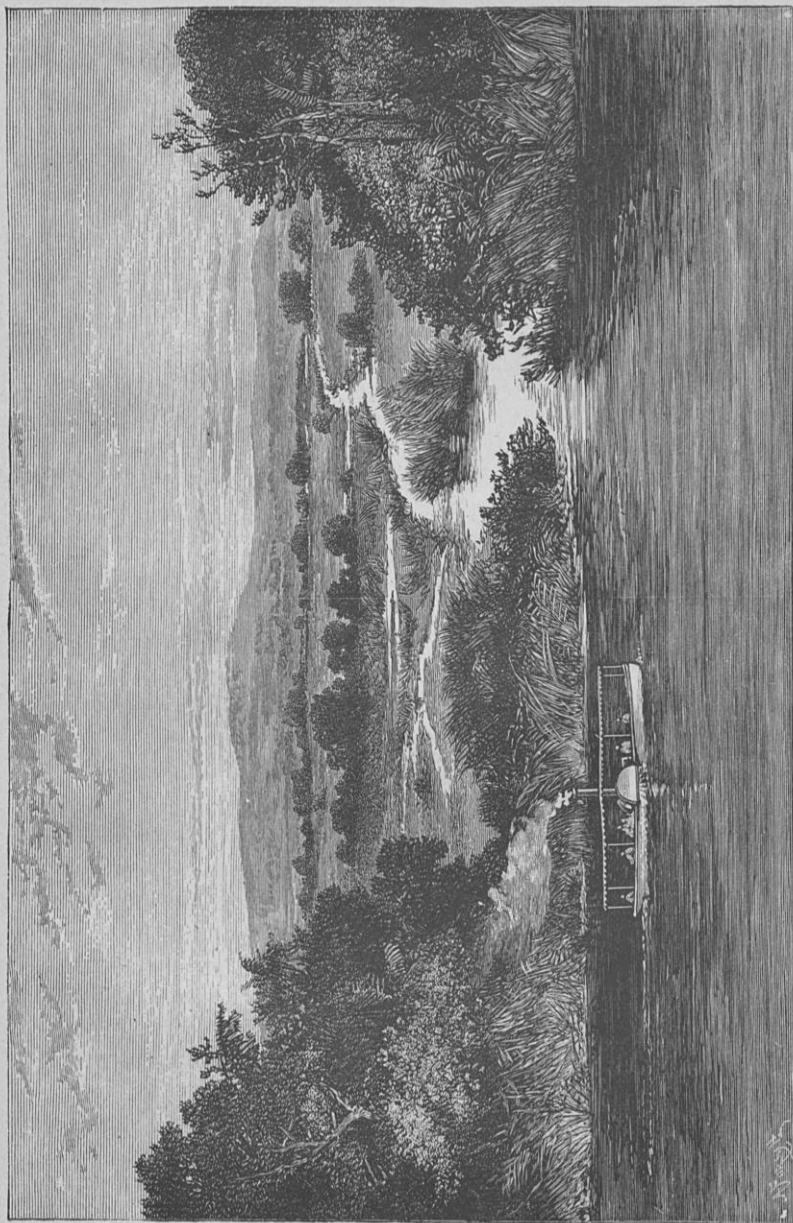
31 toukokuuta ja sen jälkeisinä päivinä kirjoitin päiväkirjaani seuraavat havaintoni:

„Tutkimme tänään kolme lahdekettä, pysyen k:lo 2 asti iltapuoleen hyvin likellä maata. Mutta sitten menimme länsipuolelle järveä ja tulimme k:lo 3,30 Yksipalmuiselle niemekkeelle. Olimme nyt kulkeneet Leopold II:sen järven ympäri. Syvin kohta, jonka tapasin, oli 24 jalkaa. Keskimäärin on järvi tähän aikaan vuotta noin 16 jalkaa syvää ja kuivana vuodenaikana ehkä 6 tai 8 jalkaa matalampaa. Vaikka niin laaka, ottaa se kuitenkin haltuunsa ison alan, lähes 800 neliöpeninkulmaa. Yksi järven koilliseen osaan laskeutuva joki oli toisia mainittavampi. Kulkijin viisi peninkulmaa sitä ylöspäin. Ankoli sanoi waijansilaisia tulevan tänne toisinaan Mfniä alaspäin. Vaan minä en voi ymmärtää miten he järvelle asti pääsevät, jos hänen puheessansa on perää. Pikkuisia jokia laskeutuu iso joukko tähän järveen.

„Eteläranta on ylimalkaan sangen epäsäännöllistä ja rikkinäistä, moukareella hajoitetun kuonakäntyn näköistä. Se on kovaa hietakiveä ja huokoista kuin hohkakivi sekä rautamalmisuonista. Pohjoinen ranta on metsäistä, kukkulaista selännettä, jossa on avoimia lahtia ja muutamia suojaisia ankkuripaikkoja. Punapuunjauho, gumi, kala ja elefantinluu ovat tämän tienoon tärkeimpiä tuotteita, kuten tienoppaani sanoi, joka usein oli ollut asioissa Gankabin kanssa. Tämä vuorostansa käy kaupaa järveentulo-paikan likisten kylien kanssa.

„Olimme nälästä melkein hiukautuneina, sillä olin

n. 346.

Leopold II:sen järven pää.

tällä matkalla pettynyt toivossani, saada jostakin paikasta ostaa ruokavaroja. Järven ympäristön asujamet olivat, näet, niin kovin villejä ja arkoja, ett'ei heiltä voinut millään keinolla saada ruoka-aineita. Olisi pitänyt käydä siellä vielä pari kertaa, ennenkuin asujamet olisivat tulleet vaakuutukseen meidän rehellisistä aikeistamme.

„Paitsi huoli, miten saada ruokavaroja väelle, painaa minua tänä iltana myöskin aivan kuoleman väsymys. Tunnen kivun koko ruumiissani, mutta kaikeksi onneks olen tehnyt täällä jo havaintoni, että voimme, jos tulen kovasti kipeäksi, mennä jokea alas takaisin, jonka tulo-matkallamme jo tarpeeksi tutkimme.

„1 kesäkuuta. K:lo 7,55 aamulla lähdimme Leopold II:sen järven Yksipalmuiselta niemekkeeltä jatkamaan matkaa. K:lo 11,20 saavuimme siihen kohtaan, jossa Ngana yhdistyy Mfiniin, ja k:lo 6,20 Musije-Munonoon, jossa nälkäiset mieheni, vaikka oli jo myöhä, ostivat ruoka-aineita. Syntyperäiset taas olivat kernaita tuomaan niitä — he eivät koskaan ole vastahakoiset kaupantekoon, kun vaan saa epäluulon heistä poistetuksi.

„Tänä iltana on minulla ankara kuumetauti“.

„2 kesäkuuta. Lähdimme Musije-Munonosta k:lo 7,5 aamulla, saavuimme Mulekkeen k:lo 11,45, Musijeen k:lo 4,45 iltapuoleen. Minut selitettiin Gankabille syystä puhtaaksi. Tautini kiihtyy yhä kovemmaksi. Albertin ja Duallan on rupeaminen veneen väestön päälliköiksi.

„3—6 kesäkuuta. Olimme minun tautini tähden paikoillamme Gankabin kylän rannassa.

„7 kesäkuuta. Minä vaadin lähtöä. K:lo 1/2 12 lähdimme Gankabin kylästä ja tulimme k:lo 3,45 Msuataan.“

Nyt olin minä tullut aivan auttamattomaksi, että Albertin täytyi Stanley-Pooliin mennessämme olla koneenkäyttäjänä sekä kapteenina. Seuraavana päivänä tulimme Leopoldvilleen, jossa minut, niinkuin epäselvästi muistan, kannettiin höyryveneestä asemalle.

Neljää, viittä päivää myöhemmin ilmoitettiin minulle niiden europplalaisten saapuneen, joita olin kauan odottanut. Muistan ainoastaan sen, että he tulivat vuoteeni viereen; kaikki muu heistä on minulle hämäräistä.

Joka päivä oli semmoista lyhyttä loma-aikaa, jolloin

ymmärrykseni oli selvänä. Yhtenä sellaisena hetkenä annoin käskyn, että varustettaisiin karavaani ja sansibarilaiset, jotka olin tuonut tänne kotopaikaltansa ja joiden palvelusaika oli nyt päättynyt, veisivät minut Viviin.

Vasta kesäk. 27 p:nä, ollessamme leirissä Mpakambendin luona, tulin selville tilastani, vaan en nähnyt tautiani vaaralliseksi. Olimme lähteneet Leopoldvillestä 23 p:nä ja kulkeneet Kongon yli pohjoisrannalle. 28 p:nä vietiin minut Manjangaan, jossa vielä mahankuume alkoi minua hätyyttää.

Minun odotellessani Isangilasta tulevaa höyryvenettä, kysyi baptistien lähetystöimen johtaja herra T. J. Comber minulta neuvoa, mihin hän perustaisi aseman. Minä kehotin häntä asettumaan Leopoldvilleen, ja kirjoitin käsi vavisten hänen pyynnöstänsä suosioimiskirjeen hänestä mainitun paikan asemanpäällikölle.

Niin heikko kuin olinkin jo neliviikkoisesta sairastamisesta ja mahakuumeen puuskauksista, pöhöttyivät minulta nyt vielä jalat, ikäänkuin vesitautiselta. Tulin siis sangen hyvilleni, kun höyryvene vihdoinkin saapui viemään minua semmoiselle seudulle, jossa oli saatavana hyvää, ravitsevaa ja helposti sulavaa ruokaa.

Olin nyt ollut poissa Manjangan asemalta lähes vuoden, mutta koko tässä ajassa oli se niin vähän korjautunut, että tulin oikein alakuloiseksi,

Saavuimme 16 tunnissa Isangilaan, jossa entinen sihteerini Swinburne oli asemanpäällikkönä. Vaikka tämäkin asema oli tosin köyhän ja vähäpätöisen näköinen, esiytyi siinä kuitenkin päällikön hyvä tahto. Tekemällä asemahuoneen sisältäpäin siistiksi ja puhtaaksi oli tämä nuori mies saanut lievennetyksi sitä vaikutusta, jonka likainen ympäristö teki mieleen. Muutama kyynärä karttuunia vuoteen peitteenä, lumivalkoiset kartiinit ikkunoissa ja purpuranpunaiset ja moniväriset vaateliuskaleet, sopi viin paikkoihin laiteltuina, tekivät huoneen ihmeellisen miellyttäväksi. Minun elantoni oli kolmena viimeisenä vuonna ollut niin karkeata, että nämätkin pienet kokeet asuinhuoneen sievistämiseksi vahvistivat näöllään heikontunutta hermostoani.

Kahdeskolmatta Luku.

Palaus Eurooppaan.

Tulo Viviin. — Asema korjaillemattomana. — Toht. Pechuel-Loesche. — San-sibarilaiset lähetetään kotiinsa. — Lähtö Vivistä. — San Paolo de Loanda. — Kaupungin näkö. — Terveiden edistäminen huolimattomuudessa. — Sairashuone ja vankila. — Kenraalikuvernööri ennen aikaa. — Vedenjohtolaitos ja rautatie tekemättä. — Matkalla Lisboaan. — Välipaikat. — Matkan hankaluudet. — Madeira, Atlantin helmi.

Puolenpäivän rinnassa heinäkuun 8 p:nä kulki karavaanimme sitä jyrkkää tietä ylöspäin, joka menee suoraan Vivin ylängölle. Päästyämme jo melkein vuoren päälle, seisattuivat riippumaton kantajat, sillä vastaamme tuli vieraita europalaisia, jotka tahtoivat tervehtää minua. Heidän joukossansa oli keski-ikäinen herra, jonka Lindner esitti minulle tohtori Pechuel-Loesheksi.

No, herrainen aika! Onko tohtori Pechuel-Loesche vielä täällä? Luulin hänen jo neljä kuukautta takaperin menneen lähetyksellensä. Mitä kummia!

Vivi oli melkein samanlaisena kuin se oli minulta jäänyt, rakennettuani sen joulu- ja tammikuussa 1879–80. Ainoastaan yksi vara-aitta oli siihen tullut lisäksi herra Lindnerin toimesta. Tiet olivat minun jättämässäni kunnossa ja ehkä hiukan huonommassa. Nkusu-joen sillan oli vesi jo aikaa sitten vienyt eikä uutta ollut yritettykään tehdä sijaan. Mutta vaikka ihmiset olivatkin olleet näin välinpitämättömiä, ei luonto sentään näkynyt olleen laiskana. Mangopuut olivat hyvin vaurastuneet ja papajapuut kasvaneet niin isoiksi, että ne vihreillä lehväksillänsä pimensivät heijaisevan valkoisia rakennusten seinä.

Olin kuullut toht. Pechuel-Loeschea yleisesti keuhkutanavan toimeliaaksi ja innokkaaksi mieheksi. Jo vuosina 1873—75 oli hän saksalaisten retkellä Lounat-Afrikan rannikolla osottanut kykyä ja tarjosi sitten palveluksensa Associationin komitealle, joka joulukuulla 1881 lähetti hänet Viviin. Täältä piti hänen lähteä 34 valitun miehen kanssa retkelle Loangoon ja sisämaahan. Kaksi, kolme eurooppalaista määrättiin hänelle saattajiksi ja apulaisiksi tälle matkalle. Tarpeetonta on tässä ruveta selittämään, mitkä syyt olivat estäneet häntä väkensä kanssa lähtemästä matkaan. Mutta yhä vielä oli hän retkikuntansa kanssa toimetonna Vivissä, vaikka luulin hänen jo maaliskuussa alkaneen retkensä, koska jo monta kuukautta sitä ennen oli tehnyt valmisteluita lähtöön.

Siinä oli edessäni nyt toht. Pechuel-Loesche, taskussa toinen valtuuskirja. Hänellä oli sinetitetty kirjoitus Associationin presidentiltä. Hänet määrättiin siinä rupeamaan Ylä-Kongon retkikunnan päälliköksi, jos minulle sattuisi mikä onnettomuus tai tulisin kovasti kipeäksi. Ei mitenkään olisi toht. Pechuel-Loesche saanut minua niin ihastumaan, kuin näyttämällä semmoisen paperin ylhäisimmältä virastoltamme. Huonossa tilassa ollessani sain siitä suuren lievityksen. Joll'ei niin olisi tapahtunut, olisi surkea tilani ja hitainen parantumiseni tuottanut minulle sanomatonta huolta. Olin peljännyt jokaista sisämaasta tulevaa sanansaattajata, koska olisi voinut tulla sanomia, jotka olisivat vaatineet minua paikalla lähtemään sinne. Mutta kun sijaani tuli nyt toht. Pechuel-Loesche, jolla, niinkuin tunnettu, oli intoa, taitoa, Afrikan kokemusta sekä tieteellistä sivistystä, niin saatoin toivoa työni jatkuvan samassa hengessä, kuin se oli aljettukin.

Annoin tälle oppineelle herralle työn johtamisesta tarpeellisia tietoja ja viittauksia, että täytyi hyvä menestys tulla seuraukseksi, jos hänessä oli vähänkin uutteruutta. Ikäänkuin menestyksen hyväksi enteeksi saapui tänne myöskin luutnantti Louis Valcke 225 miehen kanssa, jotka oli äskettäin palkattu retkikunnalle.

Albert Christopherson, tämä ensimmäinen eurooppalainen, joka kunnialla ja uskollisesti oli palvellut palve-

lusaikansa loppuun, määrättiin saattamaan uskolliset, kestävät ja kärsiväiset sansibarilaiset kotiseudullensa.

Heinäkuun 15 p:nä kannettiin minut Vivin asemalta mäkitietä alas komitean La Belgique-nimiseen höyryveneeseen. Sen lähtiessä liikkeelle kuului korviini äänekkäitä huutoja mustilta kumppaneiltani, joiden oli tämän retken ajalla pitänyt kestää kanssani hirmuisen työn vaivoja. Pikkuinen höyryveneeni alkoi kiittää alaspäin ja vei minut Mussukkoon, jossa höyryvene Heron odotteli minua.

Neljä päivää sen jälkeen saavuimme Angolan pääkaupungin San Paolo de Loandan satamaan, josta portugalilainen höyrylaiva oli juuri lähtenyt ja minun sen johdosta oli jääminen tähän kaupunkiin kuukauden ajaksi. Sain kuitenkin mukavan kortteerin herra Nieman'in tykönä, joka kuului Afrikaansche Venootschap'iin. Kaupungin tunnettu lääkäri, Senhor Oliviera, hoiti minua koko ajan. Hänen taitavuutensa ja herra Nieman'in hetas kohtelu auttoivat minut vähitellen jälleen voimiini, mutta kun jalkani olivat turvoksissa, en voinut tehdä matkoja ympäristölle.

Tahdon mainita tässä muutaman sanan San Paolo de Loandasta, joka on jo kolme vuosisataa vanha ja kuuluisa historiastansa.

Mereltä ja satamasta katsoessa näyttää se hyvin kauniilta ja muhkealta. Pitkin sen sataman reunaa on rivi isoja rakennuksia, joita jatkuu jyrkkiä vieruja ylöspäin aina punertavien ylänköjen kukkuloille. Sieltä näkyy kosolta yksinäisiä rakennuksia, jotka myös ovat hyvin isoja, marmoriseoilla koristeltuja, kalkilla rapatuita ja valkoisiksi, vaaleansinisiksi ja keltaisiksi maalatuita. Kaupungilla on kolme linnoitusta, jotka olisivat kyllin lujat vastustamaan muinaisajan vähäpätöisiä kanuunia, mutta kovin heikot kestämaan nykyajan tykistöjen valtavaa voimaa. Suunnattoman suuri tullihuone ottaa haltuunsa ison alan läheltä rantaa.

Nuo jyrkät, punertavat ylängöt ovat sitä selännettä, joka tulee Kongolta ja jatkuu melkein katkeilematta edelleen pitkin meren rannikkoa. Koska se on pehmeää savi- maata, niin on vesi rankkasateilla uurrellut sitä ja kaviourunut sen sisään, että tämä jyrkkä selänne on, niin-

kuin tarkemmin sitä tutkiessa huomaa, rivi jyrkkiä savi-kallioita, joissa on monta sylvä syviä, peljättäviä halkeamia ja rakoja. Rakennuksettomilla paikoilla eivät nämät halkeamat tee mitään haittaa, mutta kaupungissa on niistä ollut hyvin ikäviä seurauksia. Ennen vanhaan, kun orjankauppa vielä oli laillisessa voimassa ja täydessä kukoistuksessa, oli San Paolo de Loandassa hyvät kiviakatut. Mutta sitten tulivat sille pimeät ajat. Tuo iljettävä, kamala kauppa rupesi inhottamaan sivistyneitä kansoja, ja se kiellettiin pois. Haukkojen tavalla vaanivat ja väijyskelivät Englannin risteilijäläivät orjalaivoja, ja San Paolo kadotti kaupallismerkityksensä Englannin armottoman käyttäytymisen johdosta. Kaupungin tulot vähenivät vuosi vuodelta. Kirkot rappentuivat ja tulivat katottomiksi, jommoisina vielä tänäänkin ovat. Katujen korjaamista ei kukaan enää ajatellut, vaikka kukkuloilta syöksyvä sadevesi kuljetti niille hiekkaa joka vuosi, että niiden kivinen pohja vähitellen hautautui syvään hiekan alle. Vuosi vuodelta tulivat ne yhä huonompaan rappiotilaan. Kaduilta virtasi hiekkaa veden kanssa satamaan, että toinen puoli tätä suojattua, avaraa valkamaa on nyt täynnä sitä. Jos tällaista jatkuu edelleenkin eikä tule ymmärtäväisempää, toimeliaampaa kuvernööriä, joka seisattaisi hiekan tulvan, niin ei parin miespolven jälkeen enää satamaa voi käyttää. Niin kauan, kuin luonto sai rauhassa vaikuttaa, pysyi satama tarpeellisen syvänä. Mutta kun portukalilaiset, koettaen luultavasti saada mitä suurinta hyötyä anastuksistansa, kun eivät käsitteet minun ja sinun olleet vielä niin tarkasti rajoitetut kuin tätä nykyä, tekivät kiviakatuja suoraan satamalle, niin on siitä ollut seurauksena, että sadevesi on tuonut hiekkaa ja soraa ensin niille ja niiltä sitten satamaan. Nyt tarvitsisi noin 50,000 puntaa, ennenkuin saisi kadut sopivaan järjestykseen ja 100,000 puntaa lisään hiekan poistamiseksi satamasta.

Tosin ymmärsin kenenkään sanomattakin, että katu-
jen pohjan puhdistaminen hiekasta olisi hyödytöntä, koska se ensi sadeaikana jälleen peittyisi hiekan alle. Mutta kuitenkin ilkaisee hiekka kaupunkia. Jokainen kadunkulma ilkaisee sitä, sillä alhaiso käyttää kadunkulmien hietikoita huusiksensa. Kerrassaan inhottava on koko

järjestys Angolan "katedraalikaupungissa". Tosin on koetettu istuttaa varjokkaita puita ja kukoistavia pensaita kahdenpuolen katuja, mutta niitä ei ole voinut saada menestymään, kun joutoväki käyttää kaikkia puiden varjos-toja vedenheittopaikoiksensa. Ilkeä ulonhaju käy nenään asuinhuoneiden ovilla, katujen kulmissa ja jopa pyhän rakennuksen jäännöksilläkin. Tuskin on missään löytynyt kaupunkia, jossa varpaluudalla — oikein isolla — olisi ollut niin paljo työtä kuin Loandassa nykyään.

Kävin myöskin ylängön kukkulalla, jossa arvosäätyläisten ja virkamiesten asunnot ovat. Siellä veti huomiotani ensisti puoleensa tekeillä oleva kaupungin sairashuone, jossa arkitektit ja rakennusmestarit olivat toimitaneet erinomaisen hyvin tehtävänsä. Tämä mukkea rakennus kaunistaa koko kaupunkia ja näkyy hyvin kauas. Jos tässä avarassa vilvakaassa sairashuoneessa tulee ruoka ja hoito olemaan sen ulkonäön mukainen, niin ansaitsee se todella kehumista.

Rakennuksen edessä oli muutama sata emämaan pahantekijöitä, joista toiset tekivät tänne ylös teitä ja ta-soittelivat niitä, toiset askaroivat puutarhatöissä. En suinkaan tietänyt, millaisten rikosten tähden heidät oli tuotu kotomaastansa tänne maanpakoon, mutta luullakseni pitäisi semmoisen pahantekijäin paljouden ymmärtäväisellä johdolla auttaa tätä rangaistusasuntolaa varakoittumaan. Ajatellessani Angolan sisämaan monilukuisia, kauniita ja viljavia laaksoja, tuntuu siltä, että siellä olisi jotain voinut tehdä maanviljelyksen parantamiseksi.

Silmäillessäni eräänä sunnuntaina ulkoapäin rakennusta, jossa useimmat pahantekijöistä olivat vankeudessa, huomasin vanki-raukkojen siellä olevan kovin ahtaalle sullottuina, jonka tähden ilmanalan kuumuus mahtoi olla heistä sangen tuskallista. Joka ikkuna oli täynnä kalpeakasvoisia, kivulloisen näköisiä onnettomia, jotka mustilla silmillään epätoivoisina tähystelivät ohitsekulkevia. Sellainen hyväntahtoinen ja tarkkavaistinen mies, kuin Howard, olisi varmaan voinut tästä Loandan bastillesta saada ilmi monta surullista tapausta.

Kenraalikuvernöörin palatsi on oikeastaan liian komea rakennus sellaiselle miehelle, joka siinä tavallisesti

asuu, vaikk'ei se ollut liiaksi muhkea niille miehille, jotka muinen hallitsivat Angolaa. En koskaan ole astunut sinne sisälle lausumatta itsekseen „Requiescant in pace *)“ Angolan muinaisajan sankareista, sillä he käyttäytyivät kenraalikuvernööreinä rohkeiden toimenmiesten tavalla. Sisäpuolella rakennusta on kaikki loisto rauenneen näköistä. Tummanpunaiset lattiamatot ovat luopuneet väristänsä; kullatut nukkaveralla päällystetyt tuolit ja sohvut tummentuneet; luonnollisen kokoiset, kultaraamiset muotokuvat vaalenneet; isot, haaraiset kynttilälajalat ja pitkät rivit kalliisti sisustettuja huoneita tomusta mustuneet. Palatsin puutarha on hirmuiseen huolimattomuuteen jätettynä, jossa ei maksa kahdesti käydä. Yleinen puisto sen lähellä on vähän paremmin hoidettu, mutta ei senkään vihreyttä vähällä vaivalla saisi eloisan näköiseksi.

Muistan, että vuonna 1877 aiottiin tehdä tänne vedenjohto Bengo-joesta, mutta kuitenkin ei tähän tarpeelliseen, yleistä hyvää tarkoittavaan työhön ryhdytty. Sanottiin olevan kaikellaista selittämätöntä vaikeutta varojen hankkimisessa ja sillä tavalla raukeni koko tuuma tyhjään. Samana vuonna oli täällä insinöörejä määräämässä Kuanza-joelle Ambakaan tehtävän rautatiensuuntaa. Mitaukset toimitettiin ja kulutettiin niihin kokonainen summa rahaa, mutta ei tullut rautatiestä mitään valmiimpata kuin vedenjohdostakaan.

San Paolo de Loandassa sanotaan olevan asujamia noin 11,000 henkeä, eurooppalaisia ja syntyperäisiä. Tämä on Angolan maakunnan pääkaupunki tai „katedraali-kaupunki“, joten portukalilaiset sitä myöskin korskeillen nimittävät. Länsi-Afrikan rannikolla on Portukalin alueiden tunnustettuna rajana pohjoisessa Lodje-joki, eteläleveyyden 7° 50'' kohdalla. Siitä kulkee raja etelään päin 600 runsasta maantieteellistä peninkulmaa eli eteläleveyyden 18° kohdalle. Niinkuin viralliset ilmoitukset osottavat, on 300,000 Englannin neliöpeninkulmaa laaja alue kokonaan portukalilaisten hallussa.

Elokuun 17 p:nä saapui Lisboaan menevä höyrylaiva „China“ Loandan satamaan. Tätä linjaa kulkeville lai-

*) Levätkööt rauhassa.

voille, joita tämäkin oli, antaa Portukalin hallitus kannatusta. Kerran kuukaudessa lähtee Lisboasta aina höyrylaiva Mossamedeen, poiketen välillä Madeirassa, San Vincent'issä, San Jagossa, Bulamassa, Prinssin saarella, San Thomaksen saarella, Ambris'issa, San Paolo de Loandassa, Benguellassa. Mossamedesta palaa se jälleen noiden lueteltujen paikkojen kautta Lisboaan. Matka Loandasta Lisboaan ja päinvastoin maksaa ensimmäisessä luokassa 35 puntaa, toisessa luokassa 24 puntaa.

Chinan tulo- ja lähtö-ajat mainituissa satamissa olivat tällä matkalla seuraavat:

Lähtö Loandasta	elok.	17	sydänyöllä.
Tulo Ambris'iin	„	18	k:lo 8 aamupuol.
„ San Thomakseen	„	21	„ 9 „
Lähtö San Thomaksesta	„	25	„ 9 iltapuol.
Tulo Prinssin saarelle	„	26	„ 7 aamupuol.
„ Bulamaan	syysk.	3	„ 5 iltapuol.
Lähtö Bulamasta	„	4	„ 2 „
Tulo San Jagoon	„	8	„ 6 „
Lähtö San Jagosta	„	9	„ 2 „
Tulo San Vincent'iin	„	10	„ 9 aamupuol.
(Capverdin saaristoon)			
Lähtö San Vincent'ista	„	10	„ 5 iltapuol.
Tulo Madeiraan	„	17	„ 6 aamupuol.
Lähtö Madeirasta	„	17	„ 2 iltapuol.
Tulo Lisboaan	„	21	„ 5 „

Viivymme tällä matkalla 25½ päivää, vaikk'ei höyry koko ajassa päässyt loppumaan; mutta China olikin tavattoman hidas kulkemaan.

Annan tästä matkasta ainoastaan muutamia hyödyllisiä tietoja, koska on paljo semmoista kerrottavaa, joka likemmin koskee retkeni tarkoituksia.

Benguellasta oli tullut Chinaan 60—70 sisämaan afrikkalaista. Kuten minulle juteltiin, oli nämät syntyperäiset tuotu siellä erään virkamiehen tykö, jonka kaikkiin kysymyksiin he olivat vastanneet myöntämällä. Se selitettiin virallisesti, että he kaikki suostuivat vapaaehtoisesti lähtemään Benguellasta viideksi vuodeksi San Thomakseen

kahvin ja kakaon viljelijäin työhön. Kukin syntyperäinen sai pari metriä vaatetta alastoman ruumiinsa verhoksi. San Thomakseen tultuamme eivät he näyttäneet tahtovankaan lähteä höyrylaivasta, että täytyi lempeästi, mutta jyrkästi pakottaa heitä astumaan proomuun maalle viettäväksi.

Tästä satamasta otti China 6,000 säkkiä kahvia.

San Thomas on vallan tropiikki-saari, sangen ihantava ja hedelmällinen. Kyllä sitä maksaa käydä katsomassa, mutta ei huvimatkan tekijää sentään haluttane jäädä sinne kuukaudeksi siihen tutustumaan. Sillä ajalla, jonka höyrylaiva viipyy satamassa, ennättää hyvästi käydä katsomassa viljelysmaita, vesiputouksia ja vuoria.

Prinssin saari on myöskin niitä erinomaisen hedelmällisiä saaria, jotka ovat sopivia kaikellaisten mausten ynnä kahvin ja kakaon viljelykselle. Banania, palmuja ja tropiikki-pensaita rehottaa siellä suolaisen rannan vesijätöilläkin; ja korkealle kohoavien vuorten huiputkin näkyvät tällä hedelmällisellä saarella olevan vihreässä puvussa.

Itse satamapaikka on, näöstä päättäen, autioksi tulemaisillansa. Se laakson suu, jossa kaupunki on, on niin ahdas, että, joll'ei se olisi mereen päin, eläminen kävisi siinä perin mahdottomaksi. Koska vuoret kahdenpuolen kohoavat äkkijyrkkinä monta tuhatta jalkaa korkealle ja laakson ihmeteltävän rikkaasta kasvikkunnasta lähtee paljo raskaita, lämpöisiä höyryjä, niin menehtyisi niiden vahingollisesta vaikutuksesta ennen pitkää vahvaruumiisinkin. Haluten puhtaampaa ilmaa ja väljempää tilaa, kuin ahtaassa laaksossa on saatavana, ovat kaupunkilaiset tehneet asuntoja alaisille hietapenkereille, jotka nousun aikana aina joutuvat veden valtaan. Kuinka ankarasti kostea ilma on koetellut asujantenkin kestävyyttä, todistaa se seikka, että lukuisia kirkkoja on rauniona, linnoitus hajallaan ja asuinhuoneet, kauppapuotit ja tavara-aitat ylimalkaan rappiolla. Ne rakennukset myöskin, joiden eläjät, niin virkamiehet kuin yksityisetkin, eivät vielä uskokselle olevan mahdotonta kärsiä tätä ilmanalaa, ovat tilassa semmoisessa, joka herättää sääliä katselijassa.

Tästä satamasta otti China 800 säkkiä kakaota. Lah-

den haikalojen nälkäisyydestä juteltiin meille samallaisia juttuja, kuin Sisä-Afrikassa saa kuulla krokodiileista.

Ensi kertaa ijässäni olin portukalilaisessa höyrylaivassa. Lienenkö milloin lukenut Portukalin sotalaivoissa ja -väessä olevan ankaran järjestyksen vai minkä johdosta lienen tullut siihen luuloon, että Portukalin kauppalaivoissa myöskin noudatetaan järjestystä aivan tarpeeksi asti. Mutta siinä suuresti petyin. Ihmistä usein erhetyttää se, kun hän on niin taipuisa tekemään yleisiä päätelmiä yksityisten asianhaarain johdosta. Amerikkalaisilla esim. on suurin kansalaisvapaus koko maailmassa, mutta kuitenkin on järjestys Yhdysvaltojen armeijassa sekä sotaja kauppalaivoissa julman ankara. Viimeksimainituissa se onkin oikein drakonillinen, ja laivanväen hytit ovat hyvin loitolla kajuutasta. Portukalilaisia pidetään erinomaisen ankarina järjestyksenmiehinä, vaan tuskin voi ajatella huolimattomampaa järjestystä kuin tässäkin höyrylaivassa oli.

Toisen luokan matkustavaisia tuli peräkannelle ensimmäisen luokan matkustavaisten paikoille ja välinpitämättöminä ainoastaan katsoa töllöttivät, kun näille tuli kävelypaikkansa siten ahtaaksi. He tulivat omin lupinsa kapealle peräkannelle, jossa venyessänsä aivan ujostelematta syljeskelivät ja polttivat tupakkaa. Sadoittain papukaijoja, likaisia apinoita, gatselleja ja muita eläimiä oli häkeissä ainoastaan 3 metriä loitolla salongin kansi-ikkunasta, levittäen ympärillensä niin ilkeää hajua, että olo laivassa alkoi tuntua melkein tuskalliselta. Ensimmäisen luokan salongin edessä oli iso kansiruuma, josta ravintolan pitäjiä mukavuudeksi kävi luukku salonkiin ja jonne ensimmäisen luokan matkustajien raskaat matkatavarat oli pantu. Niiden peitteenä oli matrassseita, joiden päällä venyi kolmannen luokan naisia ja puolen tusinaa puoli-alastomia lapsia. Ne kurjuudessaansa älisivät, vaikeroivat ja parkuivat, muistuttaen meille omaa viheliäistä tilaamme. Tällaista piti joka kerta nähdä ja kuulla, kun vaihtelun vuoksi tahtoi mennä kuumasta kajuutasta yläkannelle, toisen luokan siivotonten matkustajain sylkeen ja räkään kävelemään.

Inhottava oli ruokajärjestyskin. Joka ateriaksi oli

joukko ruokalajeja, joita muutamat rohkeat portukalilaiset ainoastaan saivat syödyksi. Ne olivat joko kokonaan palmunöljyn vallassa tai ainakin tämän sapennäköisen nesteen mehustamat. Voina oli valkoista, myrätynyttä margariininrasvaa.

Aterioimisen päätyttyä veivät kriadot eli passarit riisi- ja papuruokien ynnä leivän tähteet apinoille, joita tavallansa voi pitää neljännen luokan matkustajina. Ja kun useimmat niistä olivat lieattuina kahdenpuolen välikantta, viskasivat ravintolanpalvelijat heille ruoan huolimattomasti sinne. Typerästi kujeillen karkasivat vallattomat eläimet aina sitä anastamaan, joka ei suinkaan ollut kaunista nähdä. Jos siis oleksi laivan kannella, niin siellä oli siivottomia ihmisiä ja eläimiä, raakoja siirtolaisia ja metsäneläjiä, jos kannen alla, niin siellä oli parkuvia lapsia ja likaisia naisia, joten olo tuntui joka osassa laivaa yhtä vastenmieliseltä. Jos tahtoi päästä pois tätä liian sosialistista kanssakäymistä näkemästä, niin täytyi paeta kuumaan, suljettuun hyttiin, jossa hengittäminen ei ainakaan ollut mahdotonta, kun pisti pään ikkunanreiästä ulos.

Kapteeni ja ravintolan pitäjät näkyivät olevan sangen tuttavallisessa suhteessa keskenänsä, jonka tähden nämät viimeksimainitut olivat meille tavallisesti epäystävällisiä ja kiukustuivat, jos kuinka kauniisti hyvänsä pyysi heitä tekemään mitä palvelusta. Ei onnettomina pahantekijöinäkään olisi he pakkotyöhönsä olleet vastenmielisemmät kuin nyt palveluksen tekoon, jonka matkustavaiset ennen laivasta lähtöänsä heille palkitsivat. Amerikkalainen tai englantilainen kapteeni olisi köydenpäällä saanut järjestyksen pian kuntoon, mutta portukalilaiset laivojen päälliköt ovat niin hyväluontoisia, ett'eivät ryhdy pakkokeinoihin. Da Gaman aikaan olivat asiat toisin, jos Camoens'in kertoelmiin on luottamista.

Chinan saavuttua kauniille Madeiran saarelle, jaksoin taas vähän kävellä, vaikka jalkani olivatkin raskaat kuin lyijystä tehdyt. Read'in hotelissa söin oikein kuninkaalisen aamiaisen. Portukalilaiset tuntevat tämän ihanan saaren arvon, ja sentähden pitävät sen, ruttotaudin estämiseksi muka, tarkasti suljettuna laivoilta. Kolme, neljä

kertaa olin minäkin jo kulkenut tätä tietä, vaan joka kerta oli keltainen lippu sieltä ilmoittanut laivamme olevan pannassa. Mutta mikähän laiva olisi koskaan ollut sopimattomampi lähestymään Madeiran pyhiä rantoja, kuin juuri tämä, jossa oli niin tavaton epäjärjestys, terveydelle vahingollinen inhottava ammoniakkin haju, likaisia apinoita, lintuja sekä muita eläimiä, joiden karvaisesta takusta ja höyhenistä kävi aivan myrkyllinen löyhy ja jossa varsinaiset matkustajat olivat niin ryökäleisen näköisiä. Mutta tämän mastossa oli, näet, kunnianarvoinen Portukalin lippu, joka vilkkaasti viipottaen tervehti linnoituksen lip-pusalossa liehuvaa, kuninkaallista viiriä Atlantin helmessä.

Kolmaskolmatta Luku.

Asiain laita Kongolla.

Selitän suhteet komitealle. — Rautatie välttämättömän tarpeellinen. — Tärkeys päästä alueen isänniksi. — Kauppatoiveita. — Sunnitelmia Ylä-Kongon retkeen. — Vaikea saada kelvollista apupäällikköä.

Muutamaa päivää myöhemmin saatoin suullisesti jutella Kongon asioiden todellisen laidan Kansainkeskisen Kongo-Yhdistyksen komitealle, joka nyt oli ottanut haltuunsa myöskin Comité d'Études-seuran tehtävät ja velvollisuudet.

Osoitin sille, että olimme väsymättömillä ponnistuksillamme toimittaneet paljo enemmän kuin hyvänsävyinen ja rauhallinen Comité d'Études du Haut Congo-yhdistys vuonna 1878 aikoikaan tehtäväksemme. „Meidän tuli rakentaa kolme asemaa, viedä yksi höyryvene Ylä-Kongolle ja pitää asemia vapaassa yhdistyksessä rannikon kanssa.“ Mutta 68 uskollisen sansibarilaisen ja parin luotettavan eurooppalaisen avulla rakensin sinne viisi asemaa, vein yhden höyry- ja yhden purjeveneen Ylä-Kongolle, joita paitsi toinen pienempi höyryvene ja proomu pitivät toista ja kolmatta asemaa keskenänsä yhdistyksessä. Sitten vielä tehtiin Vivistä Isangilaan ja Manjangasta Stanley-Pooliin ajotie, johon kului paljo varoja sekä aikaa.

Nyt oli meidän turvaaminen itsellemme tämä ponnistustemme tulos. Työmme tarkoituksena oli tähän asti ollut ainoastaan osottaa, että rannikon saaminen yhdistykseen Ylä-Kongon kanssa oli mahdollista. Mutta kuitenkin olimme nyt päässeet paljo pitemmälle kuin vuonna

1878 tohdimme toivoa. Olimme tulleet aina sinne asti, jossa Kwa-joki yhdistyy Kongoon, s. o. 119 peninkulmaa pitkälle merestä. Olimme nähneet syntyperäiset ystävällisiksi ja muutamilla alueilla myöskin halukkaiksi työhön, joka antoi syytä toivoon, että he likemmin meihin tutustuttuansa tulisivat vielä hyvántahtoisemmiksi meille. Olimme myöskin huomanneet, ett'ei kukaan syntyperäinen ole vastahakoinen kauppaan, vaan että vaihtokaupan paljas mainitseminen jo herättää heissä vilkasta mielihalua siihen. Joll'emme tahdo jättää löytöjamme emmekä sivistämistuumaamme silleen, niin on meidän turvaaminen itsellemme kaikki ne oikeudet, jotka syntyperäispäämiehiltä olemme saaneet, voidaksemme pitää sellaista valtiovaltaa kuin tarve välttämättömästi vaatii, jos tahdomme edelleenkin nauttia niitä etuja, joita olemme koettaneet hankkia itsellemme.

Huomautin, ett'ei Kongon laakso nykyisellä kannallansa ollut minkään arvoinen. Jos sen tahtoi hyötyä tuottavaksi, oli Ala-Kongolta tehtävä Ylä-Kongolle rautatie, jonka arvo nousee sikäli kuin saa sitä sinne ulotetuksi. Ja että tällä rautatiellä tulisi olemaan pysyvä arvo, oli hankittava Europasta myönnytys sen tekemiseen ja rautatien alueen hallinnossa pitämiseen, lyhykäisesti sanoen, saatava vakuute, ett'ei rautatien alue joudu kenenkään vieraan omaksi.

Ei mikään europalainen hallitus voi tehdä tänne rautatietä niin, että siitä olisi hyötyä, sillä siinä on matkakustannuksien ja rahtikulunkien lisänä veroja, tullimaksuja, järjestely- ja välityskulunkeja, siellä täällä tehtäviä rajoituksia, paikallishallituksen taksoja, tulitornien ja laivaliikkeen kustannuksia y. m. maassa, jossa luonnon omat lait ovat niin ankarat, että tietämättömästäänkin ja varomattomasta niiden rikkomisesta on kuclenanrangaistus heti seurauksena.

Tämä rautatie ei tule hyötyä tuottavaksi, joll'ei saa houkutelluksi kauppamiehiä ja uudisasukkaita kauppaliikkeen Ylä-Kongon kanssa, antamalla heille suuria vapaisuuksia sekä varmuutta voitosta siten, ett'ei pane heille painavia tullimaksuja eikä salli sellaisten virkamiesten, joiden ainoana harrastuksena on rahansaanti, kiskomisillansa heitä vahingoittaa. Tämän rautatien tarkoituksena

pitää olla yksinomaisesti Keski-Afrikan ja niiden europalaisten hyöty, jotka tahtovat käydä siellä kauppaa.

Yrityksen ensimmäinen jakso on saatu päätökseen. Se oli, niinkuin jo edellä mainitsin, menestyksellinen. Nyt tiedämme, millaisessa alinomaisessa yhdistyksessä voi pitää Ylä-Kongoa Atlantin kanssa. Yrityksen toisena jaksona on työmme vahvistaminen siten, että hankimme päämiehiltä valtaoikeuden sekä muitakin oikeuksia, mitä he voivat antaa, sillä muuten saisivat muut ehkä ne ja sortaisivat sitten meitä tienavaajia. Nämät oikeudet ovat välttämättömän tarpeelliset, jos Assosiationi tahtoo pysyä voimassa ja saada menestystä Afrikan sivistämishankkeille. Sillä ilman näitä oikeuksia kylvätte te toisen vaivannäkemättömän niitettäväksi ja tulette pakotetuksi heittämään kaikki työnne hedelmät toisen hyväksi.

Komitean jäsenet tunnustivat yksimielisesti minun esitykseni oikeaksi. Kartat otettiin esiin ja määreiltiin tarkoin ne paikat, joissa ryhdyttäisiin toimeen. Laskettua alueen, huomattiin selvästi, että, jos tahdottiin ottaa hallintoon erityiset strategilliset kohdat, niistä oli joka vuosi suuria kulunkeja ja tarvittiin myöskin paljo enemmän väkeä sekä europalaisia että afrikkalaisia. Kuitenkin selitti komitea olevansa siihen valmis, jos minä rupean työjohtajaksi. Vaikka tosin tämä ehdotus minua hiukan hämmästytti, koska terveyteni oli murtuneena, lupasin sentään palata takaisin Kongolle ja jatkaa asemien rakentamista Stanleyn putouksille asti, mutta kuitenkin sillä ehdolla, että minulle lähetetään määrätyn ajan, esim. kahden, kolmen kuukauden kuluessa kunnollinen apulainen, joka minun ollessani Ylä-Kongolla pitää huolta Ala-Kongon asuntoloista ja niiden hoidosta. Jos jätin tärkeimmän varastopaikkani ajattelemattomien nuorukaisten haltuun, jotka eivät tunne mitään korkeampaa lakia kuin omat mielettömät oikkunsa ja intohimonsa, niin tiesin jo kokemuksesta, ett'ei siitä ollut seurauksena kuin huolta ja mieliharmia. Tarvitsin vakavan ja luotettavan miehen, joka jo arvollaan ja merkityksellään herätti käskynalaisissansa kunnioitusta, jolla nimensä takasi olevan mielenlujuutta, jonka sana oli valanarvoinen ja joka ennestään oli sillä tavalla tunnettu, että sai olla varma hänen vast'

edeskin kunnioitettavasti käyttäytyvän. Eihän voinut panna näin tärkeän hankkeen johtajaksi semmoisia, jotka uuraan käytännöllisen elämän vaivaloisuuksiin olivat niin tottumattomia, että joka vaikeuden sattuessa tulivat aivan neuvottomiksi, eikä semmoisia, jotka, niin pian kuin jäivät omiin varoihinsa taistelemaan tropiikki-elannon vaivaloisuuksien kanssa, heti lähettivät eropyynnön päällikönsä, joka ehkä sattui olemaan satojen peninkulmien päässä, paikalla luopuivat päällikkyystensä ja kiiruhtivat Eurooppaan. Olin saanut jo tällaisista enemmän ikävyyksiä kuin kaikista Afrikan heimokunnista yhteensä. Olin jo niin kyllästynyt heihin, että olisin ennen ruvennut saappaanpuhdistajaksi elinajakseni kuin semmoisten esimieheksi, joilla ei ollut muuta miehuutta kuin miehen ulkomuoto.

Koska sain sellaista kokea heistä jo ollessani ainoastaan 400 peninkulmaa kaukana merestä, niin mitä olisin saanut 1,500 peninkulmaa kaukana sisämaassa oleksiessani. Oli siis välttämätöntä, että sain sijaani alajoelle miehen, joka sekä itse työskenteli ja tunnollisesti täytti velvollisuutensa että myöskin sai toiset rehellisesti pitämään huolta tehtävästensä. Komitea lupasi lähettää minulle semmoisen, jonka tähden en viipynytkään Euroopassa kuin kuusi viikkoa.

Neljäskolmatta luku.

Stanley-Pooliin.

Cadix'esta Banana-lahteen. — Surullisia tietoja. — Vivi turmion tilassa. — Elliot'in retki Kuilu-Niadille. — Ranskalainen kauppamies ampuu Massallaa. — Suuri sakko. — Minä sovinnontekijänä. — Luutnantti van de Velden retki Kuilu-Niadille. — Sagittaire saapuu. — Elliot'in retkijoukolle lähetetään apuväkeä. — Huonoja sanomia Leopoldvillestä. — Nälkä asemalla. — Lauttaliike Kongolla. — Ystävällinen vastaanotto. — Leopoldville huolimattomuudessa ja ruohottuneena. — Surullinen tila. — Onneton nuori upseeri. — Kanootti-onnettomuudet. — Väärää melkettä. — Itsemurha. — Me teemme uudelleen ystävyiden päämiesten kanssa. — Tärkeä konferenssi ja tulos siitä. — Englantilaisia lähetysaarnajia.

Marraskuun 23 p:nä 1882 lähdin Cadix'en satamasta matkalle Kongo-maahan höyrylaiva Harkaway'ssä, joka muutama päivä takaperin oli lähtenyt Englannista, mukana 14 upseeria ja noin 60 tonnia sekatavaraa Kansainkeskisen Kongo-Yhdistyksen retkikunnalle.

Joulukuun 14 p:nä tuli Harkaway Banana-lahteen, ja joulukuun 20 p:nä saavuin minä Viviin, aivan terveenä ja virkistyneenä. Olin ollut nyt poissa retkikunnasta viisi kuukautta.

Mutta ah, mitä ikäviä tietoja sain, ruvetessani tiedustelemaan retkikunnan asioiden tilaa! Poissa oli se saksalainen herra, joka oli niin tunnettu järkähtämättömästä mielenlujuudestaan, vakaisesta tahdostaan, runsaasta kokemuksestaan ja tieteellisestä sivistyksestään. Jo kuukausi takaperin oli hän palannut kotiinsa! Lähes neljä viikkoa oli retkikunta ollut johdattajatta. Vivin päällikkö, toisen arvon mies, oli samoin kadonnut. Leopoldvillen

päällikkö, kolmannen arvon mies, oleksi maalla lähellä rannikkoa. Isangilan päällikkö oli kiiruhtanut kotiseudulensa; Leopoldvillen päällikön apulainen lähtenyt karkuun; La Beliquen kapteeni saanut eron palveluksestansa. Joku kostonhimoinen konna oli vienyt En Avant'ista höyryventtiilin, että sen oli täytynyt siitä alkaen venyä toimetonna ja paikallaan Leopoldvillen valkamassa. Sattuman omituisen oikun vaikutuksesta oli koneenkäyttäjä Vivissä kirjanpitäjänä ja varastonhoitajana, ja sisämaassa piti joku rajatonta valtaa tavalla semmoisella, joka ei suinkaan edistänyt rauhaa eikä järjestystä. Väliaikaista päällikköä oli ammuttu kulkeissansa Mowan läpi, joka antoi aiheita seudulla ryhtymään kaikellaisiin hyvityshankkeihin. Tuskinpa olisivat tiedot enää voineetkaan olla huonompia. Sitten vielä oli lukuisia muita ikävyyksiä, joista ei sovi mitään mainita, koska olisi ilmoitettava semmoisia nimiä, joita tahtoisin suojella kaikelta moitteelta. Vaan ett'ei retkikuntaa hyvästi johdettu, sen näkee jo tuosta päällysmiehien yksimielisestä matkaanlähdestä. Mitä oli enää odottaminen käskynalaisilta, kun heidän vastuunalaiset päällysmiehensä kerran niin halpamielisesti luopuivat velvollisuuksistansa!

Vivi, joka jo minun Ylä-Kongolla ollessanikin oli aina ollut huonolle kannalle päin kallistumaisillaan, oli nyt vajonnut mitä alhaisimpaan tilaan. Höyryveneet oli ottanut hallintoonsa eräs yhtiö, joka alkuaan oli liittynyt retkikuntaamme hoitamaan tavarankuljetusta Alakongolla, vaan nyt asiain selittämättömän mulkkauksen johdosta oikeastaan vallitsi retkikuntaamme, käyttäen vapaasti sen höyryveneitä ja purkaen lasteja mihin tahtoi, tavallisesti peninkulman alapuolelle valkamaa. Asemaväellä oli aina snuri työ kuljettaessa tavaroita sieltä Viiviin, josta aseman virkamiehet sekä työväki olivat sangen närkästyksissänsä.

Tästä piti viivyttelämättä tulla muutos, mutta sen tekeminen oli kovin ikävää, koska höyryveneiden väki näkyi olevan siinä vakuutuksessa, että isäntien vaihto oli tapahtunut. Mutta minä pysyin lujana vaatimuksessani ja pakotin heidät purkamaan lastinsa entiseen tapaan Vivin

valkamaan, ett'ei asemanväen tarvinnut nähdä vaivaa sen kuljettamisessa.

Ensimmäinen tärkeä tehtäväni oli varustaa retki-joukko kapteeni J. G. Elliot'in johdolla menemään Kuilu-Niadi-joen alueelle, perustamaan sinne rivin asemia joen likisimmästä paikasta Isangilaan sekä pitkin alajoen vartta suulle asti. Saimme joukon uutta apuväkeä, joka saapui hyvin sopivaan aikaan. Kapteeni Elliot'in mukaan meni 70 väri-ihosta miestä ja neljä europpalaista, herrat von Schauman, itävaltalainen upseeri Lehrmann, yksi kroatilainen ja kaksi englantilaista. He lähtivät Vivistä tammikuun 13 p:nä.

Tämän retken tarkoituksena oli turvata Assosiationille eräs laaja alue sisämaasta sekä kappale rannikkoa, Ranskan alueesta Gabun luota Kongon suulle, että saisimme toisen vapaan tien Ylä-Kongolle.

Hankin tiedon Leopoldvillen päällikön olopaikasta ja toimitutin hänet pienen matkueen mukana takaisin palvelukseensa. Tammikuun 14 p:nä lähti Leopoldvillen ja Stanley-Poolin terveystirehtori neljän valkoisen ja 48 väri-ihosen kanssa matkalle yläällepäin jokea.

Tammikuun 15 p:nä pani viviläisten mielen kuohuun sanoma, että ranskalainen kauppamies, joka palveli siinä yhtiössä, jonka hallussa oli meidän tavarankuljetus Ala-Kongolla, oli ampunut aseman syntyperäistä tulkkia Massallaa. Tämä, joka oli viviläinen, oli aina käyttäytynyt tyvenmielisesti ja siivosti. Niinkuin yleisesti tiedettiin, ei hänessä ollut mitään vastenmielisyyttä valkoisiin, mutta samoin kuin kaikki syntyperäiset, rakasti hän lasia, vaikka sentään piti niin paljon itsestensä, ett'ei koskaan juovuksissa näyttäytynyt. Mutta olisiko hän suostunut tekemään valkoiselle pienintäkään palvelusta ilman maksua, sitä en luule; vaan sellainenhan ihmisluonne ylimalkaan onkin. Kuitenkin oli Massalla hyvin sopuisa sekä verrattoman tärkeä meille, sillä hän piti hyväntahtoisesti ja uskollisesti huolta molemminpuolisista eduistamme. Kaikeksi onneksi ei haava ollut kuolettava. Mutta kun hän oli arvoisa mies, niin pani tapaus Vivin syntyperäiset kovin kiihkeillensä, ja iso joukko heitä tuli heti toimitamaan ampujalle kostoja. Syyllinen oli nyt kuitenkin

meidän hallussamme, ja kun lääkäri vakuutti, ett'ei haava ollut vaarallinen, niin sain vihastuneet syntyperäiset suostutetuiksi jättämään asian minun ratkaistavakseni. Asia tutkittiin tarkoin, jonka jälkeen minä sanoin päämiehille valkoisen miehen olleen väärässä ja pyysin heitä määräämään, kuinka suuri sakko hänen tuli maksaa.

He menivät syrjäpuoleen keskustelemaan ja tulivat puolen tunnin kuluttua esittämään seuraavaa vaatimusta, josta näkee, kuinka syntyperäisten lait ovat ankarat venvenvuodatuksesta :

100	kokonaista kangaskappaletta	20	puntaa.
100	piilukkopyssyä	30	„
100	nassakkaa kruutia	25	„
100	jahtiveistä	20	„
100	villapeitettä	30	„
100	demijohnia rommia	30	„
100	laatikkoa paloviinaa	60	„
100	kappaletta nenäliinavaatetta	15	„
	Sekatavaraa	200	„
		Summa	430 puntaa.

Kauppamies ei sanonut mitenkään jaksavansa maksaa niin suurta summaa, mutta syntyperäiset pysyivät lujina vaatimuksessansa, joten minun oli pyytämisen asianomaisilta tuomiovalta sekä lupaus, että he myöskin suostuvat minun tekemääni päätökseen. Minulta meni kokonaista kaksi tuntia, ennenkuin sain tuon sakon supistetuksi 24 puntaan 4 shillingiin, mutta sitä paitsi piti se revolveri, jolla paha työ oli tehty, antaa heidän rikottavaksensa, ett'ei se vast'edes enää tekisi mitään onnettomuutta. Asianomaiset hyväksyivät tämän tuomion, mutta sen lisäksi vaativat syntyperäiset ampujan karkotettavaksi pois maasta, ett'ei hän saisi tehdä siellä muita rikoksia.

Tehtiin sopimus myös seudun kaikkien päämiestenkin kanssa, jossa he myönsivät Assosiationille itsenäisen vallan. Sen saaminen ei ollutkaan vaikeata, sillä me olimme Vivin tienoolla erinomaisen ystävällisessä suhteessa molempien rantojen syntyperäisten kanssa.

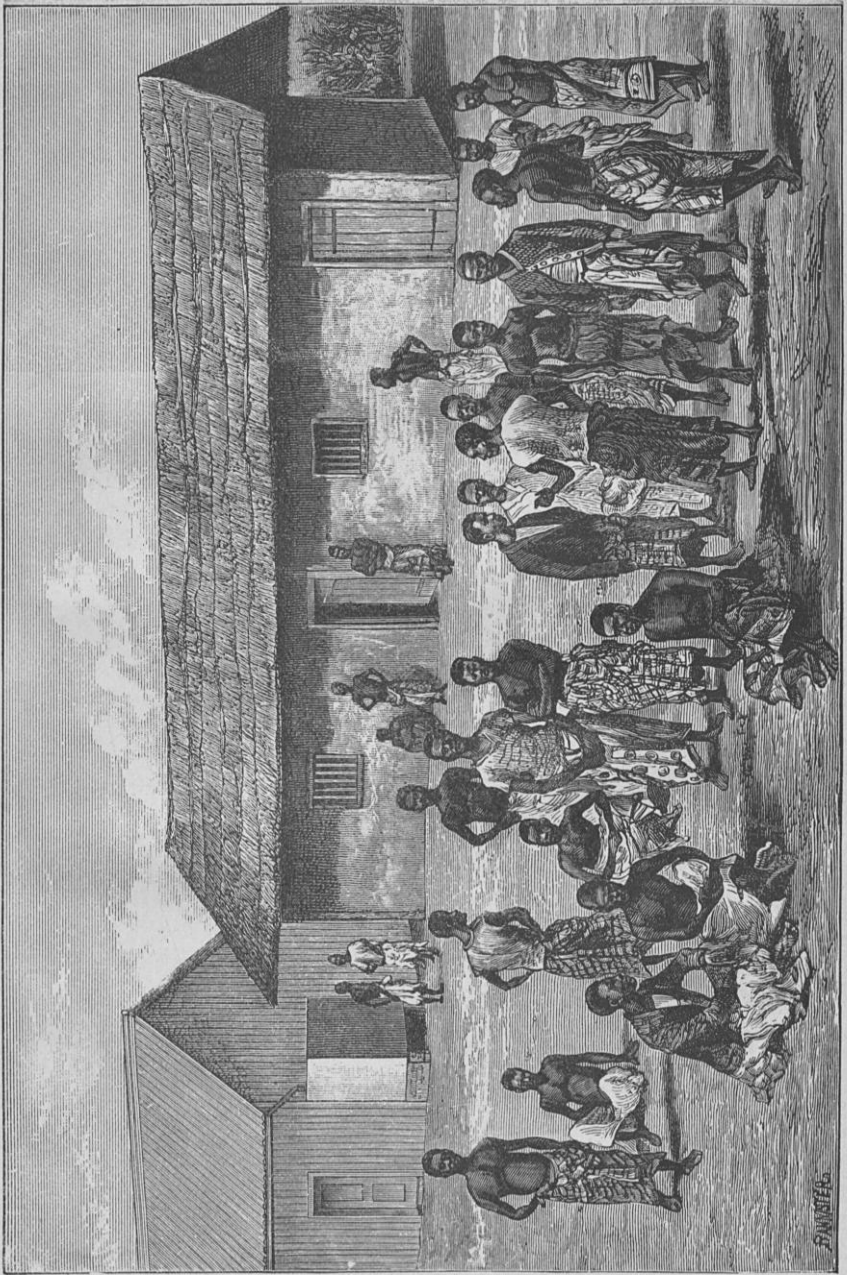
Luottaen komitean lähettävän tänne sopivan miehen

pitämään huolta tärkeistä eduistamme alajoella, panin luutnantti van de Velden hoitamaan päällikön virkaa Vivissä, kunnes siihen määrätty mies saapuisi itse. Mutta kovaksi onneksi ei se voinut joutua tänne, ennenkuin muutaman kuukauden kuluttua. Vaikka ne nuoret, kokemattomat upseerit, joita oli täällä käsillä, tosin kaikki olivat toimintaan halukkaita, näytti luutnantti van de Velde sentään olevan sopivin mainittua virkaa hoitamaan.

Tammikuun 22 p:nä lähdin Vivistä, luottaen siihen, että sen päällikölle antamani perinpohjaiset johtosäännöt auttavat minut niistä vaikeuksista, joita tämän aseman suhteen aina pelkäsin. Vanha sananlasku sanoo: „Kun kissa on poissa, niin juoksentelevat hiiret pöydällä“. En suinkaan voi sitä näyttää toteen, että Assosiationin virkamiehet olisivat pyödyllä juoksennelleet, mutta se oli kuitenkin aivan silminnähtävää, ett'eivät alajoen asemat olleet millään tavalla korjautuneet, eikä niitä voinut vertailla yläjoen asemiin.

Isangilaan tultuani huomautettiin minulle, ett'ei ollut paljo luottamista sen retkijoukon menestykseen, joka maitse lähetettiin Kuilu-Niadi-joelle, vaan että oli parasta, koska matka Isangilasta Kuilu-Niadille vei monta päivää, lähettää toinen retkijoukko sinne suoraan vesitse. Tämän johdattajaksi valittiin luutnantti van de Velde, jolle väen ja varastojen kuljetukseen annettiin Assosiationin höyryvene Heron. Siksi ajaksi pantiin toinen hänen sijaansa hoitamaan Vivin asemaa.

Mukana kaksi upseeria lähti luutnantti van de Velde helmikuun 5 p:nä 1883 vesitse Kuilulle ja saapui sinne saman kuun 9 p:nä. Hän alkoi heti ostateella päämiehiltä paikkaa, johon rakentaisi aseman ja koettaa saada Assosiationille itsenäistä valtaa sen alueesen. Eikä aikaakaan niin oli hänellä siellä huoneita, vara-aittoja ja teltoja, jotka oli ostanut eräältä Sabogalta, ja asema perustettuna, jonka nimitti Rudolfstadt'iksi. Helmikuun 12 p:nä teki hän sopimuksen Manipambun kanssa, joka oli päämiesten vanhin Tscissangan alueella, Kuilun suun vasemmalla rannalla. Siinä sopimuksessa heitti tämä päämies itsenäisen valtansa Kansainkeskiselle Kongo-Yhdistykselle. Sen jälkeen teki toimelias ja velvollisuuksillensa tarkka

Länsirannikon alkuasijamia Vivi plazalla.

luutnantti vielä muitakin sopimuksia, ensisti Tschilungussa, Kuilun suun oikealla puolella ja sitten pitkin joen molempia rantoja ylöspäin, aina 28 peninkulmaa kaukana merestä olevalle ryöppäälle asti.

Hän palasi maaliskuun alussa jälleen Rudolfstadt'iin ja sai saman kuun 9 p:nä tietää ranskalaisen sotalaivan Sagittairen tulleen Loangon satamaan. Kahta päivää myöhemmin teki hän höyryveneillensä tämän laivan kapteenille Cordier'ille hyvän palveluksen, auttamalla hänen laivansa jokeen, jonka jälkeen nuori luutnantti osotti hänelle suurta vieraanvaraisuutta.

Maaliskuun 14 p:nä kuuli luutnantti van de Velde, että Loangon lähistöllä juteltiin valkoisia miehiä tulleen puutteenalaisessa tilassa Kitabi-nimiseile paikkakunnalle, joka oli jokseenkin kaukana sisämaassa. Hän arvasi heti ett'eivät nämät europalaiset olleet muita kuin Elliot'in retkijoukkolaisia ja varusti viivyttelämästä venematkueen heidän avuksensa.

Saavuttuaan joukkonsa kanssa Rudolfstadt'iin, päästi kapteeni Elliot luutnantti van de Velden väliaikaisesta toimestansa Kuilulta Viviä jälleen hoitamaan. Hän oli osottanut tällä Kuilun retkellä suurta taitoa, toimelijaisuutta ja intoa, että aloin pitää iloista toivoa, saaneeni hänestä vihdoin tuskallisen hakemisen ja pitkällisen odotuksen perästä arvokkaan apumiehen vastukselliseen työhömmö. Kovaksi onneksi pakotti huononeva terveytensä hänet jo muutaman kuukauden kuluttua lähtemään Viivistä Eurooppaan.

Kapteeni Elliot oli matkallansa Isangilasta Rudolfstadt'iin jättänyt Stephanievillen, Franktown'in ja Kitabin asemanpaikoille, joihin asemat tulivat rakennettavaksi, kuhunkin yhden upseerin ja muutamia miehiä. Sitten vielä oli luutnantti van de Velde toimittanut Assosiationin omaksi asemien linja-alueenkin, yksijaksoisen maa-kaistaleen, josta tehtyyn sopimuskirjaan päämiehet panivat merkkinsä europalaisten todistajain läsnäollessa. Siinäkin siis osotus, kuinka kunnollisesti tämä upseeri täytti velvollisuutensa!

Helmikuun 4 p:nä saavuin Manjangaan, josta lähetin kapteeni Hanssens'in heti miesjoukon kanssa Ylä-

Kuilu-Niadille panemaan Manjangaa yhdistykseen tämän joen kanssa. Sen tehtyä tuli hänen jatkaa tutkimuksiansa jokea alaspäin Stephanievillen asti ja täällä yhdistyä kapteeni Elliot'in retkikuntaan. Muutamaa kuukautta myöhemmin lähetti kapteeni Hanssens minulle pitkän ja huvittavan kertomuksen laajoista tutkimuksista, jossa hän ilmoitti Ylä-Kuilu-Niadin olevan välittömässä yhdistyksessä Kongon kanssa asemien Philippevillen ja Bulangungun kautta.

Luutnantti Valcke, jonka olin kohdannut Manjangussa, lähetettiin Kongon etelärannalle tekemään Manjangan ja Leopoldvillen välin tärkeimpään päämiesten kanssa myöskin sopimuksia ja perustamaan aseman Sabukaan, josta vaaratta ja huoletta voitaisiin lähettää tavaraa Leopoldvilleen Ylä-Kongon tarpeita varten. Hänen tuli myös ottaa mukaansa uuden veneen „A. I. A.“ (Association Internationale Africaine) höyrypannu, jonka joku huolimaton kuljettaja oli jättänyt eräasen tiepuolen kylään ja se oli nyt venynyt siellä kuukausmääriä.

Lähetettiin myöskin sanansaattajia viemään Leopoldvillen päällikölle käskyä, että hän heti tekisi sopimuksen Kinschassan, Kimbangun ja Kimpokon päämiesten kanssa.

Helmikuun 7 p:nä pantiin höyryparkaasi Royal rat-taille vietäväksi maitse Leopoldvilleen.

Samana päivänä lähetin yhden insinöörin tarpeellisen suojelusjoukon kanssa Stanley-Pooliin saattamaan kuntoon höyryparkaasia „A. I. A.“-ta, jonka kokoonpanoa oli selittämättömällä tavalla viivytetty minun poissaollessani.

Luutnantti Parfoury lähti 40 miehen kanssa tekemään säännöllistä tietä etelärannalle Manjangasta Stanley-Pooliin.

Luutnantti Grang, kapteeni Anderson ja 164 värihoista miestä jäivät minun kanssani viemään höyryparkaasia Royalia pohjoisrannan vanhaa tietä myöten Leopoldvilleen.

Helmikuun 27 p:nä saavuimme veneen kanssa Inkissi-joelle, jonne minulle tuli Leopoldvillen päälliköltä se hämmästyttävä sanoma, että tällä asemalla oltiin nälkään nääntymäisillään. Koska hän rannikolla oleskelunsa

jälkeen oli jo ollut toimituksessansa 38 päivää, niin oli minusta outoa, ett'ei hän ennemmin antanut minulle tietoa näin tärkeästä asiasta, erittäinkin kun Vivissä oli ruokavaroja, vaikka kuinka monen aseman tarpeiksi. Lukuisat karavaanit kuljettivat alinomaa varoja maitse Isangilaan. Tämän ja Manjangan välillä taas pitivät höyryveneet säännöllistä kulkua eikä meillä ollut väen eikä tahdon puutetta antaa europalaisille niin runsasta ylläpitoa kuin mahdollista, kun asemien päälliköt vaan ajoissa ilmoittivat, mitä asemilla tarvittiin.

Nsangun lauttapaikasta meni Kongon yli iso karavaani vapaita syntyperäisiä. He tulivat rannikolta ja matkustivat Mfwa'han, Stanley-Poolin pohjoisrannalle. Lauttapaikan päämies, joka oli tullut meille sangen ystävälliseksi, koska me olimme aina runsaasti maksaneet hänelle hänen kanoottiensa käyttämisestä, jutteli minulle kuljettavansa usein viikon pitkin noin 500 henkeä tavaroinensa joen yli pohjoisrannalle ja sieltä likipitään yhtä monta etelärannalle, jotka viimeksimainitut ovat tavallisesti rannikolle meneviä elefantinluun ja kautsun kuljettajia. Koska hän on harjoittanut tätä liikettä jo vuosikausia, niin olen aina oudostellut, ett'eivät lauttamiehet ole varakkaanman näköisiä kuin sisämaankaan päämiehet. Luodaksensa 1000 henkeä joen toiselta rannalta toiselle, on hänen tekeminen vähintään 100 matkaa joen yli, josta hän saa keskimäärin 100 kappaletta kangasta joka viikko. Syntyperäisiltä yksinään sai lautta siis vuosittain noin 5,200 kappaletta kangasta, joka, dollarin jälkeen kappale, tekee 5,200 dollaria. Kun siihen laskee lisäksi mitä meidän Assosiationin karavaanit maksoivat, niin nousivat lautan vuotuiset tulot 7,000 dollariin. Mutta näinkään loistavat tulot eivät ole saaneet päämiehiä eikä Nsangun asujamia paremman näköisiksi eikä väkilukuakaan lisääntymään, niinkuin esim. Kintamossa, jossa kaupan menestys tulee siten edes näkyviin, että sinne lisääntyy aseellisia miehiä, jotka tunnustavat päämiehiksensä Ngaljemaa ja Makabia.

Päästyämme etelärannan ylängön kukkulalle, tuli Leopoldvillen päälliköltä toinen sanansaattaja, joka pyysi minua, ett'en millään muodolla veisi tälle asemalle suurta

väkijoukkoa, sillä siellä ei ole mahdollista saada paljolle väelle tarpeeksi ravintoaineita. Vaikk'eivät ympäristöläiset olleet juuri vihamielisiä, vierastivat he kuitenkin niin valkoisia, ett'ei yksikään heistä tullut koskaan asemalle. Nähtävästi oli päälliköllä syytäkin tähän ilmoitukseen, mutta en voinut käsittää, miten seudun asujanten mieli oli niin kovin muuttunut, sillä en ollut saanut muita tietoja kuin tämän nyt häneltä, eikä hänkään juuri muuta ilmoittanut kuin nälänhätää, joka uhkasi eurooppalaisia. „Ei ole teetä, ei kahvia, ei kakaota, ei maitoa, ei niin mitään!“ Leipää on saatavana ainoastaan korkeasta hinnasta, ja vaikka ruoka-aineita käydään aina hakemassa ympäri seutua, ei niitä tavallisesti saa kuin hyvin vähän siksi kerraksi.

Mutta missä ikänä me kuljimme, niin aina oli ruoka-aineita yltäkyllin saatavana. Sitä todisti sekin, että meillä oli leirissämme 25 vuohia sekä tusinoittain kanoja. Saatuani tuon surullisen sanoman Leopoldvillestä, lähetin sinne heti kaksi tusinaa vuohia, monta korillista kanoja sekä hiukan herkkuruokaakin sairaille eurooppalaisille, kirjoittaen sen ohessa luutnantti Valckelle, että hän pyytäisi kiireimmiten Sabukan aseman valmiiksi, jonka nimenomaan tuli hankkia ruokavaroja ympäristöltä.

Kuormarattaamme rikkoutuivat usein matkalla, joten meillä oli alinoma viivykkiä, erittäinkin Mpalangan ylikulkeissamme. Neljä sadeaikaa oli pilannut pahasti tietämme. Ruokoa ja pieniä pensaita kasvoi ennen raivamallamme uralla, mutta mistään esteistä huolimatta lähinimme kuitenkin Leopoldvilleä raskaskuormaisten rattaidemme kanssa noin 2½ peninkulmaa joka päivä.

Mitä likemmäksi tulimme Stanley-Poolia, sitä ystävällisemmiksi muuttuivat syntyperäiset. Matkojen päästä tuli heitä ottamaan minua vastaan ja tuomaan minulle tulijaisiksi ruoka-aineita, niinkuin vuohia, lampaita ja kanoja, ja vakuuttamaan minua kaikella tavalla ystävyystänsä. Saadessani tällaisia vilpittömiä ja julkisia ystävyyden osotuksia oli minun vielä vaikeampi käsittää, kuinka syntyperäiset olivat niin tylymieliset Leopoldvillen päällikölle.

Maaliskuun 19 p:nä kirjoitti luutnantti Valcke mi-

Meno Mpalanga-joen yli.

nulle saaneensa Sabukan aseman kuntoon ja ostavansa nyt joka päivä noin 400 muonamäärää sekä sen lisäksi sikoja, vuohia, kanoja, munia ja banania y. m. Kahta päivää myöhemmin saavuin Leopoldvilleen ja käskin herrojen Grang'in ja Anderson'in saattaa Royali kuljettajineen valkamapaikalle.

Koska olin huhtikuun lopusta alkaen 1882 ollut pois Leopoldvillestä, ensin perustamassa asemaa Msuataan, sitten tutkimassa Leopold II:sen järveä ja sitten Euroopassa pyrkimässä terveeksi, niin toivoin nyt näkeväni Leopoldvillessä suuria muutoksia — aseman kunnossa, puutarhat hedelmäpuista ja muista kasveista kukoistavina. Olin laskenut tarkoin, kuinka paljon 40 tai 50 miestä voi utteran, toimeliaan ja ymmärtäväisen europalaisen johdolla 11 kuukaudessa korjailla ja kaunistella asemaa sekä laajentaa viljelysmaita. Kuvailin mielessäni siellä olevan mitä kauneinta näköä — siimeksisiä polkuja kiertelevän noin 3 metriä korkeiden bananapuiden välitse, asemalle käyvän leveän kauniin tien, jota kahdenpuolen on kukoistavia ja tuoksuvia pensaita, ryhmittäin hedelmäkkeitä puita j. n. e. Näin ajatuksissani siellä kokonaisen metsikön nuoria kalepassi-puita ja isot alat anania istuteltuina, joiden hieno maku, ihanat kukat ja miellyttävä tuoksu antavat erinomaista nautintoa. Peräälalla oli laajoja vainioita, joissa kasvoi tavallisia mutta kuitenkin hyödyllisiä kavaksia, niinkuin sokeriperunaa, maissia, papua, cassavaa j. m. s.

Tällaisilla vahvan mielikuvitteen loihtunäyillä kirkastin aina auringonlaskun jälkeisiä hetkiäni makuu aikaan asti, kun ei ollut muuta mitään tekemistä.

„No sitenhän siellä tietysti onkin“, sanoin sitten aina itsekseni. „Mitäpä olisivat he muutakaan tehneet joutessansa, vai olisivatko sitten rakentaneet rivin kauniita asuinhuoneita ja varastosuojuksia. Siellähän ovat kaiken aikaa olleet, eihän kuitenkaan liene yhtätoista kuukautta maanneet!“

Tulen Leopoldvillen penkerelle ja alan silmilläni hakea tuota kuvittelemaani kaunista näköä. Mutta kuinka hämmästyin! En kyennyt saamaan käsitystä yksityiskohdista, mutta huomasin kuitenkin, että kaikki mitä näin oli surullista ja mieltämasentavaa. Kaikkialla ruohoa:

penkerellä ruohoa, sen vieruilla pitkää sakeaa ruohoa, ainoan asuinhuoneen seinänraoissakin ruohoa, verannan kolmen patsaan kuori, jotka olivat kolomattomat, märässä viheriässä talmassa, työväen kylän leveä katu kuin ruohon peittämä heteikkö, ett'ei kylän mökkejäkään voinut nähdä kun penkeren yläisiltä paikoilta. Muutaman kapan ala cassavaa, ja ehkä satakunta epäjärjestykseen istutettua banania oli nähtävänä, mutta ei niin ainoata kalepassipuuta, ja jos puutarhan tapaisessa, jota ympäröi rikkinäinen aita, olikin mitä puutarhankasveja, niin olivat ne sakean ruohon peitossa, ett'ei niitä voinut nähdä. Penkeren nenässä oli rintavarustuksen tapainen paaluaituus, joka todisti aseman olevan vihollisessa suhteessa syntyperäisiin. Siitä pitäen, kun Leopoldvillen puulinnoitus tuli valmiiksi, ei europalaisten asuntolanosaan ollut muuta tullut lisäksi kuin yksi vara-aitta. Meidän syntyperäistemme kylässä ei ollut mitään muuta kuin minkä me olimme siihen tehneet 11 kuukautta takaperin, mutta sekin oli piammiten rappiutilassa ja sakean ruohon peitossa. Päältä katsoen näytti asema vallan autiolta eikä olisikaan voinut olla kolkkomman näköinen, vaikka koko ajan, minun lähdöstäni alkaen (huhtik. 1882), olisi ollut vallan asujamitta. Tarkastaessani vara-aittojen sisusta, näin varat Leopoldvillessä olevan sangen vähässä. Niissä ei ollut jäljellä kuin 783 messinkilankakimppua, joilla voi saada ruoka-aineita noin kolmeksi päiväksi asemanväestölle, 11 europalaiselle ja 212 väri-ihoiselle. Tosin oli vielä vaatetta monta pakkaa sekä helmiä monta arkullista, mutta ne oli vaihdettava messinkilangaksi, ennenkuin niillä voi saada leipää. Vaan sen mukaan, mitä karavaani-kirjasta näin, johon oli merkitty kaikki karavaanit ja niiden tuoma tavara, ei hyllyjen olisi pitänyt olla niin tyhjinä ruoka-aineista, kuin olivat eikä näin puutteenalaiseen tilaan olisi tarvinnut joutua.

Alaalla ruohoisessa satamassa olivat En Avant ja valaskalavene aivan ruosteen vallassa ja melkein rappiolla. Nämät rautalöyhyillä vuoratut veneet olivat 17 kuukautta venyneet siellä vedessä, kyljet ja pohja viheriässä limassa. Ei kukaan ollut niistä pitänyt lukua, ja niiden väkikin tunnusti, ett'ei niitä ollut kertaakaan vedetty maalle eikä puhdistettu.

Uudessa höyryveneessä A. I. A:ssa, joka jo kuukausmääriä oli ollut tekeillä, oli vielä moneksi viikoksi työtä. Se oli ainoastaan 12½ metriä pitkä. Vaikka sitä viime kuukauden oli ollut tekemässä kolme, neljä insinööriä ja useita väri-ihaisia, ei työ sentään näyttänyt suuresti edistyneen.

Valtiollinen tila oli vieläkin huonompi. Jostakin vähäpätöisyydestä oli syntynyt riita, ja sen johdosta olivat mustat sekä valkoiset tehneet päätöksen pysyä vallan erillään toisistansa. Se oli tuottanut valkoisille suuria hankaluuksia. Molemmat puolueet olivat koettaneet, kumpi voi olla pitempään vastapuolueettansa tarvitsematta. Syntyperäisillä ei ollut mitään hätää, he elivät ylellisyydessä, mutta Leopoldvillen asemalaiset joutuivat suureen kurjuuteen. Ei siis ihme, että Leopoldvillen aseman päällikkö näki tarpeelliseksi pyytää minua, ett'en toisi asemalle kaikkia rattaiden kuljettajia, koska asemalla ei ollut heille ruokaa.

Sen järjestyksen ja yltäkylläisyyden sijaan, jota olin mielessäni kuvitellut, sain täällä nähdä ainoastaan epäjärjestystä ja häviötä sekä kuulla molemminpuolisia kanteita. Jokainen europalainen koetti poistaa syytä itsestensä, mutta turhaan, sillä heillä oli kullakin ollut määrättyt velvollisuudet täytettävänä ja tärkein niistä se, että kukin koettaisi edistää yhteistä hyvää. Tästä velvollisuudesta ei ollut kukaan heistä pitänyt vaaria, koska he kaikki olivat vaan ristissä käsin katselleet sellaista häviötä ja epäjärjestystä.

Voidakseni selvästi osottaa sitä sanomatonta välinpitämättömyyttä ja mieletöntä ajattelemattomuutta, jonka johdosta nälänhätä alkoi heitä uhata ja syntyperäiset heitä halveksivat, on minun jutteleminen pieni sivutapahduma, joka päättyi sangen surkeasti.

Kallina-niminen nuori itävaltalainen ratsuväen luutnantti, joka, niinkuin juteltiin, oli suurta sukua ja kotoirin Wienistä, halusi osottaa kykyänsä Ylä-Kongolla ja sai ostetuksi Ngaljemalta kanootin. Tuli päivä, jona hän tahtoi lähteä Leopoldvillen valkamasta, ja hänen pieneen kanoottiinsa sijoittuu miehiä, valkoisia sekä mustia, puoleksi kumpiakin. Kanootin perään pannaan pitkä, musta

matkalaukku, jolla herra Kallina sai istua. Tämä upseeri oli pitkä, pulska nuorimies, sopivampi krenatieri-joukkoon kuin pienellä kanootilla tekemään löytöretkiä. Mutta sitä ei hän itse tiedä eikä vähääkään aavista, kuinka vaarallista mielettömyyttä tämä matkaan lähtönsä on. Hän seisoo kanootissa, kumarrellen kypäri kourassa ja jätellen jäähyväisiä valkamassa seisoville upseereille, jotka olivat tulleet rantaan tekemään hänen kanssansa tällaisia sivistyksen turhia temppuja. Sitten istuutuu hän. Ratsassaappaansa varret ulottuvat polviin asti. Toisen olkapäänsä yli käyvässä kannikkeessa on raskas kaksipiippuinen pysy, toisen yli käyvässä patroonalaukku sekä vyössä kaksi revolveria. Upseerit rannalla paljastivat samoin päänsä sotilaan höyliydellä ja tarkkuudella eikä heitä vähääkään aavistuta, että tekivät itsensä syypäiksi melkein rangaitavaan ajattelemattomuuteen, laskiessaan säädyllisen mutta varomattoman nuoren miehen sillä tavalla lähtemään. Vasta tunnin kuluttua, kun alkavat kuulla Kintamosta kovaa huutoa ja näkevät asujamia siellä juoksentelevan edestakaisin sekä kanootteja lähtevän rannasta joelle, tulee heille hätä ja levottomuus. Kohta saapuu tieto, että luutnantti Kallinan kanootti oli mennyt kumoon Kallioisen niemekkeen kohdalla, aseman näkyvissä, ja hän itse ynnä neljä miehiänsä hukkunut.

Jonkun päivän kuluttua lähti toinen upseeri kanootilla jokea ylöspäin. Mutta Kallina Pointin luona alkoi käydä niin väkevä virta, että se oli viedä hänet kanootinsa ja väkensä kanssa putouksista alas. Tämä nuori mies, jossa kovalla maalla ollessansa tuli näkyviin useita hyviä ominaisuuksia, jutteli minulle heidän pelastuneen siten, että pääsivät hurjasti soutamalla joen yli pohjoisrannalle ja saivat kiinni rannalla kasvavien puiden oksista. Muutaman metrin päässä heistä oli putous, jossa vesi syöksyi hirmuisella pauhulla alas.

Eräässä toisessa upseerissa herää samoin yht'äkkiä halu jokiseikkailuihin. Hän ostaa kanootin, panee siihen anturan ja lähtee sen kanssa navakalla tuulella purjehtimaan rohkeasti jokea ylöspäin aivan yksin. Mutta petollinen tuulenleyhkä lakkaakin yht'äkkiä puhaltamasta ja virta alkaa kuljettaa häntä jokea alas. Kaikeksi onneksi

rupeaa hänen väkensä maalla huolehtimaan hänestä ja heitä lähtee joukko etsimään häntä veneellä. Soudettu-ansa monta tuntia pilkkopimeässä joen sivuhaarannetta alaspäin, kuulivat he hänen hätähuutonsa ja saivat hänet pelastetuksi.

Ett'ei Leopoldvillen ikävät asiat kuitenkaan vieneet minulta koko aikaa, näkee seuraavista ilmoituksista, jotka kirjoitin päiväkirjaani maaliskuun 24 p:nä, kolme päivää jälkeen sinne tuloni. Niistä huomaa, kuinka toivottomalla kannalla asiat olivat.

„24 maaliskuuta. Lähetin luutnantti Orbanin 31 miehen kanssa noutamaan Vivistä pikakulkua kuormaston messinkilankaa. Hän vei myös käskyn luutnantti Harou'ille lähteä Luemme-joelle, rakentamaan sinne asemaa, rannikolle lähelle Massabea. Vivin päällikön tuli antaa hänen mukaansa 20 miestä.

„Luutnantti Grang lähtee 64 miehen kanssa noutamaan Royalin höyrypannaa Mataman kylästä Leopoldvilleen.

„Tänään sain kuulla, että herra Callewart oli murhattu Kimpokon asemalla, Stanley-Poolin yläpäässä etelärannalla. Häneltä oli kaula pantu poikki. Lähetin 30 miestä noutamaan muonavaroja luutnantti Valckelta Sabukasta.

„Leopoldvillen päällikkö sai käskyn lähteä valaskalavenellä 25 miehen kanssa Kimpokoon saamaan selvää, onko Callewart'in murhassa mitä perää. *)

„Tänä iltana toi sanansaattaja minulle kirjeitä alajoelta. Vivin alapäällikkö ilmoittaa kirjeesssä että hän edelleen rupea toimittamaan sekä päällikön että alapäällikön ja varastonhoitajan virkaa, tulkoon seuraukseksi mikä hyvänsä. Hän puhuu kirjeesssä sangen röyhkeästi ja syyttää ketä mistäkin.

„Se upseeri, joka määrättiin viemään yhden valaskalaveneen Vivistä Isangilaan ja jonka mukana on 58 miestä, ilmoittaa, ett'ei hän voi eikä tahdo saattaa venettä perille niin vähällä väellä.

„Manjangan päällikkö valittaa Vivin päällikön teke-

* Tämä huhu oli perätön.

vän ilkeää pilaa hänestä ja jättäneen vastaamatta hänen kirjeesensä, jossa hän pyysi muonavaroja.

„Sitten vielä ilmoittaa hän itävaltalaisen upseerin, herra Luksic'in murhanneen itsensä, ampumalla otsaansa.

„Tänä iltana pitää minun valvoa puoleenyöhön asti, sillä on kirjoitettava alajoen herroille rohvaistuskirjeitä, koska sanansaattaja huomenna lähtee takaisin. Tarvitsisin Viviin miehen, jonka tietäisin tarkasti ja ymmärtäväisesti noudattavan kaikkia saamiensa johtosäätöjä, mutta ei ole sellaista nyt käsillä, sillä kapteeni Hanssens on Kuilu-Niadin retkellä, luutnantti Valcke tekee tärkeää palvelusta Sabukassa, luutnantti Grang osottaa kykyänsä toisella taholla. Luutnantti Orban lähti Viviin auttamaan tämän levottoman aseman tuskautunutta ynsistelevää alapäällikköä. Msuatan kanssa, jossa luutnantti Eugen Janssen on, en ole minkäänlaisessa yhdistyksessä, ja seuralaiseni ovat pelkkiä nuoria ja kokemattomia miehiä. On puute semmoisesta vahvasta ja kelvollisesta upseerista joka voisi pitää ohjissa Vivin hillimättömiä europalaisia minun poissa ollessani. Täytyy kärsiväisesti odotella, kunnes sellainen mies tulee.“

Tarkoin perusteltuani, mikä kaikki oli ollut syynä Leopoldvillen niin surkeaan tilaan joutumiseen, myönsin sen asemanpäällikölle eron virastansa huhtikuun 1 p:nä. Kahden päivän kuluttua lähetettiin hänet 30 miehen suojelemana rannikolle.

Olin tänne tulostani alkaen huomannut, että Kintamon päämiehet olivat erinomaisen jöröjä, ja rupesin siis kaikella tavalla pyytämään heitä samaan ystävälliseen suhteeseen kanssamme, jossa he olivat minun lähteissäni täältä kesäkuulla 1882. Sunnuntaina, huhtikuun 8 päivän iltana kirjoitin päiväkirjaani seuraavan:

„K:lo 1 iltapuoleen tulivat asemalle Leopoldvillen alueen päämiehet suuren seurueen kanssa — wambundujen nimessä: Kimpalampalla, Gantschu, Mballa ja Kinsuangi-Kimpe ja heti sen jälkeen Kintamosta: Ngaljema, Makabi, Mubi, Mansuala, Gantschu ja vanha Ngako. Meidän yhtymyksemme oli sangen tuttavallista. Sitten kun he kukin vuorostansa olivat tervetuloilleet minua palamisestani takaisin heidän maahansa, rupesi Ngaljema,

toisten kaikkein puhemiehenä, esittämään minulle niitä syitä, joiden johdosta alueen asujamet, hänen luullaksensa, olivat tulleet niin ikävään keskinäiseen suhteeseen. Tavalliseen tapansa jutteli hän ensin juurtajaksain kaikki meidän ensitutustumisemme yksityisseikat, sitten ne temput, jotka teimme veriveljiksi tullessamme ja sen jälkeen kaikki lukuisat sivutapahtumat Bula-Matarin toiseen tuloon asti seudulle. Sitten alkoi hän selvittää, kuinka vaikeaa oli ollut ystävänä pysyä niiden eurooppalaisten kanssa, jotka jäivät Leopoldvilleen, kun minut vietiin sieltä pois tilassa, joka heistä kaikista oli näyttänyt toivottomalta. Valkoiset miehet, sanoi hän, kohtelivat häntä kovin pahasti. Ympäristön päämiehet voivat kyllä todistaa todeksi joka sanan, minkä hän puhui. „Toinen toisensa perään kohtelivat valkoiset miehet minua kuin halpaa orjaa. Yksi sanoi tappavansa minut, toinen panevansa minua selkään, kolmas karkottavansa minut pois Kintamosta. Yksi, joka kutsui itseänsä Temboksi (elefantiksi), kysyi minulta, tiesinkö minä mikä hän on. En, vastasin minä. No, minä olen elefantti, sanoi hän, ja muistakoon Ngaljema sen siitä, kun tietää, mitä elefantilla on tapana tehdä pienille miehille, jos ovat julkeita. Elefantti polkee heidät jalkoihinsa näin, tällä tavalla, näyttäen jaloillansa, miten hän minulle tekisi, joll'en noudattaisi hänen tahtoansa. Toinen valkoisista — pieni mies, joka nyt ei ole tässä — karjui meille, kun tulimme asemalle vaihettamaan messinkilangalla vaatetta, tyrkki meidän väkeämme ja kohteli meitä kuin huonoja orjia. Tuossa istuu yksi, joka on käyttäytynyt huonosti meitä kaikkia kohtaan. Hän on monta kertaa uhannut tappaa minut. Sen miehen kanssa taas, jonka jätit tänne asemanpäälliköksi, ei kukaan voinut tulla toimeen. Jos ken lapsistammekin tuli häntä likelle, sanoi hän heti: „Mene matkaasi, mene, mene paikalla!“ Vihdoin aloin minä väkeni kanssa pysyä erillään hänestä enkä tahtonut olla missään tekemisissä valkoisten miestesi kanssa. En ole kuuteen kuukauteen käynyt täällä asemalla enkä nytkään olisi tullut, joll'et olisi lähettänyt minua perään, saadaksesi kuulla näitä asioita.“

Käännyn nyt sen upseerin puoleen, josta Ngaljema tällaista puhui ja pyysin häntä puolestansa vastaamaan

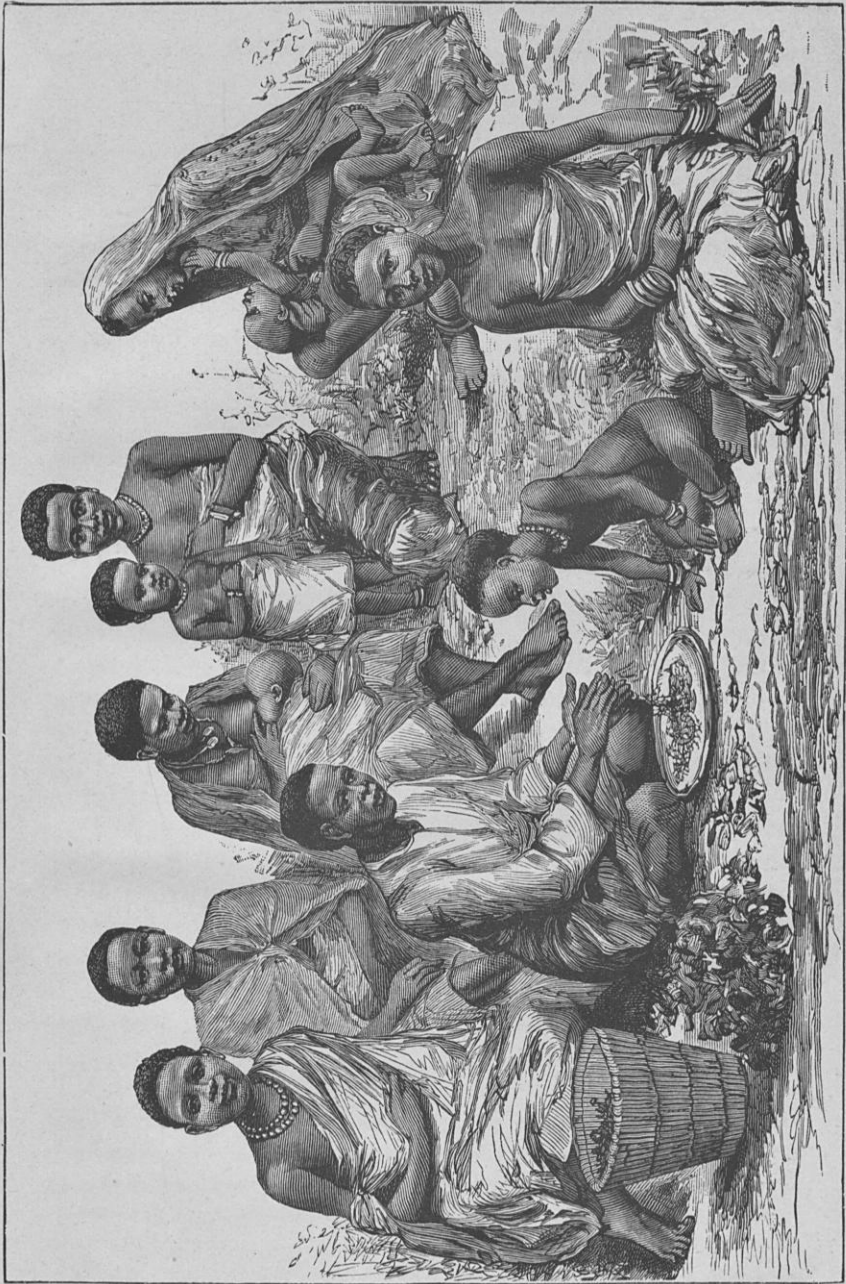
näihin valituksiin, joista en tähän asti ollut vielä mitään kuullut.

Rohkeasti ja avomielisesti vastasi hän seuraavalla tavalla:

„Saattaahan Ngaljeman puheissa olla hiukan totta, mutta hän tekee vähäpätöisimmistäkin seikoista kokonaisen asian, päästäksensä itse päälle puhtaalle. Vaan ei hänkään sentään vallan syyttömäksi joudu. Päinvastoin on hänen röyhkeytensä ja itsepäisyytensä juuri ollut syytä eripuraisuuteen. Minä esim. jouduin hänen kanssansa ensi kerran riitaan silloin, kun luutnantti Kallina hukui, Ngaljeman väki korjasi joesta Kallinan matkalaukun, joka ajelehti siellä veden päällä. Minä siitä tiedon saatuani aloin vaatia sitä Ngaljemalta pois. Mutta hän ei suostunut antamaan, joll'en maksaisi hänelle 9 pensyä joka kapineesta, mitä sen sisällä oli. Tämä oli syynä ensimmäiseen riitaamme.

Toinen riita syntyi, kun osastonpäällikkö tuli tänne asemaa tarkastamaan, ja tahtoi tavata Ngaljemaa. Tämä ei tahtonut tulla, joll'ei Kintamoon lähetetty pantiksi yhtä valkoista miestä siksi ajaksi, jonka hän viipyi meidän asemalla. Minä tarjouduin vapaaehtoisesti menemään. Tultuani sinne aseettomana ja yksin, alkoi väki heti tarkastaa minua ja kohdella minua mitä raaimmalla tavalla. Sitten käski Ngaljema 100 miestä asettumaan minun ympärilleni, joten myös tapahtui, ja nämä uhkailivat hurjasti huudahdellen minua miekoillansa ja keihäillänsä. Mutta Ngaljema otettiin vastaan meidän asemalla, kuin arvoluokan mies ainakin, kaikellisilla kunnianosotuksilla. Tämä on tosin vähäpätöinen asia, mutta ei upseerit kärsi sellaista kohtelua, kuin minullekin sillä kerralla tuli osaksi.

„Kolmannen kerran syntyi riita välillämme, kun Ngaljema tuli asemalle ja vangitsi täällä kaksi pientä poikaa, Ngamberengin pojat, jotka olivat tulleet tuomaan meille sanaa isältänsä. Ngaljema oli jollakin tavalla riitautunut Ngamberengin kanssa ja tahtoi nyt ottaa takavarikkoon hänen lapsensa, pakottaakseen hänet siten antamaan myöten. Meillä ei ollut mitään tekemistä heidän riitansa kanssa, mutta asema oli meidän ja Assosiationin

Naisia torilla; sillä ennenkuin Leopoldville voi saada kaupungin nimen, pitää sillä olla tori. (Valokuvan mukaan.)

alue on vapaa. Sillä perusteella lähdin minä ajamaan Ngaljema takaa ja tavattuani hänet, tartuin häneen kiinni ja otin häneltä lapset pois. Ehkä lienen kouristanut häntä kovemmin, kuin oikeastansa aioin, mutta siinä onkin koko rikokseni. Jos näette minun tehneen väärin, niin antakaa minulle ero palveluksestani, sillä vallan varmaan käyttäytyisin vast'edeskin sellaisessa tilaisuudessa aivan samalla tavalla, eikä tämä röyhkeä raakalainen enää pääsisikään tervein luin käsistäni, jos vielä tulisi sellaista vehkeilyä pitämään alueella, jossa minä olen päällikönä.“

„Hyvästi puhuttu, ystäväiseni, mutta älkää kiivastuko. Eihän tässä ole mitään syytä puhua erosta. Enkö minä saa edes tiedustaakaan asioiden laitaa, ilman että te kaikki sytytte raivoon ja alatte heti pyytää eroa? Tiedättehän, että tämä on minulle aivan uutta. Enhän minä ollut kuullut mitään sellaista, että teiltä on panttivankia vaadittu, ja ennen tahtoisin itse tarjoutua siksi, kuin pyytää ketään miehistäni tekemään sellaista, jota en itsekkään tahtoisi tehdä. Minulla on muistossani kyllä monta tapahtumaa, samanlaatuista kuin tämäkin juttelemanne. Te olette uljas mies; minä kunnioitan teitä siveellisestä rohkeudestanne ja siitä, että rauhan pysyttämiseksi panitte itsenne alttiiksi.“

Käännyn sitten Ngaljeman ja toisten kokoontuneiden päämiesten puoleen ja sanoin heille vakaisesti, mutta kuitenkin ystävällisesti ja lempeästi, sillä asemanpäällikön rohkea ja ylevämielinen vastaus oli kovin liikuttanut mieltäni:

„Ngaljema ja te wambundujen päämiehet! Kuulin nyt mitä teillä oli sanomista ja myöskin valkoisen miehen sanat. Te sekä hän olette kaikki väärässä. Ei kukaan teistä ole seurannut oikeaa ystävyysrataa. Te olette kaikki olleet toisillenne jäykkiä ja kovasydämmisiä. Sellainen ei ole veljellistä käyttäytymistä. Sinun, Ngaljema, olisi pitänyt olla älykkäämmän. Nämät nuoret valkoiset miehet eivät tunne sinua niin tarkoin kuin minä.

„He ovat sinulle muukalaisia samoin kuin sinäkin heille. Koska tiesit olevasi sovussa veljesi Bula-Matarin kanssa, niin mitä tarvitsi sinun välittää valkoisten poi-

kain puheista. Tiedäthän, että heillä on isä, joka on sangen ankara heille, jos tekevät sinulle mitä pahaa. Jos olisit ruvennut sotaan heidän kanssansa, niin mitä olisit vastannut minulle, kun olisin kysynyt sinulta: Ngaljema, kuinka olet ruvennut sotaan veljesi väkeä vastaan. Koska nyt olen palannut tänne takaisin, niin pitää sinun lakata peräti tästä asiasta puhumasta. Kaikki ne valkoiset miehet, jotka ovat olleet riidassa kanssasi, menevät pois muille seuduille, mutta „Elefantin“ kanssa tulee sinun tehdä sovinto, sillä sinä olet väärin tuominnut hänestä. Tänään on sunnuntai, emmekä sentähden tee tänään työtä, vaan rakennamme ainoastaan ystävyyttä. Kun huomenna jälleen tulette kaikki tänne, niin teemme sellaisen sopimuksen, että ken teistä loukkaa, hän jouuu kaikkein vihan esineeksi.“

Seuraavana päivänä tehtiin sopimus, jossa wambundujen ja Kintamon päämiehet yhdistyivät Assosiationin kanssa liittoon pitämään rauhaa voimassa Stanley-Poolin eteläpuolen alueilla. Korkein valta jätettiin siinä Assosiationille, jolla yksinään oli vast'edes oikeus julistaa sota ja olla kaikkein asioiden ratkaisijana, joiden kautta rauha tulisi häirityksi. Sitten vielä päätettiin, ett'ei kukaan vieras saanut asettua liittoutuneiden päämiesten alueelle, joll'ei Assosiationin virkamiehet antaneet hänelle puoltosanaansa. Heidän tuli taata, että hän on rehellinen kauppamies eikä mikään kavala asioitsija.

Päätettiin myöskin, että liittoutuneiden päämiesten tuli kylissänsä panna ylös Assosiationin lippu joka sunnuntai-aamuna sekä jokaisen suuren ja juhlallisen tilaisuuden sattuessa. Näistä tilaisuuksista annettiin heille tieto siten, että vedettiin ylös lippu Leopold-vuoren kukkulalle.

Kolme päivää myöhemmin ryhdyttiin vakaisiin keskusteluihin myöskin Kinschassan päämiesten kanssa. Nämä olivat kuulleet millainen sopimus tehtiin Kintamon kanssa ja halusivat päästä osallisiksi samallaisiin etuoikeuksiin. Tehtiin siis sopimus heidänkin kanssansa ja yksi upseeri sijoitettiin sinne väliajaksi. Muutaman päivän kuluttua kutsuttiin hänet kuitenkin takaisin. Keskusteltua asiasta tarkoin pitkän aikaa, päätettiin perustaa sin-

ne seisontapaikka ja panna mr A. B. Swinburne sen päälliköksi.

Olisi pitänyt jo ennemmin mainita, että Leopoldvilleen on perustettu kaksi englantilaista lähetystaloa, joista toinen on oikealla, toinen vasemmalla puolella asemaa, Assosiationin maalla. Toista näistä, joka on Leopoldin vuorella ja baptistien perustama, kutsutaan Arthingtonin lähetystaloksi, toisella ei ole mitään erityistä nimeä ja se on Livingstonen sisämaisen Kongo-lähetyksen oma. Edellisen hoitajana oli herra T. J. Comber ja jälkimmäisen tohtori Sims. Nämät molemmat ovat sangen halukkaita lähetystoimeensa ja erittäin innokkaita miehiä. He ovat osottaneet erinomaista kykyä myöskin lähetyksensä aineellisten etujen valvomisessa, joka samoin on uskottu heidän haltuunsa. Kovaa kilvoittelua ovat nämät lähetystoimet pitäneet keskenään suuren tarkoituksensa voittamisesta. Baptistit pääsivät voitolle Stanley-Poolissa, mutta tohtori Sims se ensimmäiseksi kulki Ylä-Kongon vesille. Baptistit saivat ensin itsellensä aseman yläpuolelle Stanley-Poolia, mutta kohta sen jälkeen tuli Livingstonen lähetystoimellekin asema päiväntasaajan tienoolle. Baptisteille ilmautui ensin höyryvene Kongolle, vaan samaan aikaan tehtiin Livingstonen lähetystoimellekin höyryvene Leopoldvillessä. Erinomaista oli se kaksintaistelu, jota nämät protestanttiset lähetystoimet pitivät keskenänsä. Välin oli niiden johtajista toinen välin toinen toisensa edellä, mutta erinomaista taitoa osotti aina kumpikin. Mikä tulee viimein tämän omituisen kilpailun peräksi? Jos niiden harrasmieliset kannattajat pitävät niitä yllä edelleenkin, niin jatkuu niiden vaikutus, kunnes siveellisyys pääsee voitolle Kongon laaksossa ja se muuttuu kokonaan kristilliseksi maaksi. Viisautta, valoa ja hyvää menestystä suon siis edelleenkin näiden lähetystointen johtajille rohkeassa taistelussaan hengellistä pimeyttä vastaan. Kyllä heillä on ollut pimeitäkin päiviä ja suurta murhetta. Nyt vasta on näköalansa alkanut kuukausi kuukaudelta selitä ja toiveensa ovat muuttuneet paljoa valoisammiksi, kuin joku aika sitten tohtivat toivoakkaan.

Viideskolmatta luku.

Boloboon.

Leopoldville korjautuu. — Lähtö Ylä-Kongon retkelle. — Varustelut. — Kimpoko „Kaunisnäköalainen asema“. — Gambiele, Kimpokon päämies. — Jälleen Stanley-Pooliin. — Gobila-pappa. — Mben Makoko. — Fumu-Ntaba. — „Bula-Matari, älä mene Mbe'hen.“ — Väkiluvun lisääntyminen Msuatassa. — Mantun olut. — Lawson-Lufinin joki. — Päiväntasaajan tienoisen Afrikan todellinen sydän. — Ihana seutu. — Minun aikaisempi karkotukseni. — Kaksipalmuinen niemeke. — Meiltä murhataan kaksi miestä. — Bolobon alue. — Kansakas seutu. — Vaikea löytää eurooppalaisia, jotka soveltuisivat syntyperäisten keskuuteen. — Ibaka, Bolobon päämiesten vanhin. — Hänen elämänvaiheittensa. — Sotaisa karnisooni. — Sukkamielinen päämies ja avio-petollisuus. — „Verityö on verellä sovittava tai sakko maksettava.“ — Sakonmaksu viipyy. — Ikävyydet sotaan rupeamisesta. — Saamme Bolobosta maata.

Päästyä vapaaksi välinpitämättömän päällikön hoidosta, alkoi Leopoldvillen asema heti muuttua kauniin ja vaurastuneen näköiseksi, jommoinen Ylä-Kongon varastopaikka piti ollakin. Ruohokaan ei tietysti saanut enää rauhassa rehottaa asemapaikalla. Meidän syntyperäisten kylä hajoitettiin ja rakennettiin toiseen paikkaan, likemmäksi Kintamoon menevää tietä. Umpilinnointus ja sitä ympäröivä rikkinäinen piste-aita hävitettiin pois, joten huoneille tuli enemmän tilaa penkerellä. Ylänköön tehtyä uurrosta syvennettiin, että ilmanhenki pääsi sieltäpäin paremmin käymään. Sitten vielä kivitettiin penkeren vierut ja syntyperäisten hajoitettun kylän sijalle istutettiin banana-, mango- ja kalepassi-puita. Eurooppalaisille aljettiin tehdä asuinhuoneita ja ryhdyttiin monellai-

siin korjaushankkeihin, joiden kautta Leopoldville lupasi tulla terveydelle sopivammaksi. Ennenkuin lähdin täältä Ylä-Kongon matkalle, näin ilokseni Leopoldvillen aseman muuttuneen melkein arvokkaan näköiseksi, jommainen se olisi pitänyt, merkityksensä vaatimusten mukaan olla jo kuukausia sitten. Ennen piti asemanväen jokapäivä käydä haeskelemassa ravintoaineita ympäri seutua; mutta nyt kuljettivat syntyperäiset itse — miehet, vaimot ja lapset — asemalle kaikellaista tavaraa, myöden ja vaihettuen sitä siellä aukealla torilla, minkä aseman päällikölle, minkä muille ostajille, joita aina kokoontui sinne sekä omalta paikkakunnalta että Kintamosta. Kun syntyperäiset alkoivat käyttää meidän pengertä markkinapaikkansa, niin ymmärsin heti, ett'eivät he enää olleet meidän suhteemme vanhoillansa. Ei liene mikään koko vuodessa minua enemmän ilahuttanut, kuin nämät joukot ostajia ja myöjiä, jotka tekivät kauppaa meidän puulinnoituksen edustalla Leopoldvillessä. Sillä ennenkuin mikään paikka Kongolla voi päästä kaupungin arvoon, pitää sillä olla oma toripaikka, ja sentähden pidin tätä yhtenä sellaisena edistysaskelena, joka oli sangen tärkeä menestyksellemme. Meillä ei itsellämme ollut useaa naista retkikunnassamme. Ja kun näin pari tusinaa naisia ja lapsia istuvan penkerellämme, aivan luottavaisina meihin, niin tuntui minusta ikäänkuin olisin yht'äkkiä päässyt isäksi, ett'en mistään rahasta olisi antanut häiritä heitä luottamussansa.

Höyryvene A. I. A. oli nyt valmiina. Se oli monta kertaa maalattu sekä tehty sillä jo pari, kolme koetusmatkaakin. Höyryvene Royal oli kuin uusi aivan. Olimme vuoranneet sen uudestaan vaskilöyhyillä ja korjailleet sen tarkasti. En Avant oli ollut teloilla, jossa se oli puhdistettu, hangattu merkelipaperilla ja vihdoin kolme kertaa maalattu. Sen savupiipun päälle oli laitettu korea katos, tehty siihen uusi masto, uudet purjeet ja päivätelat. Mutta tärkeintä kaikesta oli kuitenkin se, että siihen oli nyt tullut kajutta, joka oli kyllin tilava sekä itselleni että matkatavaroilleni. Pidin, näet sitä epämääräistä luuloa, että Leopold II:sen järvellä sain päivänpaahteesta semmoisen kovan taudin.

Toukokuun 9 p:nä, olivat kaikki matkatarpeet höyryveneissä ja joka mies paikassansa, että saatoimme k:lo 6 aamulla lähteä matkaan. En Avant kulki ensimmäisenä valaskalavene perässä, sen jälkeen Royal 60 jalkaa pitkän kanootin kanssa ja höyryvene A. I. A. viimeisenä.

Väkeä ja tavaraa oli kussakin veneessä, niinkuin seuraava luettelo osoittaa:

En Avant'issa:	Kangasta	21 pakkaa.
	Posliiniraakkuja . . .	600 //
	Koneenöljyä	10 gallonia.
	Jauhoja ja perunoita .	140 //
	Papuja	70 "
	Sekalaista ruokatavaraa	1 laatikollinen.
	Sokeria	50 //
	Laiva-korppuja . . .	30 "
	Teetä	25 "
	Kahvia	40 "
	Konjakkia	1 laatikollinen.
	Suolattua lihaa . . .	1 "
	Makuuvaatteita . . .	140 //
	Lääkkeitä	2 laatikollista.
	Työkaluja	1 laatikollinen.
	Yksityisten tavaraa .	250 //
	Keitto-astioita . . .	60 "
	Ampuvaroja	4 laatikollista.
	Hienoa vaatetta . . .	1 kohvertti.
	Veneen väestönä . . .	7 miestä.
	Matkustavaisia . . .	10 "
Valaskalaveneessä:	Väestönä	10 "
	Messinkilankaa . . .	56 kantam.3,640 //
	Kasvien siemeniä . . .	2 laatikollista.
Royalissa:	Väestönä	4 miestä.
	Matkustavaisia . . .	9 "
	Ampuvaroja	19 laatikollista.
	Koneenöljyä	5 gallonia.
Kanootissa:	Matkustavaisia . . .	26 miestä.
	Koneeröljyä	50 gallonia.

Kanootissa:	Messinkilankaa	650	”
A. I. A:ssa:	Kangasta	26	pakkaa.
	Koneenöljyä	5	gallonia.
	Suoloja	4	nassakkaa.
	Europjalaisten vene- evästä	4	laatikollista.
	Ruokavaroja asemille yläjoelle päin	22	laatikollista.
	Laivaleipää	4	”
	Sametti-lakkia ja hattuja	1	laatikollinen.
	Helmiä	6	laatikollista.
	Lääkkeitä	1	laatikollinen.
	Jahtiveitsiä	1	pakka.
	Puusepän työkaluja	4	pakkaa.
	Isoja ja pieniä sahoja	2	kantamusta.
	Kuokkia, kirveitä, lapioida, vannekirveitä ja lomina	4	”
	Nastoja, nauvoja ja ruuveja	6	”
	Matkustavaisia	8	miestä.
	Väestönä	6	”

Oli siis tämä 80-miehinen retkikuntamme hyvästi varustettu, mukana 6 tonnia kaikellaisia tarveaineita, mitä kahden pienen aseman tekemisessä tarvittiin, sekä muonavaroja väestölle ainakin kuudeksi kuukaudeksi. Ei olisi tällainen joukko uudisasukkaitakaan voinut olla paremmin varattu. Meillä oli mukana kirveitä puiden kaatamiseen, moukareita kivien särkemiseen, lapioida maan kaivamiseen ja vesiperäisten paikkojen ojittamiseen, kihveleitä maapenkereiden luomiseen, viikatteita ruohon lyömiseen, piiluja tien raivaamiseen ja kaikellaisia siemeniä puutarhan viljelykseen. Sitten vielä oli meillä sahoja, joilla voimme sahata lankkuja; oli vasaroita, nauvoja ja puusepän työkaluja huonekalujen tekemiseen, neuloja ja rihmaa, kankaiden panemiseen pakalle, purjelankaa, johon saimme riputa helmiä, ja paitsi muuta hyödyllistä tavaraa, jota

oli laatikoissa ja pakoissa, myöskin suuri paljous pikkukaluja tyydyttämään mahtavien päämeisten mielitekoa ja herättämään naisissa halua sellaisiin koristeihin. Mutta ei sitä oltu valkoistakaan miestä unhotettu. Hänelle oli runsaasti ruokaa, että kyllä lihoi, kun vaan pysyi terveenä, sekä lääkkeitä tarpeeksi, vaikka joka mies olisi sata kertaa tullut kuumeeseen. Näitä suhteita pitäisi alinomaa selittää lukijalle, että hän saisi tarkan käsityksen, millaista asemien perustaminen kaukaisille tienoille oikeastaan on. Tarveaineita ei sopinut ottaa mukaan miten sattui, vaan oli laskettava, mitattava ja punnittava yhtä suuria määriä niin paljon kuin kukin valkoinen ja musta joka kuukausi tarvitsi. Muuten olisi kohta syntynyt levottomuutta ja nurkuvaa tyytymättömyyttä.

Vesi Kongossa oli juuri korkeimmillansa, että saatoimme kulkea veneitemme kanssa aivan likeittäin rantaa tyvenessä, jossa lehevät puut suojelivat meitä auringon paahteelta. K:lo 8 aikaan kuljimme miellyttävän Kinschassan ohitse, jota isot apinaleipäpuut siimestävät. Kylän alaisella, ruohokkaalla rannalla oli muuri mustia olenoja, jotka suurella huudolla tervehtivät niemen takaa tulevia höyryveneitämme. Me vastasimme heidän tervehdykseensä nostamalla ja laskemalla lippua. Täältä menimme suoraan leveään Kongon yli ja kuljimme likeittäin Bamun etelärantaa, jossa oli syvä vesi, tiheäin nuorten metsien ja lihaviiden vihreiden ruohotasankojen ohitse, kunnes k:lo 4 iltapuoleen tulimme Kimpokon aseman kohdalle ja käännyimme sinne, viettämään siellä yötä niin mukavasti, kuin keskentekoisella asemalla saattoi.

Kimpokolla pitäisi olla nimenä „Kaunisnäköalainen asema“ sillä sieltä on kaunis näköala mahtavalle joelle, joka tällä kohdalla laajenee kokonaista 5 peninkulmaa leveäksi ja on alalta päin aukeata noin 13—16 peninkulmaa pitkältä kaukana haamottavaan ilmanääreen asti. Pohjoisesta päin näkyy pitkältä Bamu-saarta, jonka korkeiden puiden takaa kohoavat kaukaa ne purpuranpunertavat ylängöt, jotka ympäröivät De Brazzan tulevia uudisasuntoja. Idästä päin taas näkyvät Dover-kallioiden kyljet. Kappaleen matkan päässä joen äyrästä on muutamia solakkoja hyphaene-palmuja, joiden viuhkaimen kal-

taiset lehdet leyhyttelevät tuulen hengessä, ja lähellä niitä, noin peninkulmaa loitolla joesta, on matalia kunnaita, joiden takaa näkyy vähän korkeampi selänne ja sen takaa Banfunun ylängön muotopiirteet, jolla ylängöllä Nfumu-Ngumu on päämies.

Gambiele hallitsee Kimpokon yhteiskuntaa, jonka asujamet ovat heimokunta jokiraakalaisia, joista pidettiin sitä väärää huhua, että he olivat murhaneet Callewart'in. Gambiele on hyvin luonteeton mies, jonka tähden emme voi häntä liioin kunnioittaa. Hän mietti tarkoin omat etunsa, ennenkuin kutsui meitä tykönsä. Nyt on hän sangen leppyisää, sillä hänen silmiänsä ja vielä enemmän mieltänsä himottaa se monellinen, harvinainen tavara, jota meillä on. Mutta hänen ja Mfumu-Ngumun tyydyttäminen tulee meille hyvin kalliiksi. Kuitenkin on aika ja likempi tottumus hänen kanssansa ehkäisevä hänen mankumishaluansa, jos rauhan saa suojelluksi, ja tulevaisuus tuo hänestä vielä ilmi ehkä hyveitäkin, vaikk'ei niitä nyt ole näkyvissä.

Seuraavana päivänä lähdimme Kimpokosta ja saavuin muutaman tunnin kuluttua Ylä-Kongon alkuun, Stanley-Poolin päähän. Kolmannen päivän ehtona tulimme Msuatan valkamaan. Luutnantti Janssen oli ollut täällä 13 kuukautta ja siinä ajassa tehnyt tänne aseman, joka nyt oli aivan valmiina. Hänen asuinhuoneellansa, joka oli näöltään kuin varakas maatalo, oli siimeksinen pylvaskäytävä, jossa hän piti aina juttelujansa ja kaksi kertaa päivässä laverteli Gobila-papan eli Gantien kanssa, joksi tätä nyt kutsuttiin.

Tämä paksu vanha herra, joka on erinomaisen herttainen ja ystävällinen laadultansa, tuli hengästyneenä juoksujalkaa ja ojensi lihavat kätensä tervehtimään Bula-Mataria monesta aikaa. Hän ilmoitti minulle olevansa siinä vahvassa vakuutuksessa, että vabumien kuvajumala teki minut viime vuonna sairaaksi eikä heittänyt minua, ennenkuin tein hänelle lupauksen, ett'en koskaan enää mene heidän tykönsä asumaan.

Jäimme muutamaksi päiväksi Msuataan, ottamaan ruokavaroja, voidaksemme jatkaa matkaamme edelleen Boloboon, joka oli ensimmäinen määräraippaikkamme. Seuraa-

vana aamuna tuli tykömme Fumu-Ntaba, mukana 60 muskettimestä, muutamia naisia ja huoneorjia. Hän on batekein päämiehistä mahtavin Mben alueella, joka on viisi päivänmatkaa länsiluoteessa päin Msuatan kohdalla olevasta maallenousupaikasta, pohjoisrannalla.

Viimevuosina on tullut paljo puhutuksi Mben päämiehistä Makokosta ja Fumu-Ntabasta. Mutta voidaksemme saada selvän käsityksen näiden päämiesten valtaoikeuksista samalla alueella, on vertailtava Makokoa Ngakoon, Kintamon perintöpäämieheen, ja Fumu-Ntabaa Ngaljemaan, Kintamon varsinaiseen päämieheen.

Makoko pääsi perinnön kautta luoteisen Bateke-maan päämieheksi, mutta tultuansa vanhuuden heikoksi ja voimattomaksi, julistettiin hänet yleisestä suostumuksesta ikäpuoleksi ja annettiin valta Fumu-Ntaballe. Makoko elää nyt mökkinsä yksinäisyydessä, halliten ainoastaan vaimojansa, ja vaikka hän joskus tulee julkisuuteenkin ja nauttii päämiesten neuvotteluissa hyväntahtoista kunnioitusta, niin Fumu-Ntaban käskyjä niitä sentään noudatetaan, ja jokainen voi arvelematta osottaa Makokolle, ett'ei hänellä enää ole mitään valtaa.

Joenrannalla ja vuorenvieruilla Stanley-Poolin ja Lawsonin joen välillä on ainoastaan neljä kylää, joista kaksi on melkein vastapäässä Msuataa. Siellä matkustaessa näkee runsaasti leijonia, elefanteja, puhveleita ja antiloopeja, joka todistaa kuinka köyhää asujamista on tämä Fumu-Ntaban alue, joka on viisi päivänmatkaa kaukana Kongosta. Sen tiedämme jo ennestään, että Stanley-Poolin pohjoisranta on hyvin asujametonta.

Fumu-Ntaba kysyi minulta, milloin lähetän valkoisia miehiä hänen tykönsä Mbe'hen, sanoen luutnantti Valcken jutelleen sinne myöskin tulevan europalaisia asumaan. Koska suhteet olivat nyt muuttuneet toisenlaisiksi, niin oli minun vaikea selvittää hänelle, minkätähden ei asemaa ollut vielä perustettu hänen maahansa. Kuitenkin oli minun lupaaminen mennä Malimaan, jossa hän aikoi käydä parin kuukauden kuluttua, puhumaan hänen kanssansa likemmin asiasta. „Ei Malimaa eikä Mfwata tarvitse peljätä“, sanoi hän. „Soisin kaikkein valkoisten miesten, ketä vaan haluttaa, tulevan minun

tyköni asumaan. Minä olen tehnyt veljeysliiton Valcken kanssa. Hän sekä hänen väkensä ovat minun ystäviäni ja saavat vapaasti rakentaa minun maahani, mihin tahtovat, joko joenvarrelle tai sisämaahan."

Minä lohdutin Fumu-Ntabaa, sanoen mieltiväni asiaa. Sitten annoimme muutamia lahjoja toisillemme ja lupasimme olla ikuisesti uskollisia ystäviä, jonka jälkeen erosimme toisistamme.

Herttainen Gobila-pappa oli kuunnellut meidän juttuamme levollisesti, sanaakaan virkkamatta. Mutta tunnin kuluttua tuli hän takaisin luokseni, sanoen:

„Älä, Bula-Matari, mene Mbéhen. Teet hullusti, jos sinne menet. Ei siellä ole ihmisiä eikä mitään, kuin vähän elefantinluuta. Leipäkin on siellä kolme kertaa kalliimpata kuin täällä. Ei Mbessä ole kuin elefanteja ja leijonia. Minkätähden olisimme me sieltä lähteneet, joll'ei juuri sentähden, että se on köyhä maa. Parempi on minusta asua Gandelayn tykönä joen etelärannalla, kuin Fumu-Ntaban luona pohjaisrannalla. Kintamon päämies Ngaljema, Kinschassan päämies Ntschuvila ja minä väkeni kanssa annoimme kaikki sieltä paon, sillä Mben asujamet tappoivat toisiansa ja pitivät alinomaista sotaa. Tällä puolella jokea olemme kaikki tulleet rikkaiksi. Meillä on orjia, elefantinluuta ja monta vaimoa, vaan jos palajaisimme takaisin Mbehen, niin menettäisimme heti kaikki. Oi, ne vievät sinultakin kankaasi ja juttelevat kauniisti kanssasi, niin kauan kuin jaksat antaa heille jotain, vaan mitä hyvää on sinulla siitä! Jos et luule minun puheisani olevan perää, niin mene Gantschun tykö ja koeta ostaa vaikka yksi leipä, silloin saat itse nähdä. He käyvät minulta aina hakemassa ruoka-aineita ja minä lähetän joka viikko kanootin täydet leipää Mfwahan ja Malimaan. Näitkö mitä leijonia tai puhveleita tällä puolella, kun kuljit jokea yläspäin? En! Sepä se. Eteläpuolella on banfunuja niin lukuisasti ja Nfumu-Ngumalla niin paljo väkeä, ett'ei leijonilla eikä puhveleilla ole täällä menestystä.

Gobilan kaupungissa Msuatassa oli väkiluku vahvasti lisääntynyt 13 kuukaudessa. Siellä oli nyt noin 1,500 henkeä. Gandelay oli myöskin lähettänyt alueensa yhden

päämiehen rakentamaan Msuatan yläpuolelle aivan joen rannalle pientä kaupunkia ja myöskin pienemmät päämiehet alapuolella asemaa näkyivät yhä edelleen laajentavan viljelysmaitansa. Ymmärsin meidän väkemme oleskelemisen heidän tykönänsä antaneen aihetta siihen, sillä eurooppalaiset eivät itse kasvattaneet mitään, mutta heillä oli runsaasti varoja ostaa mitä ravinnoksensa tarvitsivat, ja heidän jokapäiväiset tarpeensa kehottivat syntyperäisiä yhä suurempiin ponnistuksiin.

Toukokuun 15 p:nä lähti venheistömme Msuatasta Boloboon. Klo 9 aikaan aamulla kuljimme sen kohdan ohitse, jossa Kwa-joki laskeutuu Kongoon ja jatkoimme matkaa yhä edelleen isoa jokea ylöspäin.

Tältä kohdalta oli Kongo $1\frac{1}{4}$ ja toisin paikoin $1\frac{1}{2}$ peninkulmaa leveää. Kuljettuamme vähän matkaa ylöspäin oli oikealla puolellamme Ujansi, joen vasemmalla rannalla, ja vasemmalla puolellamme Mbe, oikealla rannalla. Ujansi alkaa vähäpätöisillä, matalilla selänteillä, jotka vähitellen laskeutuvat Kwa-jokeen ja Kongoon ja joita yltäyleensä peittää hieno, vihreä nurmi. Mantun kylä, joka on lähellä rantaa palmujen siimeksessä, näyttää paljo hoidetummalta kuin muut tavalliset kylät, sillä sinne käy valkamasta leveä ruohosta puhdas jalkatie. Mutta maalle noustua huomaa heti, että se somuus ja puhtaus, joka sieltä pisti silmään, oli harhauttavaa, sillä kylä itse ei ole yhtään paremmassa hoidossa kuin muuttakaan kylät. Siellä valmistetaan paljo olutta, joka maistuu väljähtyneeltä sahdilta ja on vionon teen näköistä. Sitä tehdään tavallisesti käymään pannusta sokeriruovon mehusta, mutta myöskin käyneistä hirsseistä, ja säilytetään isoissa, mustissa 10-gallonin vetoisissa ruukuissa. Epäilemättä antaa olut hyvää voittoa, sillä sitä viedään täältä Kwa-joellekin ja Stanley-Pooliin.

Toisella puolella Mantua kapenevat nuo hienonviheriät leveät vierut vähitellen, kunnes matalat selänteet vihdoin putoavat äkkijyrkinä jokeen ja ulkonevat siihen alastomina, ryhmyisinä kallioniemekkeinä.

Mben vastaiselta rannalta näkyy pitkissä polvekkeissa kaareilevia, puoleksi metsäisiä ylänköjä, jotka ovat noin 300 jalkaa korkeita. Koska niillä on sakeita ja ava-

ria metsiä, niin on maa täällä tuoreemman ja miellyttävämmän näköistä kuin puuttomilla Ujansin selänteillä.

Koska joella puhalteti kahdeksan solmuvälin nopea tuuli, nostimme purjeet ja levitimme niitä niin paljon kuin mahdollista, ja se oli niin suureksi avuksi höyrykoillemme, että matkamme sujui melkoista nopeammin.

Puolenpäivän aikaan olimme sen paikan kohdalla, jossa Lawson-Lufini-joki laskee Kongoon; ensinmainittu tulee länsilounaisesta päin, jota vastoin pääjoki tässä kohden juoksée pohjoisesta etelään.

Lawson-joen suussa on joitakuita pikku saaria, jotka sen jakavat kahteen päähaaraan, ja niiden suvanto- puolelle on kasvanut hietasärkkä, joka pakottaa alukset purjehtimaan likemmästi Ujansin rantaa, kunnes päästään melkoisen kauaksi joensuusta ylöspäin. Lawson-joki on suunsa yläpuolelta noin 250 metriä leveä ja sen vesi on paljon kirkkaampaa kuin Kongon tumman ruskea vesi. Tätä sivujokea katsotaan Mben batekelaisten, joita Fumun-Taba hallitsee, ja niiden batekelaisten rajaksi, joiden hallitsijoina ovat Muidjuba ja Kamolondo. Muutamia kilometrejä ylempänä poistuu oikean rannan puolinen mäkinen maa etemmäksi joesta ja tekee syviä laajoja rotkoja, joissa paikottain on avaroita hedelmällisiä maita. Ujansista alkaa taas näkyä suuria, ruohoisia rinteitä etäisiltä mäiltä. Pitkin joen rantaa on palmumetsikköjä tai yksityisiä palmuryhmiä, joiden tumma väri selvästi eroaa ruohokon heleästä vehreydestä ja osoittaa niissä paikoissa kyliä olevan. Vaan kun niitä kuitenkin on verrattain harvassa, niin ei oikeastaan huomaa maisemain kummallakaan rannalla suuresti paranevan ennenkuin Tshumbirin yläpuolella, jossa Kongo jotenkin äkisti levenee kolmesta kuuden kilometrin laajuiseksi.

Päästyämme „Kallioniemen“ ohitse, niin että tuo joen levennys rupeaa hyvästi näkymään, voimme sanoa joutuneemme varsinaiselle Ylä-Kongolle. Bomasta asti, jonka alapuolella joki on paremmin merenlahden kaltainen, olemme tähän asti purjehtineet ikäänkuin jotakin salmea. Bomasta Viviin asti oli kummallakin puolella vuoriston tapaiset mäkijonot; Vivistä Isangilaan purjehdimme halkeaman kaltaista laaksoa, joka juoksi yhtä suuntaa Kongon

syvän uoman kanssa. Isangilasta Manjangaan kiertelivät höyrymme rotkon tapaista mutkikasta joenlaaksoa myöten, ja Manjangasta Leopoldvilleen astuimme pitkin sitä ylätasangon syvän halkeaman reunaa, jossa Kongo alin-omaa kuohuen jo pauhaten vyöryy alaspäin. Saatuaamme vähän hengähtää siinä järven kaltaisessa joen levennyksessä, jota sanotaan Stanley-Pooliksi, olimme taas suljetuina kahden enemmän tai vähemmän viehättävän kukkulajonon väliin, kunnes saavuimme Tshumbirin yläpuolelle kallioniemeen ja sen takaa aukesi eteemme toinen järven kaltainen levennys, jolle Kongon mahtava vedenpaljous on huuhtonut sijaa tasangoista ja alangoista, jommoista maata molemmat rannat sitte ovat laajalti ilman mitään huomattavia mäkiä tai kukkuloita ylös aina lähelle Bijerrenimisen sivujoen suuta asti.

Tämä hedelmällinen keskuseutu on päiväntasaajan seutuisen Afrikan varsinainen sydän, jonka ääretön ja verraton luonnon rikkaus kyllin kyllä maksaa työn ja vaivan saattaa se Europan yhteyteen. En minä ole koettanut saavuttaa meriseudun ylänköjä miljoonine rotkoineen ja ahtaine leipäuunin-kuumuisine laaksoineen, paljaine, tuskin ruohoakaan kasvavine kukkuloineen ja pikku ruohotasankoineen, joista siellä täällä pienoinen puuryhmä tai vesakon tapainen metsikkö kohoaa kuin pikku saari laajasta aavikosta; ei se seutu, vaan nämä miljoonat tynnyrinalat tasaisinta maata, Afrikan varsinainen sydän, niiden tähden vasta ansaitsee murtaa läpi tuo 360 kilometriä paksu, jylhä vuorikuori, joka sen seudun erottaa eurooppalaisten toimeliaisuudesta; vaan jos he sinne kerran pääsevät, niin he kyllä pian näyttävät maailmalle, miten paljo hyvää Afrikasta voidaan saada.

Matkallani tätä suurta jokea alaspäin 1877 näin mannermaata ainoastaan vilahdukselta silloin tällöin. Säilyäksemme asujanten selittämättömältä vimmalta, joka meitä aina uhkasi, milloin vain jouduimme heidän näkyviinsä, täytyi meidän silloin pysyä monimutkaisissa salmekkeissa lukemattomien pikku saarten välillä. Nyt meidän tehtävänämme on asettua asumaan näiden villi-ihmisten keskelle ja, ennenkuin se voi tapahtua, heitä etsiä, astua rauhallisesti heidän eteensä, taivuttaa heidät luopumaan hä-

vyttömistä vaatimuksistaan, rauhoittaa heidän kiihtyneet mielensä ja saattaa heidät mieltymään lempeihin tapoihin ja rauhan toimiin. Niitä, jotka ovat lukeneet kuvailun nopeasta matkastani „Mustien maanosan läpi“, on tämä teos, sen kertomuksen jatko, epäilemättä miellyttävä; minä koetan puhua niin lyhyeen kuin mahdollista.

Matalasta kallioniemestä, joka on joen oikeassa rannassa Tshumbirin yläpuolella, ohjaamme höyrymme poikki vasemmalle rannalle; järven kaltaista joen selkää, joka on tiheänään kaukaa siintäviä pikku saaria, näkyy ylöspäin niin pitkältä kuin silmä kantaa. Hehkuvan auringon säteet heijastuvat joen pinnasta, joka niin siloisena ja tyyneenä kuin peili makaa ympärillämme. Tuuli on tyyntynyt niin, ett'ei ole edes senkään vertaa vetoa, että mastosta riippuva tähtilippu häilyisi; liikkumattomana riippuvat auringonpurjeen poimut, ja melkein vaakasuoraan, yhtä suuntaa kyntämämme vaon kanssa jää jäljelle ilmaan piipusta nouseva musta savu. Kokonainen tunti kuluu meiltä, ennenkuin pääsemme vasemmalle rannalle, jota pitkin sitte laskemme, kun lähin pysäyspaikkamme Bolobo on sillä puolella noin yhdeksän tunninmatkan päässä.

Tulemme kukkulajonon yläpään kohdalle, laskemme Mompurengissa parin kolmen kylän ohitse, jotka ovat viihättävissä paikoissa, metsäisten mäkien suojaisissa laaksoissa, ja huomaamme nyt vuorten kääntyvän yhä enemmän itään päin ja itse olevamme matalan savisärkän kohdalla, jonka yläpuolella kasvaa korkea, tiheää ruohoa. Joki on tähän vuodenaikaan tulvimaisilleen asti täynnä; monessa kohdassa on ranta kuitenkin vielä aina 1½:kin metriä korkeammalla vedenpintaa. Alimpana vedenpinnassa on savi harmaa ja jyrkkä kuin muuri, vaan väri tummenee ylöspäin, kunnes on ruohokon juuressa aivan mustaa.

Saaret ovat jonoissa yhtä suuntaa rannan kanssa ja jakavat joen näillä paikoilla viiteen leveään salmeen. Jonkun matkan päästä näkyvät saaret punertavat ja sumun kaltaisen harson kummallisesta vaikutuksesta, johon kuumuus kaikki kietoo, sotkeutuvat sekaviksi, niin että näytävät paremmin kukkuloilta kuin metsiltä. Kyllästyttyämme harmaan saviseinän yksitoikkoisuuteen, käännyim-

me metsäisten saarien rannoille päin, jotka meitä iltapäivällä tehokkaasti suojelivat; purjehtiessamme ainakin 15 metrin päässä rannasta puiden varjossa voimme katsella syvälle vilpoiseen metsään, josta näkyi vahvarunkoisia, lehteviä suurilatvaisia puuvillapuita sekä muita matalampia, vaan voimakkaampia ja lujempia puulajeja, joiden suojassa ja varjossa pensaat, hoikat ruo'ot ja palmunvesat rehoittavasti menestyvät.

Asetuimme ankkuriin erään mannerrannan paikan kohdalle, jota sanotaan Kahden palmun niemeksi, koska siinä heti niemiruohokon yläpuolella kasvaa yksikseen kaksi hyphæne guineënsis-palmua. Heti näkyi kaksi ruuh-ta tulevan jokea pitkin myötävirtaan, soutavan rohkeasti meidän luoksemme ja tuovan meille kirjeen, jossa Boloboseman päällikkö ilmoitti lähellä asuvan Gatula-päämiehen surmanneen kaksi meidän miehistämme,

Seuraavana aamuna kello 9 paikoilla saavuimme Bolobon piirin alapäähän; se alue alkaa matalalla metsämäellä olevasta sievästä Itimba-kylästä. Ja siitä lähtien on noin tunnin matkan melkein lakkaamatta kylä toisensa vieressä, kunnes viimein asema rupeaa näkymään aukealta ylängöltä, jokea reunustavan, kapean, vaan korkean metsäseppeleen takaa.

Ell'ei tämä piiri olisi niin erittäin tiheään asuttu, ei Bolobon valitsemista aseman paikaksi juuri saattaisi sanoa onnistuneeksi. Itse paikka on epäilemättä terveellinen, kun siitä olemme saaneet kyllin runsaasti todistuksia; vaan ystävällisempiä naapureja olisi kyllä löytynyt, ja se olisikin tarpeen, kun ani harvoilla eurooppalaisilla on luonnollista taipumusta muuttamaan epäluuloisia neekerejä levollisiksi ystäviksi. Äsken kotimaastaan tulleet nuoret eurooppalaiset, jotka vielä ovat täpö täynnä kärsimätöntä vaateliaisuutta ja välinpitämättömät kaikesta, joka ei sovellu heidän omiin etuluuloihinsa, eivät yleensä ole paras aines Afrikan sivistyttämistyössä. Kun europpalainen ei ole taipuvainen, vaan tavallisesti päästää sanomattomat kiihkonsa valloilleen, niin eihän näiden seutujen neekeri juuri uskalla ryhtyä tekemisiin niin helposti kiukustuvan henkilön kanssa, vaan vaipuu omaan äkäänsä ja vihaansa kaikkea vastaan, joka ei häntä miellytä.

On neekerejäkin, jotka yhtä helposti antautuvat kiihkonsa äkilliseen purkamiseen, ja semmoinen mies oli Gatulakin, hänellä oli taipumusta tuommoiseen turmiolliseen vihankeuhkuun. Niinpä hän ensi koetukseksi surmasi kaksi miestä Bolobon varustusväestä ja hakkasi ne kappaleiksi.

Ajatelkaamme noin 18 kilometriä pitkä kaistale maata joen vasemmalla rannalla, lähinnä vettä kapea suikale pitkiä, varjostavia puita ja sen takana loiva, pensaista ja ruohosta puhtaaksi raivattu pengermä, ehkä 9 metriä korkeampi pisimpien puiden latvoja. Aukealla kohdalla juuri sen kaistaleen keskipaikassa on Bolobon asema: pitkä katos vaateseinineen, kyökki ruoista palmikoitu ja savella vuorattu, saviseinäinen ja ruohokattoinen varastuhuone sekä noin 20 majaa nelikulmassa ympärillä. Rannalla aseman lähellä bananien ja palmuryhmien varjossa on hajallaan noin 15 kylää, 7 niistä (Itumba, Mungolo, Biangala, Ururu, Mongo, Manga, Jambula ja Lingendji) alapuolella ja 8, muiden muassa Mbanga ja joitakuuta Banunu-heimon laituripaikkoja, yläpuolella. Siinä koko Bolobon piiri, hyvin rikas ja asuttavaksi erittäin sovelias seutu, jossa euromalainen maanviljelijä voi yhtä hyvin elää kuin missä muualla hyvänsä maailmassa, jos vain saa hankituksi itselleen totuttuja ylellisyystavaroita, niinkuin teetä, kahvia y. m. Jokivarrella olevissa Bolobon kylissä asuu noin 10,000 henkeä, joiden yläpäämies on Ibaka. Takamaakin ulompänä joesta on luonnostaan rikas ja tiheään asuttu.

Vaikutusvaltaa tähän väestöön 25-miehisellä varustusväellä ei olisi lainkaan vaikea saavuttaa, jos vain aseman päälliköksi nimitetty euromalainen olisi terävä ja lempeä mies ja edes vähänkään koettaisi päästä Ibakan ystävyuteen. Vaan päällikkö ei voi kauan pysyä mahtavimpana, jos hänellä ei ole yhtään ystäviä, joiden kanssa sopii molemminpuoliseksi eduksi tehdä liitto itsensä puolustukseksi mahdollisten hyökkäysten varalle ja saadun tehtävän edistykseksi. Kapteeni Hanssens, joka aseman perusti, sen kaiken tajusikin ja jätti päälliköksi nuoren luutnantti Orbanin; mutta Orban, vietettyään muutamia suloisia kuukausia Bolobossa ja tehtyään ystävyysliittoja, alkoi ikävöidä vaihdosta eikä viihtynyt kauemmin ole-

maan yksikseen suljettuna Bolobossa; hän sentähden tekeytyi sairaaksi ja pyysi lupaa päästä rannikolle, ja kun tältä nuorelta herralta, joka muuten oli kaikin puolin hyvin kunnioitettava mies, ei tuota huolittu kieltää, sallittiin hänen lähteä ja sijaan nimitettiin toinen, jolla ei sattunut olemaan kykyä tehdä itseänsä rakastetuksi. Sitte tuli sinne kolmas, vaan yhtä vähäpä hänelläkin oli menestystä; ja hänen aikanaan juuri tuo murha Bolobossa tapahtui.

Muistoonpanojeni mukaan liitän tähän sanasta saanaan Ibakan historian, niinkuin hän itse sen minulle kertoi ja hänen ystävänsä kersantti Khamis tulkitsi; siitä näkyvät niiden levottomuuksien syyt, jotka tekivät Bolobon huonompimaineiseksi kaikkia muita asemia.

„Noin 30 vuotta sitte Kutumpukussa Mikenen rannoilla (Kongon oikealla puolella) eli mahtava päämies, nimeltä Ibaka. Hänen alapäämiehiänsä olivat Manga, Mwekuanga, Ururu ja Mongo. He sotivat Ibakaa vastaan; monen pikku taistelun jälkeen he kuitenkin huomasivat Ibakan olevan heille liian voimakkaan ja pakenivat vasemmalle rannalle, asettuaksensa Boloboon. Mwekuanga valitsi juuri sen paikan, jossa asema nyt on; muut asettuivat niihin paikkoihin, joissa nyt heistä nimensä saaneet kylät ovat. Jonkun ajan kuluttua saatiin ystävyys uudistetuksi Ibakan ja kapinallisten päämiesten välillä; vaan oikean rannan sisämaasta tullut villi neekerijoukko karkoitti Kutumpukussa vielä hallitsevan Ibakan itsensäkin, niin että hänen täytyi paeta Boloboon ja turvaa etsien asettua Mwekuangan ja Mangan kylien välille. Kaikkien tunnustamana ylipäämieheksi eli hän monta vuotta häiriöttä valitien uudessa asuinpaikassaan. Hänen kuoltuaan ja hänen poikansa Lingendjin vielä ollessa alaikäisenä siirtyivät nimi ja valta hänen arvokkaimmalle orjalleen, ja Lingendji jäi weijansien tavan mukaan ainoastaan alapäämieheksi ja oman taloutensa hoitajaksi. Uusi Ibaka, sama mies, jonka nyt sillä nimellä tunnemme, sai pian tuntea vanhain päämiesten kateutta, joiden kanssa hänen entinen herransa usein oli taistellut. Mutta koska hän oli voimakas mies, niin hän vähitellen pakotti heidät tunnustamaan hänet Bolobon päämieheksi. Mwekuanga, hänen lähin naapurinsa oikealla kädellä, vastahakoinen, äreä van-

ha poika, häntä kauan vastusteli, kunnes mahtavammuus viimein monella taistelulla ratkastiin ja Mwekuanga karkoitettiin kylästänsä, niin että hänen täytyi asettua etemmäksi joesta Mangan toiselle puolelle, sen päällikön kylän likeisen metsän reunaan. Siitä päivästä asti Ibaka vähitellen tunnustettiin ylimmäksi ja mahtavimmaksi päämieheksi.“

Muutamain vuosien kuluttua tuosta Mwekuangan sodasta saapui kapteeni Hanssens Boloboan ja kääntyi Ibaan puoleen, jota kaikki neekerit hänelle sanoivat ylipäämieheksi, pyytäen häneltä lupaa aseman rakennukseen, paremmin vain saadakseen paikan, josta voisi hankkia ruokavaroja höyryille, kuin seudun edullisuuden tähden, vaikk'ei sekään ollut maanviljelykseen ja kauppaan katsoen halveksittava.

Se tosiasia, että Ibaka oli tuolla tavalla onnellisen sattuman kautta saanut valtansa melkoisesti vahvistetuksi, sillä siksi ainakin hänen entiset kilpaveljensä käsittivät meidän asettumisemme sinne, on jälleen herättänyt ja kiihdyttänyt vanhaa vihaa, jota heissä yhä vielä kytee häntä vastaan, ja kauan ennenkuin me tiesimmeäkään, minkä tähden Bolobo oli valkoisille miehille niin vihamielinen, olivat he jo monta kertaa osoittaneet itsepäistä kiukkuansa heitä kohtaan. Meidän miestemme ei sallittu poistua asemalta määrättyä rajaa kauemmaksi rakennuspuita hakkaamaan, keittopuita noutamaan tai huoneiden kattamisruohoja ottamaan, eikä myöskään markkinoilta ostamaan ruokavaroja. Jos joku heistä tietämättömyydessään astui rajan yli, jonka neekerit häjyydessään olivat määränneet, niin häntä ajettiin takaa ja pieksettiin kepeillä vahvasti, jos vain saatiin kiinni. Muutamien kuukausien kuluttua neekerien vihollisuus viimein vähän laimeni; vaan pianpa Gatula taas sen viritti ilmituleen. Hän näet epäili erään orjanaisensa pitävän erään asemamiehen seuraa parempana kuin hänen seuraansa, ja kun hän juovuspäissään näki kylänsä lähellä kaksi aseman varustusväen miestä, käski hän heti väkensä surmaamaan heidät ja sitte kostonhimoissaan ja hurjuudessaan hakkasi ruumiit palasiksi.

Täten minulla Boloboan tultuani oli ikävä asia selviteltävänä. Molemmat siellä olevat eurooppalaiset upseerit selittivät olevan välttämättömän tarpeellista näyttää neekereille vakava esimerkki, ja Bolobossa vallitseva sotainen mieli levisi tuota pikaa venemiehiimme ja varaväkeen, joita yhteensä oli koko 80 miestä. Kaikki aseman työmiehet katsoivat laivastomme tuloa suureksi onneksi sekä sopivaksi tilaisuudeksi kostaa kumppanien murhaa, ja sentähden he pian sytyttivät äsken tulleissa yhtä kiihkeän taisteluinnon, kuin heissä itsessäänkin vallitsi. Ja minun täytyy myöntää, että heidän syynsä näyttivät hyvin päteviltä, kun kyselin heiltä murhaa ja muita yksityiskohtia.

Ibaka tuli itse tervehtimään Bula-Mataria, josta oli jo kuullut niin paljon. Hän ei ollut mikään ruma mies; päässä oli hänellä korkea palmunsyistä palmikoitu reunukseton hattu armenialaista kaavaa, koristettu kullatuilla sisiliskoilla, jotka Hanssens oli hänelle lahjoittanut. Hän ja hänen visiirinsä Lugumbila kertoivat minulle myöskin tuon ikävän murhajutun kokonaisuudessaan. Gatulan orjatar oli, niinkuin muutkin vaimot, usein käynyt asemalla leipää, jyviä, kanoja ja sokeriruokoja myömässä. Hän ehkä viipyi, kun tuttavuus kasvoi, poissa liian kauan, ainakin niin kauan, että Gatulan epäluulo heräsi ja kasvoi. Eräänä päivänä Gatula, humalassa runsaasti nautitusta kotitekoisesta oluesta, tapasi vaimon asemalla, pieksi häntä raaimmalla tavalla kepillään, laahasi hänet sitte asemanpäällikön eteen ja vaati häntä heti ostamaan vaimoa, koska muka Gatula aviorikoksen tähden ei enää huolinut häntä nähdäkään. Luultavasti ei eurooppalainen häntä oikein ymmärtänyt, vaan Gatulan viittailut tulivat niin kiivaiksi ja sietämättömiksi, että hänet viimein häpeällä ajettiin pois aseman piiristä. Kolme päivää kului rauhassa. Neljäntenä lähetettiin 8 miestä puuta hakkaamaan ja 4 niistä joutui lähelle Gatulan kylää, joka silloin heti surmautti niistä kaksi. Seuraavana päivänä eräs neekeri, joka oli lähellä rajaa kiivennyt puuhun, huusi kersantti Khamisia tulemaan ulos asemalta taisteluun; kersantille sitä ei tarvinnut kahdesti sanoa, hän astui puuta kohti sadan askeleen päähän ja ampui neekerin kuoliaaksi.

„Sillä tavalla“, sanoi Lugumbila, „on Gatula menet-

tänyt yhden miehen. Ja nyt, Bula-Matari, haluaa Ibaka tietää, mitä sinä aiot tehdä.“

Minun tulee tunnustaa, että kun olen rauhallinen, ei minulla koskaan ole taipumusta sotaan. Murhatut olivat haudassa ja siis poissa näkyvistä, joten suuttumisen aihekin oli poissa. Gatula oli minulle vieras. Vaikkapa olisinkin uskonut tuon kerrotun historian todeksi, niin ainahan siinä jäi kuitenkin tilaa epäluulolle, että päällikön kokemattomuudesta kasvanut kurin laimeus on ehkä ollut koko asian alkuaiheena. Ja muutenkin verenvuodatus synnyttää katkeruutta ja pitää pahoja huhuja vireillä, jotka sitte vaikuttavat ja kasvattavat yleistä epäluuloa. Minulla oli vielä kuljettavana toista tuhatta kilometriä jokea pitkin, jonka varsilla asuvat neekerit oli taivutettava rauhaan ja luottamukseen valkoista miestä kohtaan. Jos minä olisin tässä alkanut sodan, kuinka olisin sittemmin voinut toivoa menestystä, jos tuloani olisi ennustanut tuommoinen verenvuodatuksen sanoma? Toiselta puolen olisi tämä näiden miesten murha, jos se olisi jätetty rankaisematta, helposti saattanut aikaan vielä pahempia onnettomuuksia.

Minä vastasin: „Me olemme vieraita Ibakan maassa. Ibaka antoi maata ja otti siitä paljon rahaa. Meidän miehemme jätettiin hänen käsiinsä. Kaksi niistä miehistä ovat jo olemattomissa. Minä vaadin heitä takaisin. Minä en voi olla ilman heitä. He olivat vapaat miehet. Heillä oli perheet. Heidän perheensä kysyvät heitä minulta. Pitääkö minun näyttää heille tyhjät käteni? Verestä pitää vielä uutta vertä vuodatettaman tai rahaa maksettaman. Gatulan täytyy maksaa tai taistella. Ibaka sanoo jo ennen kuulleensa Bula-Matarista. Ibakan ja muiden päämiesten täytyy neuvoa Gatulalle, mikä on paras. Minä odotan rahaa kaksi auringon aikaa. Ell’ei sitä ennen makseta, menen minä Gatulan kylään ja karkoitan hänet.“

Se oli rohkeasti puhuttu, mutta minä toivoin, ett’ei Ibaka rupeaisi koettelemaan minun rohkeuttani.

18 päivänä pitivät eri päälliköt neuvottelua. Kun Ibaka ensin oli vaatinut ja saanut oikeudenpito-palkkansa, 120 messinkitankoa eli 3 puntaa, esitettiin ehdot ja keskusteltiin niistä erittäin rauhallisesti. Weijanseilla on

tapana joko taistella tai maksaa. Viimein neuvottein keskeytettiin auringon laskeutuessa rajuilman tähden.

19 päivänä toukokuuta kerrottiin minulle Gatulan ja Mangan varustaneen kylänsä pauluaidoilla ja lähettäneen vaimoväkensä Biangalaan. Kello 10 aikaan kokouduttiin uudestaan neuvottelemaan ja Gatulalta kysyttiin, tahtoiko hän taistella vai maksaa. Gatula vastasi maksavansa. Sitte neuvoteltiin korvauksen suuruudesta, vaan päämiehet ensin päättivät kysyä Bula-Matarilta, kuinka paljon hän vaati, ja pyysivät Ibakaa sitä tiedustelemaan häneltä. Ibaka suoritti tehtävänsä taitavasti ja näytti erittäin hyvästi sopivan neuvonantajaksi tuolle vastenmieliselle ja levottomalle seuralle.

Kun Ibaka seuraavana päivänä tuli minun luokseni, huomautin minä, että minun tuli saada antimet Gatulalta, ennenkuin rupesimme puhelemaan, jonka Ibaka sanoi olevan ihan oikein, tosin ihmetellen, mistä minä tiesin noita weijansien laillisia tapoja.

Antimiksi vaadin minä yhtä vuohta, viittä kanaa, Winchesterin pyssyä, joka oli ollut toisen murhatun omana, 20 kääröä hienonnettua santelipuuta, yhtä astiaa palmuöljyä ja kahta bananikimppua.

21 päivänä maksettiin Bula-Matarille laillisesti tulevat antimet.

Seuraavana päivänä määräsin minä murhattujen perheille tulevan verirahan 3,000 messingitangoksi, jotka täällä ovat 50 punnan arvoiset, niin että Gatula olisi tullut yhdessä jo maksettujen tavarain kanssa maksamaan kaikkiansa 83 puntaa 6 shillingiä 8 pencea; vasta sitte kun se oli suoritettu, luvattiin päästää hänet murhan syystä, jolloin rauha ja lepo oli uudistuva.

23 päivänä toukokuuta toi Ibaka minulle 58 naulan painoisen elefantinhampaan, sanoen sitä korkeimmaksi korvaukseksi, kuin Gatulalta voitiin saada kiristetyksi. Minä sen kuitenkin heti hylkäsin, huolimatta Ibakan suurimmasta puheliaisuudesta tai Gatulan ja hänen liittolaisensa Mangan, Mwekuangan ja Jambulan kiihkeistä haukkumisista.

Minun tilani oli kuitenkin erittäin tukala. Taistella ja voittaa olisi kyllä ollut helppo, mahdollinen myöskin

hävittää murhaajan omaisuus; mutta päättyköönpä sota voittoon tai tappioon, niin siitä aina kuitenkin jää ikävyyksiä kummallekin puolelle mieliin. Yksin voittokin olisi ollut vain väliaikainen ja pieni etu, koska se olisi tehnyt monta vertaa vaikeammaksi meidän asettumisemme Ylä-Kongolle, joka oli tarkoituksenamme, kun täällä saimme tuon onnettoman sanoman. Maine suurentaisi sodan kauhut, kunnes saisi minut viimein muka hyökkääjäksi ja Gatulan meidän huonosti käytetyn mahtavuutemme viattomaksi uhriksi. Ja samoin oli varma, että koska meitä keuhuttiin hyvin voimakkaiksi, niin tietysti ruvettaisiin sanomaan minun miettivän paha koko maaalle.

Toisaalta oli tarjona vaara, että neekerit voivat ajatella meidän miestemme henkeä minulle hyvin vähäarvoiseksi, jos minä ottaisin vastaan pienemmän korvauksen kuin verenvuodatukselta tavallisesti maksetaan. Ja se ehkä houkuttelisi heitä uuteen yritykseen ja vastakin surmaamaan pari europalaista. Minä siis päätin pitää viimeiseen asti kiinni sodasta ja näyttää olevani valmis summittaiseen koston, johon muka heti neuvottelujen lopettua tai maksukeinosta luovuttua aion ryhtyä, että he vielä tekisivät pari kolme uutta tarjousta. Kuitenkin halusin karttaa pakkoa ajaa asiaa äärimpään eli veriseen ratkasuun asti, ja aion ottaa vastaan viimeisen tarjouksen, tehdä todellisen ja tehokkaan rauhan ja samalla neuvoa heitä olemaan vast'edes paljon varovaisempia.

24 päivänä toukokuuta maksettiin korvaukseksi 42 puntaa 4 shillingiä ja sen summan vastaanottoa tervehdittiin lukemattomilla pyssynlaukauksilla, jonka jälkeen viallisten liittolaisten vaimot, lapset ja muu omaisuus nourettiin maitse ja vesitse kotiin.

Ibakan ajatus asiasta näkyi hänen omista pontevista sanoistaan: „Gatula on niin peloissaan ja on menettänyt niin paljon rahaa, ett'ei hänen suinkaan tee mieli koskaan enää ketään murhata. Ei todellakaan; ennen hän menettäisi vaikka kymmenen vaimoansa kuin toistamiseen kestäisi tätä.“

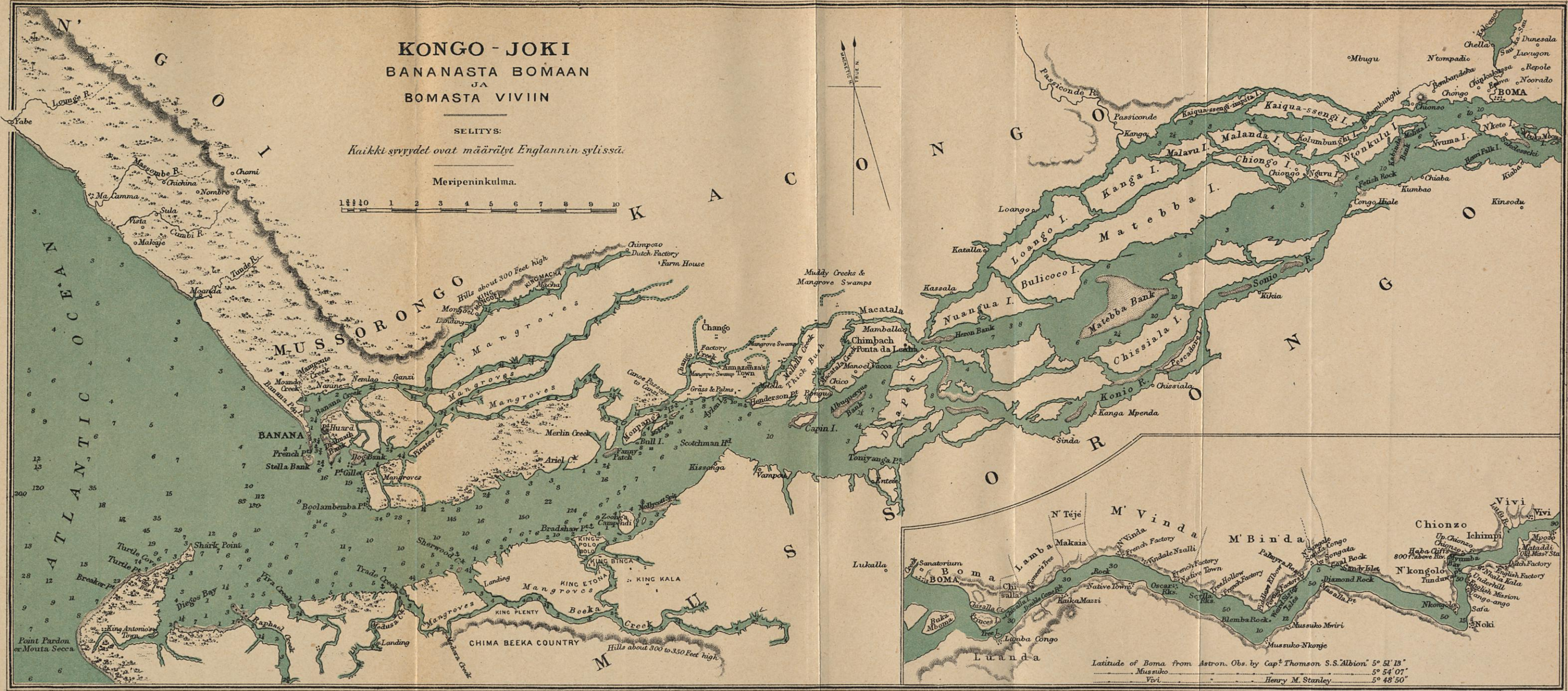
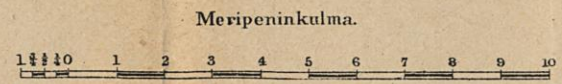
Lugumbila, Bolobon visiiri lausui, että minulla olisi ollut vielä parempi menestys, jos olisin esiytnyt helmillä koristetussa viitassa enkä tavallisessa puolikankaas-

ta, villasta ja valkoisesta flanellista tehdyssä puvussa, sillä weijansit eivät pidä päämiestä kovinkaan suuressa arvossa, ell'ei hän puvussaankin näytä mahtavuuttaan.

Loppupäivä vietettiin suuressa Bolobon päämiesten kokouksessa, joka vahvisti alueen luovutuksen Yhdistykselle. Siinä läsnä olleet ihmiset selvittivät minulle paremmin vaarat, jotka olin näennäisesti huolettomalla käytökselläni torjunut; vaan lukija, jolle olen ilmaissut mielialani, osaa kyllä päättää, oliko huolettomuuteni todellinen vaiko vaan näennäinen.

KONGO - JOKI
BANANASTA BOMAAN
 JA
BOMASTA VIVIIN

SELITYS:
Kaikki syvydet ovat määrätty Englannin sylissä.

Latitude of Boma from Astron. Obs. by Capt Thomson S.S. 'Albion' 5° 51' 13"
 Musukoo 5° 54' 07"
 Vivi Henry M. Stanley 5° 48' 50"